

N. IORGA

DISCURSURI
PARLAMENTARE

VOL. II

BUCUREȘTI

1940
<https://biblioteca-digitala.ro>

III 5
-

N. IORGA

DISCURSURI
PARLAMENTARE

VOL. II

BUCUREȘTI

1940

<https://biblioteca-digitala.ro>

II.

DISCURSURI PARLAMENTARE

DECLARAȚIA ROSTITĂ LA ALEGEREA CA
PREȘEDINTE AL CAMEREI CONSTITUANTE

(9 DECEMBRE 1919.)

D. *Vice-președinte*: Domnul Iorga are cuvântul (aplaude.)

D. *N. Iorga*: Onorată Cameră, la ordinea de zi pentru astăzi este alegerea președintelui.

Aflu că este intențiunea de a se zăbovi alegerea acestui președinte pentru ziua de mâine, din cauza neobservării unei clause din regulament care impune biroului să comunice ordinea de zi pe ziua următoare președintelui Consiliului. Era până ieri președintele Camerei, prin urmare a putut să aibă pe deplin cunoștință de ordinea de zi care s'a format, care s'a afișat și care trebuie executată. (Aplause.)

Onorată Cameră, de o săptămână și mai bine țara trăiește în împrejurări de crasă care apasă greu pe sufletul ei. O presă necunoscătoare de datoria ei față de suprema interese naționale, ațâță neconținut toate intrigile.

Camera este insultată și amenințată în fiecare moment din partea unor grupări politice pe care nu greșeala noastră le-a silit să nu se amestece în lupta electorală.

Așa fiind, pentru ca să fim siguri pe ce teren sântem, pentru ca să avem energia trebuitoare pentru marea operă pe care trebuie să o începem fără zăbavă și pentru a sta cu mândrie, cu demnitatea cuvenită înaintea României Mari, care așteaptă de la noi îndeplinirea unor scopuri ce nu pot zăbovi o singură clipă, cer să se înlăture

odată această atmosferă apăsătoare. Camera este fără president, să-și capete președintele fără zăbavă și în felul acesta să îndreptăm speranțele pe care țara le pune în noi. (Aplause.)

D. *Vice-președinte*: Este cineva, din partea Guvernului, care crede că trebuie să răspundă ?

D. A. C. *Cuza*: D-le președinte, întru cât nu e nimeni contra, vă rog să puneți la vot propunerea domnului Iorga...

Se aprobă.

D. N. *Iorga*: D-le Președinte cer cuvântul în chestiune prealabilă.

Onorată Cameră,

Pentru motivele pe care le-am arătat de la tribună, fiindcă trăim expuși, noi, Camera, în fiecare moment, unor agitațiuni al căror izvor este cunoscut, fiindcă este de nevoie ca această Cameră să aibă siguranța și demnitatea necesară pentru opera ei, declar că eu cedez slăbiciunilor ce mi s'au făcut, încă de la deschiderea acestui Parlament al României Mari, propunerii de a primi sarcina, grea pentru sănătatea și ocupațiile mele, de președinte al acestei Camere. (Aplause.)

Nu cred că, făcând această declarație, cade vre una din condițiile blocului parlamentar atât de necesar acestei țări. (Aplause.) Blocul parlamentar a fost întemeiat pe baza unui program de reforme. Vom fi, cu toții cei cari l-am iscălit, cei mai credincioși îndeplinitori ai acestui program. În ce privește restul, conștiința fiecăruia are dreptul său.

Nu calc învoiala ca la Cameră să fie un președinte de dincolo de munți. Iată pentru care motive: eu nu sânt nici din Regat și nici de dincolo, nici din acel Vechiu Regat care se poate numi mai bine: mama României Mari, care s'a întemeiat acum. Sânt din toate părțile românismului, unde munca mea devotată a putut să răsbată (aplaude prelungite), creând o conștiință, al cărei rezultat este, între altele, faptul de astăzi.

Cine dintre d-voastră crede că pretențiunea mea nu întrece cu mult munca pe care am desfășurat-o, acela fără îndoială că va fi folosit Camerei, țării și viitorului acestui neam dând Camerei un președinte hotărît să-i

mențină prestigiul și să-i apere existența. (Aplause prelungite pe băncile naționaliste.)

D. Vice-președinte: D-lor deputați, consult Camera dacă trebuie să suspendăm ședința pentru câteva minute.

Voci: Nu! Nu! La vot!

Alte voci: Nu se poate!

D. N. Iorga: D-lor deputați, Camera nu poate să fie împiedecată de a lucra; urnele trebuie să stea acolo și să votăm.

D. C. C. Brăescu: Trebuie să se consulte biroul; nu puteți d-voastră în acest Parlament să faceți operă de bolșevism, d-voastră cari voiți să dați pilda moralității. Aceasta este o operă de înaltă moralitate; aceasta este dovadă de anarhism parlamentar.

(Se suspendă ședința, apoi se procedează la vot. D. N. Iorga a întrunit 168 voturi. Este proclamat președinte al Adunării deputaților. Aplause prelungite.)

D. N. Iorga ocupă fotoliul președintelui, în aclamațiunile Adunării.

D. N. Iorga, președinte: Onorată Cameră, n'ar ajunge a cuprinde cuvintele ceia ce aș dori să spun astăzi, când mă puneți în măsură să pot apăra prin menținerea celui d'întăiu Parlament cu atribuțiunile de Constituantă (aplaude prelungite), ales în singurele condițiuni posibile astăzi de țaranul ostaș și de frații abia scăpați, prin jertfa lui însuși, mă puneți în măsură, zic, să ajut viitorul acestui neam, care nu poate fi în funcțiune de niciun interes de partid. (Aplause prelungite.)

Datoria mea e netedă: nepărtenire față de oricine aduce aici cuvântul convingerilor sale, apărarea față de toți a drepturilor sfinte ale cuvântului și păstrarea acelei desăvârșite ordine și urbanități în discuțiuni, care e cea mai sigură cheazășie pentru sporul lucrărilor noastre.

Țara cere neîntârziat satisfacerea unor nevoi pe care, cu o admirabilă resemnare, care nu da nimănui dreptul să abuzeze de dânsa (aplaude) ea le-a suportat în ultimii câțiva ani. Ea cere cât mai răpede îndeplinirea unei opere largi de reforme, care să atingă curagios toate domeniile vieții naționale (aplaude prelungite). Ea cere ca jertfa de timp pe care a făcut-o părăsind grele ocupațiuni pen-

tru a ne trimete aici și jertfa de bani pe care o face ținând această Adunare, ca aceste jertfe să fie pe deplin răsplătite, fiind în stare să prețuim cu toții marele ceas istoric de care nimeni nu se poate face nevrednic fără ca blăstămii vremilor care vor veni să apese asupra lui. (Aplause prelungite.)

Lucrând așa, vom evita în folosul țării, în interesul Monarhiei, care a știut să se pună în fruntea silinților naționale (aplaude prelungite) și căreia aceasta-i este cel mai strălucit titlu de glorie și cel mai puternic sprijin, și în folosul unui popor care nu s'a unit numai prin silințele noastre de astăzi și prin opera îndeplinită prin mâinile noastre, dar și prin voia lor, a celor cari zac în vechile și proaspetele morminte ale luptelor noastre pentru unitatea națională (aplaude prelungite), primejdii amenințătoare. Îndeplinind în felul acesta o sarcină pe care istoria va putea să o însemne în analele sale, se va evita astfel și o anarhie pe care bunul simț al acestui popor a știut să o răspingă și fără noi până acum și pe care cu noi va ști să o răspingă și de acum înainte (aplaude), și o dictatură ale cărei consecințe sânt mai periculoase decât anarhia însăși. (Aplause.)

Părăsindu-mi, ca să ajut această operă, la care, orice ar fi fost în trecut, putem participa toți, chiar acei pe cari întâmplarea îi ține încă departe de noi, părăsindu-mi, zic, studiile mele iubite și primejduind o sănătate mult încercată printr'însele, așa avea o singură și dorită răsplată: stima aceluia dintre oamenii sinceri și patrioți care ar fi fost și cel mai hotărît al meu adversar și care, când așa părăsi acest loc, ar zice: aici a stat un om de treabă. (Aplause prelungite; ovațiuni.)

Fiind vacant un loc de vice-președinte, prin intrarea d-lui Pantelimon Halipa în Ministeriu, trebuie să procedăm la alegerea unui nou vice-președinte.

LXXI.

ÎN CHESTIUNE PERSONALĂ

(24 DECEMBRE 1919.)

Onorată Cameră,

Supun judecății întregii Camere și aceloră din majoritate și aceloră din minoritate, dacă prin situațiunea pe care o ocup în viața politică, dacă, prin liniștea cu care caut să presidez această Adunare, prin respectul care mi se cuvine, cred, de la oamenii mai tineri decât mine și chiar de la aceia cari sânt de o vârstă cu mine, sau mai mare ca mine, dacă merit să mi se adreseze de către d. Duca, aici de față, cuvintele: „Să faci bine să auzi“. Deplor că în această țară moravurile politice pot sălbătăci firea omenească într'atăta, încât un om cu care am stat alături și căruia i-am arătat nu numai dreptate, dar prietenie și iubire frățească, să poată coborî până într'atăt nivelul Adunării, încât să găsească astfel de cuvinte cu care să insulte pe președintele ei. (Aplause prelungite și îndelungate.)

Nu permit aceste necuviințe: cum nu le permit acolo, nu le permit nici aici. (Aplause.)

LXXII.

LA REGULAMENT

(26 DECEMBRE 1919.)

Sânt douăzeci și nouă de persoane înscrise până acum. Dacă nu voiți o ședință de noapte, ceia ce mi se pare foarte greu, atunci rugăm pe d. Mrejeru să vorbească acum la sfârșitul ședinții, iar în ședința de mâine aș propune Camerei un lucru care mi se pare că este cea mai simplă expresiune a celei mai elementare bune voinți: să lăsăm, în ceia ce privește pe represintanții blocului, să vorbească întâiu represintanții provinciilor alipite și, dacă va fi vreme, vor vorbi și ai noștri din Vechiul Regat, cari au mai avut prilejul să vorbească înainte.

Voci: Da, da.

D. N. Iorga: D-voastră aprobând aceasta, dau cuvântul d-lui Mrejeru.

D. G. G. Mârzescu: D-le președinte, obiceiul este altul. Trebuie să vorbească întâiu un orator pentru și apoi unul contra.

D. N. Iorga: Dați-mi voie să răspund d-lui Mârzescu care a vorbit fără să-mi fi cerut cuvântul.

A vorbit întâiu d. Bălănescu, care este pentru proiectul de răspuns la Mesagiu; d. Mrejeru, represintant al minorității, este contra proiectului. Urmează dar, după datina de până acum, că d. Mrejeru are cuvântul.

Eu nu pot ținea seamă de persoane, ci numai de declarațiunea pe care o face fiecare orator. A vorbit un orator pentru, dau acum cuvântul celui alt care este contra. Așa fiind, încă odată, d. Mrejeru are cuvântul.

LXXIII.

LA PROCLAMAREA DE DOCTOR DE ONOARE
A UNIVERSITĂȚII DIN STRASBOURG

(27 DECEMBRE 1919.)

Onorală Cameră,

Comunicațiile sânt suspendate pentru a continua discuția răspunsului la Mesagi. Mă simt însă dator să vă fac eu o comunicație. Vă aduc la cunoștință că Universitatea franceză din Strasbourg, cu ocazia deschiderii cursurilor sale, cu gândul, de sigur mai mult la d-voastră și anume la represintanții din Parlament ai provinciilor românești desrobite ca și Alsacia și Lorena, mi-a trimes înștiințarea că am fost proclamat cu prilejul acesta doctor de onoare al acestei Universități (aplause.) Dați-mi voie să privesc și aceasta ca un omagiu care se îndreaptă către poporul nostru, către represintanții provinciilor desrobite și îngăduiți-mi să mulțamesc, prin Universitatea ei, Alsaciei și Lorenei, libere prin voința lor, în numele acestei Adunări, în care sânt represintanții provinciilor desrobite, prin voința lor, ale neamului românesc (Aplause).

ÎNCHIDEREA DISCUȚIEI LA MESAJ

(29 DECEMBRE 1919)

D. N. Iorga, *președintele Adunării:**Domnilor Deputați,*

Vă rog să-mi îngăduiți câteva cuvinte, ca unuia căruia i-ați încredințat dreptul de a vorbi, în împrejurări solenne, în numele d-voastră. (Aplause îndelung prelungite.)

În mijlocul celui mai mare și greu războiu pe care neamul nostru l-a purtat pentru dreptul său, Basarabia și Bucovina, țările smulse vechii Moldove, și acele mândre părți ardelene, bănățene, crișene și maramureșene, care au fost cele d'întăiu răpitate unității naționale și istorice a Țării-Românești integrale au proclamat pe rând reîntrarea lor în România deplină. (Aplause prelungite.)

Prin singur acest fapt, corespunzător celor mai sfinte principii proclamate de aliații noștri, dreptul nostru, care fusese un ideal de veacuri, devenise pentru totdeauna o realitate. (Aplause generale prelungite și îndelung repetate.)

După triumful final, câștigat prin jertfa tuturor aliaților, Regele Românilor i-a dat recunoașterea victoriei comune. Adunarea Deputaților adaugă, odată cu forma legii, devotamentul absolut al unei țări întregi în a menține și a transmite urmașilor cele dobândite cu sânge și lacrimi de fericita generație a Marelui Războiu (aplaude prelungite și îndelung repetate. Adunarea ovaționează, sculându-se în picioare). Ca președinte al ei și ca unul din represintanții acestei Români între Carpați și Dunăre, care a purtat șase sute de ani prin cele mari.

primejdii, odată cu steagul românesc, soarta însăși a neamului întreg (aplause îndelung prelungite, strigări de: „Trăiască Vechiul Regat“, ovațiuni nesfârșite), în numele României mutilate de ieri, care strângea în inima ei rănită atâta din jalea și nădejdea ținuturilor înstrăinate, în numele României care a plâns cu frații pierduți și a nădăjduit cu ei, și în care n'a fost om cinstit care să nu păstreze în sfânta sfintelor a sufletului său dorul desăvârșitei uniri naționale și hotărîrea de a ne jertfi loți pentru aceasta, simt negrăita fericire de a putea face în numele d-voastră tuturor acest legământ solemn pentru viitorul neamului, în sfârșit și pentru vecie unit. (Ovațiuni îndelung repetate, nesfârșite urale.)

România unită o avem, o vom apăra și o vom întregi. (Aplause călduroase și unanime acopăr aceste din urmă patru cuvinte din partea tuturor deputațiilor sculați în picioare.)

D-l *Președinte N. Iorga*: Pentru a afirma solemnitatea unică a acestui neuitat moment, ridic ședința pentru zece minute.

La redeschiderea ședinței, d. *Președinte N. Iorga* pronunță următoarele cuvinte:

Domnilor Deputați,

Supt influența ceasului de sacră unire pe care l-am trăit și pe care cred că niciunul dintre noi nu-l va uita niciodată, ci îl va pomeni între cele mai duiosase amintiri, vorbind copiilor săi de clipele trăite, supt această adâncă impresiune, represintanții tuturor partidelor au făcut declarațiunea că nu înțeleg a continua discuțiunea la Mesagiu pentru ca, în această zi memorabilă, nimic să nu tulbure unirea frățească ce s'a coborît în sufletele noastre. (Aplause prelungite, îndelung repetate, strigăte generale de „bravo“.)

În fața țării care ne-a trimes spre a lucra împreună pentru binele ei, în fața străinătății prea mult timp înșelate că sântem incapabili de o luptă comună pentru binele acestui pământ în sfârșit unit, în fața unora și în fața celorlalți să arătăm ceia ce poate nu s'a arătat până acum cu prilejul discuției la Mesagiu, că aceia ce ne

desbină poate fi pentru o zi, dar ceia ce ne unește este pentru totdeauna. (Aplause prelungite, aclamațiuni generale și repetate de „bravo“.)

Adânc înduioșat de această măreață priveliște, închid discuțiunea la Mesaj, și vă rog, d-lor deputați, să votați răspunsu!, care se va presinta Regelui tuturor Românilor, al nostru al tuturor, în tot ceia ce ne leagă și în tot ceia ce, supt glorioasa Lui Domnie, vom ști să îndeplinim. (Aplause prelungite, aclamațiuni entusiaste; strigări unanime de „Trăiască Regele“, „Trăiască Regina“, din partea tuturor deputaților ridicați în picioare.)

LA ALEGEREA LUI PAUL DESCHANEL CA
PREȘEDINTE AL REPUBLICII FRANCESE

(26 IANUAR 1920.)

D. N. Iorga, președinte: D-lor deputați, congresul de la Versailles a ales ca președinte al Republicii franceze pe unul dintre cei mai mari și mai statornici prieteni ai României. (plause prelungite.)

Țara și poporul nostru au dreptul, după luni întregi de dureroasă îndoială, să aștepte de la noul conducător al Statului frances recunoașterea deplină a drepturilor noastre (aplause prelungite și strigări de bravo) și asigurarea acestor drepturi împotriva intrigilor stăpânitorilor de ieri ai pământului și sufletelor românești, cari cutează azi să ridice din nou, — în vremea recunoașterii, pretutindeni, a drepturilor naționale —, pretențiuni care tind a face să învie forma d'inaintea războiului. (Aplause.)

Cred că sânt în asentimentul d-voastră al tuturor, mai ales în momentul când o delegație ungară se găsește la Paris cu zădarnice închipuiri, care nu vor găsi niciun răsunset în sufletul poporului frances și în auzul aceloră cari îl represintă, și în momentul când din anume părți în ceia ce privește dreptul nostru absolut de a păstra granița răsăriteană a neamului nostru (aplause) se unelțește încă, fără ca acestor uneltiri să li se fi putut da până acum un răspuns care să le facă a înceta, este potrivit să îndreptăm către președintele Republicii franceze obișnuitele salutări, atât de sincere, dintr'o inimă românească recunoscătoare, cum este a ficcăruia dintre noi, dar în același timp și o rugăminte în legătură cu aspirațiile noastre drepte.

Așa fiind, să-mi îngăduiți a trimete d-lui Deschanel o telegramă în acest cuprins:

D-lui Paul Deschanel,
Președintele ales al Republicei. — Paris.

Camera Deputaților Regatului Românilor uniți salută în persoana noului Președinte al Republicei, nu numai pe eminentul reprezentant al sufletului frances contemporan, președintele Camerei franceze în timp de ani îndelungați și apărătorul călduros al tuturor cauzelor drepte, dar și pe omul politic care în momentul zbuciumărilor noastre celor mai dureroase, când noi oferiam luptei comune sacrificiul suprem al ultimelor noastre eforturi și al nespuselor noastre suferinți, a găsit acele cuvinte de consolație și de încurajare, pe care noi nu le vom putea uita niciodată și care ni-au rămas ca o sfântă cheazășie pentru viitor. (Aplause.)

N. IORGA,
Președintele Camerei deputaților.

După aceasta, de oare ce sânt încă proiecte de legi rămase în secțiuni, rog pe d-nii deputați să treacă în secțiuni pentru a începe discuția lor.

LXXVI.

PENTRU VASILE GOLDIȘ

(12 FEBRUAR 1920.)

Ziarul *Epoca* a publicat, cu vădită rea intenție, o scrisoare a lui V. Goldiș, adresată în anul 1910 ministrului de Interne maghiar. D. Vasile Goldiș face o declarație, arătându-și atitudinea din timpul războiului.

D. N. Iorga, președinte: Domnilor deputați, cred că exprim sentimentul d-voastră al tuturor, când arăt indignarea noastră față de procedeele ziaristice care, în momentele chiar când o ultimă sfortare a guvernului maghiar, la Paris, încearcă a știrbi drepturile noastre, caută a scădea recunoștința pe care o datorim cu toții acelor bărbați din Ardeal cari, oricât i-ar fi silit, într'o anume clipă, cea mai tristă din necesitățile de a face declarații care au îndurerat în rândul întâiu sufletele lor, represintă o viață întregă de muncă închinată acelor aspirații pe care, împreună cu noi, au astăzi fericirea de a le vedea îndeplinite. (Aplause unanime furtunoase.)

Cred, d-lor, că nu se poate o mai mare greșeală în prețuirea unui om politic decât aceia de a nu ținea samă de impulsul moral de la care a plecat întreaga activitate a acelu om, de linia dreaptă a vieții sale întregi, ci se oprește, cu tot atâta răutate, cu câtă prostie (aplaude) asupra acelor momente când necesitatea politică a făcut-o să devieze de la linia sa pentru a evita dificultăți ineluctabile pe care dușmanii le-au pus în cale.

Așa fiind, asigur în numele d-voastră al tuturor, al tuturor din toate partidele...

D. I. G. Duca: Din toate partidele.

D. N. Iorga, președinte: din toate partidele, reunite

în afirmarea aceleiași idei românești, îi asigur pe colegii noștri din această Cameră, dintre cari unul ține loc de prim-ministru, de cele mai bune sentimente pentru tot ce au dat din viața, din simțirea și din cugetarea lor pentru triumful causei românești (aplause frenetice, îndelung repetate din partea d-lor deputați în picioare, strigări repetate de bravo.).

LXXVII.

LA MOARTEA LUI A. D. XENOPOL

(27 FEBRUAR 1920)

D. N. Iorga: D-ilor deputați, am dureroasa misiune de a vă anunța moartea profesorului meu, Alexandru Xenopol, fost pe vremuri unul din cei mai strălucitori reprezentanți ai vieții culturale în Adunările legislative ale României.

Prin inteligența sa superioară, prin munca sa neobosită, care a durat până în ultimii ani ai vieții sale, prin talentul său de popularizare a istoriei Românilor, prin simpatia pe care a inspirat-o cercurilor străine care s'au ocupat de viața noastră națională, a făcut onoare acestei țări, și-i datorim, fără îndoială, o largă parte din opera fericită pe care o înfățișează însăși această Adunare a Românilor din toate provinciile Daciei Traiane, istoricului care a scris istoria neamului românesc, sprijinindu-se pe afirmațiunea unității naționale, predicatorului neobosit în toate colțurile străinătății al acestei idei de unitate națională și al tuturor consecințelor pe care trebuia să le aducă, în sfârșit omului care până la ultima scânteiere de viață a fost credincios factor sufletesc al unirii tuturor Românilor.

Rugându-vă să mă autorisați a comunica familiei cele mai adânci păreri de rău ale Adunării întregi, să cinstim amintirea omului care a cuprins în el, la anumite momente, durerile și aspirațiunile unui neam întreg. (Aplause prelungite.)

LXXVIII.

INTERPRETAREA REGULAMENTULUI CAMEREI

(2 MART 1920.)

O ședință care vădește înjosirea sufletelor prin politica de partide e următoarea, în care președintele Camerei împiedecă strecurarea unei moțiuni de blam contra Guvernului Blocului. E o eclipsă de moravuri.

D. N. Iorga: D-lor deputați, d. Maniu vine și-mi declară că d-lui preferă să-și dea părerea după ce mă va asculta pe mine și, cum v'am declarat, după ce voiu exprima această părere, voiu face, pentru a mulțami și conștiințele cele mai scrupuloase, pe aceia cari n'ar avea, — și este iertat oricui n'ar avea —, încredere în onestitatea acțiunii mele din acest loc de președinte, o întrebare Camerei, însă va vorbi oricine îmi va spune că dorește, după lămurirea mea, să iea cuvântul.

D-lor, în tot timpul cât s'a vorbit, am ascultat cu cea mai mare luare aminte și părerile unora și ale altora. Cred că nu este necesar, după declarația făcută de la tribună întâia oară când m'am așezat aici, să spun că nu înțeleg a îndeplini alt rol decât acela al unui conducător fără nicio părtenire al desbaterilor acestei Adunări; cred că nu este nevoie să mai spun încă odată că nu pot privi această chestiune din punct de vedere politic. Eu pot avea părerile mele, eu pot avea legăturile mele de partid, legăturile mele de idei; când sânt însă aicea, nu pot reprezenta nici partidul, nici asociația de partide din care fac parte, nici credințele, nici sentimentele mele politice. Eu sânt aicea în singura calitate pe care mi-o dă regulamentul, care calitate cuprinde între altele datoria de a aplica acest regulament, de a-l aplica acest regulament așa cum îl văd, cum îl înțeleg eu și cum sânt capabil de a-l interpreta.

Am ascultat interpretările juridice ale acestui regu-

lament; sânt foarte bine venite. Recunosc supt acest raport că am foarte mult de învățat, și sânt cu orice prilej foarte recunoscător persoanelor care din bogăția cunoștințelor lor juridice au bunătațea de a aduce ceva pentru întregirea propriilor mele cunoștințe.

Dar v'ăș ruga să nu uitați un lucru. Că, dacă nu sânt jurist, sânt istoric. Și, dacă d-voastră, juriștii, cercetați fiecare articol din punctul de vedere al legalității sale singure, eu, închinându-mă înaintea acestei legalități, m'am deprins însă, ca istoric, să cercetez orice lucru și în legătură cu spiritul de la care se inspiră și cu scopul pe care-l urmărește. (Aplause.)

D. V. *Brătianu*: Aceasta este o interpretare iudaică a regulamentului. (Înteruperi.)

D. N. *Iorga, președinte*: Prin urmare, cu toată asociația pe care d. Brătianu a încheiat-o acum cu d. Ed. Racoviță pentru a găsi în înalta lor înțelepciune că sânt ridicule explicațiile mele...

D. *Vintilă Brătianu*: Nu, nu.

D. *Ed. Racoviță*: Nu e adevărat. Am spus altceva. E o injurie pe cari ni-o faceți.

D. N. *Iorga, președinte*: Cu toate acestea voi trebuie să afirm că orice articol al regulamentului are o valoare care stă în el și are valoarea rostului pe care îl are în fața intereselor înseși ale țării. (Aplause prelungite.)

D-lor, închipuiți-vă că înaintea acestei Adunări s'ar înfățișa, — eu nu cred în fantome, dar alții cred. (Zgomot mare.) Sânt trei luni de zile...

D. V. *Sassu*: Veniți la regulament. (Înteruperi din partea liberalilor.)

D. N. *Iorga, președinte*: Sânt trei luni de zile de când un om obișnuit a se amesteca în rosturile țării s'a condamnat, în credința lui că servește țara, să stea aici fără a vorbi. Și, când pentru prima oară vorbește un șfert de ceas, pierdeți răbdarea, de și eu nu am dorit să vorbesc. (Aplause prelungite.)

Voci în rândurile liberale: Noi nu.

D. N. *Iorga, președinte*: Dați-mi voie să urmăresc cugetarea mea. Ziceam: închipuiți-vă că fantome în care nu cred s'ar preface în urite realități, împotriva cărora

ne-am uni cu toții ca să le strivim, fiindcă și eu am dreptul să spun că nu sânt mai puțin patriot, mai puțin iubitor de această țară decât chiar aceia cărora li bate inima, în mod permanent, sau întâmplător, acum mai mult, pentru interesele acestei țări. (Aplause și strigăte de bravo.)

Voci din rândurile liberalilor: Veniți la tribună, d-le președinte, la tribună.

D. I. Th. Florescu: D-le președinte, sânt deputați cari cred că aceasta nu este o interpretare a regulamentului, ci este o cuvântare, un adevărat discurs.

Voci de pe băncile liberale: La tribună, la tribună!

D. I. Th. Florescu: Regulamentul spune că oratorii trebuie să treacă la tribună, și noi, deputații, credem că d-voastră, ca președinte, nu puteți vorbi decât de regulament, iar, când voiți să luați parte la discuțiuni, să lăsați locul d-voastră altuia.

D. N. Iorga, președinte: Dacă d-voastră ați fi avut răbdare și ați fi așteptat un singur moment, ați fi văzut...

D. I. Th. Florescu: Se zice că salvați guvernul, d-le președinte.

D. N. Iorga, președinte: Dacă nu voiți să ascultați și nu aveți răbdare...

O voce: Admirăm talentul d-voastră, dar vorbiți de la tribună!

D. N. Iorga, președinte: D-le Florescu, am o răbdare nesfârșită, răbdare pe care mi-ați îmbogățit-o d-voastră, și voiu sta aicea până ce d-voastră mă veți asculta cu liniștea care se cuvine și față de president și față de mine personal și față de demnitatea acestei Camere, ca și față de importanța chestiunii pe care d-voastră ați pus-o. (Aplause.)

D. I. Th. Florescu: Respectați regulamentul (întrerupere, zgomot, strigăte de „tăcere“ și de „jos“ pe băncile blocului.)

O voce: Privilegii nu se pot admite. (Întreruperi.)

D. N. Iorga, președinte: D-le Brătianu, eu am asigurat oratorilor d-voastră dreptul de a vorbi; binevoiți și d-voastră a usa de autoritatea d-voastră față de partizanii d-voastră, pentru ca să binevoiască a mă lăsa să mântuii explicațiile pe care mi le-au cerut.

O voce: Să intrați în regulament (întreruperi, zgomot)!

D. N. Iorga: (încrucisând brațele). Până când nu veți termina, nu voiu continua.

D. V. Brătianu: Cerem să intrați în regulament. Este un precedent rău pe care îl inaugurați.

O voce: Noi tăcem.

D. N. Iorga, președinte: Mulțămesc pentru declarație și cred că vă veți ținea de dânsa. Am voit să spun că, dacă într'o atmosferă încărcată, într'o Cameră care ar avea să discute o chestiune pasionantă, ar veni cineva la capătul unei interpelări și ar prezenta o moțiune, atunci fără îndoială că lucrul cel mai cuminte, — și la aceasta s'a gândit acel care a făcut regulamentul —, ar fi de a lăsa ca furtuna care s'ar fi putut deslănțui la un moment dat să treacă. Spun aceasta pentru a vă arăta că dincolo de litera regulamentului sânt în stare a vedea și motivele pentru care s'a introdus trimeterea la secțiuni, scopul ce s'a urmărit prin această dispoziție.

Prin urmare, nu m'am depărtat niciun singur moment de la regulament, numai că, pe atât, pe cât sânt eu de răbdător, pe atât sânt alte persoane nerăbdătoare și, evident, când d-lor nu pot avea răbdare, nici eu nu pot avea nici influență față de respectabila vrâstă la care se găsesec unele din aceste persoane, ca să li arăt eu ce însemnează răbdarea în materie politică.

Acum vin la textul însuși al articolului. V'am înfățișat o parte din art. 76, partea care termină articolul. Acum să-mi dați voie să vă celese articolul întreg, fiindcă articolul acesta întreg, făcând parte din capitolul VII, care e intitulat „Interpelări și punere în acuzare“, reglementează, ca să zic așa, mecanismul întreg al interpelării. (Aplause pe băncile blocului.)

După ce art. 75 din acest capitol dă dreptul oricărui deputat să facă o interpelare, art. 76 arată în ce condițiuni se desvoltă și se încheie o interpelare. El zice așa: „interpelarea se anunță în ședință publică“ —, s'a anunțat în ședință publică — „prin viu graiu și precisând subiectul lor“, — așa s'a făcut. „Ministrul e dator a da răspunsul său îndată sau în timp de trei zile“, — ministrul a dat răspunsul său. Mai departe: „la ziua fixată de ministru,

se dă cuvântul deputatului interpelator“, — s'a dat! „După răspunsul dat de ministru“, — s'a dat răspunsul de ministru —, „discuțiunea urmează“. Conform cu acest articol s'a continuat discuțiunea. Urmează clausa privitoare la moțiune, care trebuie trimisă la secțiuni.

Apoi capitolul VII are o singură continuare, care privește punerea în acuzațiune, prin urmare, o chestiune cu totul străină de cazul present. (Zgomot, întreruperi.)

D. G. *Tătăărăscu*: Aceasta însemnează suprimarea regimului parlamentar. (Zgomot, vociferări.)

D. N. *Iorga, președinte*: Vă rog, d-lor deputați, să respectați măcar vrâsta mea.

O voce: Ce vă supărați așa, d-le președinte ?

D. V. *Brătianu*: Consultați în această privință regulamentele tuturor Parlamentelor. (Zgomot, întreruperi.)

D. N. *Iorga, președinte*: Nu d-voastră, d-le Brătianu, îmi veți putea indica vre-odată datoria mea în viața publică ! (Aplause.)

Introduceți în această viață publică prea multă pasiune pentru ca un om care se silește să nu fie stăpânit de pasiune, — ca mine —, să iea lecțiuni de la cineva, care este numai pasiune. (Aplause, ovațiuni pe băncile blocului.)

O voce pe băncile liberalilor: Dovedește acest lucru !

D. N. *Iorga, președinte*: Toată atitudinea d-voastră în această Cameră vorbește în acest sens. (Aplause.)

Urmează în schimb capitolul III. Se chiamă: „despre discutarea și votarea în ședință publică a legilor“ și începe cu art. 65.

O voce, pe băncile liberalilor: Ați luat aceasta de la d. Mirto. (Zgomot, întreruperi, protestări.)

D. N. *Iorga, președinte*: Cel d'întăiu articol este articolul 74, care vi s'a citat și care articol cuprinde propunerile simple sau motivate de trecere la ordinea zilei, în legătură evidentă cu titlul însuși al acestui capitol.

Voci de pe băncile blocului: Așa este. (Aplause.)

D. N. *Iorga, președinte*: Dar cum veniți d-voastră, să cereți acum ca să aplic la interpelări articolul ultim de la proiectele de legi, în contra articolului ultim de la interpelări ? (Aplause.)

Așa fiind, ca om cinstit, a cărui cinste nu permit nimănui să o pună la îndoială, (strigăte de bravo, ovațiuni pe băncile blocului), mențin interpretarea mea: la secțiuni!

O voce: Mai lăsați-ne cu cinstea d-voastră!

Alte voci de pe băncile minorității: Te pui cu socialiștii. (Întreruperi, zgomot la liberali.)

D. N. Iorga, președinte: Singura concesiune pe care aș face-o...

Voci: Nu vrem concesiuni. (Tumult.)

O voce de pe băncile liberalilor: Sânteți în alianță cu bolșevicii.

D. N. Iorga, președinte: Pot face o singură concesiune... (Zgomot, întreruperi.)

O voce de pe băncile liberalilor: Noi vrem să puneți în aplicare regulamentul Camerei. Nu vrem concesiuni!

D. Emil Pangrati: întreupe.

D. N. Iorga, președinte: Eram pe cale de a vă satisface, d-le Pangrati.

O voce: Nu numai d. Pangrati, dar mai sânt și alții cari protestează; iacă d. Tăzlăuanu protestează, d-le președinte. (Zgomot.)

D. N. Iorga, președinte: Singura concesiune pe care o pot face... (Zgomot.)

Voci de la liberali: Nu concesiuni, nu concesiuni! (Zgomot, întreruperi, protestări).

Altă voce de la liberali: Concesiune nu există în chestiune de regulament. (Vociferări, amenințări reciproce, din partea blocului și liberalilor.)

D. N. Iorga, președinte: Nu voiți concesiune? Atunci Adunarea trece la ordinea zilei! (Bravo, aplause îndelung repetate.)

UNIREA BASARABIEI

(ȘEDINȚA DIN 6 MART 1920.)

D. N. Iorga, *președinte*: Onorată Cameră, de la președinția Senatului mi se comunică această telegramă, asemenea cu care de sigur o alta a fost îndreptată și către noi, dar a zăbovit. Dar nu pot lăsa un singur moment ca să vă anunț una din cele mai fericite vești, care poate să umple de bucurie un suflet românesc.

„Conferința de la Londra“, spune d. Pelivan, „a recunoscut unirea Basarabiei la Patria noastră“. (Camera în picioare aplaudă nesfârșit și strigă: Trăiască România Mare! Trăiască dd. Vaida, Inuleț!)

Meritosul bărbat care a contribui! așa de mult prin propaganda sa, prin munca sa, pentru acest fericit rezultat, adaugă în această telegramă: „Dreptatea cauzei noastre a triumfat, scuturându-și ultimele urme dureroase ale jugului moscovit!“ (Aplause.)

„Basarabia își are de acum înaintea liniștea necesară“,— spune d. Pelivan —, „ca prin muncă încordată să-și asigure dezvoltarea economică și culturală și să contribuie la prosperitatea întregului neam românesc“. (Aplause.)

„În aceste clipe de adevărată sărbătoare, cu inima plină de bucurie fericit“ spune d-sa, „în persoana d-stră“, se adresează către Senat, dar în același timp de sigur și către noi —, „urându-vă spor.“ (Adunarea, din nou în picioare, strigă: „Trăiască luplătorul Pelivan!“)

D-lor, ceasul în care conștiința lumii civilizate, biruitoare împotriva barbariei cotropitoare de neamuri, recunoaște dreptatea neamului nostru asupra ținutului care,

mai bine de o sută de ani, părăsit de Dumnezeu și de oameni, a știut să-și păstreze, în masele adânci ale țărânului muncitor și cinstit, întreaga noastră conștiință și toate nădejdirile noastre de viitor, ceasul când dreptatea acestui neam se înfăptuiește în văzul lumii întregi, de pe urma jertfei întregului nostru neam, e de sigur unul din ceasurile cele mari din istoria noastră națională. (Aplause prelungite, Adunarea aplaudă în picioare.) Ferice de noi, cari ne-am învrednicit să vedem încoronată munca și răbdarea părinților noștri cari au fost, ferice de noi cari am cules roadele ostașilor noștri, căzuți pentru întemeierea României Mari. (Aplause.)

Voci: Trăiască armata română, trăiască generalul Broșleanu, care a condus armata în Basarabia! (Aplause.)

D. N. Iorga, președinte: Printr'o fericită împrejurare s'a întâmplat că gândul recunoscător pe care îl trimetem țărănimii noastre române din Basarabia, care nu s'a lăsat desnaționalizată nici cu binele, nici cu răul, că gândul acesta pleacă tocmai în momentul când această Adunare se pregătește să dea acestei țărănime pământul pe care l-a muncit și care e al ei. (Aplause prelungite și repetate.)

Să ne întoarcem cu toții recunoscători către acei bărbați, cari, ridicați din mijlocul acestui popor, crescuți la școala grea a robiei și a suferinții, au înfruntat toate prigonirile și, din anii cei tineri, păstrând speranțele care azi sânt încununale de izbândă, au muncit pentru deșteptarea sufletească și bunul material pământesc al neamului lor și cari se întâmplă să fie în mijlocul nostru, ca acela care a stat în fruntea Basarabiei și care azi o vede revenind patriei. (Aplause prelungite și îndelung repetate.)

Voci: Trăiască! (Aplause prelungite.)

D. N. Iorga, președinte: Ori, ca deputați, ni-au adus din întreaga lor țară, de la Soroca, de la Orhei, de la Tighinea până la Prutul blăstămat până ieri, și de la Hotin până la Cetatea-Albă și Chilia, încredințarea că Basarabia ne-a vrut totdeauna, totdeauna ne-a iubit și cu noi împreună vrea să rămână... (Bravo, applause prelungite.)

Voci: Trăiască! (Aplause.)

D. N. Iorga, președinte: Ori care, ca sol al dreptului

și nădejdi noastre, a avut fericirea, fără păreche în viață, de a anunța alor săi, în mijlocul cărora a trăit zile de umilință și robie, că a venit ziua răsplătitoare și răsplătirea nu va avea sfârșit, prin munca și credința neamului nostru, în sfârșit izbânditoare asupra dușmanului și asupra osânderor îndurate o sută de ani. (Aplause prelungite, strigăte de bravo.)

Voci: Trăiască Pelivan! (Aplause.)

Voci: Trăiască neamul românesc! (Aplause.)

LXXX.

CUVANTARE CU OCASIUNEA VALIDĂRII UNOR DEPUTAȚI

(25 Iunie 1920.)

Regimul Averescu se instalase, după căderea Ministeriului Blocului.

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune de regulament. Cred că e mai bine să-l lăsați să se explice, decât să deschidem chestiunea de regulament. D-le președinte, d-lor deputați, cum știți, ieri se luase măsura ca în regretabilul incident...

O voce: La tribună!

D. N. Iorga: N'ai să-mi arăți locul unde să stau, nici când vorbește, nici în altă împrejurare. Prin urmare ieri, repet, s'a luat hotărîrea ca o comisiune a Camerei să meargă să cerceteze regretabilele fapte de la Regie. Doriam ca această anchetă să se facă imediat asupra faptelor de ieri¹. M'am adresat și Prefecturii de poliție și Ministeriului de Interne, pentru ca să avem mijloace de transport. Mi s'a refuzat, în ceia ce privește Ministeriul de Interne, într'o formă pe care, ca să nu zic altfel, o pot califica de neamabilă și țin să o arătăm Camerei, pentru că ieri, cu căldura care era după masă, nu ne-am putut transporta la Regie pentru a vedea cum s'au petrecut lucrurile. Îmi spunea d. Ioanițescu astăzi că s'a luat măsura să mergem acolo. Îmi pare bine; astăzi ne vom duce, și cred că nu vom mai întâmpina greutățile neașteptate pe care le-am întâlnit ieri. Aceasta voiam s'o spun.

¹ Tulburări în fabrica Monopolurilor Statului.

D. C. Argetoianu: Două vorbe de răspuns d-lui Iorga. Cererea care ni-a fost făcută de a pune la dispoziție comisiunii automobile, mi-a fost transmisă prin a treia persoană. Nu știu cum vi s'a transmis răspunsul. Eu însă, în forma cea mai amabilă, am spus că regret, dar nu am nicio trăsură la dispoziție, fiindcă parcul de automobile de la Ministeriul de Interne este în așa hal că nici eu nu am automobil pentru mine. Am luat măsura ca azi la patru și jumătate să aveți două automobile ca să mergeți. (Aplause.)

D. N. Iorga: Nu se aplaudă orice răspuns al ministrului.

O voce: Camera cere să știe din cine e compusă comisiunea.

D. N. Iorga: Din persoane onorabile, făcând parte din această Adunare.

LXXXI.

CONTESTAREA ALEGERII DEPUTATULUI

C. BUCȘAN.

(25 Iunie 1920.)

D. N. Iorga: Eu am cerut cuvântul cu privire la această contestație.

Părintele Vasile Lucaci: Aveți cuvântul.

D. N. Iorga: D-lor deputați, nu m'aș putea zice mulțămii că trebuie să susțin o contestație împotriva d-lui Constantin Bucșan, un tânăr care mi-a fost totdeauna foarte simpatic, pe care l-a legat cândva de mine o comunitate de idei, care a durat până în iarna trecută, când, vorbind cu d-sa la Sibiu cu privire la împrejurările politice de atunci, d-sa a declarat că una sânt legăturile d-sale de familie și altele sânt legăturile d-sale politice, și că nu se gândește de loc a face politică alături de acei din Ardeal cari au dat sprijin Partidului Poporului.

Vedeți cât este de greu pentru mine să vorbesc într'o chestiune în care d. C. Bucșan se înfățișează într'o lumină așa de puțin favorabilă. Cu atât mai mult îmi pare rău de acest lucru, cu cât cred că anumite deosebiri dintre noi vor dispărea. Iată, eu am o idee, care multora li s'ar părea neobișnuită: eu cred că sântem despărțiți pentru moment după curente, pasiuni, de multe ori după superstiții, în care se numără și fetișismul fără îndoială, dar va veni vremea în care noi vom fi despărțiți numai în ceia ce privește concepțiunea etică a politicii românești. (Aplause.)

Cred și în momentul acesta, după cât cunosc eu pe d. C. Bucșan și mai ales pe admirabilul tânăr care este fratele d-sale și care învață la Paris, unde se pregătește

pentru o carieră științifică, cred că amândoi frații aceștia vor reveni alături de reprezentanții curentului elic în viața curată a poporului românesc.

După aceste declarații, sânt silit printr'o datorie elementară, pe care orice candidat o are față de alegătorii cari l-au susținut și pe cari nu-i poate părăsi când voința lor este înfrântă prin mijloace ilegale, sânt ținut a vorbi pentru acest ajutor datorit față de alegătorii din cercul Săliștii, cari m'au rugat să vin acolo în calitate de candidat într'un moment când d. C. Buceșan nu candida. D-sa a venit pe urmă. Nu eu am venit asupra d-sale, ci d-lui a venit asupra candidaturii mele, prezentându-se împotriva mea în Ardeal, unde fără îndoială nu am adus niciun fel de serviciu, când neamul de acolo avea buzele amare, iar nu dulci ca acum, când le sărută loată lumea!

Da, sânt dator față de alegătorii de la Săliște, față de cei cari m'au votat și de acei cari au fost împiedecați de a mă vota, să susțin această contestație.

Am aici însăși contestația lor, iscălită de persoane foarte onorabile: un preot, un director de tipografie, un profesor, mai mulți avocați, și sânt prin urmare îndrituit să înfățișez ceia ce ei cuprind în arătarea lor.

Dar de la început voi spune: să nu credeți că am intenția de a face obstrucționism, căci nimeni nu dorește mai mult ca mine să vadă această Cameră lucrând, să vadă cum înțelege a lucra. Prin urmare, dacă lucrul d-voastră va fi bun, în ceia ce va fi bun, evident că eu nu voi gândi, pentru interese de partid, să spun că binele este rău și răul este bine. (Aplause.) De ce sânteți capabili d-voastră, majoritatea, nu puteți ști decât d-voastră înșivă.

Deci, pentru a scurta această desbatere, las o parte din această contestație, care cuprinde patru foi, — și prin urmare vă puteți închipui că e foarte mult material înlăuntru, și, pentru că sânt avocați, cari au făcut-o nu cred să cuprindă vorbe aruncate în vânt —, las la o parte tot ce este vițiu de formă.

Dar sânt atâtea, încât, dacă aș vrea să le cetesc pe fiecare, ar fi suficiente aceste viții de formă, ca să vă

alcătuiască o convingere că lotuși nu ar fi bine ca o alegere făcută cu atâtea viții de formă să fie înlărită.

Eu vin însă la altceva. Vin la ceia ce cred că nici-unul dintre d-voastră nu v'ați gândi să aprobați. Iată, vă spun întâiu de ce, și după aceea voi veni la însuși argumentul meu.

D-voastră sânteți oameni ai Partidului Poporului. Partid al Poporului însemnează un partid care se adresează la popor, însemnează deci un partid care nu are nevoie de administrație pentru a înlocui poporul, ci, având poporul cu sine, având simpatiile populare cu sine, se poate lipsi de sprijinul apăsător al administrației.

După ce cred că am interpretat conștiința care o aveți d-voastră despre rolul d-voastră în viața politică, după aceea vă voi spune că alegerea din Săliște nu a fost o alegere a alegătorilor, ci a fost o alegere a administrației, în mare parte împotriva voinții alegătorilor, sau, ca să fiu modest, împotriva puținții de a exprima voința lor.

D-lor, în cercul Săliște, am fost de două ori, zi de zi. Am mers din sat în sat. Sânt vre-o două sate numai, unde, fiindcă am avut motivele mele, nu am mers, dar în toate celelalte am mers, și până la ceasuri târzii de noapte, într'o biată căruță pusă la îndemâna mea. Am mers vorbind cu oamenii, fiindcă am crezut de datoria mea, când sânt chemat de țărani, și mai ales de țărani din Ardeal, să intru în legătură cu fiecare dintre dânșii. Nu știu câți sânt țărani pe cari îi cunoaște d. Bucșan, care este din Sibiel, dar am mândria că într'o lună de zile am cunoscut, și nu pentru moment, ci pentru viața întreagă, cei mai buni oameni din satele acelea, indiferent dacă m'au votat sau nu. Ei bine, în această cercetare a alegătorilor, sat de sat, în unele locuri om de om, am întâlnit la fiecare pas administrația, represintată prin prefectul doctor Comșa. Pretulindeni, ori era acolo, ori fusese acolo, ori era așteptat. Nu am văzut în viața mea un mai zelos agent electoral de cum a fost prefectul doctor Comșa. Am făgăduit s'o spun în Cameră, și o spun, dar mai este un loc unde o voi spune, și acolo nicio pasiune de partid, cum aș dori să nu fie nici aici,

nu-l va împiedeca de a trage răspunderea păcatului său. L-am dat în judecată, și cred în justiția țării românești. (Aplause.)

Altfel, Țara Românească nu ar avea dreptul să existe, dacă nu ar exista, mai presus de orice interes electoral și orice interes politic, o justiție care n'ar socoti pe fiecare după faptele sale.

Ce a făcut dr. Comșa ? Vă arăt întâiu ce spun alegătorii, pe urmă voi adăogi ceia ce am aflat eu din experiență, ceia ce am văzut eu cu ochii miei. Nu știa că-l văd. Eram în cutare casă de alegători, și dumnealui trecea cu automobilul, având în tovărășia sa pe condidatul oficial.

Dumnealui asista, — l-am văzut de la o fereastră, unde nu bănuia nici d. Comșa, nici d. Bucșan că eu mă găsesc —, presida adunarea; dumnealui în multe locuri vorbia, combătea pe susținătorii candidaturii mele. Prin urmare ce-i mai lipsia ? Îi lipsia doar ca în momentul alegerii să se instaleze acolo alături de ofițer, care la Săliște, să nu se supere, dacă voi spune aici aceasta, era întovărășit de soția sa, care stătea la biroul electoral, iar ofițerul deschidea ușa alegătorilor, negreșit ca să li dea sfat cum să voteze; sânt lucruri văzute cu ochii miei.

Vin mai întâiu la ceia ce se afirmă în contestație: „Candidatura d-lui dr. C. Bucșan a făcut-o d. prefect dr. Comșa în persoană, și anume în primul rând d-sa. Prefectul județului, dr. Nicolae Comșa, în ziua de 16 Maiu a. c., a convocat toate primăriile din circumscripție și câte cinci alegători din fiecare comună a circumscripției în localul școlii din Săliște, unde, laudând meritele d-lui Averescu, învăța poporul să nu asculte de „apostolii mincinoși“ și de „profesorii doctrinari“, de oare ce aceștia „umplu capetele oamenilor cu minciuni“.

Pentru un prefect din Țara Românească eu nu sânt nici „apostol“, nici neapostol, nici vrednic de a fi calificat „mincinos“, nici demn de a fi calificat vrednic, ci sânt un cetățean care am același drept la protecțiunea represintantului Statului român. (Aplause.)

Și, în ce privește pe „profesorul doctrinar“, cred

că profesor e un lucru onorabil, și nu m'am gândit de hatârul d-lui prefect să-mi dau demisia. Ba zic că „profesorul doctrinar“ e cel mai bun. Vai de doctrina fără profesor, dar mai ales vai de profesor fără doctrină! Fiindcă, dacă se întâmplă că ajunge pe lângă toate celelalte și om politic, vă puteți închipui ce rezultă din disciplina lui de profesor și din lipsa lui de doctrină din lăuntru!

„De oare ce acesta umple capetele oamenilor cu minciuni.“ Dacă voiți să știți cu ce „minciuni“ am umplut capetele oamenilor de acolo, „minciuna“ constă în a spune că legea agrară a d-lui Mihalache este mai largă. Este. Aceasta este minciuna cu care am umplut capetele oamenilor.

Mai era ceva, pe care prefectul o putea califica de „minciună“, adică toată truda pe care mi-a dat-o o viață întreagă, ca să usuc lacrimile Ardealului, în momentul când ele scăldau fața tuturor oamenilor de acolo, dar pe care nu m'am gândit să li-o spun. (Aplause.)

Poate că, dacă spuneam, mi se zicea, și de aceia că sânt un „profesor doctrinar“, care umblu cu „minciuni“.

Un alt punct: „La 23 Maiu, prefectul și inspectorul regional de polițe Grita au însoțit în turneu electoral pe d. C. Bucșan, în mai multe comune, ca Apoldul-Mic, Topârcea, Poiana, etc.“.

Grita, care a fost numit într'un post mai însemnat la Arad acum în urmă, a stat continuu acolo în circumscripție fără niciun rost, și, la un moment dat, a ajuns la ridicula idee de a presinta pe un biet susținător al candidaturii mele, un tânăr venit din America, drept unul care ar avea intenția să atenteze la viața d-lui Bucșan. D. Bucșan e aici de față; de sigur că râde în colțul său la ideia că s'a încercat un atentat la viața d-sale, viață care îmi este și mie prețioasă, fiindcă-mi este drag ca om, și care nu e atât de urît nimănui ca să-l omoare numai pentru păcatul că a candidat în contra mea.

I-am văzut cu ochii miei, cum au trecut cu automobilul în care d. Bucșan sta alături de prefectul său. D. Bucșan, șef de resort al Internelor în Ardeal, lângă subalternul său. Și ministrul, din superior, devenise subal-

ternul electoral al funcționarului său, și funcționarul său devenise superiorul ministrului său, pe care trebuia să-l ajute a căpăta un scaun de deputat. Gândiți-vă ce încurcătură, și mai ales un lucru grozav: pilda de anarhie dată acolo, în Ardeal! (Aplause pe băncile minorității.)

Și încă un lucru: supt ochii străinilor, dovedirea faptului că Români au luat în funcțiuni locul Ungurilor, dar că regimul electoral unguresc, măcar acolo, s'a păstrat în Ardealul liberat.

„În comuna Poiana, prefectul a luat cuvântul, stăruind asupra alegătorilor, spre a vota pe d. dr. Bucșan, iar secretarul comunei, V. Opran a cetit un proiect de jurământ în fața alegătorilor, căulând ca prin puterea jurământului să sloarcă voturile pentru candidatul Guvernului, atât de la Poienari, cât și de la Podeni și Jinari, cari au fost aduși acolo“.

Că a vorbit prefectul? Eram acolo, într'unul din sate, când a intrat, când a vorbit, când a ieșit, și aș vrea să vină cineva să-mi spună că aceia ce am văzut nu am văzut, că aceia ce am auzit, și a auzit toată lumea, nu am auzit. Am văzut tot corțegiul; am văzut toată petrecerea; iar, în ceia ce privește influența reală asupra alegătorilor, eu am venit imediat pe urmă, și am avut arc de triumf, care era pregătit pentru ceilalți, am avut mese așternute cu lăvicere scumpe, am avut auditoriu strâns acolo, și am avut încă un lucru: cel mai formidabil succes de ilaritate, pe socoteala sistemului întrebuițat de adversarul meu, pe care l-am văzut vre-odată în viața mea. Ce haz au făcut alegătorii de acolo pe socoteala prefectului și candidatului oficial, nu o să uit cât voi trăi.

Dar veți zice: De ce a ieșit d. Bucșan acolo? Aceasta am să v'o arăt îndată.

Mai departe:

„La sfârșitul adunării, întreaga administrație locală, cu candidatul guvernului, cu prefectul, cu inspectorul de poliție Grita și cu o mare parte din alegători, au luat parte la ospățul electoral“.

M'au mâncat netăiat și nefript, după splendida adunare în care s'au confundat două lucruri, care niciodată

nu trebuiau să se confunde: adecă interesul pentru o candidatură electorală și sacrul interes pentru patrie, care e mai presus de orice deosebire de partid. (Aplause.)

Mai departe:

„La 29 Maiu, prin ordinul prefectului“ ...

Vedeți, oamenii dau date precise, și eu sânt un om onest și nu aş celi, vă asigur, nimic, din lucrurile acestea, dacă pentru cele mai multe nu aş avea și dovada martorului ocular, care sânt eu.

„La 29 Maiu, prin ordinul prefectului, toți primarii și secretarii comunali din județ au fost convocați la Sibiiu, supt amenințarea amendării din oficiu, spre a primi ordine de propagandă electorală guvernamentală. Iar cine nu se arăta dispus, era amenințat cu trimețerea în Basarabia sau în Dobrogea.“

Va să zică, Basarabia liberată de poporul de acolo, Dobrogea scăldată în sângele eroilor noștri, sânt un fel de Senegal, sau un fel de Guiana, în care se aruncă administratorii... (aplause.)

Voci: Rușine!

D. N. Iorga: ...în care se aruncă administratorii, cari nu au știut să susțină cum se cade pe candidatul Guvernului.

D. Octavian Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Nu a existat o asemenea amenințare, d-le Iorga.

D. N. Iorga: D-le Goga, miniștrii nu întrerup decât atunci când nu au dreptate. Vă rog, liniștiți-vă.

D. Octavian Goga: Spuneți inexactități.

D. N. Iorga: Nu aveți cuvântul.

D. C. Pop: D-le Goga, nu ai voie a vorbi în numele Ardealului pe care l-ai spart.

D. N. Iorga: D-le președinte, cer scutul d-voastră, iar pe d-voastră (cătore minoritate) vă rog să nu mai întrerupeți pentru a lăsa acestei desbateri toată liniștea pe care o doresc.

Continuu.

„În adunare, li-a dat ordine în plen și fiecărui secretar separat, ca să stăruiască a face propagandă pentru candidatu' guvernului, de oare ce ei sânt ampioiații Guvernului“.

Vedeți d-voastră: de accia este cineva amplotiatul guvernului, ca să susțină candidații Guvernului și ai Statului, iar nu, cum se adauge: „ai opoziției“. Va să zică Statul este de o parte, și în afară de Stat este opoziția, de altă parte.

„Li-a mai spus că, dacă conștiința li dictează altfel, ori să rămână neutri, ori să demisioneze din post, căci altfel vor fi destituiți.“

Cred că ajunge aceasta. Nu mai celesc. Eu sânt dintre aceia cari cruță timpul Camerei, pentru următorul motiv: poporul nostru este un popor foarte inteligent: înțelege din două cuvinte, și cred că argumentele pe care le-am expus sânt argumente suficiente pentru reprezentanța poporului român, care prinde și o alusie și nu are nevoie să fie strivită cu un potop întreg de fapte. Vă spun însă că n'am cetit nici măcar jumătate din dovezile cuprinse aici.

Vin la ziua alegerii. Vă rog să-mi acordați puțină atenție, fiindcă sânt lucruri foarte importante, care trebuie să rămână în analele noastre parlamentare.

S'a anunțat poporul că alegerea ține două zile.

Iată, întâmplarea a făcut să ajung în stăpânirea chiar a hârtiei prin care s'a făcut aceasta în Săliște, în admirabilul sat Săliște, pe care regret că-l văd amestecat într'o nedreptate făcută unui umil propovăduitor al ideii de unitate națională, care sânt eu, îl văd amestecat într'o urită afacere de siluire electorală ca aceia pe care v'o înfățișez.

În Săliște s'a anunțat cât țin alegerile în următoarea formă, — este însuși actul oficial:

„Se aduce din nou la cunoștință că mâne și poimâne, adecă în 3 și 4 luna crt., va avea loc alegerea de deputat iar în 6-7 luna crt. va avea loc alegerea de senator.

„Alegerea va avea loc la Primăria din localitate și se începe la ora opt dimineața. Toți acei cari au drept de vot să se presinte la alegere. Candidații de deputat la Cameră sânt d-nii: dr. Constantin Bucșan și N. Iorga. Fiecare alegător e dator a aduce cu sine și certificatul de alegător ce-l are.“

Ce însemnează aceasta ? Aceasta însemnează că era

ziua de Sf. Constantin, hram foarte mare, când oamenii au dreptul să meargă la biserică; slujba acolo se face cu toată cuviința, ține până la amiază sau chiar după amiază, cum a fost cazul la Săliște; urmează apoi și câte o serbare școlară, cum a fost aceia la care am asistat și eu. Alegătorii au început să vină la vot, pe alocurea, după ce s'au mântuit toate lucrurile. Urna s'a închis în Săliște la ceasurile 6, începând votarea la 2; s'a mântuit deci la 6, de și se anunțase că va ținea două zile.

Veți zice că este un articol din legea electorală ardeleană, care scusă; vom vedea întrucât scusă. Înainte de aceasta însă vă voi spune două lucruri: întâi, în ce condițiuni de propagandă m'am înfățișat eu pentru ziua aceia și, al doilea, în ce condițiuni de propagandă se înfățișa adversarul meu.

Am mers la Poiana, și acolo la Poiana, cum declară și alegătorii, într'un admirabil sat de boieri, Poiana, am găsit următoarea părere răspândită de administrație, care opria pe oameni de a veni la adunarea mea. De două ori a încercat să-i oprească și ce a făcut să vie o parte din lume au fost energicii Români cari își făcuseră cultura politică în America, știind bine ce însemnează datoria de cetățean și ce însemnează atribuțiunile reale ale administrației. Înainte de a ajunge însă în Poiana, — vă rog iarăși să-mi acordați puțină atenție pentru a celi două scurte acte. (d. Al. Otetelișeanu întrerupe.)

D. N. Iorga: D-le Otetelișeanu, nu dați instrucțiuni de comportare. Mi s'a părut că aveți intenția aceasta și cred că nu este loial.

D. Al. Otetelișeanu: Cer cuvântul în chestiune personală.

D. N. Iorga: Înainte de a intra în comuna Poiana mi-au ieșit înainte doi oameni, cari mi-au dat două scurte scrisori țărănești, pe care îmi veți îngădui să le cetesc:

„Prea stimate domnule profesor, îmi iau voia a vă întâmpina cu inima călduroasă pentru visita ce sânteti pe drum pentru Poiana. Din cauza inteligenții din localitate fără deosebire, nu-i voie nimănui să participe la primirea și „programul“ d-voastră. De aceia ulterior veți face cercetare pentru astfel de luminători ai poporului,

pe cari i-ați luminat prin înălțătoarea istorie și marea jertfă pentru poporul român.“

Așa scrie săteanul necunoscut, care mi-a ieșit în marginea drumului și mi-a dat această hârtie.

O altă scrisoare:

„Noi, poporul de jos, pe care ne-ai înțeles și te înțelegem, te iubim pentru că vedem întrupat în ființa d-voastră tot ceia ce poate fi mai scump și mai nobil sufletelor noastre. Durere însă că autoritățile comunei, preoții, dascălii, notarul, ne opresc de a-ți face primirea cuvenită. Ne amenință că cine va ieși întru întâmpinarea d-voastră e dușmanul comunei și ca atare va avea urmări neplăcute. Inima noastră e însă cu d-voastră totdeauna și-ți zicem: „Să trăiți!“

De ce în Poiana lumea era frământată în contra mea? Să vedeți, aici, cum s'a înțeles să se facă în unele locuri propagandă electorală în Ardeal. Săliștea are un proces pentru un munte cu Poiana: două frumoase sate românești care trebuie să se iubească, trebuie să se susțină, care trebuie să ducă împreună lupta pentru viitorul național al Românilor din Ardeal. Este sau ba aceasta? Este un păcat să se semene ura între aceste comune? Este! Ei bine, Poiana reclamă muntele de la Săliște. Nu vreau să fac d-lui Bucșan această gravă învinuire, dar oamenii d-sale au spus: „Vroiți să câștigați procesul d-voastră cu Săliștea? Care ține cu Iorga, veniți cu mine, și, cum l-ați câștigat în prima instanță, îl veți câștiga și în a doua, dacă veți ținea cu mine“. Și au venit oamenii și mi-au spus: „Este adevărat, d-le Iorga, că, dacă mergem cu d-ta, pierdem procesul cu Săliștea?“. Atunci eu li-am răspuns: „dreptatea nu se dă nici în numele micu, nici în numele d-lui Bocșan, nici în numele opoziției, nici în numele guvernului; dreptatea se dă în numele cuiva care s'a răstignit pe Cruce, ca să existe un singur drept și o singură dreptate pentru toți“.

Ce s'a răspuns din partea cealaltă? Iată ce s'a răspuns: de pe ușa bisericii din Săliștea, de pe ușa lăcașului unde venise lumea să se închine de Sf. Constantin, am desprins cu mâinile mele din cele patru cuie, care și acuma sânt bătute în ușa de acolo, în aripa stângă a acelei uși,

am desfăcut acest afiș și d-voastră veți aprecia dacă el corespunde cu sentimentele d-voastră față de partidul d-voastră și față de aceia cari îl represintă și cari îl conduc.

„Trăiască generalul Averescu“ (majoritatea în picioare, aclamă zgomotos pe d-l general Averescu.)

D. N. Iorga: D-lor, să-mi dați voie să traduc în limbajul patriotic, și nu în limbajul de partid, aclamațiunile d-voastră. În limbajul patriotic se spune: „Trăiască biruitorul de la Mărăști“; în dialectul de partid se spune: „Trăiască cel care ne face să fim ceia ce sântem și ne menține ceia ce am ajuns. (Aplause.)

Ascultați, dacă vă place atât de mult, ce zice afișul, și d-voastră veți aprecia. Afișul este scurt; eu l-aș fi făcut și mai scurt. (Zgomot.) Nu o să vă pun răbdarea la mare încercare; nu vorbesc decât numai atunci când pot să fiu auzit, căci am ajuns la o vrâstă în care nu-mi este permis să usez de puținul glas ce mi l-a dat Dumnezeu, luptând cu zgomotul anonim ce-l fac unele persoane (zgomot). Continuați; eu tac.

„Trei milioane de țărani români, adecă întreaga țărâ-nime românească din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina...“.

Adresându-se către Basarabeni și federaliști.) D-voastră nu sânteți aleși de țărani români: nici cei din Vechiul Regat, nici cei din Basarabia.

„Afară de femei și de copii, cari n'au vot...“.

Înțeleg de ce este vorba să nu se dea drept de vot femeilor, de vreme ce sânt maltratate în felul acesta prin aprecierile afișelor electorale. Aici este un pasagiu pe care îl veți aplauda și cinci minute, dacă voiți.

„Tatăl țărânimii române de pretutindeni!

Aștept aplause pentru a le putea număra. Dar acēasta n'o mai puteți aplauda. „Până acum s'au putut număra vre-o 180 deputați ai partidului poporului și numai 30 de deputați ai celorlalte partide de provincie...“.

O voce: E adevărat.

D. N. Iorga: Adecă, cum? Dați-mi voie. Adecă alegerile d-voastră au sărit înainte, constatarea că ați reușit a

sărit înainte și peste două-trei zile, peste o săptămână, s'a constatat că sântem aleși și noi ?

„Ai celorlalte partide potrivnice cu cari s'a întovărașit partidul național de la noi. Majoritatea în Parlament o are de pe acum generalul Averescu, chiar fără deputații din Ardeal.“

Mai categoric nici nu se poate, adică: „Votați pentru noi, căci noi nu avem nevoie de d-voastră.“ Acesta este sensul acestei inteligente frase din afișul datorit, mi se spune, d-lui Șchiopul, un interesant bărbat, asupra trecutului căruia nu aș voi să vorbesc, punctând.

„Alegători români ! Fiecare vot ce-l dați de acum pentru partidele potrivnice generalului Averescu este un vot dat împotriva intereselor d-voastră. Urmați deci pilda fraților voștri din celelalte părți ale României-Mari și votați numai pentru candidații Partidului Poporului. Trăiască generalul Averescu !“

Acest anunț a fost trimis oficial la toate primăriile cu ordin de a-l lipi înaintea localului lor și pe ușa bisericilor. Am fost undeva în momentul când a sosit acest anunț și primarul comunei pe care nu o voi numi a spus: „Orice s'ar întâmpla, avem destul respect pentru noi înșine, ca să nu expunem pe ușile bisericilor și ale Primăriei afișe nedrepte și care conțin cifre mincinoase“.

Alegerea în mintea tuturor trebuia să țină două zile. Legea electorală pentru Ardeal, pe care o am aici, — vă rog să nu mă siliți să mai celesc paragraful acesta, care nu vă e cunoscut.

Voci: Nu! Nu!

D. N. Iorga: Legea spune așa: „dacă, votând o mare parte din alegători“ —, ceia ce este echivalent cu majoritatea alegătorilor, dar nu mă pun de pricină: fie și o parte mare, impresionant de mare, din acei alegători, — „și dacă nu s'a presintat nimeni în două ceasuri, atunci se anunță, prin lipirea unei hârtii pe ușa sau poarta localului de vot, că votarea se va închide peste două ceasuri“.

Ei bine, la Săliște ați văzut cum s'a procedat. Întăiu că aici ai votat mai puțin de patru sute de alegători, și sânt de două ori pe atâta. Și celor veniți din America

și de aiurea nu li s'a îngăduit să se înscrie pentru că s'a cerut avisul Bucureștilor și Bucureștii a socotit că ajung alegătorii cei vechi din Săliște, fără cei mai îndrăzneți, mai curagioși, mai deprinși cu viața modernă dintre alegătorii de acolo. Nu au votat deci nici patru sute. Aici am avut totuși o foarte mare majoritate: în comuna care alcătuiește însăși inima aceluia cerc și în comuna care a făcut parte în totdeauna în calitate de centru, din acel cerc. Pe când sânt celelalte părți, luate de la Miercurea și de aiurea, care au fost alipite la Săliște anume pentru a se crea majoritatea d-lui Bucșan.

La ceasul 6, presidentul, care nu era un magistrat, ci un bătrân notar de șaptezeci și câțiva ani, a lipit o hârtiuță pe ușa localului, pe când dimineața se anunțase prin hârtiuța pe care am cetit-o că alegerea va dura două zile și se anunțase și în biserică la fel.

La ceasurile 5 și jumătate însă, printr'o hârtiuță mai mică decât aceasta, lipită într'un colț de poartă, s'a dat de știre că, dacă nu se presintă nimenea în două ceasuri, alegerea se va închide. Resultatul: Nici preoții din comune nu au putut vota toți, și fruntașii gospodari au venit și au trebuit să se întoarcă.

La ceasul 6 s'a închis alegerea la Săliște, dar aiurea s'a închis și la 4.

Este un sat, Apoldul-Mic, în care se găsesc și Români și Sași.

C spun aici în Cameră, înaintea tuturor: noi am realizat România Mare ca să considerăm de o potrivă pe cetățenii de orice națiune cari se găsesc în hotarele acestei țări (aplause). Și, dacă eu pot vorbi nemțește Sașilor cari nu știu românește, îmi fac cea d'intăiu datorie a mea de candidat înaintea alegătorilor miei sași. Foaia d-lui ministru Goga și a fratelui d-sale, „Renașterea Română“, mi-a făcut o crimă că de ce am vorbit Sașilor în limba lor. Am vorbit și voiu vorbi fiecăruia, de câte ori voiu ști limba oricărui reprezentant al unei mase importante a populației Țării Românești în limba lui, fiindcă eu nu vorbesc cu interesele omului, ci cu inima omului, și cu inima omului nu poți vorbi decât în limba lui. (Aplause pe băncile Federației.)

La Apold Sașii n'aveau serbătoare; erau pe câmp la ceasurile 4, când s'a închis urna. Am fost de față, la ceasul 4, când aceasta s'a făcut. Două ceasuri în loc de două zile a durat alegerea.

Ce să vă mai spun? Nu e de ajuns ce v'am înfățișat până acum? Ce să vă mai spun: că am fost presintat în agitația electorală ca proprietar a 15.000 de pogoane de pământ în România? (Iaritate.) Să vă mai spun că mi s'a atribuit celebra frază: „Îmi place Ardealul fără Ardeleni“, când trebuia să se spună contrariul, că mi-au plăcut Ardeleni mai mult decât oricui, atunci când nu credeam să trag folos din Ardeal?; acesta este adevărul (aplause pe băncile Federației.) Să vă spun lucrurile acestea, odioasele minciuni, rostite, în fața prefectului une ori, într'o adunare electorală? Refus. Mi-e scârbă! Refus să aduc înaintea d-voastră acest fel de a face propagandă electorală.

Acum, d-lor, mă adresez către d. Bucșan. D-le Bucșan, d-ta care cred că ești acolo și că vei răspunde, ai o datorie, cred eu, — d-ta poate crezi că nu —, față de d-ta. Eu, de la care ai luat o parte, îndrăznesc să spun, din credințele d-tale, din viața d-tale sufletească; eu îți spun fără interes, căci sânt ales, și în sinceritatea cugetului meu: D-le Bucșan, d-ta ai fost pus să lucrezi greșit: d-ta ești un fiu al sătenilor din Sibiel; lumea te cunoaște acolo. În alegeri poate ai fi biruit și fără aceste mijloace. În alegerea care s'ar deschide, — dacă aceasta se strică —, nu mă vei avea, — am atâta generositate, — nu mă vei avea în calitate de concurent. Fă un act care te va onora; declară că nu-ți trebuie orice mandat, ci numai mandatul câpătat pe căile legale. Și, atunci, când te vom număra iarăși între luptătorii noștri (ilaritate pe băncile majorității), vei putea reveni între cei din frunte ai lor, prin curajul moral, de care vei fi dat dovadă în vremuri triste. (Aplause prelungite pe băncile federației).

LXXXII.

ALEGEREA DIN SUCEAVA

(26 Iunie 1920.)

D-le președinte, observația d-lui Oteteleșeanu mă privește pe mine. Eu am făcut declarațiunea că dorim să ajungem cât mai curând la discuția legilor. Fără îndoială, dorim; dar nu ni se poate interzice dreptul de a cere ca, în cazul unei alegeri, cum este alegerea de la Suceava, pentru a da o satisfacție opiniei publice a țării, care ne judecă, să facem a se constata: cine crede că poate să fie considerat ca ales împotriva legii și cine poate să fie considerat ca ales împotriva legii, nu mai poate rămânea deputat.

În ceia ce privește observația de regulament, sânt trei feluri în care se poate vota. Unul, care a fost părăsit cu totul de multă vreme: scularea și șederea, căci este foarte greu de constatat. Al doilea este sistemul prin ridicare de mâni, — sânt patru sisteme, dacă voiți. Al treilea e votarea prin viu graiu, și al patrulea e votarea prin bile, pe care o pot cere cincisprezece deputați. D-voastră ziceți că nu este drept să se ceară votarea cu bile și în același timp votarea cu apel nominal. Noi am cerut, se poate vedea cererea noastră depusă la birou, votarea cu bile. Dar, dacă s'a introdus apelul nominal, este fiindcă acolo la tribună se face totdeauna o mare îmbulzeală, așa încât în interesul chiar al votării este ca deputații să fie chemați pe rând. Atât, numai atât am cerut.

LXXXIII.

PENTRU ȘTEFAN CICIO POP

(28 Iunie 1920.)

Onorată Cameră,

În ședința trecută s'a adus, în legătură cu un articol al ziarului oficios, care crede că e de datoria sa să insulte zilnic adversarii ce se bucură pe dreptate de considerația publică. Acușații grave iubitelui nostru coleg d. Ștefan C. Pop, care în Camera Ungară a ținut o cuvântare, desaprobând intrarea României în războiu.

Oricine cunoaște grelele împrejurări în care s'au aflat la începutul războiului României de peste munți, amenințați în chiar existența lor la cea dintâiu manifestație iredentistă ce ar fi putut face, cine-și amintește declarațiile impuse șefilor Bisericii noastre, cine a cetit prin pagini pe care trebuiau să le adopte foile de acolo, va recunoaște că erau neapărate declarații ca acestea, care n'aveau altă valoare decât a stratagemelor de războiu. A face altfel, însemna a se expatria, ceea ce nu era totdeauna posibil, și însemna, în orice cas, a lăsa fără conducătorii cei mari, cu autoritate, un popor nenorocit. (Aplause).

Sânt mărturisiri care n'au altă valoare decât cele stoarse nevinovatului supt tortură. (Aplause).

Deci, oameni politici din Ardeal, cari, ca d. Ștefan C. Pop, au luptat o viață întreagă pentru izbândirea idealului românesc, primind o asemenea dureroasă sarcină, se fac vrednici, nu de astfel de critici pătimașe, ci de sentimentul duios care întovărășește orice acțiune silnică, făcută cu propriul sacrificiu sufletesc, în folosul dăinuirii națiunii, scopul cel mai sacru care este. (Aplause prelungite.)

Dar, câteva luni după aceasta, când se denega Românilor neliberi, cari nu mai puteau spera nimic de la România, după tratatul din București, dreptul de a se adresa Aliatilor, făcători de dreptate națională, d. Pop, data aceasta singur, a avut curagiul de a se înfățișa Camerei ungare, unde era amenințat cu ștreangul, ca să ceară acea intervenție a conștiinței mondiale, care a fost factor esențial în haosul ce a urmat. El a fost acela care în cetățuia Aradului a pătruns tot singur, impunând comandantului maghiar să nu împiedece pe soldații români de a-și lua locul (supt steagul lor național, ca să lupte pentru unitatea poporului român. (Aplause.)

Și, în sfârșit, am fost eu însumi ca martor și uneori chiar ajutător al energiei nebiruite, cu care, în zilele când, dincolo de linia demarcațională, sute de mii de Români erau în prada șovinismului maghiar îmbrăcat în faldurile steagului roșu al comunismului, d. Ștefan Pop, ministru român pentru Ardeal, cerea Aliatilor, dincolo chiar de marginile pe care le admite diplomația, o intervenție mântuitoare pentru acei mucenici desnădăjduiți ai cauzei noastre sfinte. (Aplause.)

Cred că, în această Cameră, orice om nepreocupat se va uni la opera de dreptate pe care am încercat s'o fac, constatând calitatea acțiunii politice a colegului nostru, fruntaș al unor lupte politice grele, ajunse în sfârșit la capătul cel bun, îndeplinind unitatea națională. (Aplause prelungite).

LXXXIV.

ARMATA IN ALEGERI

(29 Iunie 1920.)

Dați-mi voie să explic cuvintele, care, în zgomotul care domnia atunci, nu au putut să fie înțelese deplin, și pe care am datoria să le spun din nou (zgomot.)

Voci: La ce vorbiți? S'a răspins contestația?

D. N. Iorga: Mă rog, eu am cerut cuvântul în chestie personală și cred că am dreptul să vorbesc.

Încă odată am datoria să lămuresc cuvintele care, în zgomotul mare care a fost atunci, nu au fost prinse, precum nu am putut prinde nici eu cuvintele spuse ca răspuns de d. ministru de Războiu, pe care mă bucur foarte mult că-l văd acum întâia oară, după ultima ședință a Consiliului de miniștri din Mart trecut, la care am avut plăcerea de a asista amândoi, dumnealui ca ministru și eu ca președinte al Camerei. (Aplause din partea minorității.)

D. Nestor Cincu: Când s'a cântat prohodul.

D. N. Iorga: Prohodul nostru a fost lung: nu murise încă mortul și i se trăgeau clopotele. Acum, dacă este bine sau ba, nu insist.

D-le ministru de Războiu, am voit să profit de prezența d-voastră și de atențiunea pe care binevoiți să mi-o puneți la dispoziție, pentru a vă semnala că în multe locuri, nu armata, — căci armata nu poate veni întregă, nici tot sufletul ei, într'un loc, — ci persoane purtând uniforma militară s'au amestecat în alegeri.

Și v'am spus că, la Galați, după ce s'au terminat alegerile, musica militară, cu lampioane, purtând un bust al generalului Averescu, a cutreierat străzile, manifestând

în felul acesta pentru rezultatul, în mare parte favorabil Partidul Poporului, al alegerilor din Galați.

Eu cred că acest fapt... (zgomot, întreruperi).

Vă rog, cu mine nu isprăviți cu zgomotul, fiindcă eu, când e zgomot, imediat tac, și reîncep cuvântarea mea, după ce se termină zgomotul. Atâta lucru am învățat și eu în vre-o cincisprezece ani de activitate parlamentară.

Atâta lucru am învățat și eu în vre-o cincisprezece ani

Cred că acest fapt de la Galați, care s'a repetat și într'un oraș din Cadrilater, — orice s'ar spune în ceia ce privește caracterul, aș zice: cu puțință de căpătat, în unele cazuri particulare, a muzicii militare —, este neîngăduit, cum tot așa îmi permit să cred că aprobarea pe care președintele Consiliului de miniștri a dat-o acelor soldați cari în alegerile precedente —, și gândiți-vă că acolo erau gardă, și nu cetățeni —, s'au manifestat pentru Partidul Poporului, că această aprobare, nu zic că nu este la locul ei, dar zic că eu nu aș da-o, dacă aș fi în locul d-lui prim-ministru.

Dar d-sa este liber s'o dea, de la locul unde este.

D-voastră, d-le ministru de Războiu, ați spus, probabil atins de cuvintele mele, pe care nu le-ați înțeles, că eu am avut intenția să scad acea recunoștință, acea adâncă stimă și acea iubire generală pe care eu toții o datorim armatei. O datorim cu atât mai mult fiecare, cu cât ne-am pus mai mult în serviciul ei, și cu atât mai mult cu cât am întrebuițat-o mai puțin în serviciul nostru (aplause).

D-le ministru de Războiu, d-voastră mă cunoașteți: dintre ofițerii de vârstă d-voastră sânt mulți cari au fost elevii miei la Școala de Războiu.

Sânt aproape zece ani de când sânt profesor gratuit la Școala de Războiu, și, prin urmare, să-mi dați voie să declar, cu toată iubirea ce o port tuturor elevilor miei, dintre cari unii sânt coloneli comandanți de regimente, că, — de oriunde ar veni, — am datoria de conștiință de a răspinge acuzația că eu nu aș iubi armata și că aș căuta să scad iubirea de care ea are dreptul să se bucure înaintea poporului românesc (aplause prelungite).

ÎN CHESTIUNEA POLITICEI EXTERNE A ROMÂNIEI.

(1 IULIE 1920.)

D. N. Iorga: Domnule Președinte, cer cuvântul în chestie de regulament. În înțelegere cu d. ministru de Externe, sânt gata să dezvolt acum interpelarea pe care am anunțat-o în ședința trecută.

D. Take Ionescu: Înțelegerea noastră.

D. Duiliu Zamfirescu, președintele Adunării: Aveți cuvântul.

D. N. Iorga: Onorată Cameră,

Nu știu dacă unui fost diplomat i se poate cere ca aici, în Cameră, să nu facă prea multă diplomație, dar recunosc că unui istoric i se poate cere, ca unuia care a făcut atâta istorie aiurea, să nu facă prea multă istorie aici în Cameră. Prin urmare, pe lângă obiceiul meu de a fi întotdeauna scurt, pe cât cu putință: precis și, adaug: franc, îmi impun datoria de a asculta cât se poate mai mult elementele de trecut, fără care, evident, este imposibil să arăt de ce, în interpelarea anunțată ieri, am pus față în față opiniunile pe care știu că le-a avut întotdeauna d. ministru de Externe cu opiniunile ce le-au avut, nu numai într'un moment, ci foarte multă vreme, unii din colegii săi de pe banca ministerială și opiniunile care s'ar părea că le are, dacă am înțeles bine, și cred că aud destul de bine și înțeleg suficient, domnul președinte al acestei Adunări.

D. Duiliu Zamfirescu, președintele Adunării: M'ați înțeles rău, d-le deputat.

D. N. Iorga: D. președinte, care a fost ales de mai multă vreme, dar confirmarea s'a făcut abia ieri (Înteruperi.) Cred că înainte de a intra în miezul însuși al

acestei interpelări, trebuie să fac o observație prealabilă. Prea adese ori se văd la noi oameni vorbind de democrație, cari ieri erau cei mai hotărâți dușmani ai ei, și prea adese ori, în momentul de față, când au biruit Aliații, se fac apărători ai Aliaților oameni cari n'au avut această părere în alte vremuri.

De aceea cel puțin în două materii: în materie de politică externă favorabilă Aliaților și în materie de democrație favorabilă țăranilor, este bine ca oricine vorbește să amintească pe scurt dacă are sau nu dreptul de a vorbi în aceste două materii. (Aplause pe băncile minorității.)

În ceia ce mă privește pe mine, să-mi dați voie să cetesc un singur pasagiu dintr'o cuvântare a mea la București, înainte chiar de campania din Bulgaria, care ni-a dat pentru prima dată încredere în puterile noastre și ne-a scos dintr'o politică externă de servilism exagerat, care nu mai corespundea cu puterea de viață, crescândă neconținut, a poporului român de pretutindeni. La „Dacia“, unde se spun multe prostii, dar și multe lucruri bune, în ziua de 9 Iunie 1913, îndrăznesc a spune că am avut curajul să fac, dată fiind atmosfera de atunci, să fac următoarea declarație, de care nu m'am deslipit niciun moment din 1913 până în momentul de față:

„Sântem, d-lor, la un ceas mare: ori jertfim pentru a fi, pentru a crește, pentru a ne întregi, căci măcar astăzi putem să spunem ceia ce alții au făcut, putem declara lămurit: că, dacă este ca România să rămână ce e acuma, mai bine nu s'ar mai fi întemeiat România, oferind celorlalți Români un sprijin înșelător, care-i împiedecă de a se lupta din toate puterile lor. Să avem curajul de a dori pentru toți numai un steag! Ori dacă nu sântem capabili de conștiință și de sacrificii, spuneti-o și alergați la petrecerile din fiecare zi. Se va ști atunci că toți ceia ce au câștigat într'un șir întreg de generații vitejii și cuminiții, s'a pierdut de o singură generație incapabilă și putredă, mâncală de lăcomii nesățioase și de nemăsurate ambiții.“

(D. Schitănescu intrerupe; zgomol, protestări din partea minorității.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, preşedintele Adunării: D-le Schi-tănescu, te rog să nu mai întrerupi. Dacă aveţi ceva de spus, cereţi cuvântul şi vi-l voi acorda.

D. *C. Schi-tănescu*: Cer cuvântul.

D. *N. Iorga*. Eu am obiceiul să răspund totdeauna la întreruperi, atunci când în dosul lor este o garanţie şi, prin urmare, să-mi daţi voie că la această întrerupere să nu răspund.

D-le preşedinte aţi arătat ieri părerea d-voastră în chestiunea externă. Vă rog să nu exprimaţi în chestiunea, internă, a ordinii acestei Adunări, altfel de păreri decât părerile pe care le-au avut preşedinţii pe rând. Adecă: oratorii trebuie sprijiniţi contra turburătorilor, iar nu turburătorii sprijiniţi contra oratorilor. (Aplause de pe banca minorităţii.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, preşedintele Adunării: Nu vă întrerup, ci vă ajut.

D. *N. Iorga*: Şi, fiindcă, din anumite părţi, s'a putut crede că din această dorinţă de unitate naţională, — pentru că așa s'a pus chestiunea: unii pentru Basarabia, alţii pentru Ardeal — din aceasta ar fi exclusă un singur moment Basarabia, iată ce ziceam încă din 1912 la comemorarea pe care câţiva am avut curajul să o facem: aceea a momentului dureros, în care noi am pierdut Basarabia. Şi iată ce spuneam: „Dacă a avea o țară înseamnă a-ți trimite într'una soldați de graniță, polițai, funcționari, cartofori și bețivi, — Basarabia nu e a noastră. Dacă însă aceasta înseamnă a-i lucra toate ogoarele, a-i înfălișa toată muncă, a-i da toți apărătorii, — atunci e a noastră și nu a celorlalți, Basarabia“.

Iată, d-lor. de ce am luat asupra mea sarcina de a căuta să găsească unitatea de vederi între acei cari stau pe banca ministerială, unitate pe care, la prima vedere, nu am văzut-o; cu concursul d-voastră, evident, al deosebiților miniștri cari sânteți acolo, poate să ajungem la acest rezultat, dar de la prima vedere n'am văzut-o. Şi de la această nesiguranță a mea a venit întrebarea pe care am adresat-o, după câlăva vreme de la data când se puteau rosti cuvintele pe care le-am citat.

Întăiu, neprevăzut, a izbucnit războiul cel mare. În

momentul când, în luna Iulie 1914, a început acest războiu grozav, care era să prefacă lumea și care de la început a zguduit toate conștiințele noastre, unele persoane au avut îndoieli, altele nu au avut îndoieli, și anume între persoanele care nu au avut îndoieli, sânt unele care nu au avut îndoieli în sensul bun și altele care nu au avut îndoieli în sensul rău.

În luna aceea, Iulie, d-voastră lipsiați, d-le ministru de Externe. Erați în străinătate. Și nu ați exprimat, țin să o spun foarte lămurit, nu ați exprimat niciodată o părere contrară acelei colaborări cu Aliații cari ni-au dat, cu sângele vărsat de soldații noștri și cu conștiința fraților noștri de dincolo, România Mare.

Dar în momentul acela decisiv, fiindcă erau oameni cari voiau să mergem alături de cei cari s'au eufundat, — și să sperăm că s'au eufundat pentru totdeauna, și să facem așa ca niciodată prin noi să nu se ridice contra noastră, în momentul acela, dintr'o anume parte, în care mă număr și eu, s'a spus foarte lămurit, fără a încerca să influențăm într'un chip momentan dăunător pentru interesele țării holărirea Consiliului de Coroană, care s'a ținut atunci, s'a exprimat părerea, care, supt o formă negativă, era pozitivă: „nici într'un eas cu Austro-Ungaria!“.

Câteva săplămâni după ce, în ziarul pe care îl conduceți (către d. Stelian Popescu) d-la, domnule coleg, în „Universul“, s'a exprimat părerea, într'un articol iscălit de mine, că, orice ar fi, cu Austro-Ungaria nu mergem, călăva vreme după aceasta, s'a făcut, într'un interview al d-lui Argetoianu, declarația că, orice ar fi, noi vom păstra o neutralitate „usque ad finem“, adică, pe românește: „până la sfârșit“.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Ești rău informat.

D. N. Iorga: Nu ați spus niciodată? Acum vă voi da altceva, cu privire la care sântem foarte bine informați amândoi, și d-voastră și eu. Și, dacă s'ar întâmpla totuși să credeți că eu sânt rău informat, aș pierde puțin timp ca să fac să vină aici „Monitorul Oficial“ din toamna anului 1914 pentru a vi-l înfățișa. D-voastră credeți că

părerile d-voastre au rămas numai în *Epoca*, ele au trecut și în „Monitorul Oficial“: părerile d-voastră semnate cu inițialele d-voastră în ziarul „Epoca“. Câtăva vreme după aceasta d-voastră v'ați îngrijit să explicați pe „usque ad finem“ al d-voastră.

Era în Camera cea veche: se discuta cu multă bătaie de inimă, din partea unuia și a altuia, ce trebuie să facem.

Știam cu toții cât de puțin sântem pregătiți; știam ce tragedie se cuprinde în acest fapt, că sântem așa de puțin pregătiți, știam cu toții legăturile pe care trebuie să le avem; dar știam cu toții un lucru: că va veni un moment, care trebuie grăbit cu toate puterile noastre, ca să mergem alături de Aliați, deci cu dreptatea lumii și cu viitorul întregii noastre națiuni. (Aplause prelungite pe băncile Federațiunii).

Și, atunci, am căutat să arăt -- fiindcă la Germani nu reușise Kluck, rămăsese puțin în urmă, și se putea prevedea schimbarea soartei războiului, împotriva părerii acelor care socotiau că Germania pleacă în primblare triumfală la Paris, și răsăriau în toate părțile partizani ai Înțelegerii, ai Aliaților --, mi-am dat osteneala să arăt în deosebitele foi declarațiile și atitudinile diferitelor partide.

D. Constantin Arion se afla pe banca întâia a Adunării; d-voastră, d-le Argetoianu, nu erați deputat și am socotit, într'un moment de malițiositate, să-l pun într'o situațiune desagregabilă, cetindu-i din „Epoca“ articole dușmănoase Aliaților, -- hotărât dușmănoase aliaților, iscălite C. A. Îmi pare rău că m'ați silit să pierd timpul Adunării.

D. C. Argetoianu, ministru de interne: Era posibil ca în epoca lui N. Filipescu să fi apărut articole dușmănoase aliaților ?

D. N. Iorga: I-am cetit acele articole și, la un moment dat, s'a ridicat d. Arion, și mi-a spus: Nu este forma mea, n'am iscălit eu aceste articole. I-am răspuns: sânt iscălite C. A. Mi-a spus: Eu semnez cu doi C., și articolele desagregabile pentru aliați sânt ale d-lui Argetoianu. Aceasta stă scris în „Monitorul Oficial“, și, fiindcă nu vreau

să aduc „Monitorul Oficial“ acum în mijlocul acestei discuțiuni, întrerupând expunerea mea, ei bine, veți avea plăcerea să auziți mâne la sumar propriile d-voastră cuvinte.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Cu plăcere.

D. N. Iorga: Plăcere relativă, ca toate de pe lume. (Ilaritate, aplause pe băncile Federației.)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Cetile de d-voastră o să fie mai frumoase.

D. N. Iorga: Pe vremea războiului nostru însuși, în fasa lui cea mai grozavă, nu știam că sânt și glorioși generali cari ar fi de părere să încheiem lupta și să căutăm mijlocul de a ne înțelege cu dușmanul.

Eu am respectul gloriilor noastre naționale: sânt unul din acei cari știu că una din datorile omului politic, ale patriotului și istoricului este să potrivească lumina care să bată drept asupra gloriei și să potrivească apoi cu dibăcie de artist acea puțină umbră care totuși ar putea, într'un colț, să întunece acea glorie.

În niciun cas nu aş tipări în foaia mea oficioasă facsimile de scrisori particulare pentru a apăsa astăzi pe acela pe care îl voiu scoate mâne ca să mă ajute venind la guvern și să mă ajute și mai mult căzând de la guvern, ca să vin eu când îmi convine. Nu vreau să vorbesc mai mult. (Aplause.)

Însă nu voiu uita pe alt general care fusese pe front numai trecător și care, la un moment, după căderea orașului Constanța, mi-a spus un cuvânt teribil: dacă se găsește în România un om patriot, acel om patriot trebuie să facă imediat ofertă de pace Germanilor.

Am ascultat cu nespusă durere aceste declarațiuni. Am intervenit unde trebuia...

Voci liberale: Cine e ?

D. N. Iorga: Nu-l spun, îl știți¹. Și n'am căpătat pentru conștiința mea revoltată satisfacțiunea care se cerea. După aceea la câteva săptămâni ne-am dus la Iași.

Am avut mândria de a ne duce la Iași cu armata noastră zdrobită, dar cu steagul nostru care nu s'a în-

¹ Generalul Burghiele.

chinat niciodată înaintea dușmanului brutal, deci laș. (Aplause.)

Am încunjurat acolo cu credința noastră pe Regele României, care avea nevoie să fie încunjurat nu numai de o armată, dar și de conștiința țării, reprezentată prin oameni politici cari nu șovăiau în această credință a lor.

Ei bine, după ce am ajuns tocmai în fund, în acel fund de unde anumiți pesimiști cari își dublau pesimismul și cu un vădit interes de partid sau personal, credeau că nu vom ieși niciodată și lucrau cu multă dibăcie, cu dibăcia artistică a câtorva dintr'înșii, -- li-aș spune numele dacă ar fi aici, fiindcă eu nu am obiceiul mișelesc de a ataca pe un om când nu e de față pentru a se apăra --, când aceste persoane săpau artistic inscripția de pe mormântul idealului nostru, în momentul acesta a venit la guvern d. Marghiloman. Și între auxiliarii d-lui Marghiloman a fost și actualul democrat și reformist, d. ministru de Agricultură Garofflid.

D. Garofflid era cunoscut, nu numai ca specialist din partea proprietarilor al chestiunii agrare, dar era cunoscut și ca un specialist din partea filo-germanilor al politicii externe. (Aplause pe băncile minorității.)

Un vechiu colaborator al „Convorbirilor“, care reprezenta tot ce putea fi mai dogmatic, mai solemn și mai impunător în materie de germanofilie, moștenit de la cine l-o fi moștenit, chiar și după ce acel de la care îl moștenise nu mai ținea ca moștenirea lui să fie păstrată de succesori. Dar, când succesorii au atâta inteligență, păstrează moștenirea rea de care s'ar fi desfăcut însăși legatarul.

Prin urmare, d. Garofflid de la „Convorbirile Literare“, revistă rămasă germanofilă până în momentul de față, cu deosebirea că odinioară o făcea franc și acuma o face prin tot felul de insinuări, de reserve și de corecturi, cu alte cuvinte înfășoară casca prusiană în tricolorul biruitor al Mărăștilor d-voastră, d-le general, și al Mărășeștilor, și cred că e un mijloc discret, dar puțin recomandabil de a face o politică acoperind-o prin însuși steagul pe care nu ai avut curajul să-l susții... (Aplause prelungite.)

...D. Garofflid a intrat în Ministeriu; veți zice, pentru

agricultură — atunci, pentru agricultură în sensul proprietarilor, acum, tot pentru agricultură, dar în sensul adversarilor proprietății mari.

Dar aceasta nu mă preocupă acum.

În Ministeriu d. Garoflid a reprezentat însă așa de mult punctul de vedere germanofil încât, la un moment dat, s'a despărțit de d. Marghiloman.

O voce: De d. general Averescu.

D. N. Iorga: Aveți dreptate: de d-l general Averescu, în Ministeriul căruia trecuse ca specialist. Specialistul are avantajul acesta că se acomodează cu oricare mediu pentru că stă și se uită drept numai la soarele științei.

Prin urmare, s'a despărțit, pentru că d-voastră, d-le prim-ministru, nu consimțiați să faceți, după pacea de la București, și împreună cu pacea de la București, o politică de alianță cu Germania.

Aceasta e o alitudine necontestată, pe care o știe toată lumea. Și de aceea l-am introdus pe dumnealui alături de d. Argetoianu în încercarea mea de a căuta o potrivire între părerile acestor doi miniștri și părerile d-voastră, d-le Take Ionescu, care sânteți, nu cel mai tânăr, dar unul dintre cei mai noi miniștri în această lovărășie și de la care putem cere, fiind d-voastră mai puțin obosit, lămuriri, pe care ceilalți, obosiți de atâtea decrete-legi, așa de laborioase, nu ar avea vreme să le deie. (Iaritate pe băncile minorității.)

Nu numai aceste două cazuri, evident, m'au făcut să constat o regretabilă neînțelegere, sper: aparentă, între membrii acestui Cabinet, ci mai era ceva.

În ultimul timp, am căutat la Academia Română colecțiunea foilor noastre din timpul războiului. Acolo am găsit și colecțiunea „Îndreptării”, — nu completă, dar, în ceia ce privește numerele mai importante, erau toate.

În „Îndreptarea” am găsit programul d-voastre, d-le prim-ministru, program care este foarte interesant, cuprinzând o mulțime de puncte de cea mai mare însemnătate pentru politica noastră internă, de exemplu cum este acela, ca „pentru împiedecarea repetării abuzului de putere va trebui a se institui controlul gestiunii ministeriale în parte la fiecare schimbare de ministru și a guvernului la fiecare schimbare de guvern”, că „expro-

prierile realizate vor fi o îndrumare spre socialisarea pământului.“

Și noi sântem de părere...

D. I. Răducanu: Nu. Nu.

D. N. Iorga: Stați puțin, dați-mi voie: Noi înțelegem socialisarea în acel sens ca munca îndeplinită asupra pământului să fie munca solidară a unei întregi societăți, pentru că aceea ce rezultă din această muncă să fie împărțit potrivit cu dreptatea. (Aplause pe băncile federaलिष्ठilor.)

Cred că și d. prim-ministru, care nu poate fi acusat de bolșevism...

D. I. Răducanu: Nici noi, nici noi.

D. N. Iorga: Este de aceeași părere în ceia ce privește interpretarea „socialisării pământului“.

Am mai găsit în acest program că este nevoie să adoptăm principiul... (Zgomot pe băncile majorității).

Vă rog, faceți puțină liniște.

Ceia ce celesc nu e din programul d-voastre, este o părere pe care pare că ați uitat-o și de aceea este bine s'o auziți din nou: „că pământul cultivabil să aparțină numai acelor cari-l muncesc.“ (Strigăte de bravo, applause pe băncile Federației, applause parțiale pe băncile majorității.)

Am mai găsit în acest program „controlul câștigurilor ce s'au realizat de la începutul războiului mondial“: adevărat că decretul-lege nu a apărut nici până azi; de asemenea am mai găsit „confiscarea acelor câștiguri care sânt nelegale“, anunțată că se va face, și v'aș ruga să veniți cu decretul-lege cât mai curând și în această privință.

În sfârșit din acest program nu lipsește nici emanciparea femeilor.

Dar, în ce privește politica exterioară, în program nu era nimic.

Eu tocmai doresc ca acest punct să fie suplinat prin declarațiile care se vor face astăzi. Și aceasta nu fiindcă sântem în ajunul conferinței de la Spa, — căci noi nu trebuie să manifestăm o credință politică atunci când ea aduce folos, ci trebuie s'o manifestăm și atunci când ea

susține onoarea noastră ca Stat și națiune, indiferent dacă sântem în ajunul lui Spa sau după Spa. (Aplause generale.)

Și, când, într'un moment dat, din partea noastră se lucra cu ură, v'o spun: cu o sfântă și îndreptățită ură, împotriva Germaniei, care călea în picioare toate drepturile și declara că este în stare să calce în picioare, cât va vrea, chiar lumea întregă, cu toată opera morală săvârșită în decursul veacurilor, când voiu adăugi că în acel moment, — nu fac nicio indiscreție, spuiind aceasta —, cel mai mare din acest neam, acel către care trebuie să se îndrepte în totdeauna numai ce este mai curat ca recunoștință în sufletul nostru, declara într'o audiență: „am ajuns să urăsc națiunea din care m'am născut“, în momentul acela apărea în „Îndreptarea“ de la 26 August 1918 un articol intitulat: „Filism și Fobism“, în care se spunea că noi avem „filism“ față de Aliați și „fobism“ față de adversarii noștri; iar d. general Averescu exprima în aceste cuvinte politica de viitor a noastră: „Dacă în acțiunile politice poate fi vorba de sentimentalism, apoi tributul acestuia se cade să fie rezervat“, așa zice, — „exclusiv patriei“, prin urmare sentimentalism față de Aliați, nu. „Iar, dincolo de tributul datorit patriei, nu trebuie să avem călăuză decât dreapta judecată, orientată și aceasta pe propriile noastre interese pozitive și concrete.“ (Aplause pe băncile majorității.)

Da! Da! Da! În teorie este foarte frumos (aplause pe băncile Federației); dar, când dumneata nu mai ai o armată, când nu mai poți să reiei războiul, când tot viitorul d-tale atârnă de acești Aliați, în momentul acela nu se putea să râzi de „filismul“ față de Aliați, și nici nu trebuia să vorbești de „fobismul“ față de dușmani. (Aplause pe băncile minorității.)

Și, în vremea când ofițerul frances stătea gata să părăsească pământul pe care-l stropise cu sângele său, în momentul când noi închinam cu ochii plini de lacrimi rândurile de adio către acei pe cari „nu-i puteam uita“, în momentul când îi salutăm așa: „Să li spunem acum tot ceia ce truda grea împreună cu dânsii ne-a împiedecat poate de a li spune pe de-a'tregul. Să-i asigurăm

că în inima lor nu e nimic care să nu fie în inima noastră. Să li spunem că astăzi lupta noastră s'a mutat toată acolo unde drapelele lor flutură pe câmp de bătălie și că, orice soartă am avea, la fiecare încordare nouă a lor, — fără a ne gândi la ce ar putea ieși din ea pentru ajutorul nostru, al celor, azi, încremeniți în cale, — în inimile noastre vom striga: „Trăiască Franța“. (Aplause pe băncile minorității,) în vremea când națiunea întregă striga aceasta, în acel moment nu se putea râde de „filismul“ pentru Franța și de „lobismul“ față de dușmanii Franciei, cari erau dușmanii civilizației întregi și dușmanii României unite care mijia la orizont și care se desfăcea tot mai limpede cu fiecare lovitură de sabie, cu fiecare salvă de pușcă trasă de armata Franciei glorioase. (Aplause pe băncile minorității.)

Au trecut acele timpuri; am revenit mai mult sau mai puțin la normal. Din experiențele noastre de războiu a rămas o iubire, pe care nimic n'o va putea distruge, pentru aliații noștri, și vă voi spune de ce.

Se creiază și se distrug sentimentele de la suprafață, sentimentele care există numai în clasa oamenilor politici, cari pentru anumite interese se pot schimba dintr'un sens în alt sens, dar ceia ce s'a coborât în conștiința națională a unui neam recunoscător, aceasta nu se poate uita niciodată. (Aplause prelungite pe băncile minorității.)

Recunoștința către Aliați nu e un capital pe care îl speculăm, este o parte esențială din valoarea etică a neamului nostru. (Aplause pe băncile minorității.)

De aceia această Cameră trebuia să se deschidă, orice neînțelegere ar fi între negustorii noștri și negustorii Aliaților, trebuia să se deschidă cu conștiința că nu două clase politice s'au unit pentru a forma alianța de care ne ținem, ci s'au unit toate popoarele care n'au crezut silei: e o unire de la națiune la națiune, indestructibilă atâta vreme cât națiunile acestea vor exista ca unități morale.

De aceia m'a uimit d. președinte al acestei Adunări, când, în interesantul său exposeu, care nu lasă la o parte nimic din preocupările unui prim-ministru și care, prin urmare, caută să suplinească lipsurile Mesagiului,

și poate lipsurile, pe care le prevede, ale răspunsului la Mesaj, că în această declarațiune s'a putut întâmpina o frasă ca aceia care nu înțelegea numai posibila și probabila noastră desfacere de Aliați, ci înțelegea netemeinicia legăturii care strânge laolaltă pe aliații noștri. Fiindcă evident că legătura noastră e cu toți, și a spune că ea nu există în totalitatea ei, însemnează a sfărâma baza însăși pe care politica noastră se poate desvolta în viitor.

Și, de aceia nu în interesul acestei opozițiuni naționale, ci în interesul Camerei, în interesul țării întregi, cer lămuriri d-lui ministru de Externe să ni arăte dacă politica pe care o represintă d-sa personal se lasă influențată de această atmosferă pentru a fi altceva decât ceia ce a fost, sau este destul de tare pentru a fi ceia ce a fost, împrăștiind această atmosferă nenorocită.

Am zis. (Aplause prelungite pe băncile minorității.)

LXXXVI.

DISCUȚIA GENERALĂ ASUPRA RAPORTULUI PENTRU SCHIMBAREA REGULAMENTULUI CAMEREI

(8 IULIE 1920.)

D. N. Iorga: D-le vice-președinte, d-le președinte, în această ședință, ca unul care n'am asistat la două ședințe, cred că nu-mi veți face desonoarea de a-mi retrage cuvântul pentru că, în cele câteva cuvinte pe care vreau să le spun o să atrag atențiunea asupra unei greșeli, făcute și ieri și făcute și în ședințele precedente.

Nu e nicio cursă: nu vă uitați așa de atenți în credința că întind o cursă. Eu, când vreau să spun un lucru, îl spun limpede.

D-voastră, chiar prin cuvintele pe care le-ați spus, ați atras atenția asupra unor neajunsuri ale regulamentului. În lipsa mea s'a vorbit mai larg de caracterul defectuos pe care l-ar avea regulamentul actual și s'a produs înlocuirea lui printr'un alt regulament.

Cred că nu mă depărtez de chestiune, aducându-vă informația, foarte folositoare, că, dacă un Parlament primește să schimbe regulamentul, aceasta îl angajează pe dânsul; învoirea dată de dânsul nu angajează Parlamentul următor.

Prin urmare, pentru modificarea regulamentului, d-voastră trebuie să consultați din nou acest Parlament; nu vă puteți răzima pe învoirea dată de Parlamentul precedent, învoire care n'a mers până la capăt, de a schimba regulamentul.

Al doilea, nu este nevoie ca acela pe care-l înlocuiți d-voastră și care, crezând că presidenția mea a fost „glo-

rioasă“, admite că a d-sale are toți sortii de a nu fi așa, nu era nevoie ca d-lui să ia regulamentul frances.

În timpul „glorioasei“ mele presidenții, — întrebuițez și eu termenul, fiindcă s'a întrebuițat acolo, și probabil în sensul cel mai amabil, cum „gloriosus“, în latinește, în legătură cu „miles“, al lui Plaut, poate să fie un titlu foarte ușor alipit la anume persoane —, în „glorioasa“ mea presidenție, s'a lucrat, timp de câteva luni de zile, de două luni de zile, la noul regulament, și el a fost lucrat de persoane care făcuseră parte din Parlamentul din Viena și din alte părți, și el era foarte strict în ceea ce privește păzirea ordinii, pentru că se știe un lucru: că ordinea trebuie să se păzească din amândouă părțile și că, în orice cas, începe a se păzi ordinea din chiar locul unde așezăm pe cineva pentru a păstra legalitatea și ordinea. (Aplause pe băncile minorității.)

Și avem regulamentul gata, d-le președinte. Este un regulament de două sute de articole. Rămâne să faceți formele și, după ce veți face formele, putem discuta acest regulament, care este al nostru, în loc să discutăm regulamentul Camerei francesce, pe care d. președinte Duiliu Zamfirescu îl iubește tot atât de mult, cum iubește tot ce este în legătură cu Franța și cu Aliații în genere. (Aplause îndelungate.)

Mai am de adăogat ceva. D-voastră sânteți vice-președinte, și eu vă spun, în numele opozițiunii, că sântem foarte bucuroși, că avem acolo pe cineva care aduce, fără îndoială, oricare ar fi partidul căruia-i aparține, alte concepții despre presidenție, decât acelea ale lui Benvenuto Cellini din secolul al XVI-lea, care el n'a presidat niciodată o Cameră. (Aplause.)

Țin să vă atrag atențiunea, fără nicio intenție, — nu este așa? —, de a mă preface într'un mentor gratuit și prin urmare neacceptabil, că poliția Adunării o face președintele, și pentru aceasta președintele are chestorii, și chestorii aceștia au la îndemână aceste persoane în uniformă care se numesc ușieri și cari, ușierii, n'au arme să le poată încărca împotriva nimănui¹.

¹ Se adusesse cu câteva ședinți înainte, de guvernul Averescu, armata în incinta Camerei.

Și că, dacă d-voastră ați fi fost și în ședința trecută, dacă ați fi avut ceva de spus la început, era să dați expresiune sentimentului unanim al acestei Camere, pentru ca niciodată să nu vedem, orice s'ar întâmpla, din orice parte, în cuprinsul Adunării ordinea restabilită prin armată în contra regulamentului. (Aplause prelungite pe băncile minorității).

Armata o iubim și o stimăm, și, pentru aceasta, cum nu ne gândim a face din șeful ușierilor un ofițer superior, tot așa nu înțeleg a face dintr'un ofițer, un șef de ușieri. (Aplause îndelungate.)

(La redeschiderea ședinței: 8 Iulie 1920.)

D. N. Iorga: Onorată Cameră, art. 122 din vechiul regulament, care există în momentul acesta, -- noi sântem conduși de prescripțiunile regulamentului acestuia --, e foarte limpede.

Îmi veți îngădui să mă adresez chiar la conștiința de legalitate a aceloră dintre membri majorității cari pot să o aibă. Se spune: „Oricând douăzeci și cinci de membri vor socoti că e de trebuință a se modifica regulamentul Adunării, vor face o propunere subsemnată de dânsii”.

Aveți dreptul, douăzeci și cinci de membri din acest Parlament, să faceți o cerere în sensul arătat de articolul 122, dar d-voastră nu vă puteți folosi de o propunere făcută de douăzeci și cinci membri ai altei Adunări, care Adunare a avut rostul său politic, a avut tendințele sale, a avut orientările sale, a avut caracterul său, pe care d-voastră îl apreciați cum știe toată lumea, pe care toată lumea însă îl apreciază altfel de cum îl apreciați d-voastră.

Prin urmare nu se poate, dar absolut nu se poate, să beneficiați de ceia ce am făcut noi.

Aici nu e vorba de o lege care s'a început, a fost luată în cercetare în Parlamentul trecut și după aceea d-voastră ziceți: ni-o însușim și mergem mai departe.

Aici e vorba de schimbarea vieții interioare a Adunării, și această viață interioară a Adunării noi o înțelegem într'un fel, d-voastră în alt fel, sau, mai bine zis: noi toți

o înțelegem ca respect pentru sfințenia Parlamentului, sacra instituțiune a libertății unui popor, iar cei cari au redactat schimbarea de regulament, o înțeleg ca un căluș pus în gura oricui și-ar permite să nu fie pe placul majorității sau al băncii ministeriale care a fabricat Parlamentul. (Aplause pe băncile Federației.)

Se spunc: „Această propunere se va ceti în trei ședințe succesive“.

S'a cetit la noi; la d-voastră nu s'a cetit o singură dată.

După aceste trei cetiri, dacă Adunarea prin majoritatea de două treimi, constată liniștit, în altă atmosferă decât a unui tumult îngrozitor, „va lua propunerea în considerație, o va trimite la o comisiune, asupra raportului căreia se va pronunța definitiv“. Așa zice regulamentul care, în momentul când vorbesc eu, este în vigoare.

Dar d-voastră voiți să modificați regulamentul altfel. Vă împiedecă formal ceia ce prevede art. 122. Și adaug încă un lucru: d-voastră admiteți că noi am cerut modificarea regulamentului, că noi am făcut cele trei strigări; d-voastră treceți în sama d-voastră și cererea noastră și cele trei strigări ale noastre; dar d-voastră treceți cu desăvârșire peste lucrarea comisiunii noastre. (Aplause.)

Lucrarea comisiunii noastre este o operă de două luni, la care au participat Bucovineni, Ardeleni, au participat Basarabeni, cari toți, însuflețiți de respectul pentru libertățile publice, s'au trudit ca oameni adânc cunoscători ai vieții mai multor Parlamente. Și ceia ce s'a făcut în cele două sute de articole ale noastre, — poate prea multe, — ceia ce s'a făcut acolo este o operă proprie a noastră, potrivită cu împrejurările vieții noastre, iar nu o traducțiune improvisată a unui text, care nu-mi este la îndemână, ca să putem controla măcar, dacă, în adevăr, voiți să aplicați, cu spiritul de intoleranță al majorităților românești, articole din regulamentul frances, în care domnește totdeauna, mai presus de orice, spiritul de libertate în discuțiune și de respect față de adversar.

D-lor, de la început, dacă ar fi numai prescripțiile formale ale art. 122, noi, opoziția națională, avem o da-

torie. Anume aceasta: de a nu recunoaște regulamentul pe care pe această cale d-voastră veți să-l aduceți. (Aplause pe băncile minorității.)

Vom cere cuvântul potrivit cu prescripțiile singurului regulament legal, și, dacă ni-l veți refuza, vom considera aceasta ca un act de violență și-l vom trece alături cu toate celelalte acte de violență, înscriindu-le în dosarul pe care îl vom prezenta țării. Și, dacă supt acest regulament se vor face legi, fiindcă lucrurile se schimbă, vom face cu legile votate supt acest regulament ceea ce s'a făcut cu legile votate în Parlamentul Marghiloman. (Aplause prelungite pe băncile majorității.)

Veți fi făcut o operă pe care ni vom da toate silințele de a o anula, și pe base legale vom pune în locul acestei legi o lege care să aibă valoare și prin condițiunile în care a fost votată, fiindcă o lege votată ilegal este o lege ilegală prin împrejurările chiar în care a luat ființă.

Domnilor, nu pot să încheiu această declarație din partea minorității fără să relevez pentru conștiința țării clausele cu un caracter, — n'aș zice neauzit oriunde, — dar cu un caracter extraordinar.

Cunoaștem mulți din noi viața Parlamentelor din Pesta și Viena și știm unde s'a ajuns cu astfel de condiții ale exprimării părerilor cuiva în Parlament.

Îr momentul de față cine lucrează pentru legalitate sântem noi; cine introduce astfel de mijloace, acela sprijină pe cei mai răi dușmani ai unei ordini constituționale, pe care noi o voim. (Aplause pe băncile minorității.)

D-voastră, — pentru a atrage atenția numai asupra a ceea ce este mai monstruos în această propunere; și încă odată spun: mai monstruos față de împrejurările de la noi, căci, dacă ar fi vorba de lupte politice ca acelea din Anglia, din Franța, evident că multe lucruri s'ar putea admite; la noi însă trebuie o formă stringentă, fiindcă știm ce se poate strecura supt anumite forme și în ce fel se pot interpreta anumite prescripții de regulament, — d-voastră ne puneți în perspectiva înlăturării din Cameră, a excluderii, împotriva unui articol formal al Constituției, care ne pune la adăpost de orice măsură

luată împotriva noastră pentru exprimarea ideilor noastre. Este în Constituție art. 51, — vă rog cetiți-l, — și nici într'un cas un regulament nu poate să înlăture ceia ce înaintașii noștri, acei pe cari-i tratează așa de ușor, în raportul său, d. Berlescu, ceia ce înaintașii noștri, zic, au făcut pentru ca această țară să nu ajungă niciodată la revoluție pentru acel motiv că s'a dat, cincizeci de ani, putința oricării convingeri, oricării nemulțămiri să fie arătată legal în Parlamentul țării. (Aplause pe băncile minorității.)

Acum voiți d-voastră să ne dați afară, și aș propune, decât să întrebuițați subterfugii de acestea, să introduceți un singur articol în care să se spună că majoritatea are totdeauna dreptul de a exclude minoritatea, cerând pentru aceasta aprobarea Guvernului, care de sigur nu va lipsi. (Aplause pe băncile minorității.)

Domnilor, iată pentru ce un deputat poate fi izgonit din Cameră, cu soldații, „chiar cu forța armată, de ar fi nevoie“. Pentru că acest deputat „a făcut apel ori s'a dedat la violențe“. Ceia ce ni faceți d-voastră nouă, merită alt termen? Și totuși noi nu vă putem exclude pentru violențele ce ni le faceți nouă.

Mai departe spuneți: „a îndemnat sau provocat la războiul civil ori la violarea legilor constituționale“. V'am spus ceia ce credem noi despre legile constituționale, iar în ce privește războiul civil, să ferească Dumnezeu pe orice națiune, trăind într'o epocă de libertate de oameni politici destul de miopi pentru ca să creadă că dincolo de câmpul cel vast al legilor poate să existe putința de păstrare a ordinii constituționale. (Aplause pe băncile opoziției.)

„Care s'a făcut vinovat de ultragierea Adunării ori a președintelui ei.“

Noi avem acum ca președinte pe d. Duiliu Zamfirescu, un președinte de mult temperament, cu calități literare, căruia îi place câte odată să întrebuițeze expresiuni latine, lazzi, quolibeturi, și alte formule de acestea, datorite experienței d-sale literare. Și, dacă i s'ar spune d-lui Zamfirescu că nu credem în talentul d-sale literar, aceasta ar fi un ultragiu adus președintelui și, ferească Dumne-

zeu, ar trebui să declarăm că operele d-sale sânt tot ceea ce literatura noastră poate să aibă mai înalt, fiindcă altfel sântem expulsați cu forța armată din această Cameră! (Aplause pe băncile minorității.)

„Care a adresat unuia sau mai multora din membrii Guvernului injurii, provocațiuni sau amenințări.“

De exemplu, cât sântem încă în regulamentul acesta nou, eu adresez băncii ministeriale o apostrofă, — este prea mult, dar o prevestire cu care sânt în largul meu, fiindcă nu mă puteți expulsa, — după ce veți vota este altceva —, dar vă adresez amenințarea că veți cădea în curând, fiindcă nu sânteti în stare să vă mențineți altfel decât prin călcarea legilor acestei țări. (Aplause pe băncile minorității.)

Vă vom mai spune încă un lucru: că succesiunea o vor avea domnii cari tac pe acolo, cari v'au adus la Guvern, liberalii. Succesiunea va fi a liberalilor. Și dacă și ei vor continua pe această cale o vor avea domnii de acolo (arată spre băncile socialiste), pe cari nu-i voim pentru poporul românesc. Dar voiți d-voastră să rămâneți în legalitate, omul cuminte știe o mulțime de drumuri prin care să facă apel la sentimentul național și democratic, care ne însuflețește pe toți. (Aplause pe băncile minorității.)

Dar credeți d-voastră că prin asemenea mijloace ne speriați? Credeți că prin asemenea mijloace împiedecați?

Prin asemenea mijloace faceți un singur lucru: vă compromiteți, și după alegeri înaintea țării, cum v'ați compromis prin alegeri înaintea conștiinții aceleiași țări.

„Va fi înlăturat oricine se va fi făcut vinovat de ultragierea dinastiei.“

Nu este în obiceiul nostru să comparăm pe Regele Ferdinand cu Sultanul Abdul-Hamid. (Aplause prelungite pe băncile majorității.) Și, în privința aceasta, vă rog să nu mă întrerupeți, căci am un dosar de care mă feresc să mă ating. Începe de la Odesa și merge necontenit, prin acte pe care le-am ținut zi de zi, și nu aș dori să deschid chestiunea atitudinii fiecăruia care se găsește în Parlament față de Dinastie. Nu spun mai mult. Și merg așa departe, încât vă rog să nu mă siliți să spun mai mult.

„Ultragierea Dinastiei, a Senatului și Guvernului ?“

Vă rog să mai adăugați un articol, vă rog să spuneți ce înțelegeți prin „ultragiul“.

Ultragiul este totdeauna o acușatiune pe care conștiința cuiva are dreptul a o răspinge. Ce credeți d-voastră că aveți dreptul să răspingeți în conștiința d-voastră după tot ceia ce ați făcut să continuați a face ? (Aplause pe băncile minorității.)

LXXXVII.

CU PRIVIRE LA ACUSAȚII CONTRA UNUI MINISTRU

(20 IULIE 1920.)

Onorată Cameră,

Cred că nu s'ar putea schimba ordinea de zi fixată în favoarea d-lui Madgearu. Este clar că d-lui avea dreptul să vorbească la începutul acestei ședințe. Cineva a anunțat o interpelare; ministrul respectiv a spus că este gata să răspundă: s'a intervertit ordinea de zi, — cererea de urgență nu era tocmai potrivită, trebuia intervertirea ordinii de zi. Dar, după o intervertire a ordinii de zi în dauna d-lui Madgearu, nu se poate, cred, o a doua intervertire. Se înțelege foarte bine că prin sistemul acesta nu s'ar putea căpăta niciodată rândul de a vorbi, prin urmare s'ar face neconținut intervertiri în dauna unui deputat. (D. Mârzescu întrerupe.)

D. N. Iorga: D-le Mârzescu v'am lăsat să vorbiți, prin urmare vă rog să mă lăsați să vorbesc și eu. Și în sfârșit, ca argument decisiv, în momentul în care am arătat d-lui ministru Tăslăuanu acușațiunile fostului său funcționar, profesor universitar, Leon, dumnealui, aruncând ziarul pe care i-l înfățișam, a spus că nu discută cu presa, ci să ridice cineva cuvântul din Cameră și se va explica. Este inadmisibil ca, un timp mai îndelungat, asupra unui ministru să se ridice astfel de acușațiuni, și acela care se declară gata să le susțină de la tribuna Parlamentului, să fie împiedecat prin fel de fel de intervenții de a vorbi.

Prin urmare, și ca o chestiune de prestigiu pentru banca ministerială, cer ca interpelarea d-lui Madgearu să fie dezvoltată imediat. (Aplause pe băncile minorității.)

ÎN CHESTIE DE REGULAMENT

(22 IULIE 1920.)

Onorată Cameră,

Explicațiile ce voi da cu privire la felul cum s'a cerut eri votul Camerei, cred că vor fi atât de convingătoare, încât, precum spune d. prim-ministru că de la tribună se pot elucida lucrurile, toată lumea poate să fie de aceeași părere.

Onorată Cameră, articolul 76 din vechiul regulament, pe care noi îl socotim ca singurul existent... N'am văzut în viața mea o majoritate care prin ilaritate să se preteze mai mult la ridicol, de cum vă pretați d-voastră. Am o experiență de cincisprezece ani, am văzut Camere dușmănoase, Camere pasionate, dar sistemul acesta de a arunca din când în când o exploziune de râsete, nesprijinită prin nimic, și care amintește un anume proverb latin prea adese ori tradus în românește ca să vi-l servesc în original, sistemul acesta nu l-am mai văzut până acum.

Vă place? Continuați. (Zgomot, întreruperi.)

Faceți liniște ca să revin la chestiune. N'am spus nimic ridicol, și, atâta timp cât nu spun nimic ridicol, numai persoane care se pretează ineseși la ridicol, pot să rătă. (Aplause.)

D-lor, să venim la regulamentul vechiu, și veți vedea în curând cât de puțin motiv ați avut să râdeți, căci n'am intenția de a provoca râsul d-voastră: râdeți de bufonii d-voastră, când vin la tribună, dar nu de mine.

Părintele Elie Daianu, vice-președinte: D-le Iorga, vă rog să îiți parlamentar.

O voce: D-le Iorga, retrageți cuvântul.

D. N. Iorga: Ce, d-ta ești președinte?

Părintele E. Daianu: Fac atent pe d-l Iorga că cuvântul bufon, nu este parlamentar și că expresiunea nu este la locul ei, fiindcă aici sânt deputați, nu bufoni.

D. N. Iorga: Dacă se simte cineva atins de acest cuvânt, îl rog încă odată ca în desbateri să nu introducă o notă care adese ori a fost introdusă, fără să se protesteze de la presidenție, și care notă evident era o notă de bufonerie. Și nota aceasta a introdus-o un singur membru al acestei Adunări, d. Cuză.

O voce: Să-și retragă cuvântul.

D. N. Iorga: D-voastră, ce rost aveți? Eu nu am chestiune personală, căci d-lui nu i-am spus nimic; de ce se amestecă? (Zgomot.)

Vedeți, d-lor, cum se întrerupe o discuție care putea să fie folositoare. (Zgomot.)

D. N. Lupu: Dacă nu încetați, atunci nu mai vorbește nimeni dintre d-voastră.

D. I. Buzdugan: Faceți liniște, d-le președinte.

Părintele Elie Dăianu, vice-președinte: Se va face liniște, îndată ce veți tăcea d-voastră.

D. N. Iorga: Vă rog să faceți liniște, și voiu continua. Eu vorbesc ca să vă conving, și, ca să conving, trebuie să mă ascultați. (Zgomot, întreruperi.)

Părintele Elie Dăianu: Dacă d. Iorga nu continuă, atunci are cuvântul d. Maniu.

D. N. Iorga: Cum? Nu pot continua în mijlocul zgomotului și puteți să-mi luați cuvântul, fiindcă majoritatea face zgomot? (Întreruperi.)

D-lor deputați, articolul 76 din vechiul regulament, care nu este ridicol, prevede că orice moțiune, — prin urmare aceasta însemnează că se pot prezenta mai multe moțiuni, și d. președinte credea ieri că e admisibilă numai o moțiune, și, odată ce se poate prezenta una, nu se mai poate prezenta a doua, — deci că orice moțiune s'ar prezenta în urma unei interpelări, se trimete la secțiuni. Prin urmare, după vechiul regulament, cea d'întăiu moțiune și cea de-a doua trebuiau să se trimeată la secțiuni. Se discută în secțiuni, se vine în plenul Adunării și se face discuțiunea, iar după aceasta se votează potrivit cu art. 81.

Veți zice că alineatul acesta din art. 76 nu mai figurează în regulamentul nou. Bine. Însă prescripțiunea cuprinsă în acest alineat nu a fost înlocuită prin altă prescripțiune, așa încât eu bănuiesc că este o greșeală în darea la tipar și în înfățișarea regulamentului nou, fiindcă este natural că, atunci când se înlocuiește sau se înlătură o clausă dintr'un regulament printr'un regulament nou, să se pună în loc ceva. Nu s'a pus nimic în loc.

D. A. C. Cuza: Cer cuvântul în chestie de regulament.

Părintele Elie Dăianu, vice-președinte: D-le Iorga, regulamentul vechiu s'a modificat, și sânt dator să vă atrag atențiunea că noul regulament prevede în art. 75 ceea ce ziceți că nu e.

D. N. Iorga: Dați-mi voie să vă arăt cât de mult greșiți. Dați-m' voie să-mi continuiu expunerea. D-le președinte, comiteți o eresie față de regulament, și vă voiu dovedi îndată. Articolul 74, — iată cum încurecă o chestiune fel de fel de intervenții —, articolul 74 face parte din articolul precedent al regulamentului, care nu e aplicabil la interpelări. Eu discut art. 76, care face parte din capitolul 76, singurul care este în discuțiune, și nu puteți înlocui un paragraf dintr'un capitol cu alt paragraf scos din alt capitol, care se aplică la altă chestiune.

Aceasta e ușor de înțeles de toată lumea, și, prin urmare, ori este o greșeală, și atunci d-voastră trebuia să trimiteți, — adică d. președinte trebuia să trimeată — moțiunea la secțiuni, conform cu vechiul regulament, ori, altfel, dacă se considera că nu există o prescripțiune în regulament, în cazul acesta Camera trebuia să statueze: chestiunea trebuia pusă înaintea Camerei și trebuia admisă cu două treimi din membrii Camerei, ca să dea interpretarea care lipsește din regulament.

Așa se procedează: ori rămâne în picioare prescripțiunea art. 76, că orice moțiune s'ar presinta în urma interpelării se trimete la secțiuni, ori, de oare ce această clausă nu este înlocuită în regulamentul nou prin altă dispoziție, Camera trebuie să statueze, și atunci se cer două treimi. Nici într'un cas, președintele nu putea să pună la vot moțiunea, fiindcă nimic, nici în regulamentul nou, nu-i dădea acest drept.

Prin urmare ceia ce s'a făcut, dacă nu este un lucru intenționat, este o greșeală patentă în contra cuprinsului regulamentului.

Așa încât votul care s'a dat ieri, este un vot nul, inexistent, fiindcă nu se sprijină pe nimic din cuprinsul regulamentului, care este lege pentru noi.

Nu rămâne altceva de făcut decât să se înceapă de la capăt, ceia ce s'a făcut rău în ședința precedentă. Moțiunile trebuie cetite din nou, moțiunile trebuie trimese la secțiuni, trebuie discutate amândouă, și dacă ar mai fi și altele, și, după aceea, întorcându-se din secțiuni, potrivit art. 81 din regulamentul modificat, trebuie votate cu bile.

Aceasta este legalitatea; voiți să treceți dincolo de dânsa, nu ne veți avea alături de d-voastră. (Aplause.)

LA DISCUȚIA MESAGIULUI

(29 IULIE 1920.)

D. N. Iorga: D-le președinte, înaintea mea a fost înscris d. Tempeanu.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. Tempeanu și-a cedat cuvântul și a rămas la urmă.

D. N. Iorga: Eu îi cedez locul mieu d-lui Tempeanu și rămân și eu la urmă.

Voci: Cerem închiderea discuțiunii; ne-am săturat de atâta vorbărie.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Dacă se cere închiderea discuțiunii...

D. N. Iorga: D-le președinte, d-voastră ați făgăduit de două ori solemn că nu se va închide discuțiunea până nu au vorbit toate persoanele, puținele persoane care au mai rămas înscrise și, prin urmare, vă rog să țineți samă de făgăduiala pe care ni-ați dat-o și, pe lângă aceasta, vă rog să țineți samă de usul obișnuit în Parlament de a vorbi un deputat căruia i s'a zăbovit discursul, atunci când el este gata să vorbească. D. Tempeanu este în această situație.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, trebuie să vă aduc aminte că d-v., șefii de grupări, ni-ați declarat că restrângeți numărul.

D. N. Iorga: Doi de fiecare partid. Din partea partidului național-democrat nu a vorbit niciunul până acum.

D. Duiliu Zamfirescu: Sânteți înscris pe lista aceasta, care, de acord cu dv. a fost stabilită. Vă rog luați cuvântul.

D. N. Iorga (este primit la tribună cu aplause prelungite și ovațiuni din partea opoziției naționale)..

Onorată Cameră, îmi dați voie să-mi aduc aminte de timpurile, pentru totdeauna dispărute, o recunosc, și v'o declar, din anumite puncte de vedere, când discuția la Mesagiu avea un înalt și solemn caracter. Am vorbit la Mesagiu în timpul celor aproape cincisprezece ani de când am cinștea de a reprezenta într'un Parlament român pe alegătorii cari mi-au dat voturile din buna voie a lor, fără nicio silă din partea nimănuî. — și era într'adevăr o mare plăcere pentru mine să vorbesc înaintea unei Camere în care și majoritatea și minoritatea urmăreau cu cea mai mare luare aminte expuneri care se încercau, și izbutiau de cele mai multe ori, să fie obiective și aduceau, în orice cas, ceva nou.

Fiindcă socot că, mai ales în discuția la Mesagiu, două feluri de lucruri nu trebuie spuse: lucruri pe care ceilalți le știu și mai ales pe care oratorul nu le știe. D-lor, acum, s'o fi întâmplat, nu s'o fi întâmplat în discuția la Mesagiu din anul acesta lucruri de acest fel, aceasta nu o pot spune (aplaude unanime). Se pare că nu s'a întâmplat, de vreme ce aplausele sânt unanime; prin urmare Camera este fără vinovăție. Dar îmi făcea plăcere să vorbesc la Mesagiu, și, când spun aceasta, o fac, nu numai în numele meu particular, ci în numele generației care acum în sfârșit se apropie de vremea când lucrurile se privesc mai liniștit și când nu este niciun fel de nemulțămire că vin la rând și alții.

Cu plăcere mă gândesc la vremea mea. Parcă îmi vine să întrebuițez cuvintele acestea: „vremea mea“, care e și a atâtor din aceia cari sânt de față și cari pot să controleze amintirile mele și le vor găsi perfect exacte.

Pe atunci Ministeriul era responsabil față de opinia publică înfățișată prin membrii Parlamentului. Nu-și închipuia niciun Ministeriu pe vremea aceia de oligarhie cât voiți, nu-și închipuia niciun Ministeriu că nu e dator să dea samă opiniei publice, reprezentată în vremea aceia legal prin deputați și senatori, de cel mai mic lucru pe care l-ar fi făcut. Așa încât situația Ministeriului era de multe ori o situație neplăcută. Ne siliam noi să păstrăm obiectivitatea; când o călcăm, ne sfiam, mai cu samă

cei tineri, și erau momente când aveam adevărate muștrări de cuget, văzând un ministru al „oligarhiei“ care primise mai mult decât se cuvenia. Și miniștrii aceștia ai oligarhiei aveau un defect, care pentru noi era o calitate, și anume: cea mai mică alușiune îi făcea sensibili.

N'am apucat niciodată vre-un ministru care în rezolvarea unei chestiuni să fi greșit, să fi avut cea mai slabă bănuială că a greșit și care, să zicem, să râdă înaintea celui care îl atacă pentru greșeala pe care a făcut-o. Era multă bună credință în acel timp; rea administrație, puțină grijă pentru popor, necunoașterea împrejurărilor din jur, așa era și la noi și în foarte multe țări mai înainte, fiindcă popoarele s'au trezit la drepturile lor prin Marele Războiu, și aceluia care tace și nu-și face parte el singur, altul îi face parte cam greu.

Erau foarte multe defecte pe acele timpuri, dar noi eram capabili să avem toată buna credință câtă trebuia ca să felicităm pe un adversar care ni arăta greșelile, ca să ne rușinăm de greșelile făcute de noi, și, dacă atacam dincolo de ceia ce trebuia să fie atacat, ne duceam la sfârșitul cuvântării noastre și strângeam mâna aceluia pe care-l atacasem; ne înțelegeam și din ochi, în vechile lupte, dacă se trecuse dincolo de marginile ce nu trebuia să le trecem.

Să-mi dați voie acum, față de schimbările totale ale împrejurărilor de astăzi, să aduc aminte că în aceste timpuri în care, supt unele raporturi, fără îndoială, erau și lucruri bune, când se întâmpla a vorbi cineva care reprezenta un partid, mare ori mic, era un obicei foarte bun că, miniștrii fiind ocupați probabil mai puțin, toți erau acolo pe bancă, ceia ce era avantajos, zic, fiindcă pe oratorul care are de vorbit de politica generală a unei țări și care atinge când pe un ministru, când pe altul, nu-l silia să vorbească despre oameni cari nu sânt de față, căci e desagreabil să vorbești despre cineva care nu este la locul său să-ți răspundă.

Dar, astăzi, când se discută politica generală a țării, care se aduce astfel înaintea factorilor responsabili din guvern, și aceștia, dacă nu sânt înțeleși în intențiunile

lor, sau e calificată greșit acțiunea lor, au tot dreptul să se ridice pentru a protesta, n' e neplăcut să nu vedem aici pe d. Argetoianu, pe care îl consider ca primă ediție responsabilă a Guvernului de acum. Nu știu dacă și ediția următoare o va scoate tot dumnealui, dar ediția întâiu fără îndoială îi aparține și mi-ar plăcea când voi vorbi de anumite acte care ar putea să-l intereseze, privitoare chiar la începuturile Ligii Poporului, mi-ar plăcea să-l văd aici ca să ne înțelegem asupra sensului de atribuit unor documente politice de cea mai mare importanță.

Ori se poate întâmpla, altfel, ce mi s'a întâmplat amintind d-lui Argetoianu anumite declarații, despre care d-sa a spus că nu le-a rostit, și eu am alergat la izvoarele autentice, constatând că le-a rostit.

D-sa nu era de față, era bolnav. Mi s'a întâmplat odată; mi-ar părea rău să mi se întâmple și a doua oară.

Sânt apoi multe lucruri grele de definit în viața noastră politică, și nu îndrăznesc să spun că între acele lucruri grele de definit în viața noastră politică este și acțiunea d-lui Take Ionescu.

Ce vrea d-l Take Ionescu, într'un moment dat? În Ministeriul acesta vine dumnealui aducând un partid și reprezentând un partid, sau Ministeriul, cum zice d. președinte al Consiliului, e unitar? Dar d. Take Ionescu poate că a înțeles altfel, pentru că acestea sânt noțiuni foarte fine și foarte personale. E d-sa numai o persoană, căreia, la un moment dat, i-a juruit președintele Consiliului ceva, și care, când a trebuit, s'a presintat cu zăpădul și, în puterea zăpădului aceluia, a fost acceptat personal, împreună cu o altă persoană care depinde atât de mult de d. Take Ionescu, încât ambii nu sânt decât dubla înfățișare a aceluiași talent?

Dacă d. Take Ionescu ar fi aici, lucrurile s'ar putea lămuri și lumea ar ști dacă are înaintea sa un Ministeriu conservator de nuanța Partidului Poporului, sau un Ministeriu conservator de nuanța democratică a d-lui Take Ionescu, care ar fi partea ce predomină în tovarășie.

Noi trebuie să mai știm grație explicațiunilor d-sale dacă problema externă va fi rezolvită de d. Take Ionescu

după ideile președintelui Consiliului, ceia ce, îmi permit să spun, oferă altă garanție, sau dacă va fi rezolvită după ideile sau impulsunile d-sale proprii —, care poate re-presinta, nu zic mai mult, dar altfel de garanție. De aceia mult mai bine ar fi dacă d-l Take Ionescu ar fi fost aici.

Mă felicit însă de prezența aici a d-lui ministru al Muncii, d. Trancu-Iași, care resolvă chestiunile cu un curaj, cu o eleganță, împotriva căreia nu e nimic de zis. Mă felicit când văd aici pe d. Niță, care ni înfățișează spiritul nou din Basarabia și care a făcut ca Basarabia să nu mai sângere de relele de până acum.

Dar, domnilor, eu nu am nimic de adus nici pentru, nici contra politici basarabene a d-lui Niță, nici contra, nici pentru politica de muncă a d-lui Trancu-Iași. Sânt persoane ministeriale care nu se pretează la critică, ceia ce însemnează probabil că administrează foarte bine departamentele lor. De aceia, numai ca o introducere sau o părere de rău personală, regret că nu sânt aici miniștrii cărora să li pot pune întrebări în chestiuni care așteaptă un răspuns și în care declarațiunile lor ar putea să lămurească pe deplin opinia publică asupra acestor chestiuni. Aceasta mai ales dată fiind o presă pe care guvernul însuși și-o declară iresponsabilă, dar care singură manifestează intențiunile guvernului. Opinia publică, aceasta este astfel foarte nelămurită, și se creiază o stare de spirit foarte rea, care ar putea să fie evitată. Avem destule încurcături; nu ni mai trebuie alte încurcături pe care le provoacă curajul în responsabilitate al unei persoane eminente supt raportul delicatetei stilistice, dar nu atât de eminente în ce privește valoarea de fapt a afirmațiunilor lor.

După aceia, declar că nu-mi stă în gând de loc să contribui la obstrucție. Aveam toate mijloacele pentru a vorbi și deseară, dar nu am voit să întrebuițez aceste mijloace, de a culege pe sama adversarilor miei, — fiindcă nu am inimi politici —, fel de fel de hârtiute, pe care să le sucesc, să le învărtesc și să scot din ele ce-mi convine mie și ce nu convine adversarilor și în felul acesta să joc pe perfectul *raseur* de la această tribună. Eu vreau să stabilesc unele fapte, să restabilesc altele, și este inte-

resul tuturilor să stabilesc pe cele dintăiu și să restabilesc pe cele de-al doilea.

Vreau să definesc anume situații, fiindcă politica este, înainte de toate, o artă de definiție, de și cuprinde oameni indefinisabili, cari creiază evident situații atât de grele de definit (ilaritate), și, după ce situațiile vor fi definite, să ni dăm sama cu toții, fiindcă sânt fapte care nu se pot lăgădui, de situația reală a țării în momentul de față, de mijloacele care ni stau la îndemână pentru a remedia această situație pe care eu o judec desastroasă, și o judec desastroasă, nu în ceia ce privește viitorul neamului nostru, căci am o credință oarbă, nebună în viitorul acestui neam, dar aceasta nu mă împiedecă de a spune că situația țării poate să fie desastroasă, dacă nu se face apel, când trebuie, la forțele reale, care pot sprijini acest neam în momentele de crisă.

După aceasta voi căuta să arăt ce se poate face fără patimă dintr'o parte și fără patimă din altă parte, și cred că și prietenii miei îmi vor da voie să desbrac pe omul politic pasionat și să îmbrac haina pe care o cunosc de multă vreme: haina,— aș vrea să evit un termen mare: n'aș vrea să spun: a patriotului, a naționalistului, fiindcă știți n'am doctrină și nici trecut, ci aș vrea să întrebuițez termenul acesta: haina iubitorului de această țară, iubitorului de această nație.

Să căutăm deci, în impasul acesta în care am ajuns prin multe greșeli acumulate, care este drumul pe unde putem ajunge la vederea netedă a situației, la recunoașterea drumului drept pe care avem datoria să mergem energie în interesul țării și al neamului. (Aplause pe băncile minorității.)

Onorată Cameră, am și eu oarecare experiență politică.

Pentru timpul din urmă am chiar o parte de experiență politică pe care n'o împărtășesc cu alții. Împrejurările au făcut așa ca anume situații să-mi fie mai clare, fiindcă am fost amestecat în ele, decât altor persoane, foarte inteligente, capabile, bine intenționate, care însă n'au fost amestecate în ele și care au poate și interesul să le interpreteze altfel de cum au fost.

Nu încep de cine știe când. 1821 aparține, cum se știe, partidului liberal, care la serbătorirea celor o sută de ani de la Tudor Vladimirescu va ști de sigur să colaboreze cu tot ceia ce poate da „Cartea Românească” și toate celelalte elemente de cultură care îi aparțin. (Ilaritate.)

1848: n'avem niciun punct de vedere personal în ceia ce privește anul „48”. N'am făcut nici Unirea Principatelor, nici războiul de la 1877.

Asociațiunea noastră politică este foarte recentă și partidul în numele căruia să-mi fie îngăduit să vorbesc, de și am fost „eliminat” dintr'însul, e un partid relativ nou.

Prin urmare n'am făcut nici Regatul, și, mai știi?, poate nu voi fi contribuit personal, și nici cu prietenii miei, la această mare operă, care este așa de mult a tuturor încât fiecare o reclamă, și anume în proporțiile în care a lucrat mai puțin și mai puțin sincer pentru dânsa. (Aplause pe băncile minorității.)

Eu voi începe, nu de la momentul care nu se pune în discuție, ci de la momentul care se pune în discuție și care prin urmare trebuie să fie lămurit.

Onorată Cameră. N'aș zice spre surprinderea tuturor, căci unii știau foarte bine că se va ajunge acolo — eu o știam din Ianuar, dacă nu din Decembre —, n'a fost de loc o uimire pentru mine și pentru prietenii miei din iarna și din primăvara anului acestuia 1920 că s'a întâmplat schimbarea Ministeriului în fruntea căruia a stat d. Vaida Voevod.

Cineva poate zice: De ce a stat la Paris, și nu la București? Pentru motivul, pe care îmi permit să-l cred întemeiat, că datoria unui președinte de Consiliu e să se găsească acolo unde interesele cele mai mari ale națiunii cer să fie apărate cu cea mai mare autoritate. De aceea a fost la Paris. (Aplause.)

Ministeriul presidat de d. Vaida Voevod a fost silit să plece în condițiuni pe care mă abțin să le calific și ca om politic și ca istoric, căci, ca om politic, le-aș califica pasionat, iar, ca istoric, știu că ele vor fi calificate la timpul lor așa cum trebuie.

Suveranul are dreptul să schimbe Ministeriul său. Ce s'a petrecut, în ce privește schimbarea Ministeriului, în conversația pe care, potrivit dreptului meu de președinte al Camerei, am avut onoarea s'o am cu Suveranul, căruia îndrăznesc a spune că i-am fost destul de devotat și în cele mai grele clipe ale vieții sale, pentru ca anume calomniile să nu mă poată atinge, cea ce s'a petrecut în această întrevvedere a președintelui Camerei cu Suveranul țării, să-mi permiteți să nu o spun. N'am obiceiul să spun lucrurile care se petrec între cele patru ziduri care trebuie să închidă totdeauna și patriotismul și devotamentul, dar și descrețiunea, ale Palatului Regal. Atât am crezul că trebuie să vă spun.

Fiind dat că trei locuri erau libere în Ministeriu, că două Ministere: al Muncii și mi se pare, cum era atunci vorba, al Sănătății Publice, care trebuia creat, așa că aceasta adăugia încă două locuri vacante, să zicem: vacante în viitor, la celelalte trei, care erau vacante în present, mi-am îngăduit să dau sfat Maiestății Sale ca ele să fie ocupate după voința Maiestății Sale, însă și în interesul dezvoltării țării, prin persoane aparținând oricărui partid. Nu am luat în privința aceasta părerea aceluia care ținea locul d-lui Vaida Voevod, dar noi eram așa de înțeleși în ce privește directivele generale, încât, lucrând după capul nostru, niciodată nu am avut nici cel mai mic conflict, cât am stat la guvern. Propunerea a fost refuzată.

Am zis: „primim oameni competenți la aceste departamente“. Propunerea a fost refuzată.

Am mai propus și crearea unui Ministeriu, nu de funcționari, dar de oameni cari au făcut politică și cari să se priceapă, după socoteala fiecăruia, la departamentul lor. Propunerea a fost refuzată.

Am propus ca din elementele tinere ale deosebitelor partide, care nu au avut ocaziune să lupte pentru mult timp și cu prea mare înviersunare, să fie făcuți miniștri. Și, fiindcă d. Sassu este aicea, pot spune că a fost și d-sa unul dintre aceia despre cari se vorbea în momentele acelea.

D. V. P. Sassu: Eu, eu ?

D. N. Iorga: Da, da! D-la și alte persoane din alte partide, care puteau să aducă simpatiile partidului dumnealor, fără însă să aducă defectele înviersunate ale altei părți din partidul d-lor. Și această propunere a fost refuzată.

Am propus atunci altceva. Vedeți, Consiliile de Coroană sânt o inovație ilegală. Totuși Coroana simte nevoie în unele împrejurări să nu rămână singură față de opinia publică și față de răspunderea istorică, și atunci e foarte natural să cheme pe lângă miniștrii săi, — și aici nu e rău că deliberează toți împreună, cei din Ministeriul actual majorând pe ceilalți —, să cheme, zic, în Consiliul de Coroană și alte persoane, și atunci am spus: multe lucruri s'ar rezolva dacă, în loc de a ne cunoaște prin aceia ce spun gazetele,—și regret că trebuie să o spun, dar tocmai în starea de după războiu, când presa ar avea cea mai mare operă moralisatoare de îndeplinit, tocmai atunci presa română a contribuit esențial să se îndușmănească oamenii, să facă a se urî oamenii cari se dușmăniau și fără de aceasta și nu mai trebuia să vie și presa ca să toarne un pic de otravă pentru a face irespirabil aierul din viața noastră politică. (Aplause pe băncile Federației)...

...Da, în loc să ne cunoaștem prin ziare, prin oameni interesați să poarte vrajba, să poarte vorba intrigii, cum se făcea încă de pe timpul Fanarioșilor, și cum se face și acum, dacă Maiestatea Sa ar presida, cu tot ceia ce presintă Maiestatea Sa, cu toată acea jertfă de sine de care a dat dovadă în timpul războiului, cu tot acel risc pe care l-a luat pentru cauza națională, chiar dacă Domnia lui Ferdinand I-ii și Dinastia lui Ferdinand I-ii ar fi fost să se îngroape în cea mai mare nenorocire, care amenință națiunea noastră, și Regele a văzut clipa în care era să se îngroape neamul său și-mi aduc aminte că Maiestatea Sa, la Palatul de la Iași, cu ochii în lacrimi, a spus aceste cuvinte: „Dacă națiunea are nevoie să mă duc eu, ca să fie fericită, sânt gata să mă duc“. (Aplause, strigăte de Trăiască Regele), și nu am putut răspunde nimic, fiindcă, atunci când lacrimile sânt pe

genele cuiva, poate vorbi, dar, când lacrimile îl strâng de gât, nu poate spune nimic, și conversația s'a terminat acolo.

Autoritatea o are Regele însuși, nu numai situația sa, căci Regele nu e o ficțiune și cine a spus așa, n'a știut ce spune. Regele este un simbol și un simbol de care avem nevoie. (Aplause.) Și, dacă pe lângă simbol se adaugă un om foarte bun, foarte iubitor de țară și care stă mai presus de ceia ce ne desparte, cu atât mai bine, și recunoscători trebuie să fim soartei care ni-a dat în acest timp acest Suveran.

Revenind, am zis că, dacă Regele ar presida Consiliul șefilor de partide, ar putea să ajungă la alte rezultate de cum am ajuns schimbând articole de gazete și vorbe purtate de la persoană la persoană, de la o casă la altă, ajungând, de pildă, la rezultatul la care a ajuns d. Argetoianu când a invitat pe d. dr. Lupu să părăsească Ministeriul, punându-i-se înaintea eventualitatea intrării în aceiași calitate în alt Ministeriu.

Vedeți ce este cu mijlocul acesta al oamenilor cari merg din loc în loc și cari creiază situații desagreabile pentru toți.

Și această ofertă a fost refuzată. Și Ministeriul s'a dus.

Constituția dă Suveranului dreptul de a numi, și, — mi se pare că termenul se găsește în Constituție, — de a destitui pe miniștri.

D. *General Al. Averescu*, președintele Consiliului: Constituția zice: Regele numește și revoacă pe miniștrii săi.

D. *N. Iorga*: Alte popoare au un termen mai acceptabil pentru miniștrii cari trebuie să se ducă; ele zic: „renvoyer“, evident „renvoyer“ nu este același lucru cu termenul care este în Constituția noastră. Dar aici să-mi dați voie să exprim un punct de vedere personal în ce privește acest drept regal, mai ales în timpurile de acum, când toată lumea atârnă mai mult sau mai puțin de sentimentul public, de părerea, întemeiată sau nu, pe care lumea o are despre acțiunile fiecăruia.

Acum câteva zile, răsfoiam o foarte interesantă carte a unui scriitor svițerian, dar care este, nu numai atât, ci un

mare romancier francez, care s'a preocupat toată viața și de chestiuni politice. Este Victor Cherbuliez, care, analizând între altele, și personalitatea unui Suveran german, ajunge la această chestiune, dificilă și neplăcută pentru Suveran,— evident mai neplăcută pentru acel care pleacă —, ajunge, zic, la chestiunea, neplăcută pentru ambele părți, a retrimiterii, a revocării, a destituirii miniștrilor de către Suveran, și iată ce zice el: „În Bavaria, ca în toate monarhiile germane, este un principiu de drept public că existența unui Cabinet nu atârnă de voturile unei Camere, că Suveranul alege pe miniștrii săi după plac și nu-i destituie decât când au pierdut încrederea sau favoarea sa“.

Observați că, la început, zice: „În Bavaria, ca în toate monarhiile germane“, ceea ce înseamnă că acest drept aiurea nu este scris în Constituție, sau nu se exercită. El adună în această privință și unele cazuri, foarte curioase, din Bavaria. Astfel, la 1875, regele fiind Ludovic al II-lea, Camera a pus în minoritate pe miniștri. Aceștia au oferit demisia Suveranului. Suveranul a scris pe demisie: „Mic singur îmi aparține dreptul de a numi pe consilierii Coroanei mele. Aveți încrederea mea; vă ordon să rămâneți la locul vostru și să faceți cunoscută voința mea poporului meu“. După aceia a făcut ca declarația să fie tipărită în nouă mii de exemplare, să fie afișată în toate comunele, și a dat ordin ca într'o Duminică să fie adunați toți țărani, pentru ca, după slujba dumnezeiască, să li se citească acest rescript regal. După aceasta, adresându-se Camerei, Ludovic al II-lea a spus așa, personal, președintelui: „Nu am niciun motiv să primesc adresa voastră. Mai mult încă, limbajul pe care l-au ținut unii dintre oratorii dv., m'a nemulțămît adânc. Fac observație președintelui vostru“.

Evident, d-lor, am celit partea a doua, ca să se vadă unde se poate ajunge printr'un usagiu prea „ad litteram“ al prerogativelor constituționale.

De aceia, fiindcă noi iubim sincer pe Rege, nu fiindcă ne aduce sau ne menține la guvern, nu fiindcă este în stare să ni acorde favoruri, ci fiindcă este Regele, și îl iubim, chiar când avem conștiința că ni s'a făcut puțină

nedreptate, de aceea, fiindcă știm încă un lucru: că orice regalitate se sprijină înainte de toate pe un puternic sentiment național, care niciodată nu trebuie să ajungă până la divergențe față de intențiile și de faptele regalității, noi avem părerea că, atunci când se va ajunge la fixarea textului Constituției, să i se facă Regelui acest mare avantaj, să i se dea această mare înlesnire, de a nu mai fi supus presiunilor interesate din partea unor anumite persoane care nu pot veni la Guvern pe calea cea mai naturală, care este calea câștigată prin majorități parlamentare. Dar aceasta este un lucru pe mai târziu.

Și, iată, vin acum la disolvarea Parlamentului.

Aici, d-lor, trebuie să ating mai întâiu un lucru: să amintesc un lucru acelora cari poate l-au uitat, să-l spun acelora cari nu au avut de uitat, celor ce n'au cunoscut. S'au făcut alegerile din Novembre 1919, a căror autenticitate, onestitate, imparțialitate, au fost contestate de o parte și admise de altă parte. Eu voiu zice, stând la mijloc: alegerile au fost făcute onest și imparțial de d. Văitoianu și de secretarul său general, colonelul Manolescu, dar aparatul administrativ era în mâna liberalilor, și aparatul acesta a trimes o sută de deputați liberali, din cari scot vre-o zece cari se alegeau și fără aceasta și rămân nouăzeci pe cari i-a trimes administrația.

Dar, în afară de aceasta, alegerile s'au făcut cum trebuie.

La alegerile acestea din Novembre, Partidul Populului, care era atunci numai Liga Populului, partidul democrat al d-lui Take Ionescu, care era ce crede d. Take Ionescu că putea să represinte, și în ce privește numele, și în ce privește ideia, și în ce privește compunerea, și partidul socialist, care n'a vrut să se presinte la alegeri, când a văzut un general în activitate în fruntea Consiliului de miniștri, așteptând vremea când va vedea un general în rezervă (ilaritate), va să zică aceste trei partide s'au unit pentru a nu lua parte la alegeri. Mare greșeală! Și, un moment, m'am temut că și d-voastră, Partidul Național din Ardeal, veți face așa. A fost o mare bucurie pentru mine că Partidul Național din Ardeal a admis ca legal Guvernul generalului Văitoianu și a participat la alegeri,

de și unii din membri nu erau de această părere. Socot că, în momentul când se făceau cele d'întăiu alegeri ale sufragiului universal, nu putea fi o greșeală mai mare decât abținerea. Ce ai pățit atunci când te-ai presintat, aceasta se poate explica, — ce ai pățit, câștigând adversarul, căci atunci ai pierdut d-ta, — ce ai pățit însă când nu te-ai presintat, aceasta dă loc la discuții interminabile.

A doua zi după rezultat, când a ieșit partidul țărănesc, pe care l-ați acusat că s'a folosit de popularitatea d-v., — în această privință voiu vorbi mai departe, foarte obiectiv și nepărtinitor —, când au ieșit mai mulți deputați decât oricând ai Partidului Naționalist, care cred că nu veți zice, date fiind legăturile dintre noi și politica dv., că am usat de numele d-voastră, iar pe lângă aceasta au ieșit și un număr de independenți și au ieșit și destul de mulți socialiști, a doua zi, deci, după ce s'au făcut alegerile cu acest rezultat și Camerele au avut o majoritate care nu era liberală și, d-voastră neprezentându-vă, nici democrată, nici socialistă, s'a ivit numai decât ideia, pe care o represintau zi de zi gazetele, că aceste Camere trebuie dizolvate imediat. Ba un redactor extraordinar, care și-a repetat de altminteri părerea zi de zi, era de această opinie că, la urma urmelor, Senatul poate merge, — nu știu care erau motivele care făceau pe acest ziarist și pe cei represintați prin el la îngăduială față de Senat, — dar Camera, nu. Și anume: nici să se adune măcar Camera, ci înainte de a se aduna să vină Regele, care să strice alegerile și să hotărască altele.

Vă puteți închipui, că nici un singur moment, dar nici un singur moment, noi n'am avut, — și aceasta trebuie ținut în samă în opera pe care a început-o Ministeriul Blocului, — n'am avut o clipă de liniște.

De la alegeri și până la căderea noastră, din Mart, într'una ni s'a sunat în urechi clopotul de moarte, și s'a făcut tot ce era cu putință pentru a se ajunge la acest sfârșit, pe care noi îl credeam fatal, — fiindcă Guvernul și Parlamentul au murit —, dar care nu era fatal în celalt înțeles al cuvântului „fatal“. Adecă nu era logic, nu era natural. Prin urmare încă de atunci dizolvarea Parlamentului a fost neconținut pe tapet zi de zi, și anume

ziare aveau misiunea de a o spune zilnic. Iată *Epoca*, dacă voiți, a avut misiunea de a spune că acest Parlament, cu tot ceia ce a produs, cu organizarea Blocului, cu Guvernul Blocului, că acest Parlament nu poate fi tolerat și că trebuie neapărat să fie dizolvat.

Eu nu eram pentru dizolvare. Nu dintr'un interes personal, ci pentru motivul pentru care nu sânt nici acum pentru dizolvarea acestuilalt Parlament, și în orice fel de împrejurări. Fiindcă, atunci când era națiunea cea mică, puteai să te joci cu dânsa, căci ea știa ce înseamnă alegerile, știa ce înseamnă Parlamentul, Guvernul, și nu le lua în serios; acum însă e Națiunea cea mare, care ia lucrurile în serios și, pe când Națiunea cealaltă nu se pasiona, aceasta se pasionează, aceasta duce lupta cu patimă, cu ură, cu vărsare de sânge. Nu putem răscoli la intervale prea scurte această Națiune, căreia nu-i putem spune că totul e un fel de luptă ușoară din sulite, cum spune poetul: „în aplausele grele“ adaugă el, ale... „lumii de pe uliți“, ci trebuia să-i spunem că este un lucru serios (aplause din partea opoziției naționale.) Ni-a părut rău, și cred, când o spun, că voiu fi crezut, ni-a părut rău că în Parlamentul ales în Novembre 1919 nu erau unele personalități care impun prin trecutul lor, prin experiența lor.

Această experiență o acord foarte larg d-lui Take Ionescu. De la d. Argetoianu cunoșteam numai articole de arheologie în „Convorbiri Literare“ și unele articole de politică iscălite cu inițialele sale, în „Epoca“, așa că nu puteam să-l pun în aceeași categorie. Dar eram de părere că persoane care au o autoritate mai puțin arheologică și mai actuală, că persoanele acestea trebuie să se găsească în Parlament. Și îmi părea foarte rău că nu se dăduse o ocazie de a se verifica popularitatea, în mare parte întemeiată, a d-lui general Averescu.

Fiindcă iată punctul de vedere al meu: că d. general Averescu, pentru ceia ce a făcut, merită altă popularitate decât popularitatea care i s'a pregătit pentru ce n'a făcut. Aceasta este formula mea.

Îmi dădeam samă că este o popularitate a d-lui general Averescu, care nu trebuie însă creată și organizată cu

fel de fel de închipuiri: că l-au văzut soldații în tranșee, când n'a fost niciodată în tranșee, că l-au văzut acolo, că au mâncat mămăligă cu dumnealui, că dumnealui a luat în spinare pe cutare soldat rănit și l-a dus în infirmerie. Acestea se spun, și altele chiar, care, când se învederează că nu sânt adevărate, popularitatea poate să fie pusă la îndoială, și nu se cuvine să se puie la îndoială, fiindcă dumnealui a fost un splendid general și un general popular pe vremea războiului, pe care merită să-l iubească. nu „poporul“ creat, ci Națiunea, care nu este creată nici cu bani, nici cu agenți, nici cu alte mijloace.

Mi-a părut rău, d-le general, că d-voastră nu erați aici. Noi nu eram vinovați că nu ați fost present și nici nu socotiam că niște Camere în care nu este represintată Liga Poporului, Partidul Democrat, — Partidul Socialist era represintat, fiindcă a avut prudența să potrivească așa, încât nici să nu se presinte la alegeri și cu toate aceasta să poată figura în Cameră (ilaritate), numai pentru aceasta trebuie să fie disolvată. Deci căutam noi, ne trudiam noi, să găsim mijlocul prin care s'ar putea drege această lipsă inițială, care nu era o vinovăție pentru noi. De aceia declarația care s'a făcut în numele partidelor din Bloc, când au devenit vacante locuri în Ardeal, declarația că noi, ținând samă de ce represintă anumite elemente din opoziție, care nu sânt în Cameră, nu voim să li opunem contra-candidați.

Această declarație am scris-o eu cu mâna mea. Și am fost de părere să nu vi se opună contra-candidați nici în Regat. Fiindcă însă dorința d-voastră ni-a fost cunoscută prea târziu și anumiți aderenți ai noștri apucaseră să-și pună candidatura, oare cum li puteam impune, când nu s'au retras, să se dea în lături ca să veniți d-voastră? Numai din această cauză n'a fost deschis și acest drum pentru intrarea d-voastră în Parlament.

Și aici pot să deschid o parentesă, fără să stric economia discursului meu. Vă garantez că, așa cum se găsesc: în fasa embrionară,— acesta este însă termen din alt domeniu de știință —, în fasa nelămurită; — să ne gândim la acea lume astrală nedeterminată, în care stelele nu sânt încă stele —, în fasa aceasta nedecisă, noile curente, adecă

d-voastră, puteați să governați cu anumite elemente din Camera noastră, dacă ați fi avut un anumit program și o anumită atitudine, precum noi sântem convinși că putem governa cu o parte destul de importantă din Camera d-voastră, dacă avem un anumit program și o anumită atitudine. Vedeți, opiniune personală.

Dar să revenim la motivul disolvării. Acest motiv de disolvare legal nu exista, iar pentru partea nelegală nu puteam noi să înlăturăm lipsa de la început.

Natural, cererea aceasta de disolvare s'a suit mai sus: de la gazete a ajuns până în sfere înalte. Am avut prilejul, cred, — ca și d. Vaida, pe care l-am rugat, înainte de a pleca, să întrebe, în această privință, — să mă informez dacă, dumnealui plecând, viața Parlamentului este asigurată. Și dumnealui și eu ne-am informat de mai multe ori, și nu aș putea spune că am avut, eu, impresia unei asigurări definitive, dar, cu toate acestea, nicio catastrofă nu răsăria la orizont. Când s'a produs schimbarea ministerială, de și nu aveam dreptul, am întrebat: „Bine, Ministeriul se schimbă, persoane care nu fac parte din Parlament vin pe banca ministerială, persoane care au atacat cu vehemență. Parlamentul se înființează acolo; care este situația Parlamentului?”. Nici nu este un motiv de discreție care să mă împiedece de a da răspunsul, înlocuind un singur cuvânt cu un cuvânt care v'a arăta tot atât, dar este mai potrivit pentru a fi reprodus: „Țin ca Parlamentul să nu fie... înlăturat în acelaș timp cu Guvernul“.

Acesta este răspunsul pe care l-am avut încă de la începutul lunii Mart. Pe urmă, d-voastră ați venit aici, în Cameră.

Cineva a făcut observații în ce privește costumul meu, Costumul meu nu cuprindea căciula pe cap. Avea această geantă, care este și aici, și care nu are nimic indecent: un portofoliu pe care mi l-a dat d. I. Brătianu, întorcându-se de la Petrograd. Și i-am spus: „este singurul portofoliu pe care pot să-l primesc de la d-ta“. Mi le-a oferit pe celelalte de patru ori, și li-am refuzat. Și pe lângă ele era și simțul omului ajuns la o anumită vrâstă, fiindcă eu, după informațiile mele, judecam că mi se va întâmpla ce se întâmplă acușăților din Ungaria apar-

ținând naționalităților, atunci când se înfățișau înaintea tribunalelor ungurești.

D-voastră știți poate pe acel Slav de Sud, care, dat în judecata tribunalelor ungurești, a venit cu un geamantan în mână, și i s'a cerut să recunoască sau să tăgăduiască faptele ce i se imputau. Nu a răspuns nimic, și l-au întrebat din nou: „Dar bine, geamantanul?” „Eu știam d'inainte că mă înfățișez înaintea unui tribunal unguresc și, din această cauză, am venit cu geamantanul ca să merg de-a dreptul la închisoare“.

Nu este nevoie, căci d-voastră sânteți oameni suptiri, nu este nevoie să vă arăt care e legătura dintre anecdota aceluia care se prezintă înaintea tribunalului unguresc și între situația Parlamentului nostru față de noul Ministeriu. Am avut impresiunea, când d. general Averescu a luat hârtia s'o cetească, că nu este vorba de o prorogare, — lucru care s'a întâmplat numai odată, și n'am înțeles motivele pentru care Guvernul a venit cu ea de la început. Iar, dacă era vorba să câștige oameni, în cele zece zile, pentru anumite avantagii, o majoritate nu se creiază în felul acesta, și omul pe care l-ai câștigat în cele zece zile are poate atât de puțină credință, încât le încurcă mai mult decât îți folosește. (Aplause.)

Eu am crezut însă că era un decret de disolvare, și, cum era vreme de iarnă...

D. *General Al. Averescu*, președintele Consiliului: D-le Iorga, nu a fost acesta scopul: ca să câștigăm partizani, ci să putem să vă dăm de lucru imediat ce am intrat în Guvern, și aveam nevoie de zece zile să ni luăm în posesie posturile noastre și să ne orientăm în afacerile Guvernului.

D. *N. Iorga*: Admirabilă intențiune, d-le general.

D. *General Al. Averescu*, președintele Consiliului: Nu ni atribuiți alte motive: că voiam să căpătăm partizani. Nu, d-le Iorga. D-le Iorga, nu împărtășiți ideile prietenilor d-voastră politici că sântem atât de bizantini.

D. *N. Iorga*: D-le general, ca să fi știut intențiunile d-voastră adevărate trebuia să am legături personale, pe care nu le aveam. Eu v'am cunoscut în Parlamentul liberal, când erați Ministru de Război; de atunci am fost

împreună la Iași și scrisesem chiar și articole cu privire la d-voastră, ca general, articole pe care nu le-ați citit aici, la București, și lumea zicea că erau și sincere și nu erau: chiar așa de urite, dar d-voastră aveți de lucru pe front, așa că nu le-ați putut citi.

La Iași, când ați fost numit ministru întâia oară, n'am avut fericirea să ne întâlnim. Toți ceilalți căutau, cum este obiceiul, când cineva vine la guvern, să caute relații cu anume persoane politice, chiar acelea pe care ar putea să le aibă ca adversari. Dintr'un motiv care nu mă privește, relațiunile acestea nu le-am avut.

Este un alt mijloc de a se informa cineva asupra intențiilor unui om politic. Să citească presa lui.

D-voastră ați avut o presă care nu v'a aparținut de fapt niciodată și care a dat despre d-voastră o idee care este mult inferioară situațiunii pe care o ocupați în viața noastră în general și prin urmare și în viața noastră politică. Dați-vă osteneală, o săptămână, să citiți presa d-voastră și pe urmă uitați că este vorba de d-voastră care vă numiți generalul Averescu, îndepărtați această recunoaștere a personalității d-voastră și ziceți: dacă această presă ar fi a altui partid sau a altui om, ce idee și-ar putea face opinia publică despre acest partid și despre acest om.

D. G-ral Al. Averescu: În decretul de prorogare este spus motivul; prin urmare nu căutați alt motiv.

D. N. Iorga: Când am venit în sală, nu știam că este un asemenea decret. Maiestatea Sa Regele nu mi-a comunicat intenția de a proroga Camera, cum trebuia să fiu înștiințat ca președinte al Camerei. Dar sânt lucruri fără importanță mare, și trec la însăși dizolvarea.

Acum, situația mea devenia, evident, foarte grea. Eu, pentru motive ce voi arăta pe urmă, n'am putut aproba politica d-voastră sau, mai bine zis, politica făcută în numele d-voastră.

A rămânea președinte al Camerei, nu era de loc în intenția mea, dar n'am voit să creez niciun fel de dificultăți, și de aceea m'am retras de la locul acela și am lăsat să presideze un vice-președinte, ca unul care țineam foarte mult la lucrul acesta: ca nimic din atitudinea mea să nu contribuie la înrăirea unei situații pe care nu o creasem eu așa cum era.

Prin urmare, am așteptat evenimentele, și de la acel loc n'am zis un singur cuvânt. Atunci d-voastră ni-ați făcut declarația, parte scrisă, parte vorbită. Cea scrisă putea împăca o parte din Cameră cea vorbită a fost socolită de o parte din Cameră, că avea un caracter agresiv, care putea să fie înlăturat. După aceea au luat cuvântul cu privire la declarația d-voastră doctorul Lupu și d. Mihalache.

D-voastră nu ați fost în fața Parlamentului decât în scurtul timp cât ați făcut parte din Cabinetul Sturdza. Când ați fost d-voastră prim-ministru, nu era Parlament, ci primul ministru vorbea unui fragment de Parlament, care nici nu ținea ședințele legale, la Iași. Deci nu știati ce știți acuma că se poate spune într'o Cameră, ce e drept să se spună într'o Cameră și ce se spune, firește, într'o Cameră, cu atmosfera ei pasională. Vă închipuiți că, la membrii unui Guvern căruia i se frânge gâtul în momentul tocmai când vine cu proiectele sale la care a muncit cinci luni de zile și în care el își închisese toată individualitatea, ce se petrece în sufletul acestor oameni nu putea să fie cea mai perfectă filosofie obiectivă, pe care înțelepții din antichitate ar fi putut-o rosti. Și, deci, adversarii d-voastră și-au arătat părerea că nu cred în intențiile democratice ale d-voastră. Și vă pot spune că, judecând aceste lucruri, nu este numai părerea mea, ci am vorbit cu oameni cari nu fac politică, dar au o influență asupra vieții politice, și unul a venit la mine, acum două luni, să-mi spună opinia sa. Eu îl bănuiam că a fost amestecat în această schimbare, și el, care nu e nici liberal, nici conservator supt orice formă, ci numai un om foarte cinstit și o importantă personalitate, pe care împrejurările, ca și voința lui, îl împiedecă de a juca un rol activ în politică, pe care l-ar putea juca oricând, mi-a spus: „nu crede că am dat sfatul de a se dizolva Parlamentul. Ți-ai face foarte rea idee de mine dacă ai crede că eram capabil de un astfel de sfat. Și iată de ce: mai întâiu, ce înseamnă, din punct de vedere constituțional, faptul că doi membri influenți ai Parlamentului n'au aprobat politica d-voastră agrară? Când este vorba de dizolvarea unui Parlament, trebuie altceva: trebuia ca

d-voastră să vă faceți programul, trebuia ca programul acesta să fie înfățișat Camerelor și, dacă ele, Camerele, v'ar fi dat vot de blam, Coroana avea dreptul să aleagă între Ministeriul pe care l-a numit și Camerele pe care acesta vrea să le disolve“. Arătați-mi d-voastră votul de blam care s'a dat în Parlament.

Într'un moment ați dispărut de acolo și ați reapărut puțin după aceasta cu o hârtie în mână, având chiar un aier de triumf ușor, și ați anunțat cuprinsul aceluia decret. Parlamentul era dizolvat.

Bine s'a făcut, rău s'a făcut ?

Eu zic că s'a făcut foarte rău, fiindcă nu sântem noi, în Țara Românească, noi de aici și cei veniți în Mart, ci mai sânt și alții. Mai sânt și liberalii, cari n'au popularitate, mai sânt și conservatorii, cari au și mai puțină popularitate, mai sânt oameni, ca d. Marghiloman, care are și mai puțină. O grupare se poate funda de câțiva oameni foarte simpatici cari nu s'ar gândi însă la popularitate. Și atunci, vedeți calea care se deschide. Ea e foarte ușoară. Cineva se duce și raportează Suveranului că miniștrii săi sânt anarhiști, sânt bolșevici, că țara este amenințată în existența ei, neamul în viitorul său, dacă acești oameni rămân. Cine nu poate spune lucrul acesta! Dar e mai greu de dovedit. Așa de puțin era dovedit lucrul acesta, încât mie nu mi s'a vorbit niciodată pe un ton serios de aceste lucruri. Iar, dacă e vorba de d. dr. Lupu, fost ministru de Interne, eu mă voiu felicita totdeauna că am putut, în împrejurările grele din Decembre 1919, să recomand pentru locul de ministru de Interne pe d. dr. Lupu. Vă voiu spune de ce.

Socialismul, d-lor, acela pe care l-a explicat d. Csizar, un om foarte liniștit, pe care l-a explicat d. Pistiner, un om foarte învățat și, prin urmare, foarte modest, și pe care l-au explicat și alte persoane, care nu au chiar aceleași calități, socialismul acesta este foarte teribil și în doctrina lui și în amenințările lui și poate și în legăturile lui. Dar, pentru ca o doctrină politică, fie și socialistă, o acțiune politică, fie și a socialiștilor, să devie amenințătoare pentru țară, se cere ceva pe care nimic nu-l poate înlocui. Aceasta este: un om de talent, un om cull, un om

muncitor, un om popular și un om care să creadă în tot ceia ce spune și a tot ceia ce face.

O voce: Și cinstit.

D. N. Iorga: Să-mi dați voie să nu introduc cuvântul acesta de cinstit, căci este un cuvânt cu bucluc. Prin urmare, dacă noi am fi îndemnat pe d. dr. Lupu, prin nedreptatea noastră, să meargă dincolo, atunci ar fi început adevărata viață, — nu în doctrină, în teorie și în articole de gazetă, ci adevărata viață activă a aceluia partid. Iar a reținea pe d. dr. Lupu, prin patriotismul său, prin caldă sa iubire de națiune, în mijlocul oamenilor săraci, pe calea care poate da atâtea reforme în chip evolutiv, fără a dărâma casa, — fiindcă sânt doar anumite elemente, foarte esențiale, de înlocuit, pentru ca și mai departe să dureze casa, și nimeni să nu stea în ploaie și în bătaia vântului, până ce casa nouă se va face —, e un lucru meritoriu, și, dacă, deci, cineva a fost în stare să facă lucrul acesta, să-l rețină pe d. dr. Lupu acolo unde originea sa, legăturile sale de familie, creșterea sa, viața sa de medic de plasă în mijlocul țărănimii din județul Ilfov, toată dezvoltarea mai târzie a spiritului și a vieții sale, îl îndreptățesc, omul acela care a făcut aceasta, sau oamenii aceia, cred că au făcut bine aducând pe dr. Lupu în minister.

Dar și pentru alte motive. Același dr. Lupu, aici, la Teatrul Național, la Palat, în articolele pe care le-a tipărit în America, dar pe care nu le-ați citit, în cartea pe care a tipărit-o în America, pretulindeni, a declarat și a susținut că este și patriot și naționalist și monarhist: a spus-o în auzul tuturor.

Mai e însă un motiv pentru care mă felicit că l-am făcut membru al Guvernului.

Nu există o mai mare greșală, decât greșala pe care a făcut-o d. Mârzescu, în luna Decembrie 1918, amestecându-se cu pușca într'un haos de stradă. Aceasta nu folosește la nimic, dintr'o mulțime de motive. Întăiu, omul așa e croit, încât, dacă zici să nu facă, să zicem: cutare sau cutare lucru, el are să-l facă tocmai pe acela, și, dacă voiești să-l împiedeci de la facerea unui lucru, care nu primejduiește viața societății, să-l lași a o face.

Ați vorbit de demonstrațiile socialiștilor făcute în

două Dumineci din vara anului 1920. Apoi i-am spus eu d-rului Lupu altceva: „roagă-i să facă, nu o demonstrație în fiecare Duminecă, ci, dacă se poate, să facă una dimineața, una la prânz și una seara, fiindcă, dacă le-ar face două săptămâni la rând, se desgustă ei singuri de aceste procesiuni fără scop și nu le mai fac niciodată“.

În ceia ce privește întrebuințarea forței publice, am o părere, că o societate, — râdeți d-le general, cred că n'aveți dreptate, și las la o parte alte considerațiuni: că poate v'ați molipsit de la o anumită vecinătate —, o societate trebuie să aibă totdeauna o anumită rezervă la care nu trebuie să apeleze. E bine să se știe că mai există ceva pe lângă tot ce ai văzut: că poți să mai vezi ceva. Dacă lucrul pe care trebuie să-l vezi numai când trebuie, îl aduci în fiecare moment, el își pierde orice credit. (Aplause pe băncile minorității.)

Eu cred în spiritul sănătos al armatei noastre, pentru că armata noastră este alcătuită din țărani, oameni prea cumiți pentru a primi o anumită doctrină, — foarte frumoasă ca formă. Dar în ce privește această armată care a făcut războiul, mai știu un lucru. Eu mă tem de armatele care știu că n'au făcut ele țara pe care o apără, dar armata care are conștiința că a făcut ea această țară, de ea poți fi totdeauna sigur că își va apăra creațiunea ei proprie. (Aplause.) Eu zic însă: să nu arătăm armata, când putem arăta poliția. Și zic mai mult: să nu arătăm nici poliția, atunci când fără poliție putem ajunge la același rezultat. Să ne deprindem cu o idee, și aceasta o spun și ca naționalist. Naționalist înseamnă cine iubește poporul său, în partea cea mai densă a acestui popor, în partea muncitoare, în partea cea mai onestă; dar și părțile celelalte el le iubește. Însă, pe lângă toate, naționalist este acela care iubește din corpul națiunii sale partea care doare mai rău, care sângerează mai mult. Așa fiind, dați-mi voie, dacă-mi spune cineva, nu programul lui Karl Marx, nu discursurile feroce ale lui Lenin din fasa întâiu, ci cele mai cumplite lucruri, îndată ce el ar fi om din neamul meu, m'aș gândi dacă nu există un mijloc să-l fac să cugete altfel; fiindcă tot un om l-a învățat așa, și poate că un alt om, cu ceva mai multă

îubire, cu mai multă logică, să-l învețe altfel. Numai când ai mântuit toate mijloacele, oprește-l cu sila. Tot așa aș proceda și față de un dușman, căci și el este om. Numai atunci să recurgem la mijloacele, care nu trebuie să fie niciodată compromise, de forță publică și, în rândul ultim de forță armată (aplause). Iată, prin urmare, condițiunile în care a fost înlocuit guvernul, în care a avut loc dizolvarea Parlamentului, și iată cât de slabă este baza care a fost pentru a aduce înlăturarea Ministeriului și a Parlamentului.

După aceasta a început regimul d-voastră. Regimul acesta al d-voastră, ce reprezintă, de unde venia, în ce fel fusese format, care erau credințele sale, persoanele care stăteau în fruntea acestui nou regim? Aceasta este datoria, pentru orice vorbitor, să o lămurească, și voi căuta a o face pe scurt.

Nu numai că am dorința să scurtez lucrurile, și, când ai multe de spus, trebuie să vorbești pe scurt, dar este o datorie s'o fac, pentru ca să nu ziceți: d. cutare este împotriva noastră, pentru cine știe ce dorințe; de succesiune, pentru a-și satisface cine știe ce pasiuni, pentru a ceda cine știe cărui curent, și pentru ca d-voastră, în fundul conștiinței, care este așa de adâncă și așa de sacră, încât nu vorbește, dar se prevede, se aude în acțiunea omului, să ajungeți, în conștiința fiecăruia dintre d-voastră, a zice: acel ce vorbește este un om onest, și, dacă ni spune că nu poate să meargă împreună cu noi, dovedește cel puțin pentru ce, și se vede din gândurile sale, din inima sa, că nu poate să meargă alături cu noi. (Aplause prelungite.)

D-le general, eram la Iași într'un moment care nu era mai tragic pentru noi, ci în tragedia aceia se amesteca, aceia ce e mai urât, un element comic. Când tragedia este numai tragedie, ea înalță sufletul, dar când se amestecă și elementul comic, — și tot ce este scădere sufletească a oamenilor față de misiunea pe care sufletul omenesc trebuie s'o îndeplinească, este comic, — comicul strică toată tragedia, și devine un element de rea educație pentru popor.

A fost un moment la Iași în care cu adevărat situația,

din tragică ce era, a fost prefăcută de unii reprezentanți ai claselor dominante într'o situație comică.

S'a crezut că situația țării noastre e cu totul pierdută, că nu se va mai ridica niciodată, și atunci s'a produs acea emigrație la Odesa pe care istoria va și s'o înfierițe cât mai aspru. Și acum îmi aduc aminte, și, să trăiesc oricât, nu voi uita ceasurile acelea de zguduire a căsuței în care stăteam, de roatele grele ale camioanelor, care, în loc să-și facă datoria pe front, erau întrebuințate să care în Basarabia și dincolo de Basarabia tot ceia ce aparținea persoanei lor, grăbițe să-și pună la adăpost prețioasa lor piele. Ajunsese să fie cel mai mare chin al vieții mele repetarea aceluî zgomot surd, de dimineață până seara, care nu mai înceta. Era pentru mine expresia înfrângerii, care, să nu fi fost țărani, cari nu s'au dus acolo, ar fi fost iremediabila înfrângere pe care o simțim încă aici (arată spre inimă). S'a spus de Tolstoi, cu multă dreptate, în „Războiu și Pace“, că nu există nicio bătălie câștigată din punct de vedere militar. Bătălia este câștigată de aceia cari au convingerea că au câștigat-o și mai ales înfrângerea se adeverește atunci când sufletul omului înfrânt recunoaște înfrângerea. (Aplause.)

La Odesa s'a dus, de fel de fel de lume, o viață care nu era din cale afară de tristă: joc de cărți, primblări pe plajă, mici aventuri mângăietoare! În sfârșit era de toate. Cu toate acestea e imposibil să stea omul care este deprins să facă politică fără să facă și puțină politică. Acum, pretutindeni, și pe front și la partea sedentară, unde au fost și mulți oameni cum se cade, cari nu au putul merge dincoace, ca d-voastră, era un singur strigăt,— îl aud și acum: nu se mai poate cu trecutul, trebuie făcut ceva nou. Iată, în privința aceasta vă pot spune că a venit, într'un rând, în toamna anului 1917, la redacție, la mine un ofițer din armata d-voastră,— dacă l-aș vedea l-aș recunoaște—, un ofițer care se vedea că venia de pe front, care nu a vrut să-și spună numele și care era într'o stare nervoasă extraordinară, și mi-a spus: „D-ta vrei să facem o mare revoluție în țară? O mare revoluție, care te-ar aduce la putere?“. Cum, în mijlocul războiului țării mele, în clipele acelea teribile să întrebuințez nenorocirea patriei pentru a mă ridica pe mine, cu atât mai

mult, cu cât credeam că, și fără mijlocul acesta, țara totuși se va îndrepta. Mulți erau de părerea aceasta. Și la otel în București, deschizând ușa, cutare tânăr în uniformă de militar mă povătuia să fac revoluție, ori măcar să ieu parte la revoluție¹. Li-am răspuns că sânt prea bătrân și că mă voi uita la revoluția lor.

Același răspuns l-am dat și ofițerului care venise la redacție. Ofițerul insista și spunea că, orice s'ar întâmpla „revoluție trebuie să se facă“ și, „dacă nu o faci d-ta, o facem noi“.

De acestea se petreceau și la Odesa, și, alături de asemenea dorinți, era și curioasa iluzie că orice om care nu a făcut politică până atunci poate să facă reforme din cele mai mari, și la nevoie chiar cu revoluție. Și ne-am trezit noi, cei cari am rămas la Iași, în Novembre, cu o protestare dată Regelui, în care se arăta toată vina guvernului liberal în ce privește felul cum a făcut războiul, în ce privește situația de atunci a țării, și memoriul termina cu aceste cuvinte: „E de neînchipuit că același guvern, devenit odios țării, și calamitățile ce a provocat, să fie îngăduit a presida tocmai el clipele în care va așterne condițiile viitoare existenței a neamului nostru“. Nu prea gramatical, -- dar nu era un răspuns la Mesaj (ilaritate). „Așa fiind, Sire, îndrăznim a solicita puternicul Maiestății Voastre sprijin pentru intrarea în Constituție“. Foarte bine. Adecă nu decrete-legi, nu măsuri excepționale, ci a intra în Constituție. „Spre binele mult și greu încercatului popor pe care îl represintăm“ —, aceasta o spuneau cei de la Odesa! „Considerând ca cea mai odioasă crimă a continua să asistăm nepăsători la jertfirea lui, care, de atâta amar de vreme, crede, tace, suferă, luptă și pierde, fără a privi măcar spre ispita care-l ademenește. Iar, dacă mintea noastră refuză a concepe, nu vom putea pătrunde în cuprinsul palatului constituțional, atunci, Sire, răspunderea nu va mai fi a noastră, căci nu vom alege mijloacele pentru a dărâma un guvern care batjocurește țara printr'o acțiune ce n'are nimic în cartea păcatelor și un popor care cu sângele său scrie în slove neperiloare povestea neamului românesc“.

¹ O Goga

Iscălit: semnatari. în rândul întâiu, d. Argetoianu, d. Cantili P. și un număr de deputați.

Eu cred că, în acel moment, la Odesa, a răsărit ideea noului partid. D-voastră, d-le general, în vremea aceea apărați țara, erați fără îndoială departe de ceia ce se făcea la Odesa.

D. C. *Argetoianu*, ministru de Interne: Am să ieau o colecție a „Sămănătorului“ duminică de acum doisprezece ani.

D. N. *Iorga*: D-le ministru, trebuie să știți că „Sămănătorul“ a fost o gazetă literară, iar, dacă atribuiți „Sămănătorului“ intențiuni politice, aceasta arată cât de mult v'ați depărtat d-voastră de literatură, fără să ajungeți însă la politică!

Prin urmare, în momentul acela s'a ivit ideea noului partid politic al d-voastră. D. general, după cum am spus, era pe front și nu avea niciun amestec cu persoanele, nesocialiste, care aveau amestec cu persoane socialiste, sau mai bine zis cu persoanele socialiste care aveau amestec cu persoanele nesocialiste, ce umblau pe acolo, pe la Odesa.

Câtăva vreme după aceasta, d. general a fost chemat la guvern, și Guvernul d-sale a căpătat o misiune. Misiunea aceasta era dată d-lui general Averescu în numele Regelui. Acei cari cunosc însă pe d. I. Brătianu și pe factorii conducători ai partidului liberal, acei cari știu că vi s'a recomandat, de exemplu, pe când vă prezentați la Buftea, „să nu uitați sabia în anticameră“, acei cari au urmat dezvoltarea acțiunii partidului liberal, față de toate guvernele intermediare, trebuie să știe foarte bine că partidul liberal nu admite guverne cu aceiași valoare care să-i succedeză, după cum nu admite nici partide cu aceiași misiune, care să vină unele după altele. Aceștia trebuie să știe că partidul liberal numește numai vicari ai săi, și, atunci când un vicar nu trebuie să mai funcționeze, partidul liberal îl răstoarnă și pune pe altul, și, numai când crede că poate governa liniștit, vine la guvern, iar, când dă de greu, dispare, spre a face loc unui alt vicar. (Aplause, ilaritate.)

D-voastră ați fost cel d'întăiu vicar. A fost pe urmă

alt vicar, generalul Coandă, care însă a plecat în condițiuni care nu erau potrivite pentru nelăgăduita sa valoare. Generalul Coandă a plecat așa, încât unii dintre miniștri nici nu știau la amiază că nu mai există Guvernul. Bietul domn Poni, un om așa de venerabil, a aflat aceasta spre marea sa surprindere și, om liniștit, se va fi scandalizat pentru prima oară violent, când i s'a spus că încă de la oarele opt dimineața d-sa nu mai este ministru, de oare ce nu mai exista Ministeriul.

D. *General Cantacuzino-Grănicerul*: Culisele!

D. *N. Iorga*: Bas Empire! Când a fost vorba însă de iscălit anume tratate, era un lucru foarte greu, de oare ce pe de o parte era ambițiunea d-lui Brătianu, care-l împiedeca de a iscăli acele acte, iar, pe de altă parte, așa cerea situațiunea țării: ca actele acelea să fie iscălite. Atunci a venit generalul Văitoianu. Este adevărat că d-sa nu a dispărut prin bunăvoința d-lui Brătianu, ci prin voința țării.

Dar d-voastră, oricât v'ați face ilusia, ați fost salutat cu prea mare căldură de partidul liberal și ați fost tratat, în greșelile d-voastră, cu un spirit de prea largă toleranță de acest partid, care nu este obișnuit de loc a fi tolerant și blând, nu numai cu cei cari-i sânt dușmani, dar nici cu cei pe cari și-i închipuie că i-ar putea avea ca dușmani, pentru ca să nu vedeți imediat scopul pentru care ați venit, crezându-se că vă veți usa imediat, după ce s'a căutat să se dea impresiunea că noi ne-am usat în cele patru, cinci luni de guvernare. Iar conclusiunea o vedeți, de vreme ce ați dat și precedentul venirii unui Ministeriu care nu are majoritate în Parlament și precedentul facerii unei alegeri de însuși Ministeriul care avea nevoie de o anumită majoritate. Sistemul vicariatelor poate să meargă perfect de bine atâta timp cât marele și unicul partid nu se simte dispus să guverneze în împrejurări așa de comode, încât toate foloasele să vină la cei cari-l compun. (Aplause pe băncile opoziției.)

Trecem asupra Ministeriului d-voastră. La un anume moment, d-voastră ați părăsit Guvernul și a venit d. Marghiloman, și nu știu dacă știți că, între cei cari s'au luptat să nu vină d. Marghiloman, a fost și umila per-

soană a aceluia care vorbește acum, — aș fi preferat să rămâneți d-voastră. dar, când am venit la Palat, hotărîrea era luată: se făcuse. Era și cineva care plânse, dar nu vă voi spune cine, ca să nu știe d. Marghiloman niciodată cu ce sentiment a fost acceptat în misiunea care i se încredințase. Nu sânt eu acela care plânsesem.

A venit d. Marghiloman, și, îndată după aceea, d-voastră ați întemeiat Liga Poporului. Eu sânt un pasionat colecționator, și am aici de la un prieten „Actul constitutiv al Ligii Poporului, apelul d-lui general Averescu“, tipărit la Iași în 1918, în ultima corectură bună de tras a acestui anunț al Ligii d-voastră.

Anunțul acesta al Ligii cuprinde o mulțime de lucruri bune. Toată partea retorică o iscălim și noi, cu deosebire stimă pentru acel simț precis al stilului politic, pe care-l aduceți (către d. general Averescu, din ocupațiunile d-voastră militare. Dar pasagiul care mă interesează mai mult e acela în care d-voastră spuneți că această Ligă e întemeiată anume pentru a face să înceteze pentru totdeauna politica de persoane și politica de partide. Prin urmare, d-voastră aveți în vedere ceia ce aveam în vedere și noi: suprimarea acelor partide în care intră cine vrea, în care rămâne cineva oricât vrea, în care se folosește cât rămâne, în care, chiar dacă pleacă, i se acordă un concediu, se întoarce înapoi și, după ce s'a întors, găsește încă rămășițe de mâncare pe masă și patul cald de prezența anterioară. E cineva aici în Cameră care mi-a citit scrisoarea în care d-voastră îl muștrați că a plecat: se oferia să cetească și scrisoarea prin care a răspuns, — am renunțat la citirea celei de-a doua scrisori, pe cealaltă o cunosc foarte bine. Locul însă a fost găsit foarte cald, — și nu numai unul, ci două. (D. Cuza întrerupe.)

D. N. Iorga: Da, da, scrisoarea care ți-a scris-o d. general Averescu, d-le Cuza, mi-ai citit-o mie, cu ironie crudă la adresa d-sale, iar după aceea te-ai oferit să cetești și scrisoarea d-tale, ca să se vadă cât de crud ai răspuns. (Aplause la opoziție.)

D. A. C. Cuza: Da, absolut crud. Te somez...

D. N. Iorga: Mă somezi să mă duc eu acasă la d-ta. să sparg sertarul, să iau scrisoarea din locul unde ai pus-o.

D. A. C. *Cuza*: Oricând ți-o pun la dispoziție, ca s'o publici în „*Neamul Românesc*“.

D. N. *Iorga*: Mai departe, d-le general, d-voastră ați evitat cuvântul de partid; d-voastră voriați o Ligă. Mai fusese o Ligă, a lui Haret, dar a lui era sătească, culturală, cu oarecare legături cu politica; cred că, cel puțin la urmă, s'a prefăcut într'o Ligă pur politică, care avea un singur drum, ducând direct la clubul liberal. D-voastră ați venit cu altă Ligă, care mi s'a părut cam vagă și oarecum suspectă.

Erau unii din aderenții miei cari spuneau: dacă ai intra și d-la în această Ligă! Invitația n'a venit de la d-voastră, d-le general, ci de la partizani de-ai miei. Și am spus: la o anume vrâstă nu mai mergi în politică pe întunec, trebuie să vezi luminos care e omul, care e împrejurarea, care e programul lui.

Liga aceasta a mers o bucată de vreme, dar au venit așa de mulți, d-le general, încât, când ați ajuns la guvern, a trebuit să luați măsuri de a închide registrele înscrierilor, — nu știu dacă s'au deschis și după aceia. Dar să-mi fie permis a crede că nu e cea mai sănătoasă din popularități, aceia de la gustarea căreia trebuie să se abțină anumiți oameni cari vin la anumite momente. Liga sânt convins că a degenerat contra ideii d-voastră: și din cauza acelor cari au venit, și din cauza zestrei pe care o aduceau cu dânșii, căci sânt persoane care aduc în haina lor un miros care nu dispăre niciodată, și erau mulți din aceștia. Vi s'a adus odată lista de 11.000 de înscriși. Eu mă ofer ca, într'o lună de zile, să vă aduc o sută de mii de iscălituri. Puneți-mi la dispoziție un număr de agenți, cari să spună prin toate satele că se vinde pământul cu culare preț, că li veți da pământ pe care nu-l vor plăti niciodată, și se va face o pantahusă cum n'a mai fost alta.

Dar veți zice d-voastră: nu s'au adunat astfel aderenții. În cazul acesta, agenții cari au fost trimiși de d. Argetoianu, — care îmi pare rău că nu este aici, — și de alții, agenții aceștia au făcut o mare greșală. Iată care. Când vrei să cultivi popularitatea cuiva, ori când vrei s'o crezi, trebuie să înfățișezi pe om așa cum este, fiindcă vine

o vreme de verificare, și, dacă îl înfățișezi așa cum nu este, dacă îi atribui daruri miraculoase, supraumane, făcătoare de minuni, aderentul vine și controlează, și, dacă el controlează, atunci nu înlătură numai partea greșită din popularitate, ci zdrobește popularitatea însăși. Și d-voastră aveți fără îndoială o popularitate care poate să fie folositoare țării, însă nu înfățișată așa cum s'a înfățișat de cei mai mulți dintre aderenții d-voastră. (Aplause.)

D-voastră cunoașteți limba italiană și Italia, și știți că la Neapole este sticlucă aceia în care se păstrează sângele lui San-Gennaio. Preoții de la biserică au un talent deosebit de a face ca acest sânge să se lichefieze. Sângele este închegat: îl poartă prin mâni. — efectul căldurii, — nu tăgăduiesc miracolul, dar, în sfârșit, nimeni nu are mijlocul de a-l prinde, — supt efectul poate al degetelor, sângele se lichefiază, și atunci toată biserica strigă: „Viva San-Gennaio.“ Dacă s'ar întâmpla ca preoții să-și uite meșteșugul, eu m'aș teme, nu numai pentru fiola care cuprinde sângele sfânt, dar pentru însuși mitul lui San-Gennaio, care nu ar mai putea aduce la anul altă minune. Și, dacă Sfântul, în adevăr, este făcător de minuni, păcat!

D. A. C. Cuza: D-le Iorga, nu am înțeles nimica.

D. N. Iorga: N'ai înțeles pentru că îți lipsesc și mijloacele de rațiune, și mijloacele de informațiune, dar mai cu samă cele de bună credință. Cum vrei, fără logică, fără știință și fără bună credință să înțelegi ceva? Aceasta nu se poate! Prin urmare, d-lor, trec mai departe. A venit un moment când partidul d-voastră, fiind totuși o Ligă —, numai, în parentesă, să mă ierțați, o să mai adaug ceva: este un proverb românesc: „pentru o babă surdă nu toacă popa de două ori“, — și, prin urmare, întorcându-mă, a venit un moment, când, d-voastră fiind un partid, dar zicându-vă Ligă — și eu cred că atunci când ești partid, partid să-ți zici; când ești o ligă, ligă să-ți zici, și nu este bine să se întrebuițeze termeni de aceștia ambigui, —, a venit un moment când d-voastră ați intrat în Guvernul nostru, și vă văd încă acolo: am surprins căutătura d-voastră către mine atunci când mă

alesesem președinte, și sânt dator să vă dau explicații pentru ce m'am ales președinte. D-voastră ați atribuit-o cine știe căror intenții. Este interesant să se știe, nu pentru persoana mea, ci pentru locul pe care l-am ocupat. Mi s'au atribuit, deci, cine știe ce sentimente față de d-voastră.

Aveam o părere în privința aceasta, — eram în divergență de opinii cu prietenii mici. Aveam părerea aceasta că, într'o Cameră aleasă de sufragiul universal, prin alegeri libere, președintele nu se recomandă din partea Guvernului. Eu, de multe ori, și față de prieteni, nu-mi vine să spun lucrurile, dar acțiunea mea se resimte de ceia ce, dintr'un defect de temperament, nu am spus. Și, atunci, d-lor, mi-a oferit presidenția Camerei și am refuzat-o. Pe urmă am stat și m'am gândit mai bine. Îmi umbla neconținut în urechi vorba aceasta: „disolvare, disolvare“, și nu vream să fie Camera disolvată. Și atunci mi-am zis: această Cameră poate să fie mult mai ușor disolvată cu un președinte pe care l-a voit Guvernul, decât cu un președinte care a dat luptă în contra candidatului Guvernului și a ajuns să-și ocupe locul său. Și m'am gândit la încă un lucru: Mă rog, noi am avut ilusia, și poate am greșit, fiindcă noi sântem monarhie constituțională și nu regim parlamentar, în adevăratul înțeles al cuvântului, ar fi avut ilusia că și în folosul monarhiei putem duce viața noastră politică spre parlamentarismul adevărat. (Aplause pe băncile Federației.) Și, când este vorba de parlamentarismul adevărat, cum a spus cineva care este aici, dar care acum are altă părere, Parlamentul influențează puternic, în ceia ce privește pe aceia cari vor fi miniștri. Din toate aceste motive am ținut să fiu ales președinte al Camerei, fără să am niciun interes de vanitate și niciun alt interes, fiindcă aveam destul de lucru ca să mă gândesc să-mi cruț interminabilele ceasuri de la presidenție, și chiar cu o jertfă din sănătatea mea. D-voastră nu v'ați retras atunci. Retragerea d-voastră a fost determinată de o cerere pe care d. Vaida n'a putut s'o primească. Așa este, d-le Vaida, că vi s'au cerut cinci locuri în minister ?

D. Al. Vaida: Trei.

D. *N. Iorga*: Peste cele două pe care le avea, a mai cerut încă trei.

D. *General Al. Averescu*, preşedintele Consiliului: V'am cerut eu, d-le Vaida ? De la Parlament am venit direct la d-voastră şi eraţi bolnav, şi a rămas să mai vedem. Nu vreau să intru în mai multe detalii.

D. *Al. Vaida*: N'aţi venit d-voastră, a venit cineva trimis.

D. *N. Iorga*: D. Argetoianu, delegat de d. general Averescu, a cerut cele cinci locuri.

D. *General Al. Averescu*: D. Iorga era convins că, atunci când am intrat eu în guvern, peste trei luni de zile d. Vaida va sta la puşcărie şi d-voastră vă veţi duce să-l îngrijiţi acolo, că eu voiu răsturna guvernul şi d-la te vei duce la puşcărie cu mâncare.

D. *N. Iorga*: D-voastră celiţi rândurile din ziare ?

D. *General Al. Averescu*, preşedintele Consiliului: Nu, din gura d-lui Vaida. (Aplause pe băncile majorităţii.)

D. *N. Iorga*: Atunci, cu mărturisirea d-lui Vaida sau cu rândurile din aceste ziare, îmi daţi voie să vă dau o explicaţie. D-voastră eraţi considerat în opinia publică întreagă, nu ca un ministru care poate să primească o prezidenţie de Consiliu şi nu ca un ministru care poate să colaboreze şi mai departe cu aceia pe cari i-a găsit pe banca ministerială, ci ca acea persoană care, prin mijloace nenaturale, cu totul miraculoase şi întâmplător chiar revoluţionare, este în stare să facă fericirea Ţării Româneşti. Partisanii d-voastră vă înfăţişau ca pe reprezentantul cesarismului salvator, şi evident că, atunci când lasă cineva pe Ludovic-Napoleon Bonaparte să facă pe 2 Decembre, trebuie să fie căutat la locul unde se pun oamenii politici cari o bucată de vreme trebuie să fie făcuţi inofensivi. După aceia a urmat ce a urmat, d-voastră aţi venit la Guvern. Îndată după venirea la guvern, aţi urmat politica de decrete-legi care există şi aiurea, — au un precedent austriac, este un paragraf austriac...

D. *M. Popovici*: Acolo este constituţional.

D. *N. Iorga*: Şi există şi în Italia. În Italia au existat decrete-legi. Decretele-legi au fost create în Parlamentul Marghiloman pentru îndeplinirea, într'o fasă din viaţa

noastră politică în care nu se conta pe Parlament, pentru îndeplinirea celor mai esențiale acte de guvernământ.

Nu i-a putut trece cuiva prin minte decât numai predecesorilor d-voastră liberalii, de la cari ați luat rețeta, că reformele se pot face pe calea unor decrete-legi. Și voiți spune pentru ce. Dacă dă cineva un decret-lege privitor la o afacere oarecare, la un punct curent de administrație, decretul-lege nu poate să rămână totdeauna așa: trebuie înfățișat Camerelor. Înfățișând cineva Camerelor aceste decrete-legi, se poate găsi că decretul-lege nu este bun. El a fost executat însă, s'a adus o pagubă oarecare țării, paguba aceasta într'un domeniu restrâns poate să fie reparată, dar să zicem că decretele-legi ale d-voastră, care în mare parte au fost și puse și la aplicare, n'ar fi acceptate de Parlament. Cum vă duceți d-voastră pe urmă să refaceți întreaga situație de care sânt legate interesele pe care nimeni nu mai este în stare să le mai servească? Aceasta este nu numai călcarea cerințelor vieții parlamentare, dar compromiterea pentru totdeauna a sentimentului de legalitate constituțională. (Aplause pe băncile Federației.) Al doilea, când ați venit la guvern, înțelegeam să veniți sau cu excelenți funcționari, și eu unul în totdeauna am dorit Ministeriul de funcționari, în momentul când oamenii ceilalți nu se pot înțelege între ei, sau unul cu oameni ieșiți absolut din straturi populare. Ei bine, d-voastră ați venit cu persoane de care vă legaseră poate simpatii personale, cu persoane care s'au distins în anumite domenii și cu persoane din care nu cred să se fi distins în vre-un domeniu,— oricum cu persoane care nu aveau nimic a face cu acea idee și sentimentualitate de unde a ieșit popularitatea d-voastră mistică. Fel de fel de oameni, pe cari îi știam cu părțile lor bune și rele. Dar nici d-voastră nu admiteți ceia ce este esențial în cariera d-lui Take Ionescu, nici d-sa nu e legat să vă aducă omagiile idolatriei.

D. Dr. Avram Imbroane, vice-președinte: D-lor, este oara unu' și jumătate; doriți să continuăm ședința până o termina d. Iorga, sau d-sa să continue la oara 5?

D. N. Iorga: D-le președinte, într'un șfert de oară voiți termina.

D-lor, unui guvern i se poate face credit, unui Guvern i se poate da încredere; un Guvern poate să fie susținut, și evident noi nu sântem oameni cari să așteptăm cu nerăbdare cutare ceas din cutare zi în care vom reveni. Ei bine, toate aceste lucruri se pot face cu două condiții, dar numai cu aceste două condiții: întâiu, ca acel guvern să aibă o linie de conduită, să aibă un program, să înfățișeze țării anumite făgăduieli și să fie legal în fiecare moment de îndeplinirea aceluia program, de urmarea acelei directive, de satisfacerea acelor făgăduieli. Aceasta este o convenție. Neapărat, că pe vremuri ca acestea, să meargă cineva cu oameni cari astăzi zic într'un fel, mâne în alt fel, după cum se schimbă alcătuirea băncii ministeriale sau după cum bate un vânt din public sau alt vânt din public sau din intimitate, fiindcă de acolo răsar de multe ori furtuni mai puternice decât acelea care mișcă văzduhul de la un capăt la altul, aceasta nu se poate. Dar nu se poate mai cu samă un lucru: nu se poate ca supt cel mai minunat program, supt cea mai dreaptă și mai sigură linie de făgăduieli, luate în mod solemn, să figureze iscălituri din care una distruge pe cealaltă. Adecă un guvern de coaliție, pentru a îndeplini un program, cere anume condițiuni indispensabile. Și eu sânt sigur că se va ajunge acolo, ca să avem guverne de coaliție strâns legate în jurul unui program. Și, în privința aceasta, să-mi dați voie să culeg din experiența mea politică un fapt pe care-l aduc înaintea d-voastră. Sânt anumite lucruri din relațiunile personale, care se pot spune, fiindcă nu supără pe nimeni.

În 1913, d. Brătianu vine la Guvern cu programul expropriării unui milion de hectare și cu Colegiul unic: pe vremea aceea se cerea mai puțin decât s'a cerut pe urmă. Eu unul credeam că în locul Colegiului unic, — și nu se gândia nimeni la votul universal, de ce n'am spune-o ?, nu vorbea nimeni din acei cari se puteau ținea de făgăduieli, iar ceilalți puteau să făgăduiască orice, — ar fi să se facă un fel de împărțire a națiunii pe straturi, din care fiecare să aibă votul său definitiv, fiecare din aceste straturi să aibă dreptul de a trimete un număr de reprezentanți în Parlament, de specialiști, așa cum s'a ajuns în Germania.

În ceia ce privește exproprierea de un milion de hectare, ziceam că este prea puțin și ziceam, iarăși, decât să facem exproprierea unui milion, ceia ce este prea puțin, și să dăm loc la alătea ocazii ca să se câștige din expropriere, — căci știm unele apucături, — decât acestea, mai bine arendarea obligatorie și lichidarea datoriilor la Credite, ceia ce ar fi adus o adevărată revoluție agrară.

M'am dus la d. Brătianu, — mă rugase d-lui prin intervenția d-lui Banu, ca să avem o întâlnire.

D. Brătianu a fost foarte amabil cu mine, și d-sa mi-a vorbit de frăția de pe vremuri dintre bătrânul I. Brătianu și M. Kogălniceanu, un compliment de natură să-mi acopere fața de rușine. Și am spus d-lui Brătianu: „să facem un program comun, supt el să te iscălești d-ta și poți pune litere cât jumătate de deget: „Șeful partidului liberal“, și eu mă îndatoresc, ca în literele cele mai mici ce se pot închipui să iscălese într'un colț, în numele micii grupări naționalist-democrate, cum era pe atunci.

D. Brătianu mi-a răspuns: „A! nu așa, să ieșim în public, cu un act iscălit de noi amândoi; să facem un guvern de coaliție“. M'a lăsat să înțeleg ceia ce s'a propus d-lui Take Ionescu și a acceptat: să se aleagă dintre ai miei un număr de deputați și senatori. Eu am refuzat. Încă de atunci am înțeles că lucrurile mari nu se pot face decât prin silinți comune, că reformele de mare importanță trebuie să poarte semnătura garantată a tuturor forțelor politice care au dreptul de a vorbi într'o țară.

Ei bine, cât este de rău dacă, în loc să aibă cineva iscălituri convergente, are supt programul său iscălituri divergente! Și, atunci când cineva zice: „uită-te la d. general Averescu“, omului îi alunecă ochii la d. Garoflid, care o fi făcut un progres imens, dar nu e mai puțin adevărat că e un membru al cercului conservator al „Convorbirilor Literare“, este sfetnicul ascultat al d-lui Marghiloman, face parte din comitetul de conducere al acestui partid, și nu e mai puțin adevărat că la Iași a recomandat muncă silnică drept panacee, țărani lucărând întâiu pe moșiile boierilor, și după aceia pe moșiile lor, și nu e mai puțin adevărat că a iscălit în Mart cea mai îndărătnică denegare

a exproprierii care a ieșit vre-odală din condeiuul unui om politic.

Dar este un al treilea motiv care ne face pe noi, naționaliștii, să nu putem primi o conlucrare cu partidul care deține puterea în momentul de față, și iată care este acest motiv. Noi am pornit cu o iluzie, la care țineam mult și care, ziceam, dacă va deveni o realitate, vom binecuvânta toate puterile Cerului care ni-au dat o regenerare prin Românii neliberi, — și ce-ați făcut cu ei! Noi am cheltuit însă o viață întreagă căutând să trezim toate straturile acestei societăți de aici, fiindcă naționaliștii țin fără îndoială la partea din corpul național care suferă mai tare, dar ei nu-și permit să neglijeze părțile celelalte, care deocamdată se găsesc bine, însă, după ce va ajunge să fie pe deplin lecuită partea care suferă, și ele vor avea dreptul la aceiași îngrijire ca și înainte. Din anume cauze, în privința politicii de clasă noi am făcut rezerve într'un moment, și, dacă acuma nu am mai făcut, este pentru motivul...

Și aici fac o mică abatere. Sânt lucruri despre care poți să zici: nu le vrei, câtă vreme nu sânt, dar, când lucrurile sânt, și ele vin din voința unei națiuni, atunci mai poți să zici, că nu le vrei? Pentru că nu națiunea e pentru doctrină, ci doctrina este pentru națiune. (Aplause.) Și partidul țărănesc s'a alcătuit, și l-am văzut cu cum s'a alcătuit.

Acum câțiva ani, îmi mai vorbise de așa ceva d. Mihalache, care, o spun cu bucurie, încă din tinerețele sale a avut strânse legături cu întreaga operă de propagandă pe care am îndeplinit-o noi, fiindcă dumnealui, „învățătorul de la Topoloveni“, a dovedit cât poate strânge inițiativa culturală a unui autodidact când a vorbit ieri de aici, și am văzut și ce vânt bate prin capetele căptușite cu diplome ale acelor cari au urmat toate școlile din lume, dar cari nu pricep un lucru: că nu știi decât ceia ce știi dincolo de școala la care ai învățat.

D. A. C. *Cuza*: Exemplu, d. Buzdugan.

D. N. *Iorga*: Dacă ai căuta cât ești de calp în tot ceia ce spui, nu ai mai deschide gura. Pentru că d-ta pretinzi să te accepte lumea ca ban bun, iar d-ta ești ca banul șters, ca moneda umblată așa de mult prin mâinile

tuturora, că nu se mai distinge nicio efigie, nicio inscripție. (Aplause prelungite pe băncile minorității.)

D-lor, d. Mihalache și noi n'avem nimic de ascuns în legătura dintre noi. Mi-a spus să facem un partid țărănesc. Eu i-am zis: „nu, mă țin de vechea mea concepție: organizarea corpului întreg al națiunii“. Și am scris și un articol explicativ, căci era vorba să lămurim și pe alții. Mă doare clasa țărănească, o ajut, dar nu îngămădesc toată truda numai pe partea corpului național, care este clasa țărănească.

D. *General Al. Averescu*, președintele Consiliului: Mă rog, când era aceasta ?

D. *N. Iorga*: Vre-o patru-cinci ani înainte de războiu. Ce s'a întâmplat pe urmă, d-le general ? S'a întâmplat că această clasă țărănească a făcut, cu ajutorul nostru, al tuturor oamenilor de treabă, a făcut războiul. Și de ce nu am spune-o ? Ea ni-a dat Basarabia, fiindcă țărani basarabeni erau Românii basarabeni, cu puține excepții de boierime ici și colo, cari i-au ajutat, când a fost nevoie, la renașterea lor națională. (Aplause pe băncile Federației.) În ce privește pe Bucovineni, ei s'au mâncat între dânșii așa de mult, că te miri cum li-a rămas carne pe oase. N'am introdus noi discordia între dânșii: discordie a fost totdeauna la ei; de la noi a venit doar câte o tendință de împăcare, și a fost un ceas fericit al vieții mele când, acum opt până la zece ani, d. Flondor mi-a trimis o telegramă pentru a-mi spune că în urma intervențiilor mele s'a realizat în sfârșit unirea Românilor din Bucovina. A ținut numai două luni, pentru a se cufunda din nou în starea de mai înainte. În Bucovina acești țărani sânt însă aceia cari au susținut neamul.

Adunarea de la Alba-Iulia merită să fie pusă alături de adunarea țărănească de la 3 Maiu 1848, fiindcă actorii au fost ei, țărani, iar nobilii interpreți ați fost voi (către Ardeleni). (Aplause.)

Prin urmare, la clasa aceasta țărănească ne gândim, la ea de câte ori considerăm tot ce este esențial, tot ce este fundamental, tot ce se poate să pregătească viitorul nostru. Și ne gândim acum mai mult decât înainte, fiindcă, odată, clasa cea veche avea pasivitatea martirului,

pe când clasa de azi are energia eroului. (Aplause.) Și a venit clasa aceeași din tranșec: ea te pune și pe d-ta, d-le Averescu, în funcțiune de dânsa, — și cu cât ești mai puțin în funcțiune de dânsa, cu atât îți slăbesc puterile. Vechea fabulă a lui Anteu! Cel mai elegant automobil aristocratic, cele mai captivante lingușiri personale nu pot să înlocuiască acel prăfos și noroios pământ, care dă puteri, din antichitatea cea veche a lui Anteu până în timpurile noastre, oricărui om politic care vorbește în numele poporului. (Aplause în rîndurile minorității.) Când d. Mihalache a plecat în interiorul ocupat ca să vadă ce este acolo, mi-a spus scopurile sale; am avut o lungă convorbire atunci împreună. A văzut ce este aproape în fiecare județ: a găsit un partid țărănesc răsărit elementer din voința însăși a națiunii. De unde se vede că n'avem de astăzi un partid țărănesc, și partidul țărănesc este tare tocmai fiindcă se razimă pe legătura firească a asociațiilor țărănești ieșite de la sine, cel puțin pe tot cuprinsul teritoriului muntean. (Aplause pe băncile minorității.) Naționalismul, din partea lui, a putut face operă apostolică douăzeci de ani în Moldova, unde am fost de șase ori candidat al Colegiului țărănesc din Covurluiu, și ales de două ori. Pe vremurile falsificăției alegerilor Colegiului al III-lea, am ținut an cu an legăturile mele acolo, de și mă alegeam aiurea, și într'un rînd au venit plîngînd la mine țărani cari mi-au spus: — Îmi pare rău că n'am putut să te alegem. — Dar sînt ales aiurea. — Sînteți ales aiurea: bucuria este a altora; noi n'am putut avea nici acum bucuria să vă alegem.

Așa încât legăturile dintre partidul naționalist și țărănesc nu sînt legături pe care să le fi pus la cale noi, ci sînt legături care au ieșit de la accia chiar pe cari-i represintăm și pentru cari trăim. (Aplause.) Și față de dînșii nu avem ambițiile pe care le credeți d-voastră: să fim un fel de mohamezi, un fel de profeți, sau un fel de mahdii răsăriți pentru a face fericirea lor.

Noi avem o singură credință: că, până ce țaranul va veni la noi, cum a început a veni într'unele regiuni — priviți la Bănățeni —, până va veni țaranul însuși și va zice: „eu vorbesc pentru mine, eu lupt pentru mine“;

până atunci noi, toți intelectualii săraci ai acestei țări, acei cari nu s'au lăcomit la niciun loc de frunte, la niciun mijloc de îmbogățire, ci au înțeles să-și consacre puterile lor, mult, puține, înaintării națiunii, noi nu sântem altceva decât precursorii unili și predecesorii smeriți ai aceluia care va veni cândva în numele lui și prin puterea lui: poporul românesc însuși. (Aplause prelungite.) Iar, dacă avem legăturile de azi (cu partidul țărănesc din Basarabia, cu ceia ce este țărănesc și în viața politică a Bucovinei, e prin aceeași hotărîre, inapelabilă, a stratului adânc și sănătos al poporului românesc din acele părți (aplause.) Și, dacă, dintre Ardeleni, aceia alături de cari mergem sânt dumnealor, aceasta se datorește faptului că originea partidului național, oricâți avocați ar fi fost la ședință constitutivă din 1881 și la ședințele de refacere a programului, originile acelea sânt însă în vloga țărănească de jos, în sămânța de la 3 Maiu 1848. (Aplause.) Dar, veți zice d-voastră: s'a îndepărtat, a devenit un partid conservator; am auzit și aceasta. Alianța cu noi, însă, dacă undeva și în oarecare măsură ar fi așa, este cel mai mare bine ce-l puteam face Românilor de dincolo, pentru că prin legăturile noastre cu clasa populară nu facem altceva decât îl punem în legătură, de data aceasta, nu numai cu țărani lor, ci cu întreaga pătură muncitoare a pământului din tot cuprinsul României Mari. (Aplause.)

Ni-ați adus acușația că avem înțelegere cu socialiștii. Cred că nu există, și fac apel la oamenii de vrâsta mea, — nu există un om care să se apropie de cinzeci de ani și care să-și fi făcut educația, nu în străinătate, ci chiar aici în țară, — unii chiar au învățat în străinătate, și au făcut tot așa, — și cari, la un moment dat, când ne asfixiam cu toții în atmosfera de decadență a ultimului Ministeriu I. C. Brătianu, să nu fi răsuflet pe singura fereastră care era deschisă și care, dacă nu dădea pe o câmpie înflorită, dădea cel puțin pe o largă curte de fabrică în care mirosul de cărbune și de petrol nu era mai urît decât mirosul odăii acesteia lăcătuite.

La șeptesprezece ani purtam scrierile lui Cernișevschi, „Capitalul“ lui Karl Marx, pe care l-am cetit încă de la

cincisprezece ani, pe vremea când, în clasa a V-a, celiam pe Darwin, pe Engel, pe Lapparent, cărți fundamentale din toate științele. Despre „Capitalul” lui Karl Marx am făcut chiar o conferință, și, cum cunosc bine pe acest autor, îmi este îngădui să nu-l tratez altfel decât ca o carte mare a timpului său, cea ce nu însemnează că este o evanghelie pentru toate timpurile ce vor veni. După aceia am văzut pe ce drumuri duce socialismul la noi. Ideologie seacă, pe de o parte, pe de altă parte diferite combinații, care schimbând din vagon în vagon, ajungeau la gara cea mare a partidului liberal.

Răposatul Morțun și d. Nădejde au intrat în partidul liberal cu curioasa idee, pe care nu o recomand nimănui, de a deveni aripa stângă a acestui partid. (Întreruperi pe băncile socialiste.) Deslușiți-vă cu dâșșii, și prin urmare nu aș recomanda nimănui ca, fie și într’o colaborație politică, să piardă individualitatea sa, pentru a se transforma într’un membru al corpului, fie acest membru al corpului chiar aripile, care sânt dispuse totdeauna să zboare.

După aceasta a fost, d-lor, un socialism adormit, și prea puțin. Dumnealor conduc curentul socialist, pe care, la dreptul vorbind, nu l-au creat dâșșii, ci masele muncitoare ajunse la conștiința drepturilor lor. Da, masele muncitoare au creat un partid muncitoresc. (Aplause.) Dumnealor zic: partidul acesta este așa cum zice Karl Marx, sau așa cum recomandă, în broșurile sale, Lenin. Eu zic însă altfel: acest partid este încă un strigăt de suferință, pe care nimic și nimeni nu-l poate înăbuși, dar ceva îl face să înceteze și anume: dreptatea deplină: politică, socială și culturală, acordată acestei clase, care și în războiu ni-a adus servicii, în tranșee și aiurea, pe care niciodată nu trebuie să le uităm. (Aplause pe băncile socialiștilor.) S’au interpretat rău cuvintele pe care le-am spus dăunăzi la Cluj. Fiind întrebat, cu prilejul unei conferințe, ce zic eu de steagul roșu, am spus că în roșul acestui steag eu văd doar sângele cald pe care această clasă l-a vărsat pentru biruința steagului tricolor. (Aplause.) Așa înțeleg eu legătura noastră cu partidul socialist. (Aplause.)

A îndreptați clasele muncitorești, nu înseamnă a săpa însăși temelia viitorului României. Și fiți sigur că această clasă nu va merge niciodată unde vor s'o îndrepte oamenii cari au numai defectul că sânt prea grăbiți și cari cred prea mult în cărți, ca unii cari au citit prea puțin și au prea multă credință într'o singură carte, căci nimic nu e mai periculos decât omul care a citit o singură carte: „homo unius libri“. Oamenii cari au citit mai multe cărți și mai ales au asistat la prăpăstioasele desastre ale atâtor societăți omenești, la schimbările de doctrine uimitoare, de aclimatisare și naționalizare a tuturor tendinților universale, aceștia știu foarte bine că sânt două lucruri care vor împiedeca orice și pe oricine ar veni de la Răsărit de a face ca România să se cufunde într'un cataclism social. Aceste două lucruri sânt: calitatea de rasă a unui popor care vede realitatea peste lipsurile de doctrină, care doctrină, în dorința-i de cristalizare, strânge realitatea, dar realitatea dărză sfărâmă pereții doctrinei, când nu se mai acomodează cu dânsa. Al doilea lucru e hotărîrea pe care o au cei mai buni fii ai acestei țări de a rezolva chestiunea socială altfel decât cu mitraliera. (Aplause.)

Vreți să vedeți acum, d-le general, care este conclusia ? Concluziunile se desfac de obicei de acei cărora li s'au înfățișat faptele și nu totdeauna amatorii de concluzii dovedesc că au urmărit atent și au socolit după dreptate faptele care li s'au presintat. Dar, fiindcă este obiceiul de a presinta la sfârșit, dacă nu o perorație, — eu nu am această specialitate retorică, în stare să desguste sufletul unui om care a trecut prin multe retorici în toate literaturile lumii —, fiindcă e obiceiul de a da o concluzie, o dau.

Sânt convins că această țară cuprinde tesaure de energie imensă și sânt convins că această țară cuprinde o posibilitate de viață morală de neînchipuit. Nenorocirea este aceia că din când în când îi răsar tot felul de infirmieri, cari pretind totdeauna să ție de supțiori pe un om care poate să umble singur. Națiunea românească însăși trebuie să o descoperim oriunde este, să o înțelegem pe cât se poate și să nu fim atât de pretențioși ca

să credem că putem îndrepta pașii ei ținând-o mereu de braț, când ea poate să calce căile ei. Să între deci în mintea tuturilor oamenilor cari întrebuințează democrația altfel decât ca un steag de agitație electorală, ce fâlfâie în vânt înainte de alegeri și se bagă frumos în buzunar după alegeri, că este datoria tuturora să înceapă pregătirea neamului românesc și pentru acea viață morală care singură, în cadrul material al reformelor indispensabile, poate să asigure viitorul la care avem dreptul. Această formulă poate uni silințele noastre ale tuturilor și, îndreptându-ni ochii către acest popor românesc, schilodit de atâtea nedibăcii pretențioase, să-i spunem cuvintele Evangheliei: „Ia-ți patul tău și umblă“. (Aplause prelungite.)

PE URMA UNOR DECLARAȚII NEÎNGĂDUITE

(30 IULIE 1920.)

Onorată Cameră,

Întăiu eu n'am observat că s'a votat moțiunea. Eu n'aș fi presintat-o și, aș fi recomandat chiar să nu se presinte, pentru că desaprobarea cuvântării d-lui Christescu a fost atât de unanimă, încât partea cealaltă, completată și cu călcarea unor prevederi de regulament, putea să lipsească.

În haosul acela de ieri, s'a cerut votarea moțiunii propusă de d. Dragomirescu. Și încă odată eu n'am observat că s'a votat moțiunea.

Așa fiind, cred că trebuie să profităm de faptul că era ieri seară atmosfera așa, încât nu se înțelegea nimic, pentru ca să trecem peste această neplăcută chestiune, și cel mai bun lucru este să ne mulțămim cu desaprobarea formală a tuturor conștiinților patriotice din această Cameră, — și pe asemenea chestiuni ne putem uni totdeauna —, și să nu introducem un principiu, pe care regulamentul nu-l permite și care s'ar putea întoarce, — cine știe când, — și împotriva unor omani, cari n'ar fi emis ideile și exprimat sentimentele pe care le-a emis și exprimat d. Christescu.

D-lor, mai am de adaus un singur lucru în chestiunea d-lui Stroescu.

Nu stau lucrurile tocmai așa, cum s'au presintat în necunoștință de cauză de d. Ioanițescu. D. Stroescu a început a vorbi despre administrarea din Basarabia, în

momentul când chestiunea Basarabiei era deschisă, în chipul cel mai periculos pentru noi.

Atunci am făcut un lucru, care se putea face ieri, nu odată, ci de sute de ori: în calitatea mea de președinte, am intervenit imediat, atrăgând atențiunea oratorului că face un rău serviciu țării. Evident că, oricare ar fi părerile noastre, de la tribuna Parlamentului nu se poate face rău țării căreia îi aparții. Am luat cuvântul d-lui Stroescu, și d-sa însuși pe urmă a recunoscut că discursul rostit nu era bine venit. L-a publicat, ce e drept, în ziare, dar după trecere de două luni, când momentul pentru chestiunea Basarabiei trecuse.

Așa încât vedeți că toate lucrurile au mers cum trebuiau să meargă.

Cât privește obiecțiunea d-lui Ioanițescu că s'ar putea înlocui reproducerea exactă a lucrurilor spuse de d. Cristescu ieri printr'un resumat, cred că ideea aceasta ar fi foarte nenorocită, și iată de ce:

Am aici „Renașterea Română“, care-mi atribuie în dimineața aceasta, amintind conversația pe care am avut-o cu d. Ioan Brătianu, că eu aș fi spus că d-lui are datoria să împruște netam, nesam pe proprietari. Eu nu am spus așa.

Eu am spus că, dacă proprietarii s'ar revolta contra reformelor agrare, dumnealui are aceeași datorie de a împrușca pe acești rebeli, ca și pe oricari alți rebeli, Evident! „Renașterea Română“ caută să ațite pe proprietari și-i poștește să vină acasă la mine ca să mă împruște; și aceasta este cea mai frumoasă faptă pentru un ziar de ordine!

Dacă nu ar exista tipărirea notelor stenografice, spuneți-mi d-voastră, cum m'aș mai putea eu apăra împotriva unei calomnii și unei ațitări ca aceasta? (Aplause.)

D. *General Al. Averescu*, președinte: D-lor deputați, singura obiecțiune serioasă care s'ar putea ridica contra celor ce s'a hotărât aseară de acest Parlament, este crearea unui precedent.

Ori, după cum a spus și d. Ioanițescu, precedentul acesta a fost deja creat în sesiunea aceasta la Senat. Dar, mai mult decât atât, precedentul a fost creat de

către Parlamentul presidat de d. Iorga, și pot spune că a fost un precedent presintat supt o formă care este mai supusă criticii decât ceia ce am făcut noi aseară.

D. președinte de atunci, d. Iorga, a ridicat cuvântul oratorului, ceia ce este mult mai grav decât a împiedeca să se publice cele spuse de orator.

D. *N. Iorga*: De loc.

D. *General Al. Averescu*, președintele Consiliului: Ceia ce a făcut fostul președinte, este o atingere la libertatea cuvântului.

Se înțelege că se spuneau lucruri foarte urite, care revoltau sentimentul Camerei și pentru aceasta i s'a ridicat cuvântul. Dar nu era de o gravitate extraordinară ca să i se ridice cuvântul.

D. *N. Iorga*: Aceasta este părerea d-voastră.

XCI.

ASUPRA · CONDIȚIILOR UNEI VOTĂRI

(17 AUGUST.)

Onorată Cameră,

D. președinte a adus în discuție, în răspunsul pe care l-a dat d-lui Mihalache, felul cum s'a votat proiectul de lege, adus din inițiativa parlamentară, pe care l-am presintat eu.

În această privință trebuie să vă spun că în adevăr m'am dus și am căutat un număr de deputați în dorința firească de a vedea proiectul votat; iar ceia ce s'a constatat în ce privește numărul voturilor exprimate, aceasta nu mă privește pe mine. Iar, ca impresie, impresia pe care am avut-o este în adevăr că mulțămită silinților mele au venit un număr de deputați suficient pentru ca proiectul să fie votat. Aceasta pentru cazul acela.

Ați mai adus înainte ceva: că, „în sesiunea trecută“, aceasta înseamnă în Parlamentul trecut, lipsiau deputați. Da, se întâmpla să lipsească. Dar în cazul când, după verificarea pe care o făceam foarte atent asupra felului cum votează fiecare, și asupra rezultatului acestei votări, vedeam că nu este quorumul suficient ca legea să fie votată, îmi făceam datoria de a spune că votul este nul, chiar dacă nulitatea votului ar fi fost desagreabilă băncii ministeriale sau majorității; fiindcă eu represintam Camera întregă.

Și, în sfârșit, țin să adaug că nu este rea voință din partea noastră în hotărîrea de a nu vota. Noi dorim ca regulamentul pe care-l revedem acum, să ajungă cât mai răpede a fi pus în vigoare. Am fost chemați într'o

zi, am ținut două ședințe; într'una, s'a mers până la 12 noaptea. Am făcut 56 de articole în aceste două ședințe. De atunci nu am mai fost chemați, și, nefiind chemați, nu am mai putut lucra. Dar noi dorim să nu se mântuie sesiunea aceasta extraordinară, mai mult: să nu se mântuie săptămâna aceasta, fără ca regulamentul să fie întreg revăzut, ca să avem plăcerea de a ni face pe deplin datoria, lucrând și în secțiuni și votând și în plen. Am spus-o de atâtea ori și o spun și acum, și vă rog să nu ne învinuiți pe nedrept, căci nu este rea voință din partea noastră: este consecvență. (Aplause pe băncile opoziției naționale.)

XCII.

LA GREVA POȘTELOR

(20 AUGUST.)

Onorată Cameră,

Rog pe d. ministru al Comunicațiilor să-mi răspundă dacă aprobă atitudinea de alaltăieri a d-lui general Mihail, delegat la administrația Postelor, care a cerut foștilor greviști, veniți pentru a relua lucrul, să treacă pe la santinelă cu bilete de legitimație și a sfârșit dându-i afară cu amenințări de arestare. Crede d-sa că prin asemenea mijloace se asigură acea voie de lucru, acel devotament pentru serviciu, fără care orice funcționar devine o formalitate goală ?

Și consideră d-sa lipsa de postă aproape totală timp de aproximativ o lună, ca o situație admisibilă într'o țară de cultură strâmtorată de crize ca aceia de astăzi ? (Aplause.)

D. *General Văleanu*, ministrul Comunicațiilor: D-lor deputați, alaltăieri s'au prezentat la Direcțiunea Postelor, la comandantul militar superior al Postelor și Telegrafelor, generalul Mihail, funcționarii ca să reia lucrul. După cum știți, posta e ocupată militărește. Pentru buna ordine în postă, orice funcționar, orice particular posedă un bilet de circulație.

O voce pe băncile opoziției: Un bilet de circulație pentru particulari ? Eu am fost la postă fără să am bilet de circulație.

D. *General Văleanu*, ministrul Comunicațiilor: Ca să întri în birourile Postei, trebuie să posezi un bilet de circulație. Un asemenea bilet posed și eu.

O voce: Bilet ad-hoc.

D. *General Văleanu*: Acest bilet e redactat în modul următor: „domnul cutare are voie a intra în Palatul Postelor, Telegrafelor și Telefoanelor în orice oră din zi și din noapte“. (Haritate.)

Această măsură e luată ca să se stabilească ordinea. O parte din funcționarii Postei n'au vrut să se supuie la această măsură, o parte s'au supus.

Generalul Mihail a menținut ordinea, și acei cari nu s'au supus s'au retras. Acestea sânt explicațiile pe care le dau, și cred că nu putem decât să aprobăm purtarea comandantului militar al Postelor, Telegrafelor și Telefoanelor, pentru măsurile ce a luat.

D. *N. Iorga*: Răspunsul d-lui ministru are nevoie de completare. Dumnealui s'a informat, fără îndoială, de la organele administrative de acolo; eu m'am informat de la foștii greviști ei înșiși. Oamenii se găsesc într'o situație deplorabilă.

Vedeți, n'am fost la dânsii înainte, ca să nu se zică poate că merg pentru a trage un câștig politic. Dar în momentul acela m'am simțit dator, de oarece o grevă care se socotia terminală începe din nou, în dauna cea mai mare a publicului.

Oamenii, — încă odată spun —, se găsesc într'o stare deplorabilă: sânt zdrobiți, familiile lor n'au cu ce să se hrănească; își dau sama că în momentul de față nu ar avea niciun interes să prelungească această stare de lucruri, și au lăsat toate revendicările lor în mâna administrației, au arătat cea mai deplină încredere în intențiile bune ale Guvernului; își dau samă că s'a adus țării un rău mare prin această grevă, care poate că este datorită în parte pripelii lor, dar în cea mai mare parte situației făcute printr'o imprudență de limbagiu electoral, care imprudența aceasta de limbagiu n'a adus îndeplinirea făgăduielilor dorite. În această stare de spirit au mers șase-sapte mii de oameni, între cari funcționari superiori și femei fără nicio intenție de a turbura liniștea; i-am întâlnit cu o zi înainte și foarte bucuroși mi-au spus: „în sfârșit s'a terminal, de mâne se reia lucrul“.

Când s'au dus acolo, au fost întâmpinați cu această cerere de a nu putea circula acolo unde au fost funcțio-

nari ani de zile, unde ei au avut situațiuni înalte, decât cu umilința, căci aceasta se urmărește, și aceasta este nenorocirea (aplaude din partea opoziției naționale), decât cu umilința de a prezenta la fiecare cerere biletul de legitimație. Atunci ei au cerut, în forma cea mai cuviincioasă, să nu fie supuși la această înjosire. Nu avem nevoie nici între muncitori, nici între funcționari, de suflete strivite și înjosite; avem nevoie de oameni cu simțul demnității personale. (Aplause.) Ca răspuns li s'a spus să plece imediat, sau altfel se dau ordine de arestare. În felul acesta au plecat oamenii.

Dacă voiți să știți ce este în sufletul lor, vă voi spune. Unul dintre dâșii, pe care-l cunosc eu de multă vreme, un funcționar inferior, mi-a spus: „d-le, am încercat toate mijloacele posibile, Guvernul ne silește să ne adresăm la socialiști!”. Voiți să se adreseze la socialiști? Voiți să îmbogățiți mișcarea de răsturnare cu încă un element, care până acum a fost un element de ordine și național? Perseverati pe această cale! Dar eu cred că este în interesul tuturor să ne oprim aici. (Aplause.)

Să ne oprim aici, d-le ministru. Guvernul a vrut să facă o operă de autoritate, să arate funcționarilor, foarte numeroși, ai unei instituții de căpetenie că greva funcționarilor nu se admite. Este punctul de vedere al Guvernului. Acest punct de vedere a biruit. Ce voiți mai mult decât atât? (Aplause din partea opoziției naționale.) Ce vreți de la oamenii aceștia, cari vin, dacă nu cu o muștrare de cuget toți, cel puțin cu sentimentul că mișcarea lor, cum a fost plănuită, n'a biruit?

Căutați să vi-i atrageți, să îndepliniți acolo o operă de împăcare, fără de care această țară nu poate trăi și nu poate prospera. (Aplause.)

CXIII.

ASUPRA STATUTULUI CASEI REGALE

(27 AUGUST.)

Onorată Cameră,

Părerea noastră, a membrilor opozițiunii naționale, este că acest Statut are un singur defect: că vine prea târziu.

La orice Dinastie, chiar în țări în care sentimentul dinastic și grija de interesul general represintat de Dinastie, un simbol, sânt mai asigurate decât la noi, chiar în țările acestea un astfel de Statut există. El este o absolută necesitate, și mirarea mea și a noastră, este una singură: că ne-am gândit așa de târziu să-l avem.

În ceia ce privește situația noastră particulară, am scăpat cu multă greutate de Fanar, cu intrigile lui, cu amestecul la Domnie al tuturor familiilor care-și închi-puiau că au un drept să ne cârmuiască, am scăpat de Fanar cu atâta greutate pe ușa din față, pentru ca să avem cu toții interesul ca acest Fanar să nu se întoarcă, prin intrigi cărora minți tinere pot să li fie expuse, prin ușa din dos. (Aplause.)

Cu atât mai mult, cu cât în starea actuală a partidelor noastre, ele nu țin samă în de ajuns de interesul Dinastiei, simbol al Patriei, și de interesul Patriei înseși, pentru a nu se amesteca nici într'un chip în locul acela în care trebuie să mergem toți numai pentru a represinta o forță populară și o autoritate morală, iar nu pentru a introduce, unde trebuie să domnească unitatea, armonia și buna înțelegere, tot ceia ce din nenorocire ne poate despărți.

Dacă votăm acest Statut, cred că-l vom vota cu toții aceia cari fac parte din partidele monarchice, care știu că astăzi Monarhia nu represintă în rândul întâiu ceva arhaic, de drept divin, ci represintă principalul mijloc de a fi uniți cu toții, fără niciun interes particular sau de partid, în chestiunile principale care interesează Patria și Națiunea. (Aplause.)

Dacă, prin urmare, această unitate ne va strânge pe toți, cum sânt sigur că ne va strânge, nu se va întâmpla niciodată de acum înainte să întâlnim ceia ce, cu vre-o doi ani în urmă, se putea întâlni întâmplător, când cutare foaie din Iași publica în fruntea articolelor sale, o declarație pe care nu mă pot opri de a v'o ceti, de a v'o aminti, fiindcă socot că în acest fel vom fi cu toții și mai bine încredințați de necesitatea acestui Statut.

Foaia aceia publica o declarație în acest cuprins:

„Față cu zvonurile răspândite în privința părerilor d-lui... cutare asupra chestiunii la ordinea zilei, credem de datoria noastră să lămurim opinia publică. D... cutare este de părere că soluțiunea radicală și urgentă se impune fără nicio slăbiciune și că nu există mai multe soluțiuni compatibile cu demnitatea și interesul țării, în urma celor relatate de comunicatul Guvernului de ieri. Problema fiind de ordine pur internă și națională, străinătatea nu poate avea supt nicio formă un amestec în deslegarea ei.“

Declarație, care, o știe toată lumea care a urmărit împrejurările de atunci, a fost făcut de d. general Averescu.

Ei bine votând acest Statut, nimeni nu va mai putea vorbi de părerea sa și de părerea Guvernului, ci va fi o singură părere: părerea Aceluia, care este chemat să și-o dea, adecă a Șefului dinastiei. (Aplause.)

Din aceste motive voi vota proiectul acesta de lege.
La art. 1.

XCIV.

CU PRIVIRE LA O SOCIETATE FILANTROPICĂ

D. N. Iorga: D-le președinte, dați-mi voie, legea are un singur articol; prin urmare nu este nevoie decât de articolul unic.

D. Duiliu Zamfirescu: D-le Iorga, acest Statut face parte din lege. Am pus la vot art. 1 și 2; urmează să le votăm astfel înainte.

D. N. Iorga: D-le președinte, nu se pot vota articolele Statutului; fac apel și la d. ministru de Externe.

D. Duiliu Zamfirescu: Discuțiunea generală este deschisă. D. N. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: Onorată Cameră, țin să dau lămuriri aceluia din d-voastră cari nu știu ce este, nu în ceia ce privește titlul său și scopul pe care și l-a propus la început, și adesiunea unui număr de suflete bune și naive, ci ceia ce este în realitatea lucrurilor, această societate celățenească.

Și voi adăugi încă un lucru. Țin să se știe că nu vreau să jignesc câtuși de puțin persoanele, de o mare situație și oficială și morală în societatea noastră, care s'au lăsat prinse la un anume moment să figureze în fruntea acestei societăți și care azi nu știu, poate, cum să scape de adesiunea pe care au dat-o după ce au văzut în ce fel se dezvoltă această societate și ce urmărește.

Iată de ce este vorba. La 1916, s'a întemeiat, după cum se știe, de d. dr. Creangă, cunoscut bărbat liberal...

D. G. Caramfil: Și mare financiar.

D. N. Iorga: Și mare financiar, titlu pe care nu i-l contestăm, s'a întemeiat o societate care ar avea drept

tintă, — nu se poate nimic mai frumos decât atâta, — să trezească în România o conștiință superioară oricărui interes de partid. Vedeți, acesta era scopul principal al societății, însă o societate care este întemeiată pentru un scop și care lucrează neconținut contra acestui scop, societatea aceasta evident că nu merită să fie încurajată. (Aplause.)

O societate pentru profilaxia tuberculozei, care ar pune la dispoziția lucrătorilor noștri odăi potrivite pentru a căpăta tuberculoza, oricât de mult s'ar chema societatea pentru profilaxia tuberculozei, noi o vedem ce este.

Societatea aceasta n'a avut nici măcar răbdare, fiindcă, de și servește un partid foarte răbdător (ilaritate), care vă pândește și pe d-voastră cum ne-a pândit și pe noi de atâta vreme și ar dori chiar să ne vadă colaborând, în credința naivă că ni s'ar putea frânge gâtul de-odată și unora și altora, va să zică de și servește partidul acesta, eminent răbdător, care însă se poate întâmpla să pățească, cu răbdarea sa, ceea ce a pățit d-rul Tanner, care voia să facă dovada că se poate lipsi de mâncare, și a murit din această cauză (ilaritate), cu toate acestea societatea s'a dovedit nerăbdătoare.

Vedeți, ea face parte din vastul program de acaparare materială și morală al partidului pe care-l cunoașteți prea bine pentru a-l descrie încă odată.

Mijloacele materiale le cunoașteți bine: ele funcționează acum în Ardeal, pentru a transforma Ardealul, nu într'o cetățuie a românismului, ci într'o cetățuie a partidului liberal. (Aplause.)

Dar să ai atâtea mijloace materiale, și să usezi și să abuzezi de dânsese așa de mult, și să năvălești cu societatea d-tale „cetățenească“ și asupra puținei independențe sufletești, asupra puținului spirit adevărat cetățenesc din această țară, pentru ca, printr'o ipocrisie dibace, să-l distrugi, cred că este un lucru, care, dacă nu merită o condamnare prea aspră, — persoanele de care este vorba fiind prea bine cunoscute și bucurându-se de un fel de imunitate publică, — este, în orice cas, un lucru care nu trebuie încurajat. Ziceam că nu au fost

răbdători, pentru că au scos gazeta „România Nouă”: o aveți în fiecare zi în mână.

D. *Take Ionescu*, ministru de Externe: Nu o cetim.

D. *N. Iorga*: Nu o celiți, dar ea pretinde a se face celită, fără două lucruri: fără talentul redactorilor și fără direcțiunea gazetei.

Ei bine, această gazetă nu are o politică, ci mai multe. Dar supt acest înveliș variat se ascunde un singur lucru: interesul partidului liberal. Vom fi lăudați noi, când vom fi folositori partidului liberal; a doua zi veți fi lăudați d-voastră, când va crede că d-voastră folosiți partidului liberal.

Eu înțeleg să se ducă luptele politice cu oricâtă pasiune, cu oricâtă vehemență, — dacă nu se poate altfel, — cu oricâtă trivialitate și răutățe, dacă sufletele oamenilor sânt așa, dar un lucru nu-l înțeleg, să se facă politică cu ipocrisie. (Aplause.) Și noi nu sântem aici ca să confirmăm printr'un vot dat pe neștiute o ipocrisie care se dovedește în fiecare zi. (Aplause unanime.)

XCV.

DESPRE ALCĂTUIREA REGULAMENTULUI .

(6 DECEMBRE 1920.)

D. N. Iorga: Onorată Cameră, în sesiunea de vară opozițiunea pe care o numim națională și avem dreptul să o numim așa, a fost acuzată de mai multe ori că nu dorește ca această Cameră să lucreze, că din cauza aceasta se aduc o mulțime de chestiuni fără însemnătate, care fac să se piardă timpul Camerei, care în afară de aceasta ar putea să lucreze. Am declarat de atunci că noi foarte limpede așteptăm proiectele Guvernului. S'a venit, la un moment dat, cu un alt regulament, împotriva unei obstrucțiuni, pe care o declar neexistentă: în intențiunea noastră nu era. De ce totuși Camera a avut aspectul pe care l-a avut în anumite ședințe, nu-mi place să o spun, dar în intențiunea noastră nu era să facem obstrucție. Am spus că regulamentul acela, de oare ce nu a fost prezentat la formele pe care le cere mersul normal al Camerei, noi nu-l putem primi și am spus că, atâta vreme, cât acel regulament va funcționa, noi ne vom abține de la lucrările în secțiuni și de la votarea proiectelor, declarând în același timp că, dacă avem lumini de adus, cât putem, aceste lumini le vom aduce. De aici vine graba cu care am primit propunerea care ni s'a făcut să alcătuim un nou regulament. Am spus că sântem la dispoziția d-voastră, și nu odată, ci de mai multe ori (Opoziția națională a cerut să se facă regulamentul cât mai răpede, și nu e vina noastră dacă s'a zăbovit în alcătuirea comisiunii și începerea lucrărilor acestei comisiuni. Îndată ce comisiunea a fost alcătuită, sânt de față

membri ai majorității cari au participat la lucrări, ca să spună cu câtă tragere de inimă am lucrat, și nu numai atât, dar cât spirit de concesiune am adus în discuții.

Voci: Exact.

D. N. Iorga: Prin urmare ne-am înfățișat acolo și, ca să ținem samă de toate observațiile, am avut în vedere nu numai binele acestui Parlament, dar binele oricărui Parlament și, pe lângă aceasta, de multe ori am ținut samă și de interesul oricărui guvern care ar veni. Fiindcă, dacă nu înțeleg ca Parlamentul să fie o zdreanță în mâna Guvernului, nu înțeleg nici ca Guvernul să fie o zdreanță în mâna Parlamentului. (Aplause.)

Deci, dacă noi am voit ca proiectul cum a fost alcătuit în comisiune împreună cu noi să se aducă pe cât mai răpede și să se voteze iarăși cu cea mai mare răpezi-ciune, nu însemnează că am vrut să surprindem pe o parte din membrii majorității cu un proiect pe care nu l-au cunoscut. Dar acum, când parte din membrii majorității cer o zăbavă, ținem să spunem acest lucru: Zăbava aceasta nu cade în sarcina noastră. Dacă în cursul discuțiilor se vor ridica din partea majorității observații la care, natural, minoritatea va răspunde și ea, dacă, de aici, în loc să aibă cineva de discutat câteva ceasuri, va avea o săplământă sau mai mult, nu noi sântem vinovați pentru stingherirea adusă lucrărilor Camerei.

Venim și în această sesiune cu hotărîrea de a lucra în acest Parlament potrivit cu datoria noastră. Atitudinea noastră față de banca ministerială, este una, atitudinea noastră față de majoritatea Parlamentului este alta. (Aplause.)

Am ținut a face această declarație. Ca parlamentari cinstiți, dându-ni sama de enormele greutăți care apasă țara, amenințând să o strivească, dorim chiar de astăzi să putem lucra împreună cu d-voastră.

Dacă însă d-voastră credeți că aveți zile de pierdut cu discuții amănunțite ale regulamentului, aceasta vă privește. Dar eu mai am o părere: că se poate lucra perfect cu un regulament slab, dacă este voie la lucru, precum se poate lucra detestabil cu un regulament ideal, dacă această voie lipsește.

CU PRIVIRE LA DEPUTAȚII ARESTAȚI

(6 DECEMBRE 1920.)

D. N. Iorga: D-le președinte, să-mi dați voie să vă pun întrebarea: Cum interpretați articolul din regulament care vi s'a cetit și conform cu care trebuia să se aducă la cunoștința Camerei, încă din cea d'intăiu zi a deschiderii sale, dosarul în puterea căruia anumiți membri ai Adunării sânt deținuți. Vă rog să ni spuneți cum îl interpretați? Dacă înțelegeți să treceți peste acest articol formal, spuneți-o, sau, dacă nu voiți să treceți asupra lui, care este holărîrea d-voastră, din momentul ce nu s'a adus din prima zi, cum prevede regulamentul, dosarul, ca să putem aproba sau desaproba detențiunea acelor deputați?

D. Al. Oteteleșeanu cere cuvântul și discută următoarele două chestiuni: 1. Chestiunea aducerii dosarelor, lucru care nu e constituțional și 2. Dacă Adunarea este de părere să se continue sau nu urmărirea și ținerea ca arestați a deputaților.

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune de regulament.

D. Duiliu Zamfirescu: Încă odată?

D. N. Iorga: Da, încă odată, căci am voie să vorbesc de două ori în aceeași chestiune.

D. Duiliu Zamfirescu: D-voastră aveți dreptul să vorbiți și de nouă ori.

D. N. Iorga: Recunoașteți acest lucru și vă întrebați de ce? De ce? Pentru că sânt totdeauna animat de spiritul dreptății; iar, când intervin într'o chestiune, este

că sânt convins că am dreptate. De aceia vorbesc. (Aplause pe băncile federației, întreruperi pe băncile majorității.)

(D. Cuza întrerupe.)

D. N. Iorga: D-le președinte, nu vorbesc cu gurile sparte, ci vorbesc cu d-voastră, d-le președinte. (Ilaritate, applause.)

D. Cuza: D-la ești gură spartă! (Zgomot.)

D. N. Iorga: D-le președinte și onorată Cameră, nu există o contradicere între textul Constituției și între regulament. Constituția permite ca între două sesiuni un deputat să fie arestat.

Acum, sânt guvernele și de un fel și de altul. Sânt guverne care pot aresta pe un deputat pe dreptate pentru a-l aduce înaintea instanței cuvenite, dar pot să fie guverne care arestează pe un deputat fără dreptate și-l aduc înaintea altei instanțe decât cea cuvenită. (Aplause.)

Voci: Nu este cazul.

D. N. Iorga: Dacă vă supărați, aceasta însemnează că recunoașteți cum că acest guvern este dintre guvernele de care am vorbit în urmă. (Aplause pe băncile opoziției.) D-le președinte, când Camera a pus acest articol în regulament, l-a pus ca să împiedece un lucru care astăzi se poate întâmpla unuia și mâne se poate întâmpla altuia.

Voci din opoziție: Foarte bine.

D. N. Iorga: Strămoșii noștri romani erau niște oameni cumiți, cari au zis: *hodie mihi, cras tibi*; „azi mie, mâne ție“. Prin urmare, fără a spune că acești deputați au fost arestați cu dreptate sau fără dreptate, — trebuie să vedem dosarul —, eu cer cu cea mai mare hotărîre, și cred că nu e deputat în această Cameră care să nu fie de această părere, fiindcă aceasta ar fi un desastru moral pentru acel deputat, cer ca fără zăbavă, mâne chiar, să se aducă aici dosarul, pentru ca noi să vedem: colegii noștri, cari erau colegii noștri în sesiunea trecută, fost-au sau ba arestați pe dreptate și duși înaintea forului competent? Aceasta dorim a ști cât mai iute. (Aplause pe băncile opoziției.)

XCVII.

BURGHESIE ȘI SOCIALISM

(7 DECEMBRE 1920.)

D-lor, profit de acest articol pentru a da o lămurire pe care voiam să o dau la un articol precedent, relativ la o cerere făcută și de alți d-ni deputați, și din majoritate și din minoritate, tot pentru precisarea sensului de instituții fundamentale.

Evident ținem cu toții la libertăți cât se poate de largi, dar domnul care a vorbit în numele partidului socialist trebuie să-și dea samă de un fapt: noi reprezentăm ceea ce d-lor numesc cu un fel de desgust, pe care noi firește nu-l putem împărtăși, noi reprezentăm burghesia. O burghesie care însemnează oameni cari muncesc ca și d-voastră, cari iubesc ca și d-voastră poporul, — cei buni dintre ei —, cari au și ei tot atâta milă ca și d-voastră pentru suferințele poporului, cari se pot îmbrăca și cu o vestă de lucrător și își pot pune o șapcă în cap, dar pentru aceasta nu se schimbă nici capul, nici inima. Noi sântem o burghesie, — cuvântul nu vă place, d-voastră o spuneți în fiecare zi, dar nu faceți deosebire între cei buni și cei răi. Ziceți că sântem o burghesie, și, fiindcă ziceți așa, hai să zicem: sântem o burghesie. Burghesia aceasta are anumite instituțiuni: burghesia aceasta nu poate exista fără aceste instituții. Admit că aceste instituții să fie discutate, și aceasta este înțelesul adesiunii pe care am dat-o, dar n'aș putea admite ca aceste instituții să fie insultate, defăimate. Și iată de ce. Fiindcă, dacă aceste instituții își pierd orice credit, în națiune, în opinia publică, atunci burghesia noastră se dărâmă.

Dar veți zice că are să vină ceva mai bun. Acel ceva mai bun, când ni veți arăta metodele cu care se lucrează pentru acest scop și ce ar putea să însemne acel lucru, dar nu în felul cum însemnează în țările unde acel lucru mai bun a fost realizat, noi am admite lucruri pe care fără aceasta nu le putem admite. Deci fiți siguri că, atâta timp cât deputații de aici, din minoritate, vor fi în situația lor de acum, sau în majoritate într'o altă Cameră, veți avea toată puțința de a discuta cât se poate de larg principiile de guvernământ. Dar să ni dați voie să apărăm cețateea noastră.

Vom căuta să o curățim. Vom căuta a se face cât mai mult bine tuturor claselor sociale. Vom ținea ferestrele deschise către toate curențele timpului, vom ținea ușile cetății deschise către toți oamenii de bine, dar să ni dați voie să o apărăm de două categorii: de briganzi și de proști ! (Aplause.)

XCVIII.

SUSPENDAREA DE ȘEDINȚĂ ÎN PARLAMENTUL BLOCULUI

(9 DECEMBRE 1920.)

Onorată Cameră,

Numai două cuvinte de explicație. Este foarte adevărat că în Camera trecută s'a ridicat de trei ori ședința din cauza discuției asupra unui articol din vechiul regulament.

D. A. C. *Cuza*: Luați desbaterile.

D. N. *Iorga*: Dumneata vorbești de când s'a început Facerea Lumii; îngăduie-mi un moment și mie.

A fost o discuție, în adevăr foarte vehementă, și de trei ori am ridicat ședința, fiindcă aveau ca principiu ca, decât să discutăm zgomotos, mai bine să ridic ședința, pentru a relua discuția când va fi liniște. Și nici nu a fost, de altfel, o discuție așa de teribilă, cum se crede.

Iată de ce era vorba atunci, și v'o spun în două cuvinte, ca să înțelegeți de ce s'a modificat regulamentul așa cum este modificat. Fusesse o interpelare, — nu voiu zice numaidecât că era cu cântec, cum s'a zis de unii, sau fără cântec, dar *erau* doi cari trebuiau să cânte, dintre cari unul trebuia să cânte întâiu și celalt trebuia să vie pe urmă, având aierul că vine independent. Fusesse, zic, o interpelare împotriva ministrului de Interne, în legătură cu eterna chestie a bolșevismului, care se părea că este personificată în d. dr. Lupu, a cărui carte de propagandă pentru interesele României în America o am aici, sosită astăzi, „România și războiul“, una din

cele mai frumoase cărți care s'au scris pentru apărarea intereselor noastre. (Aplause.)

D. A. C. *Cuza*: A tipărit-o tot Marmorosch-Blank ?

D. N. *Iorga*: A tipărit-o un creștin, tot atâta de învățat, tot atâta de original — și tot atâta de mărinimos cu averea sa, cum ești d-ta. (Ilaritate.)

D. *Zelea Codreanu*: O fi Brandeiss.

D. N. *Iorga*: Deci în momentul acela era un act împotriva băncii ministeriale, personificată prin dr. Lupu.

Se termină interpelarea. După interpelare, se înfățișează un domn deputat, care presintă, într'o formă ambiguă, o propunere de neîncredere în Guvern. Și propunerea făcută în ce formă ? În forma aceea că Adunarea recomandă Guvernului o deosebită grijă în ceea ce privește agitațiile socialiste. Ceea ce înseamnă să se spună Guvernului, ca un avertisment din partea Camerei, că nu este în stare să apere țara împotriva aigitațiilor socialiste.

Eu, fiind președinte, am aplicat natural capitolul VII, privitor la interpelări. Era o propunere care venia după o interpelare, într'o atmosferă creată de o interpelare și pentru a servi scopului pentru care fusese făcută interpelarea.

În articolul din capitolul VII se spunea lămurit că propunerile trebuie să se trimeată la secțiuni; alții voiau să se discute imediat. De aceea, pentru că se întâmplase că deputații din majoritate erau în număr relativ redus și se mai întâmplase că deputații din minoritatea liberală erau în număr relativ mare și se mai întâmplase în sfârșit că autorul propunerii o făcuse așa încât unii oameni cari erau pentru prima oară deputați, să nu înțeleagă unde țintește acel avertisment, când am aplicat articolul respectiv din capitolul VII, cum eram dator să o fac, în ce privește fondul, am fost foarte mulțămit că acest capitol VII mi-a dat dreptul, să trimet propunerea la secțiuni, și iată de ce.

Dacă este vorba ca un guvern să fie la fiecare moment la discrețiunea unei intrigi parlamentare, care întrebuintează faptul că majoritatea nu este represintată la un moment dat, și o înșală cu forme de acestea pe care Bizanțul le-a dat Fanarului și Fanarul unor oameni

de aici, apoi nu veți mai găsi pe nimenea care să vrea să guverneze în Țara Românească.

Eu mă gândiam la faptul că guvernele se schimbă și țara rămâne, și țara trebuie servită de Parlamente vrednice, iar guvernul să nu fie la discreția oricărui intrigant. (Aplause.)

Iar, în ce privește „îngroparea în secțiuni“, regulamentul nostru este făcut tocmai pentru aceia ca în secțiuni să nu se îngroape nimica. Trebuie să aibă însă deputații măcar douăzeci și patru de ceasuri ca să se gândească dacă este bine să trântescă un guvern suplă impresiunea momentului, produsă de un orator talentat sau de un orator meșter în a lua mințile oamenilor, sau dacă nu este bine ca, după ce se vor gândi bine la rezultatele celorlalte, să mențină guvernul mai departe, căci poate aduce foloase țării.

XCIX.

DUPĂ ATENTATUL DE LA SENAT

(10 DECEMBRE 1920.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-l Iorga are cuvântul.

D. *N. Iorga*: Fac întrebarea ce urmează Guvernului, oricari ar fi miniștrii de pe banca ministerială, cari sânt datori a-mi răspunde, chestiunea având un caracter politic general. Ce a îndreptățit Guvernul a supune, în Octombrie trecut, censurii, pe care în sine o desaproab și pe care ca instrument de partid o condamn cu toată indignarea de care sânt capabil, ziarul *Neamul Românesc* organ al unui partid de democrație legală și de educație patriotică și, pe lângă aceasta, al unei federații în care chestiunea socială este nedeslipit legată de supremul interes național. Ce a îndreptățit a urmări în orice ziar, cu mijloacele censurii, declarațiile în folosul libertăților publice, sprijinul unic al Statului român (aplause pe băncile minorității), pe care le-am făcut eu, a cărui întreagă activitate a fost îndreptată către consolidarea unei vieți publice legale și morale? (Aplause.) Ce a îndreptățit guvernul a grația *Neamul Românesc*, în ajunul deschiderii Parlamentului, scoțându-l fără explicații de supt o censură insultătoare? Ce a îndreptățit Guvernul a supune din nou acest ziar censurii politice?

Dați-mi voie să vă celesc comunicarea, și vă amințesc iarăși: „astăzi mie, mâne altuia“. „În urma articolelor“, — și unul din aceste „articole“ este cuvântarea de aici din Cameră; deci, un ziar poate fi impus censurii, fiindcă a primit a reproduce lucruri care s'au spus în

Cameră — „în urma articolelor ce s'au publicat în *Neamul Românesc*“, zice adresa d-voastră, „și în care odiosul atentat de la Senat are și altă semnificare decât a unei crime ordinare“, — adecă eu am lăudat atentatul de la Senat...

D. C. *Argetoianu*, ministru de Interne: Da! Da! (Iovind cu pumnul în masă.)

Voci pe băncile opoziției: Jos! Rușine!

D. C. *Argetoianu*, ministru de Interne... (Zgomot, întreruperi, apostrofări între membrii majorității și minorității.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-le Iorga, d-voastră nu sânteți bărbatul care să aveți nevoie de apărarea d-lui Buzdugan. (Zgomot, vociferări.)

D. *Dr. N. Lupu*: Faceți ca Guvernul să respecte demnitatea Parlamentului!

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-lor, Guvernul este acusat și are dreptul să se apere. (Protestări din partea minorității: aplause din partea majorității.)

Voci: Nu cu pumnul!

Alte voci: Să retragă gestul!

O voce: Vă faceți de cap!

D. *Gg. Berea*: E trist, foarte trist că procedați așa.

D. *N. Iorga*: Reiau textul interpelării mele...: „în urma articolelor ce s'au publicat în „*Neamul Românesc*“ și în care odiosul atentat are și altă semnificare decât a unei crime ordinare și alte îndreptățiri de a fi fost comis decât cele constatate de unanimitatea presei române, vă fac cunoscut că de azi, 10 Decembre 1920, ziarul d-voastră nu va mai putea apărea fără prealabila censură“.

Voci: Rușine, rușine!

D. *N. Iorga*: Mă rog ce a îndreptățit Guvernul a supune din nou acest ziar censurii politice, atunci când într'o formă mult mai energică „*Steagul*“, ziar al partidului conservator, îi spunea în față după atentatul de la Senat. (Zgomot, vociferări.) Reproduc cuvintele din „*Steagul*“, care nu este supus censurii. Că „Guvernul prin incapacitatea lui a creat această atmosferă morbidă, în care nu se știe ce este drept și ce este nedrept“. Aceasta este în ziarul „*Steagul*“. Partea mea personală stătea în repro-

ducerea declarațiilor mele făcute în Cameră și care n'au stârnit din partea nimănui nicio protestare, fiindcă le-aș fi explicat imediat.“ (Aplauze din partea minorității.)

Voci din majoritate: Toată lumea a protestat. (Protestări violente din partea opoziției.)

D. N. Iorga: „Și, în legătură cu aceasta, ce măsuri înțelege a lua aceeași cenzură, dacă se crede că Statul român se năruie fără dânsa, contra unei odioase prese oficioase și liberale care, falsificând desbaterile Parlamentului, ațâță contra membrilor opoziției naționale și contra mea în special, ca dușman al acestei țări și al acestui neam, pe care l-am servit (aplaude pe băncile minorității), harnic, credincios și desinteresat, fără pasiunea elementelor reacționare“. Eu n'am chemat cu Moscovici un prinț engles și nu am voit să proclam Republica.

Voci: Așa este.

Voci (pe băncile opoziției): Jos conspiratorii!

D. Al. Otețeleșanu: Este o minciună. Cum puteți să susțineți aceste neadevăruri. Să dovediți ceia ce ați afirmat! (Zgomot, protestări la opoziție.)

D. N. Iorga: „Cum îngăduie Guvernul ca ziarele acestea să ațâțe în contra noastră? Dacă răspunsul ce mi se va da, nu mă va satisface, voi declara că transform întrebarea în interpelare, și nu veți avea să vă felicitați de documentele ce voi aduce“.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D. ministru de Interne are cuvântul. (D. Argetoianu e primit cu aplauze prelungite.)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: D-lor deputați, oricât ar fi de mare răbdarea noastră, trebuie să vă mărturisesc că cu greu îmi stăpânesc indignarea, când aud că sântem tratați noi de asasini (protestări, vociferări), în momentul în care colegul meu (Greceanu își dă sfârșitul la Spitalul Colțea și atunci când mi se raportează că d. Iorga ieri, aici, într'un grup de deputați, a regretat că d. Goga nu era la Senat când a izbucnit bomba.

Voci: Rușine! (Strigăte de revoltă pe băncile majorității.)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: La chesliunea

pusă de d. Iorga, voi răspunde scurt: sânt lucruri care se simt mai mult și mai bine decât se explică. Sânt momente în cari vorbele sânt de prisos. D. Iorga mă întreabă pentru ce ziarul d-sale a fost supus censurii. Nu pot tolera... (Mare zgomot, vociferări.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-le Iorga, ați cerut explicații. Vă răspunde Guvernul.

O voce: Spune minciuni.

Altă voce: Chemați-l la ordine, d-le președinte.

D. *C. Argetoianu*, ministru de Interne: D-lor deputați, fiți liniștiți, că ordinea și Statul vor triumfa. (Aplause.)

D. Iorga a întrebat pentru ce ziarul d-sale a fost întâiu pus la cenzură, apoi scos și apoi pus din nou. Tocmai faptul acesta probează că nu am voit niciodată ca din cenzură să facem o armă, o armă de apărare de partid, căci atunci nu l-am mai fi scos de la cenzură. L-am supus censurii fiindcă articolele publicate într'însul justificau această măsură. După ce am văzut tonul schimbat în acest ziar, am găsit inutil să-l mai censurăm pentru un articol pe care am să vi-l cetesc în parte.

O voce: Nu în parte, ci întreg.

D. *C. Argetoianu*, ministru de Interne: A scusa unele crime, însemnează a face apologia lor. (Aplause furtive.) Și acum vă rog să ascultați rândurile următoare: „Regretând îndurerați moartea episcopului Radu și rănierea gravă a d-lui ministru Greceanu și a celorlalți, spunem încă odată lămurit cugetul nostru: dacă violența ni este odioasă, nu ne putem totuși opri de a spune că în atentatul de la Senat, ca în orice fapt de imoralitate violentă, este și influența unei politici de brutalitate, de tăgadă, de neînțelegere și incorectitudine.

Când unui popor blând și atât de răbdător ca al nostru, care a fost împins în atâtea rânduri la revoluție de către oligarhia stăpânitoare, acum, după marea jertfă a războiului, un Guvern păcătos încearcă prin înșelăciune să-i răpească libertatea, fapte ca aceia de la Senat sânt un semn care trebuie să trezească conștiințele oneste“.

Voci: Ticăloși! Un Guvern care încearcă prin înșelăciune!

D. *Argetoianu*, ministru de Interne: Răspundeți, d-le Iorga, la această întrebare! (Zgomot.)

Voci (la majoritate): Trădători!

D. *Argetoianu*, ministru de Interne: Dar bine, d-lor deputați ce libertăți am încătușat noi, afară de accia de a sabota viața Statului român? (Aplause furtunoase.) Dacă până acuma nu am luat decât măsuri în contra sabotagiului material, vă previn că de aci înainte vom lua măsuri și în contra sabotagiului moral. (Aplause prelungite pe băncile majorității.) La întrebarea d-lui Iorga de ce nu am pus la censură *Steagul* d-lui Marghiloman; d. Marghiloman nu are pretențiunea să vorbească în numele intelectualității românești; dacă d-ta ai pretențiunea aceasta, atunci dă-mi voie să viu, nu cu pretențiuni, ci cu realitatea pumnului meu și să vi-l pun în gură. (Aplause frenetice pe băncile majorității.) (Ședința se suspendă.)

O voce pe băncile opoziției: Așa e!

D. *C. Argetoianu*, ministru de Interne: Așa este? Atunci bine au făcut asasinii? (Zgomot, întreruperi pe băncile minorității.) La această întrebare... (Zgomot.)

D. *N. Iorga*: Onorată Cameră! (Zgomot, protestări.)

D. *Duiliu Zamfirescu*: Pentru a treia oară, d-le Iorga, aveți cuvântul.

D. *N. Iorga*: D-le președinte, nu pot să vorbesc din cauza... (Vociferări.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: Suspend ședința pentru zece minute.

La redeschidere.

D. *N. Iorga*: Onorată Cameră, sânt dator întâiu să înlătur hotărît, fără asigurări care m'ar înjosi pe mine, odioasa calomnie că aș fi putut să spun că, în locul d-lui ministru, care a fost lovit de schija de bombă la Senal, aș fi dorit să fie un altul, și în special să fie d. Goga. Nu știu dacă d. ministru Goga este aici. Da, e aici. D-le Goga, în toate legăturile noastre de când erai un tinerel acolo în Rășinari și când cel d'întăiu cuvânt de încurajare... (Întreruperi.)

D. *Octavian Goga*, ministrul Cultelor și Artelor: Vă rog, d-lor deputați, mă interesează și pe mine aprecierile d-lui Iorga.

D. N. Iorga: D-le ministru, vă puteți aminti de vremea aceea când cel d'întăiu cuvânt de încurajare în cariera d-tale literară a venit de la mine. Ai văzut de atunci, din partea mea, dorința ca d-la să ajungi într'o situație nenorocită, sau ca moartea d-tale să însemneze nu știu ce momente de liberare, pentru suferințele țării? Și crezi d-ta că un om ca mine, cu care ești în relațiuni rele fără vina mea...

D. Octavian Goga, ministru Artelor și Cultelor: „Un moment de liberare pentru suferințele țării.“

D. N. Iorga: Natural că, cu sistemul acesta, ai putea să te înscri la Academia de Talmud.

D. C. Argetoianu: Academia e specialitatea d-tale.

D. N. Iorga: Sânteți dintre aceia cari, pe basa a două rânduri scrise, trimeteți pe cineva la spânzurătoare. Dacă ai talentul acesta, natural, n'am ce-ți face, Din toată viața pe care am trăit-o și pe care ai văzut-o d-ta în bună parte, crezi d-ta că eu sânt omul...

O voce: Iar, iar?

D. N. Iorga: Crezi d-ta că eu sânt omul care am nevoie ca un accident să omoare pe adversarul meu, atunci când am toate mijloacele de a mă descurca eu cu dânsul?

O voce: Vă credeți foarte modest. (Protestări, zgomot.)

D. Dr. N. Lupu: Ai d-ta delegație, d-le Schitănescu, să răspunzi pentru Guvern?

D. N. Iorga: Prin urmare, cine ți-a spus d-tale o vorbă ca aceasta, — nu știu dacă ai crezut-o —, de faptul dacă ai crezut sau nu atârână părerea ce o s'o am aici înainte despre d-ta ca om, — dar cel care ți-a spus o vorbă ca aceasta, e nu numai un mare ticălos, dar e un prost și mai mare. (Aplause pe băncile minorității.)

Al doilea, mă îndrept spre acei cari au lucrat cu mine la regulament și cari se arată dârji împotriva mea, pentru că am făcut ceia ce ar fi făcut și dumnealor, dacă pe nedrept li s'ar fi oprit manifestațiile publice, în momentul când se desfășura o serie de ședințe parlamentare, ar fi făcut exact același lucru pe care l-am făcut eu: să întrebe anume Guvernul, care e motivul pentru care foaia dumnealor, în cazul acela, pentru foaia mea, în cazul de față,

e împiedecată de a apărea. Și întreb pe aceia cari au lucrat cu mine acolo, amintesc d-lui Berlescu și Oteleleşeanu, care are un temperament mai iritabil, dacă au putut constata sau ba hotărîrea mea ca această sesiune să nu ofere spectacole ca acelea, foarte triste, care au avut loc într'o mai mică parte în ședințele trecute și într'o mai mare parte în ședința de acum. Aveam eu, da sau ba, aierul unui om care dorește ca proiectele de legi să fie aduse și discutate împreună și, într'o înțelegere pe care am putut-o avea împreună, țara să poată ieși fericită de pe urma colaborării noastre? Da ori ba? (Aplause la minorități.)

D. Al. Oteleleşeanu: D. Iorga se apără cu antecedente! Nu e vorba de antecedente, e vorba de ceia ce s'a petrecut ieri.

D. C. Ioanid: Consecvența nu e calitatea d-lui Iorga.

D. N. Iorga: Nu am nevoie, onorate domn, care cu autoritatea d-tale parlamentară și la vrâsta d-tale îți iei dreptul de a mă insulta.

D. C. Ioanid: Adevărul nu are nevoie de autoritate.

D. N. Iorga: Nu am nevoie să invoc precedente, pentru că îmi este îngăduit a crede că supt greutatea precedentelor mele ai face o figură pe care eu nu-mi permit s'o judec.

Mai departe, onorată Cameră, — vă rog să vă aduceți aminte —, cu o zi înainte de odiosul atentat, din băncile din fund s'a pus întrebarea: ce sânt așezămintele fundamentale și s'a arătat dorința ca în Cameră să se poată ataca aceste așezămintele fundamentale. Am făcut atunci o declarație. În această declarație am spus că noi sântem o burghesie, — noi, minoritatea, — o burghesie care samănă cu omul care muncește, cât și dumnealor, socialiștii, care iubește ca și d-lor poporul. Am notele aici: „Vom căuta a se face cât mai mult bine tuturor claselor sociale. Vom ținea ferestrele deschise către toate curentele timpului, vom ținea ușile cetății deschise către toți oamenii de bine, dar să ni dați voie să o apărăm de două categorii: de briganzi și de proști“. (Întreruperi.)

D. N. Iorga: Dați-mi voie, în neamul meu n'a fost niciun brigand până acum și inteligența d-tale poate

judeca dacă eu aş fi prostul care să semene cu acesta care a spus așa. Prin urmare, cum poate cineva, care în preziua atentatului arată dorința hotărîtă, ca societatea să fie apărată împotriva atentatelor violente, cum oare tot omul acela să fi putut, cu o zi în urmă, să-și precupețească sentința condamnatoare împotriva unui atentat pe care l-a găsit oribil, cum l-au găsit toți? (Aplause, strigăte de „Trăiască Iorga“ pe băncile minorității.) Și, fiindcă sânt persoane care se pare că nu erau de față, sau aveau o slabă memorie, să mi se îngăduiască să cetesc azi acele zece rânduri, care cuprindeau părerea mea de atunci, și de acum, și părerea mea de oricând, asupra unor asemenea fapte într'un asemenea mediu.

O voce: Vorbiți de prezent, nu de viitor, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Acesta este prezentul d-tale, dacă știi și d-ta ce e prezentul.

O voce: Modestia vă sufocă, d-le Iorga; v'ar sta de sigur mai bine să fiți nișel mai modest.

D. N. Iorga: Voiu învăța de la d-ta, care te porți cu mine, cum te porți. De sigur d-ta ai mutră de a-mi da lecții de modestie, când vorbești așa cum vorbești.

D. Tilică Ioanid: Nu sânteți infailibil, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Spuneam, d-le președinte și onorată Cameră: „Vestea tristă pe care ni-ați adus-o d-voastră, a unei crime pe care o calificăm de odioasă, vestea aceasta mă face să repet ceea ce spuneam ieri în numele acestei opoziții naționale: că iubirea noastră pentru libertățile publice, cel mai puternic scut al ordinii într'un Stat constituțional (aplause ale minorităților), că iubirea aceasta nu ne face să aprobăm nici astfel de mijloace și nici ținta către care se tinde printr'insele“. (Aplause.)

Și, gândindu-mă la poliția incapabilă a d-lor (arătând spre banca ministerială), spuneam, făcând această declarație: „Noi înțelegem libertăți publice cu o poliție bună, și nu o poliție proastă fără libertăți publice“ (aplause pe băncile Federației), cum este (arătând către banca ministerială.) (Strigăte de bravo pe băncile Federației, protestări pe băncile majorității.) În acel moment, oricare dintre d-voastră avea dreptul să se ridice și să mă întrebe ce înțelegi d-ta prin aceste cuvinte? Va asigur că,

oricum i-ar fi fost alcătuită mintea, dispusă mai greu să înțeleagă, oricât de greu ar fi fost accesul la mintea lui, aş fi avut mijlocul să dau o lămurire imediată a sensului cuvintelor mele. În loc de acestea, d-voastră aţi aşteptat ziarul în ziua următoare (d. ministru Goga întrerupe.) D-ta, d-le Goga, îţi închipuieşti că joci cine ştie ce rol în Guvern (aplaude pe băncile Federaţiei, zgomot, protestări pe băncile majorităţii.)

O voce după băncile federaţiei: E ciocoiul Ardealului! (Zgomot, protestări.)

D. N. Iorga: D-voastră aţi aşteptat deci să iasă ziarul, a doua zi. Dar în ziarul acesta nu existau decât două articole relative la crima de la Senat: într'unul se cuprind declaraţiile pe care le-am făcut eu, după care au venit declaraţiile, exact în acelaşi sens, ale d-lui Petrovici, leaderul d-voastră (strigăte de bravo, aplause pe băncile Federaţiei; d. Petrovici întrerupe.) Şi pentru d-ta, d-le Petrovici, am ceva, pe care, dacă mă vei întreba, am să ţi-l spun, pentru ca să ştii de cine să te păzeşti.

Când am pus să se intereseze de ce foaia mea, care era să fie suspendată aseară, este pusă supt censura de azi, când acel pe care l-am trimis, a obiectat la censură că de aceeaşi parte şi părere eşti şi d-ta, care ai dorit ca libertăţile publice să fie menţinute, în ciuda acestui atentat, în care noi nu avem nimica a face, ştiţi cu ce răspuns a venit de la Ministeriul de Interne? Ştii ce vorbe s'au aruncat acolo? „D. Petrovici şi-a mâncat Ministeriul cu declaraţia sa.“

O voce de pe băncile majorităţii: Aţi întrebat pe uşierul de la Interne? (Aplause pe băncile majorităţii, zgomot, întreruperi pe băncile Federaţiei.)

O voce de pe băncile Federaţiei: Trăiască uşierul de la Interne! (Zgomot, protestări, aplause pe băncile majorităţii.)

D. N. Iorga: D-le cu uşierul, vă voi trimite mâne la d-voastră acasă pe omul căruia i s'au spus aceste lucruri, dar care nu este un uşier. Veţi avea atunci prilejul să discutaţi cu dânsul asupra acestui fapt. Dar să ştiţi un lucru: eu nu sânt sluga nimănui şi prin urmare nu stau de vorbă cu slugile nimănui. (Strigăte şi aplause.)

D. I. Petrovici: D-le Iorga, îmi dați voie să vă fac o întrerupere.

D. N. Iorga: Cu d-ta, d-le Petrovici, stau de vorbă, căci d-ta ești un om care ai primit atâta cultură, încât înțelegi că sânt și alți oameni cari au o conștiință și o inimă alta decât a dumitale. (Aplause pe băncile Federației, zgomot, întreruperi.)

D. I. Petrovici: D-le Iorga, ați aprobat cuvântarea pe care am ținut-o eu. Dar ați cetit ce spune gazeta d-voastră despre ea ? (Iaritate pe băncile majorității.) Dați-mi voie să răspund eu. Mai întâiu nu se poate înțelege articolul dacă se cetește numai o parte. Trebuie să cetești articolul cu două rânduri mai de sus. D. Mârzescu găsește și din această nenorocire un prilej de a fi liberal.

D. N. Iorga: Aici nu am nimic de obiectat. (Aplause pe băncile Federației.)

D. I. Petrovici: D-sa reeditează pentru partidul popoului discursul d-lui Mârzescu. (Zgomot, întreruperi.)

D. N. Iorga: Dați-mi voie...

D. I. Petrovici: D-le Iorga, vreau să vă conving că părerea d-voastră din Cameră nu prejudcă asupra celor ce se scriu la gazeta d-voastră. (Aplause, strigăte de bravo, pe băncile majorității, zgomot, întreruperi, pe băncile Federației.)

D. N. Iorga: D-tale eu îți răspund, d-le Petrovici, care ești un om cu condeiul suptire, — nu este așa ? D-ta îți iei răspunderea pentru insultele care se aruncă zilnic, în tonul cel mai grosolan, întregii minorități, de toate gazetele d-voastră ? Sau... (Zgomot, întreruperi.) În al doilea rând, crezi d-ta că între colaboratorii unui ziar poate să fie o unitate așa de desăvârșită de idei încât toate nuanțele de stil să fie împărțșite de toți ? (Zgomot.)

D. I. Petrovici: D-le Iorga, dați-mi voie, un singur cuvânt: e o deosebire în această situațiune. Eu nu revisuiesc în fiecare zi *Indreptarea*; d-ta revisuiești fiecare frasă ce se scrie în gazeta d-tale. Te-am văzut la treabă.

D. N. Iorga: Ministeriul l-ai pierdut definitiv, orice ai spune d-ta.

D. I. Petrovici: Nu face nimic. Dacă aș fi dorit să fiu ministru, probabil că eram de două săptămâni.

D. N. Iorga: Îmi pare rău că nu l-ai luat. Fiindcă este vorba de revisuire, în ziua în care a apărut numărul pe basa căruia gazeta mea a fost pusă supt censură...

O voce din majoritate: Foarte bine!

D. N. Iorga: Ce nu e bine la d-ta? Numai un lucru nu este bine, dar nu ți-l pot spune... În ziua aceea am fost la redacție, și articolul care a îndreptățit, în socotința sa, Guvernul să ia măsuri împotriva foii mele este în corectură aici. Ei bine, pasagiile toate sânt îndulcite. Dar, în schimb, nu am putut îndulci pasagiul în ziarul *Steagul*, ziar al partidului conservator, care vă spune cu toată cruzimea lucruri, care, gândindu-mă la durerea și la grija țării, eu n'am vrut să fie spuse fățiș. (Aplause pe băncile opoziției.)

Când am adus lucrul acesta în Cameră, cum era datoria mea în momentul acela, ținând samă de faptul că elementele conservatoare, boierești, împodobesc această bancă, că elementele acestea presupun anumite calități care din discursul d-lui ministru de Interne au lipsit în așa fel, încât nici într'o Cameră din alt continent, unde culoarea feței este mai întunecată ca a noastră, niciodată un ministru de Interne n'a vorbit în felul acesta... (Aplause pe băncile opoziției.)

D. Al. Oteteleşeanu: Trăiască ministrul de Interne! (Aplause prelungite.)

Voci pe băncile minorității: Jos! Jos!

D. N. Iorga: În momentul acela eu mă așteptam la un răspuns pe care, dacă aș fi făcut aceiași greșală, l-aș fi dat eu. Aș fi spus: Este o regretabilă eroare în ziar; cred că în momentul de față ar fi bine ca articole ca ale colaboratorului d-tale să nu fie publicate. Nu era nimic mai ușor decât două cuvinte de înțelegere între cineva care represintă civilizat banca ministerială și între cineva care conduce un ziar, care fără îndoială nu urmărește căderea acestei țări. (Aplause prelungite.) În loc de asemenea procedee europene și moderne, mi s'a răspuns cu ceia ce ați auzit d-voastră.

D. Dr. Vaias: D-le Iorga, de aici iese pulberea (arătând gazeta *Neamul Românesc*).

D. N. Iorga: Mai bine arată-ți ideile d-tale decât ga-

zeta mea. Prin urmare aceasta o așteptam. La ce mi-ați spus d-voastră, eu n'am obiceiul de a răspunde, fiindcă la astfel de cuvinte trebuie cuvinte cu care ar trebui să mă deprind acum, și la astfel de idei ar trebui idei ca acelea pe care le-am desprețuit în totdeauna. (Aplause prelungite pe băncile opoziției.)

Și, dacă d-voastră vă puneți la adăpostul suferinții, pe care o deplângem, a unor oameni cari sângerează și din cauza păcatelor d-voastră, ei bine, îndrăznesc a spune că voi vorbi cum am vorbit pentru libertățile publice și lângă patul de durere al acelor a căror suferință o deplorăm, precum...

Voci: Jos! Jos! (Protestări violente din partea majorității, apostrofări.)

Alte voci: D-le președinte, interveniți.

D. N. Iorga: (în mijlocul zgomotului). Repet, îndrăznim a apăra libertățile publice și pe lângă patul unor suferințe... (minoritatea se ridică în picioare aclamând pe d. Iorga, strigând: Trăiască Iorga) și lângă patul unor suferințe, zic, pe care le compătimim, cu atât mai mult, cu cât nu le-am provocat (oposiția aclamă pe d-l Iorga, protestări din partea majorității), precum am face-o și înaintea asasinilor pe cari presa d-voastră îi ațâță contra noastră. (Strigăte de: „ura, trăiască Iorga“ din partea minorității, care ovaționează.)

D. Duiliu Zamfirescu: D. ministru de Interne are cuvântul.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: D-lor deputați, am început prin a vă spune că vorbiam supt impresiunea unei adânci indignări. De aici o violență de formă pe care acuma o regret. (Protestări din partea minorității.)

D. Iuliu Maniu. Să ascultăm pe d. ministru de Interne ca să arălăm majorității cum se ascultă un orator. (Zgomot.)

D. Al. Otețeleșanu: Am răspuns cu aceeași măsură, d-le Maniu. (Protestări.)

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Fără să regret însă nimica din fondul celor ce am zis. (Zgomotul continuă.)

D. Iuliu Maniu: D-voastră pe d. Iorga nu vreți să-l ascultați (către minoritate): Liniște, d-lor!

D. C. *Argetoianu*, ministru de Interne: Nu aş voi să credeţi d-lor, în tot cazul, că acea violenţă a putut fi produsă de un sentiment al meu faţă de d. Iorga. Era mai mult un sentiment care rezultă din întreaga atmosferă a minorităţii. Căci, d-lor, pe d. Iorga nu-l luăm drept un revoluţionar serios (ilaritate, aplause din partea majorităţii): d. Iorga se joacă cu ideile revoluţionare cum se joacă copiii cu lumânarea. (Ilaritate.) Dar putem noi crede că poate fi o relaţiune oarecare între o bombă sau chiar numai un pistol de apă şi d. Iorga? (Aplause, ilaritate.) Este de ajuns să se uide odată autoritatea la d-lui ca să între supt pământ. (Aplause, ilaritate.) Crede d. Iorga, fiindcă îi curge din gură etern o panglică tricoloră, că este represintantul conşliinţei naţionale? (Aplause.) Dar, d-lor (zgomot, vociferări din partea minorităţii), d. Iorga n'a putut să fie revoluţionar nici măcar în istorie, unde s'a mulţămit să fie protagonistul clişeeilor celor mai banale. Dar, libertăţile noastre publice, noi le vom apăra (Aplause prelungite.) Le vom apăra noi, nu împotriva d-v., le vom apăra împotriva acelor nesocotiţi criminali, cari îndrăznesc să le atace. (Aplause.) Iar indignarea este numai expresiunea unui sentiment natural faţă de o necuviinţă în momentul când oamenii mor victimă unui atentat mişeleş. (Aplause prelungite.)

D. N. *Iorga*: Vă puneţi la adăpostul morţilor pe cari i-aţi făcut. (Mare zgomot.) Vă apăraţi cu morţii pe cari i-aţi făcut. (Mare zgomot.)

D. *Duiliu Zamfirescu*: D. ministru al Artelor are cuvântul.

D. *Octavian Goga*, ministrul Cultelor şi Artelor: D-lor deputaţi, iau cuvântul de care n'am abusat până acum, pentru ca să-mi arăt regretul sincer pe care îl resimt în sufletul meu în acest moment în faţa tristului spectacol la care am asistat. Am crezut, d-lor deputaţi, că odiosul atentat care s'a săvârşit are să trezească în toate sufletele sănătoase acel sentiment de alipire a noastră a tuturor faţă de ideia împotriva căreia a fost comis, faţă de ideia de ordine, faţă de ideia de Stat. (Aplause prelungite.) Atentatul, d-lor, n'a fost îndreptat împotriva Guvernului; atentatul d-voastră şliţi cum s'a petrecut şi ce

s'a întâmplat: a fost îndreptat împotriva ideii la care credeam că străjuim cu toții, împotriva existenței noastre naționale, împotriva ideii de Stat. (Aplause.) Mă așteptam deci, d-lor, ca în aceste momente, cu toții cari avem aceeași supremă religione a dragostei de neam, punând la o parte micile patimi, să ne strângem laolaltă, dându-ni sama că mâna criminală nu voia să ne desființeze pe noi individual, ci voia să desființeze un crez scump nouă tuturor. De aceea să mă credeți, d-lor, am fost jignit adânc în sentimentele mele când am văzut că și cu acest prilej, gânduri mărunte iese la iveală; am fost jignit adânc când am văzut că chiar cu acest prilej caută să se creeze din cadavrele morților o platformă de manifestare politică. (Aplause prelungite pe băncile majorității.)

O voce: D-voastră faceți aceasta acum.

D. N. Iorga: Alacați banca ministerială, d-le ministru.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor: Nu aveți niciun motiv să strigați.

D. N. Iorga: Platforma este acolo, d-le ministru.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Puteți să luați fiecare declarațiunea care a făcut-o Guvernul; cuvintele pe care le-a rostit d. general Averescu, tot ce s'a spus din partea noastră, și nu veți găsi altceva decât sentimentul de profundă durere și dorința manifestată de acela care stă în fruntea noastră, că din acest prilej cu toții să vă aduceți aminte că sântei buni Români și să ni dați ajutorul să susținem ideea de patrie. În schimb însă, d-lor, ce s'a petrecut? Nici nu s'a uscat sângele încă, nici nu am îngropat pe morți, și ați început cu toții ca din această crimă odioasă...

O voce: Vorbiți majorității, d-le ministru, vorbiți acolo.

D. Oct. Goga: Ați început cu toții, cu un criticism rău plasat; acum când morții sânt în sicriu, să atacați Guvernul. Ei bine, d-lor, lăsați-ne să ni îngropăm morții în tăiu. Aveți pietate, că în asemenea clipe să nu faceți agitațiuni ieftene și să nu coborâți la un nivel de trivialitate gândirea noastră politică.

D. N. Iorga: Trivialitatea este supt nasul d-voastră.

D. Oct. Goga: Și acum căleva cuvinte pentru d-voastră, d-le Iorga...

D. N. Iorga: Ceva despre censură mai întâiu.

D. Oct. Goga: Orișice subiect care mi-l veți spune îl voi trata.

O voce: Nu am auzit vorbindu-se, eu, cel mai liniștit deputat în Cameră, asemenea lucruri de la o bancă ministerială.

D. Oct. Goga, ministrul Cultelor și Artelor: Dar cine sânteți d-voastră ?

D. N. Iorga: Este un deputat ales, nu numit.

O voce: Pe d-voastră, d-le Iorga, v'au numit Brătienii o viață întregă.

D. Oct. Goga: D-le Iorga, nu avem deputați numiți, nu cunoaștem deputați numiți: cunoaștem candidați de deputați, cari au ieșit deputați, fiindcă i-a vrut poporul, cum nu te-a vrut pe d-ta la Săliștea.

Acum câleva cuvinte pentru d-voastră. Ni-ați vorbit de trecut. Aceasta este un obicei: poate e rostul d-voastră de istoric, care vă îndeamnă să faceți acest lucru, ca totdeauna să veniți cu puțină istorie.. Astfel gândindu-vă și astăzi la vremurile de demult, ni-ați vorbit de sprijinul intelectual pe care l-ați acordat unora, cari au avut un rol în literatură. D-le Iorga, nu știu cum, îmi este greu să spun acest lucru, dar să-mi dați voie să cred că eu am fost născut în literatură atunci când d-voastră ați venit cu apa botezului. (Aplause.)

D. N. Iorga: Altfel rămâneai nespălat.

D. Oct. Goga: Și că aș fi mers înainte pe aceleași căi, care erau o trebuință a sufletului meu.

D. N. Iorga: Care ați pierdut-o.

D. Oct. Goga: Și care era o concepție determinată, nu de o bună voință a criticii care mi se adresa, ci de impulsurile mele literare. (Aplause.)

D. N. Iorga: Deputații cari vă aplaudă au aierul că v'au cetit, ceia ce eu tăgăduiesc.

D. Oct. Goga: Un lucru însă, d-le Iorga: aplausele d-lor nu se adresează operelor mele literare. Eu nu am venit pentru operele mele literare, după cum nici d-ta nu ai venit aici pentru operele d-tale istorice. (Aplause.) Fiecare din noi am avut bunul simț să ni lăsăm cărțile acasă...

D. N. Iorga: Se vede.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Am venit în puterea unei concepții politice...

D. *N. Iorga*: Atunci ați venit cu o veche concepție.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Cu o veche concepție, pe care am represintat-o totdeauna. Și e greșit, dacă credeți d-voastră, foarte greșit, dacă credeți că puteți avea o autoritate politică întemeindu-vă pe multele volume de istorie pe care le-ați alcătuit. (Aplause.). Pentru aceasta trebuie un alt lucru.

D. *N. Iorga*: Pe care îl aveți d-voastră.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Trebuie altă însușire: trebuie înțelegerea nevoilor reale de care suferă poporul nostru, trebuie acel suflu cald simpatic cu care să știi să te apropii de masele populare, pe care vrei să le câștigi. (Aplause.)

Când ați venit d-voastră în acel luminat colț al românismului, acolo, la Săliște, ca să vă puneți candidatura, țărani noștri de acolo erau conduși de preoți și de învățători, cari v'au celit: ei făceau însă deosebirea, pe care o face toată lumea, între opera d-voastră literară și între activitatea d-voastră politică. Și nu aveți nici un drept ca în puterea volumelor de la Academie să veniți să cereți sufragiile noastre politice pentru o politică detestabilă. (Aplause prelungite.)

D. *Aurel Dobrescu*: Așa se spunea și lui Kogălniceanu, într'o vreme. (Aplause pe băncile minorității.)

O voce: Vezi că vi s'a deranjat cărarea la spate.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: D-voastră, d-le Iorga, ni-ați spus...

D. *Lupu*: Imi dați voie d-le ministru, o mică întreprere.

O voce: Jos!

Alte voci: N'aveți cuvântul.

D. *Dr. Lupu*: O singură întrebare.

Voci: Jos! Jos!

D. *Dr. Lupu*: D-le Goga, în numele prieteniei pe care ți-am purtat-o, te rog să nu te dedai de la banca ministerială la un discurs de micime politică în momentul când se pare că un coleg al d-tale a căzut victima atentatului. (Aplause pe băncile minorității.)

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Da, d-lor, așa este, am auzit acum. D-le Maniu, dacă ai ceva de spus, poftim la tribună, sânt gata să-ți răspund oricând. (Aplause.)

D. *I. Maniu*: Nu am nimic de spus.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Mi s'a părut că am văzut la d-ta oarecare manifestațiuni mute. (Iaritate, applause.) Termin cuvântul meu foarte scurt.

O voce: Ești un cameleon politic.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Termin cuvântarea mea. Mi s'a spus, am auzit și eu aici, că d. Iorga ar fi declarat că regretă că n'am fost de față în ședința Senatului, unde a avut loc atentatul. Am auzit aceasta, însă n'am dat niciun fel de importanță acestui fapt.

D. *N. Iorga*: Spuneți cine v'a spus, vă rog.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: N'am dat niciun fel de importanță.

D. *N. Iorga*: Spuneți, vă rog, cine v'a spus.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: N'are nicio importanță.

D. *N. Iorga*: Aveți prieteni cari vă compromit. Un asemenea ticălos, care v'a spus aceasta, nu trebuie să rămână anonim. (Aplause pe băncile minorității.)

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Din primul moment, d-le Iorga, mi s'a părut aceasta foarte puțin interesant. Mi-am zis, dacă eram și eu acolo, poate zbura într'adevăr și capul meu. Rămâneau însă alte capete.

D. *N. Iorga*: Nu de aceeași calitate.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Capete vă asigur că se mai găsiu, și suflete, sânt sigur, iarăși s'ar fi găsit, cari știau să asigure triumful cauzei românești.

D. *N. Iorga*: Să ni dați adresa.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Ați mai spus că eu cred că joc un mare rol în politică.

D. *N. Iorga*: Da, e drept, am spus.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor: Eu, d-le Iorga nu-mi închipuiesc că joc un mare rol; știu însă că represint un grup masiv: pe Ardelenii miei, cari au avut două gândiri, de care s'au folosit. Întăiu, gândul că în granițele țării să fie distrusă pentru totdeauna orice formație politică regională. (Aplause.) Și al doilea, gândul... (Zgomot.)

D. *Popovici*: Ați spus cu totul altceva: că nu există niciun partid național.

D. *Oct. Goga*, ministrul Cultelor și Artelor: Ca în cadrul unui partid, pe ruinele granițelor politice pe care voiesc unii să le mai perpetueze în conștiințele noastre, să facă maximum de bine pentru Ardealul nostru. (Aplause.) Acesta este bagajul meu politic: pe acest bagaj politic mă întemeiez și am basă sănătoasă de existență politică pe care nu mi-o puteți d-voastră răpi. De altfel nu e momentul acum să se vorbească de asemenea lucruri. Sântem la începutul unei perioade legislative și, d-nilor miei, acei cari strigați, vă voi sta totdeauna la dispoziție cu toată seninătatea. (Aplause.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-lor deputați, în aceste triste momente, am durerea profundă să vă anunț încetarea din viață a ministrului de Justiție Dimitrie Greceanu. În mormântul ce se deschide vom depune resturile pământești ale unui adevărat român. Curat supt toate privințele, născut boier, trăit democrat și murind nobil.

Voci: Așa e.

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: Sânt sigur că mă fac interpretul întregii Camere, trimețând întristatei familii condoleanțele noastre și în semn de doliu propun să ridicăm ședința.

O voce: Să-i fie țărâna ușoară!

D. *Rusu Abrudeanu*: Și minte să vă dea Dumnezeu la toți!

D. *N. Iorga*: Tocmai d-ta erai indicat să spui așa ceva.

C.

PENTRU ARESTAREA UNUI DEPUTAT

(14 DECEMBRE.)

D. N. Iorga: Onorată Cameră, cred că trebuie să se țină samă fără îndoială și de punctul de vedere ridicat de d. deputat Oteteleșeanu și de punctul de vedere, foarte real, dacă nu legal, pe care l-a ridicat un om cu atâta contact cu alegătorii, cum este d. deputat Dunăreanu.

După Constituție evident că se poate aresta un deputat în interstițiul dintre două sesiuni. Și iarăși este foarte adevărat, să nu se supere nimenea, că în națiunea noastră până acum a fost o ușoară pornire spre abus când cineva a venit la putere. Cine? Când?, aceasta este o altă chestiune, dar sântem aplecați la acest lucru. Ieșim abia acum dintr'un regim feudal, trecem într'o formă democratică, pe care o credem că este democratică, dar nu este.

Și ceia ce a spus d. Dunăreanu se poate foarte bine întâmpla. Un deputat poate să meargă în mijlocul alegătorilor, să li dea sama cum și-a îndeplinit mandatul. Se întâmplă că este o atmosferă încărcată. Este un obicei primitiv, dar este, de a bate scaunul sau masa când te-ai lovit fără să fie vinovate. Se întâmplă deci că este o atmosferă încărcată. Și, căutând un vinovat, se întâmplă că prindem pe culare. Să zicem că nu este ordin de la centru, ci este un prefect care-l culege pe acesta și-l trimete foarte bine la închisoare.

Voci: Nu s'a întâmplat.

D. N. Iorga: Dați-mi voie. D-lor, este foarte adevărat că Justiția trebuie să intervină, și, în teoria celor trei

puleri, este foarte adevărat că ea e independentă. O știu juriștii ca un element de drept, noi, istoricii, o știm ca un element de fapt din istorie, dar deosebirea este că d-lor pretind că teoria aceasta este o realitate acum, pe când noi știm că este un desiderat peste care s'a trecut. Căci o Justiție care este la dispoziția unui ministru al Justiției și o Justiție care este și la dispoziția unui Consiliu de miniștri, care acesta poate să facă a trece un proces, ce trebuia să judece înaintea tribunalelor obișnuite, a-l trece înaintea Curții marțiale, este evident că e o Justiție respectabilă, dar nu una așa de liberă cum este Justiția englesă, care este aleasă de cetățeni. (Aplause din partea opoziției.)

Îndată ce Justiția este de aceeași proveniență cu funcționarul, evident că această Justiție se va supune la influențele la care se supune un funcționar, din momentul în care Ministeriul de Justiție îl numește pe judecător; îl înaintează, îl răsplătește. Înțelegeți bine că trebuie să fie unele caractere frumoase și să sufere asemenea influențe.

De ce sântem noi aici? Ca să găsim formula potrivită pentru a împăca legalitatea, așa cum este înscrisă în Constituție, cu o grijă care trebuie să fie a fiecăruia dintre noi.

Dați-mi voie să vă vorbesc uman. Nimeni nu va fi toată viața sa în situația în care se găsește acum. Cutare, care este în opoziție, poate va veni la guvern sau face parte din majoritate și va putea ajunge în opoziție.

Noi nu știm, poate să fie vremea! Și mă gândesc cu grijă că noi, cei mai mulți, represintăm totuși rămășițele unei clase care a făcut și bine pentru această țară, și poate să fie o vreme când să ne găsim înaintea unui Guvern absolut neresponsabil, să fim dați pe mâna unor oameni pe cari nu-i găcim cum vor fi și cum vor lucra, și de aceia propun, dacă nu vom să fim pe rând victimele pasiunilor, unii azi, alții mâine, eu propun, și mă adresez și la juriștii eminenti din acest Parlament, căci nu este o chestiune care să ceară numai experiența politică, ci și o strictă terminologie juridică, să încercăm a căuta, sfătuindu-ne și cu raportorul, o formulă potrivită.

Și iată care ar fi minimum, căci este și un maximum, iată care ar fi minimumul ce l-am putea cere. Anume: comisiunea de imunitate să funcționeze cum au funcționat și alte comisiuni în vacanță, când Parlamentul nu lucra: comisiunea agrară și atâtea altele, pe lucrările cărora se întemeiază reformele pe care sântem gata să le discutăm; să funcționeze deci, permanent.

Este arestat cutare deputat? El să aibă dreptul de a face o cerere către comisiunea de imunitate, aceasta să între în legătură cu guvernul și să verifice și ea actele, fără să aibă, firește, puterea de a hotărî motivele arestării. Și, mai cu samă, nu o pot spune în de ajuns, comisiunea de imunitate să ceară ca arestatul să nu zacă pentru răsbunări politice, nejudecat, luni de zile, în cine știe ce temniță din vre-un oraș din provincie, detențiune care poate echivala cu o sentință de moarte (aplause), fiindcă nu aș vrea ca nimeni dintre noi să treacă prin aresturile de provincie câteva luni de zile, pentru ca pe urmă să-l achite judecătorii, dar l-a „achitat“, arestul în care i-au putrezit oasele și din care nu se mai ridică om sănătos.

Prin urmare, să cerem îndată ca deputatul să fie adus, ca în *habeas corpus* din vechea constituție medievală englesă, imediat înaintea forului competent și judecat cu cea mai mare grabă și cinste, așa cum cer legile țării. (Aplause.)

Aceasta am avut de zis, și vă rog ca amendamentul să fie primit.

CI.

ÎN ACEIAȘI CHESTIUNE

(17 DÉCEMBRE.)

Nu am spus nimic de starea de drept în Anglia de acum. Am spus, ca istoric, că s'a luat măsura de *habeas corpus*, care este la originea unei întregi serii de libertăți constituționale. Aceasta am spus-o. Și, în momentul când s'a luat măsura de *habeas corpus*, era în mijlocul unui proces, nu juridic, ci politic, și, dacă de acolo, din legea *habeas corpus* a rezultat o legislațiune modernă englesă, cu care nu sânt jurist nu pot să o știu, dar știu că din legea *habeas corpus* au ieșit libertățile de care ne bucurăm cu toții astăzi (aplause pe băncile opoziției).

Și mai știu un lucru: că, dacă ar fi moravuri engleze și la noi și, dacă ar fi pe banca ministerială oameni cari ar avea respectul față de Parlament, așa cum îl au Englesii, nu ar fi nevoie să cerem aceste garanții față de abuzurile puterii executive.

CII.

PENTRU IMUNITATEA PARLAMENTARĂ

(18 DECEMBRE.)

Onorată Cameră,

De câte ori cineva dintre noi aduce, din domeniul competenții lui netăgăduite, informațiuni care ni pot folosi, datorita noastră este să-i mulțămim, și evident că trebuie să mulțămim d-lui Take Ionescu pentru argumentele ce a adus din competența d-sale, necontestată. Cu atât mai mult, cu cât forma în care au fost înfățișate aceste observațiuni, este o formă pe care orice opoziție o poate primi. Fiindcă opoziția nu combate orice, precum nu combate pe oricine, și opoziția recunoaște întotdeauna că sânt anumite domenii, care sânt domenii naționale, în privința cărora nu poate să fie împotrivire, dar sânt și alte domenii, care nu sânt de loc naționale și în care natural că trebuie să fie o împotrivire, și gradul împotrivirii este determinat și de felul în care se presintă cineva în aceste domenii naționale și de calitățile sau defectele sufletești pe care le aduce. Dar, dacă, azi ca în totdeauna, elocința d-lui Take Ionescu ni-a procurat o jumătate de oră plăcută, cu toate acestea trebuie să-i amintesc de un orator pe care d-sa, și cineva încă de pe banca ministerială, l-a apucat. Eu nu l-am apucat în Cameră, dar fericiți accia cari l-au apucat, cari au auzit vorbind în cel mai strălucitor chip pe cel mai bine înzestrat dintre oamenii de Stat pe cari i-au avut România modernă. Acest bărbat de Stat, înaintea căruia oricine dintre noi, fără deosebire de partid, s'ar fi putut închina

când era în viață, cu atât mai mult pe urmă, este Mihail Kogălniceanu.

D. *Take Ionescu*, ministru de Externe: Este foarte adevărat.

D. *N. Iorga*: Ei bine, d-voastră, care ați admirat, cu o întregă lume românească, și talentul lui Mihail Kogălniceanu și ceea ce omul politic aduce în viața lui publică mai prețios decât talentul, adică sufletul lui întreg, consacrat nu numai patriei, dar și acelor idei superioare care trebuie să conducă orice fel de politică, d-voastră veți fi pierdut din vedere o cuvântare foarte veche a lui Mihail Kogălniceanu, pe care întâmplarea m'a făcut să o găsească azi de dimineață.

La 3 Octombrie 1857, la deschiderea ședințelor memorabile ale Divanului ad hoc, urât numit turcește, dar care, de și numit turcește, proceda europenește, — se întâmplă uneori contrariul —, când, în cea d'întăiu ședință, care nu s'a ocupat de obișnuita buclărie introductivă, s'a pus, de Manolachi Kostachi, care era unul din acei oameni, cu cari poate să se laude trecutul nostru politic, care a guvernat totdeauna cu acea superioară armă ce se cheamă cuvântul curtenitor față de adversar, cuvântul obiectiv față de chestiunile de care era vorba, când s'a ridicat, deci, de către Manolachi Kostachi, chestiunea, nu a imunității, ci a inviolabilității deputaților, chestiune care era înscrisă la cea mai veche constituție a noastră, acum aproape o sută de ani, în Regulamentul Organic, — acum aproape o sută de ani inviolabilitatea deputaților era înscrisă de vechea noastră boierime (aplaude), — și Manolachi Kostachi a cerut înlăturarea articolului, iată răspunsul lui Mihail Kogălniceanu: „Reclam și mă opun cu toată puterea convicțiunii mele în contra propunerii d-lui Manolachi Kostachi de a se șterge din Regulament principiul neviolabilității deputaților, ca unul ce izvoarăște din însuși mandatul de deputat“ (aplaude, întreruperi).

D-le ministru, am intervenit de la început pe lângă opoziție ca aceste desbateri, care nu sânt de partid, ci privesc o chestiune care ni stă la inima fiecăruia dintre noi, să se desfășoare în cea mai absolută liniște. Obișnuiesc

a vorbi foarte scurt. Nu o să vă iau multă vreme nici acum; prin urmare binevoii a asculta până la sfârșit expunerea mea.

D. A. C. Cuza: Cine erau deputați atunci? Erau boierii.

D. M. D. Berlescu: Cum am fost și eu ascultat de opoziție.

D. N. Iorga: În Cameră eu fac o distincție.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, sânt de părerea d-voastră și rog majoritatea ca și minoritatea, pe care o guvernați, da (ilaritate), să dea atenție când se discută o chestiune așa de importantă.

D. N. Iorga: Voiam să zic atâta: că sânt în această Cameră, pe lângă deputații cărora une ori li răspund, alte ori nu le răspund, alții cărora niciodată nu li răspund. Dintre aceștia din urmă face parte și d. Cuza.

D. A. C. Cuza: Pentru că nu știți ce să-mi răspundeți.

D. N. Iorga: D-le ministru, îmi dați voie să mă apropiu mai mult de d-voastră, ca să scăpăm amândoi de o harpie care ne molestează pe rând.

D. Duiliu Zamfirescu: Ce e o harpie?

D. N. Iorga: D-le președinte, e un fel de pasăre care se lasă asupra meselor pline și care niciodată nu mănâncă din ele, dar le spurcă totdeauna.

D. A. C. Cuza: Dumneata mănânci din masa lui Marmorosch și Blank.

D. N. Iorga: Mă apropiu de d-voastră d-le ministru, ca să fiu mai bine înțeles.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Vă apropiați la propriu sau la figurat? (ilaritate).

D. N. Iorga: Cum credeți, căci sânteți academician și d-voastră; întrerupătorul, nu! Prin urmare, d-le ministru, se pare că ați celit rău, cum e și natural, căci știți că, atunci când cineva cunoaște un lucru bine, îl cetește răpede. De aceia ni se întâmplă, fiecăruia în specialitatea noastră, să cetim rău. Cine nu cunoaște specialitatea, acela cetește mai cu luare aminte chestiuni care se par noi. Dar d-voastră în drept, eu în specialitatea mea, se întâmplă că luăm chestiunile la răpezeală, și atunci unele elemente ni scapă. Și iată ce cred că v'a scăpat d-voastră.

Nu este în intențiunea noastră, cari cunoaștem articolul din Constituție, a călca acest articol. Se face o singură excepție, pe care aș sacrifica-o: aceia care privește comisiunea care lucrează în timpul vacanței. Argumentul care s'a adus și care m'a influențat însă este următorul: Să luăm o comisie de anchetă ca aceia din Basarabia, — și eu nu cred tot ce se spune despre regimul nostru de acolo, fiindcă socot că nici noi nu sântem așa de răi ca să facem toate și nici ei nu sânt așa de cruzi, încât să nu ni le ierte pe jumătate. Când s'a făcut ancheta aceasta în Basarabia, să zicem că ar fi găsit cineva, cu cale, în puterea ideii de ordine, pe care o interpretează fiecare după cât știe, după cum se poartă și după scopurile pe care le are în vedere, să aresteze comisiunea. Vă puteți închipui ce ridicol spectacol ar fi fost ca acea comisie parlamentară să se găsească în același arest al jandarmilor cu aceia a căror cauză veniau să o apere. Aceasta a influențat pe acei cari au făcut amendamentul, și de aceia s'a admis.

Dar este un alineat pe care nu știu dacă și colegii miei l-ar sacrifica, dar eu nu țin mult la dânsul. Dar nu am avut în vedere să călcăm textul Constituției, ci am cugețat așa: Și d-voastră cunoașteți această țară și o cunosc și eu: din această cunoștință am avut de suferit, unul mai mult, altul mai puțin, în viața noastră politică. Teoriile sânt un lucru foarte frumos, dar totdeauna trebuie să se ție samă de dânsule potrivit cu mediul politic la care se referă, într'un moment dat, acele teorii politice. Aceasta este o țară aplecată spre abus, am spus-o de atâtea ori. Și mai este un defect: nu numai că autoritatea e aplecată spre abus, dar în ochii societății noastre de sus, din care și d-ta faci parte, și eu, și o mare parte din acei cari primesc amendamentul și din cei cari o combat, pe când în alte țări meritul cel mare este să te închini înaintea legii, meritul cel mare, d-le Take Ionescu, prin ereditate fanariotică, este să calci legea, și ești cu atât mai mare, cu cât ai călcat mai mult legea și ai sfidat lumea. Este un corectiv în acest abus: el este în ridicarea opiniei publice contra unei nedreptăți.

În Franța, la un moment dat, a fost condamnat un ofițer pentru o fișă care i s'a atribuit și care ar fi avut un caracter de spionaj. Pentru această singură presupusă nedreptate s'a ridicat Franța întregă, s'a împărțit în două tabere și, până nu s'a mântuit această chestiune, până atunci liniște nu a fost în această țară de superioară morală politică care este Franța. La noi, d-le Take Ionescu, în țara noastră...

D. *Take Ionescu*, ministrul Afacerilor Străine: Nu s'ar fi întâmplat.

D. *N. Iorga*: Nu numai că opinia publică nu s'ar fi mișcat, dar și mai mult. D-voastră sânteți acum democrat, deci puteți fi invinuit, dacă nu de Guvernul actual, dar de un altul mai târziu, căci democrația înseamnă, dacă nu bolșevism roșu, cel puțin ceva care începe a se roși puțin măcar pe obraz.

D. *A. C. Cuza*: D-voastră sânteți democrat Blank.

D. *N. Iorga*: Și atunci să zicem, d-le Take Ionescu,— căci cu d-ta vorbesc, și interesul discuției stă în ideile pe care le schimbăm și nu în cea ce se poate intercala de un al treilea, mai mult sau mai puțin lipsit de bun simț, dacă nu de inteligență, — prin urmare să zicem că v'ar învinovați 'cineva, într'un Guvern foarte reacționar, că sânteți bolșevic. Ca pe orice om care vorbește mult, — eu scriu mult, d-voastră vorbiți mult, și poate este un păcat și unul și altul, — pe vremea lui Tarquimada, care nu a murit fără moștenire dreaptă, de și nu din trupul său, căci sânt mulți oameni cari interpretează lucrurile cum li vin la socoteală, s'ar putea să te puie și pe d-ta în temniță, pe d-ta, deputat, represintănd curentul politic.

Văd aici pe partizanii d-voastră, cei de pe bănci. Sânt sigur că, așa cum îl văd aici, ar interveni pentru d-voastră. Dar se poate întâmpla, să zicem, că, nu aceștia toți, dar ceilalți cari mai sânt, nu ar interveni. Și se poate întâmpla ca alte partide să nu aibă de loc persoane eroice și să nu intervină nimeni. S'ar vedea atunci acest spectacol teribil: un deputat invinuit supt forma unui păcat de drept comun, dar, de fapt, pentru energia lui politică, pentru valoarea lui politică, aruncat în temniță, și din

partidul lui nu vine nimeni să-l întrebe cum se găsește în noua situație pe care a creat-o abusul. Și atunci am zis: dator este partidul să intervină, datoare este familia să intervină, datori sânt prietenii, dar deputatul acela face parte dintr'un corp constituit, și acest corp constituit este dator, pentru onoarea lui, pentru onoarea lui este dator să intervină, ca să vadă de ce este deputatul acela închis (Aplause.). Această comisiune este deci una care trebuie să pregătească —, și vă rog să vă gândiți asupra aceluși punct, — să pregătească situațiunea în care se va găsi Camera în momentul când ea însăși, adunându-se, va avea să se ocupe de această chestiune. Prin urmare, comisiunea aceasta nu ia parte pentru sau contra deputatului, și, dacă ea va găsi că un deputat este vinovat, aceasta va fi cea mai teribilă sancțiune împotriva unui criminal. Iar, dacă, atunci, comisiunea poate lumina pe șeful parchetului că este o eroare la mijloc, șeful parchetului își va face în chip firesc datoria.

Dar așa zice altceva: D-le Take Ionescu, noi nu ne-am găsit în totdeauna în relații de perfectă prietenie politică. Cred însă că în totdeauna, cu intriganți pe la d-ta, cu intriganți pe la mine (ilaritate), și n'aș vrea să zic și cu maniaci de partea d-tale (ilaritate)...

D. A. C. *Cuza*: Maniac ești d-ta.

D. N. *Iorga*: Se poate întâmpla ca în relațiunile acelea totuși să fi rămas totdeauna acel colț de stimă pentru patriotismul cuiva.

D. *Take Ionescu*: A fost, d-le Iorga.

D. N. *Iorga*: care face posibilă o înțelegere între doi oameni în folosul țării. Dacă d-ta mi-ai garanta că o să rămâi ministru de Justiție, până va cădea Guvernul, atunci noi am mai slăbi-o. (Ilaritate.) Dar d-ta nu poți garanta aceasta.

D. *Take Ionescu*, ministru de Externe: Nici nu stau.

D. N. *Iorga*: Mai departe, d-ta ai făcut o declarație privitor la censură. Ai spus că n'ai governa.

D. *Take Ionescu*, ministru de Externe: Mă iartă. Uite ce am spus. Am spus așa: dacă mi s'ar da guvernul cu condiția ca să nu pot în nicio împrejurare să întrebuițez istarea de asediu și censura, în actuala stare a țării pe

care o cunosc eu, n'aş primi, pentru că nu m'aş simţi în stare să guvernez.

D. N. Iorga: Este ceva mai puţin decât am înţeles întâiu. Dacă deci censura ar fi o censură care s'ar aplica numai din punct de vedere al intereselor patriei şi ordinii, fiind aplicată tot de ministrul Justiţiei, şi, când zic de ministrul Justiţiei, înţeleg la censură un om inteligent, iar nu de tot felul de flecuşteji (ilaritate) de la alte Ministere, să-mi daţi voie să spun că iarăşi aş lăsa poate mai moale şi în acest cas.

D. Cuza: Aceasta este o insultă adusă Guvernului.

D. N. Iorga: D-voastră fără îndoială, d-le ministru nu veţi face niciodată confuzie regretabilă între regulamentul interior al Camerei şi între regulamentul interior dintr'un domeniu care nu este al Camerei.

Acum un ultim cuvânt. Această discuţie, — o spun în toată cinstea mea — noi nu o concepem ca o discuţie politică. Dar fiindcă o parte din majoritate ar fi dispusă a crede că s'ar putea sacrifica acest amendament; pentru că o să vie o schimbare a Constituţiei care să înlătore articolul din Constituţie care nu acordă imunitatea deputaţilor în timpul vacanţelor, să-mi daţi voie să fac o simplă observaţie, pe care o cred îndreptăţită.

D-lor, o ţară fără Constituţie pe care o calcă toată lumea, dar nu se poate o ţară care să nu aibă o Constituţie. Veţi recunoaşte un lucru: că, în drept, nu ştiu dacă mă înşel, cel puţin în teoria mai nobilă a dreptului, Constituţia o primeşti, fiindcă delegatul d-tale legal a admis-o; după aceea se transmite din generaţie în generaţie. Ţările Româneşti însă care s'au adus la Vechiul Regat, s'au adus nu prin dreptul de cucerire, ci prin libera lor voinţă. Adăugându-se prin libera lor voinţă, ele n'au avut încă prilejul să se pronunţe asupra unei mari părţi din prescripţiunile constituţionale.

Voci: Aşa este.

D. N. Iorga: Daţi-mi voie.

O voce: Au acceptat.

D. N. Iorga: Daţi-mi voie, nu duc mai departe argumentaţia aceasta; ci voiu să trag numai consecinţa imediată: Constituţia aceasta este valabilă, ori nu este

valabilă ? Dacă se admite felul de a judeca pe care nu mi-l însușesc, dar el ar putea fi argumentarea cuiva din Basarabia, Ardeal și Bucovina, în acest cas noi nu ne lovim de prescripțiile Constituției, fiindcă acea clausă respectivă s'ar aplica și în aceste provincii, cari însă nu și-au dat prin represintanții lor legitimi consimțământul lor, la acest principiu al Constituției.. Să zicem acum contrariul: Constituția, vă rog, există și se aplică. (Zgomot.) Știu că toți acci cari fac zgomot, sau știu prea bine acest lucru, sau de loc, ceia ce eu cred mai curând. (Aplause.) Constituția, dacă admitem că există și se aplică, pentru că ființează o Adunare constituantă, capabilă de a modifica articolele sale, trebuie atunci să se facă trei strigări în Adunarea precedentă, trebuie fixarea articolelor pe modificat, trebuie disolvată acea Adunare și făcută o nouă Adunare care numai aceia este constituantă. Nu este cazul pentru aceasta.

D. *Take Ionescu*: Noi continuăm.

D. *N. Iorga*: Să zicem că s'a admis această teorie, pe care am admis-o și eu într'un moment, anume că la Iași a fost o Constituantă, că împrejurările au disolvat-o, dar se trece mandatul de la o Adunare la alta. Prin urmare să știți bine: votați amendamentul ? Avem măcar puțința unei solidarități morale care să ne apere pe fiecare împotriva abuzului; nu votați amendamentul, în credința că vine modificarea în Constituție, care nu poate să vină nici într'un cas, nici în altul, atunci veți plăti cu suferințele d-voastră lipsa de curaj.

Voci: O! O!

CIII.

LA MINISTERIUL NAȚIONALITĂȚILOR

(17 FEBRUAR 1921.)

Onorată Cameră,

Mi se pare că punctul de vedere al d-lui raportor nu poate fi admis, și iată de ce: evident că, atunci când este vorba de un amendament în sensul legii, dumnealui are dreptate. Dar, când acest amendament, acest pretins amendament, anunțat de d. ministru de Interne, nu înseamnă altceva decât totala schimbare a legii...

D. C. *Argetoianu*, ministru de Interne: Dar nu este schimbare.

D. N. *Jorga*: D-le ministru, vă rog să nu mă întrerupeți decât când aveți să-mi spuneți o ofensă: atunci sânteți în rolul d-voastră. Când este însă vorba de argumentare, să mă lăsați să vorbesc până la capăt.

Prin urmare, d-ilor, nu este vorba de un amendament, ci este vorba de o totală schimbare a sensului legii.

În lege era vorba de un Ministeriu al naționalităților, și acum este vorba de un Ministeriu despre care se spune că ar putea însemna și un nou serviciu tehnic. Cu sistemul acesta poate veni cineva cu o lege în care întâiu ar spune da și pe urmă nu; întâiu ar spune albă și pe urmă neagră. Acesta este un amendament? Dar acesta nu este amendament, este altă lege și deci trebuie să se trimită din nou în comisiune. Dacă este necesar să se facă de Ministeriului de Interne un vag subsecretariat de Stat, care să poată fi aplicat la întâmplare, fiindcă legea nu prevede nimic și totuși se razimă numai pe spusele d-lui ministru cum că poate fi aplicată și la acel serviciu tehnic, e

imposibil, după orice logică parlamentară și umană, ca să se schimbe printr'un amendament în total baza însăși a legii prezentate.

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-lor deputați, discuțiunea asupra luării în considerațiune a proiectului de lege este deschisă. D. Hans Otto Roth, are cuvântul...

D. *N. Iorga*: Onorată Cameră, nu am să repet argumentele pe care le-am înfățișat întâiu, relativ la acest proiect de lege schimbat cu desăvârșire în tendința și în cuprinsul său, și pus într'o flagrantă nepotrivire cu însăși expunerea de motive. Expunerea de motive prevede Ministeriul naționalităților, iar acum ni se cere să votăm cu totul altceva; nu se poate ceva mai absurd. Nu voiu înoi argumentele mele în această privință, ci, fiindcă expunerea de motive rămâne așa cum s'a prezentat întâiu ideia acestui Ministeriu al naționalităților, fiindcă d. Hans Otto Roth, în numele naționalităților pentru care el se face, spune că nu crede că a venit momentul în care să se poată discuta proiectul, fiindcă nu s'a luat niciun fel de înțelegere cu acei pe cari proiectul de lege îi privește, pentru toate aceste motive: fiindcă există acest scop în însemnarea motivelor pentru care s'a adus legea, fiindcă aceasta a fost forma primitivă, fiindcă d. Roth a adus în discuțiune această chestiune, să-mi fie iertat să înfălișez înaintea d-voastră argumente împotriva unui secretariat de Stat al naționalităților.

D. ministru de Interne a vorbit de nu știu ce Ministeriu de felul acesta, care s'ar fi cerut pe vremea Ungurilor de către naționalități ca garanție în ce privește bunurile lor morale și anumite detalii din situația lor materială. Ei bine, d-lor, ni s'ar cere nouă o ofensă dacă, cu sau fără tăgăduiala d-lui ministru de Interne, am căuta să punem în legătură situația naționalităților supt guvernul român, și situația naționalităților în regimul de Stat maghiar. Sânt două lumi absolut deosebite una de alta. (Aplause pe băncile opoziției.) Până acum naționalitățile erau în afară de viața morală și de drept a Statului unguresc, și atunci Ministeriul acesta era un mijloc de apărare al naționalităților împotriva unui Stat bănuț și împotriva unei națiuni încălcătoare. Dar Statul român, care a făgăduit solemn prin reprezentanții tuturor parti-

delor că se va ținea de hotărârile de la Alba-Iulia, poate să fie bănuț de ce putea să fie bănuț Statul maghiar ? Și, pe de altă parte, naționalitățile acestea au față de poporul român, el însuși popor robț până ieri și care s'a desrobț Dumnezeu știe cum, au ele oare aceleași motive de a cere garanții pe care le puteau avea naționalitățile ungurești față de-o naționalitate stăpână pe un Stat care încearcă să desnaționalizeze ?

Nu poate trece prin mțnea nimănuț să asemenea un regim cu celălalt și să fie vorba de același lucru pentru Români cum era pentru Unguri aceasta. Dar va zice poate, cțneva: ce să faci când ai de adus anumite lucruri ? Ministeriul naționalităților și subsecretariatul naționalităților trebuie să se găsească în România oriunde se tratează o cauză a naționalităților, și nu într'un departament numai, ci în toate departamentele, potrivit, cu principiile de la Alba-Iulia și față de datoria însăși a Statului român. (Aplause.)

Cum voiți să o centralizați d-voastră la Ministeriul de Interne ? Cu ce oameni competenți și aduși de unde ? O să concentrați toate afacerile care privesc pe Românii de sânge și de limbă din Basarabia, Bucovina și Ardeal, din părțile de odinioară ungurene în afară de Ardeal și din Banat ?

Cum o să rezolvați d-voastră cu aceste curioase, cu aceste multiple atribuțiuni ale subsecretariatului de Stat afacerile de natură agrară, afacerile de natură școlară, de natură bisericească, afacerile de toate domeniile posibile ? Apoi nu înțelegeți d-voastră că aceasta înseamnă să rupeți chestiunile de la forul lor competent pentru a le aduce înaintea unui for improvisat, care nu va face decât să le încurce ? (Aplause.)

Chestiunile acestea sânt prea serioase pentru ca să le tratăm cu improvisațiunile d-voastră, și nu trebuie să se creadă vre-odată că noi creăm un anumit — să zicem oficiu al naționalităților, pentru ca să atragem anumite chestiuni spre a nu le rezolva. Căci pentru mulți acesta va fi sensul subsecretariatului d-voastră: locul unde se îngroapă anumite chestiuni care, dacă ar fi fost aduse la Ministerele cuvenite, ar fi putut să capete o soluție dreaptă.

Prin urmare puneți la toate ministerele oameni de căpătuială, ori de aici, ori din provinciile celelalte, puneți oameni cunoscători ai lucrurilor, oameni respectuoși de tradițiunile de toleranță ale poporului român și de hotărârile de la Alba-Iulia. Faceți ca aceste chestiuni să nu fie tratate, cum au fost tratate până acum, pe răpezeală, fără simțul datoriei; faceți să fie tratate în chip serios. Și, de altfel, Ministeriul de Interne are o mulțime de lucruri de făcut și nu trebuie să i se adauge pe lângă alte sarcini și sarcini de acestea în care nici nu se pricepe și în care nici nu poate da soluții. Iar, dacă este vorba de propagandă, cum adecă? Propaganda este un lucru care se îndreaptă împotriva naționalităților, care naționalități sânt nemulțămite și se plâng în străinătate, iar noi facem un oficiu și pentru dreptatea naționalităților și pentru combaterea plângerii naționalităților prin același subsecretariat de Stat? (Aplause.) Nu vedeți d-voastră că desvăluți un joc, care poate să fie al d-voastră, dar al națiunii române nu? Noi nu voim propagandă în contra cetățenilor români cari vorbesc de o altă limbă decât limba românească.

D. C. *Argetoianu*: Unde o vedeți d-voastră?

D. N. *Iorga*: Dacă este vorba să strigați, faceți-o în clubul d-voastră, și nu în Camera românească. Aici nu sânteți stăpân: sânteți ministru responsabil înaintea controlului Parlamentului. Prin urmare mă întorc la ceia ce spuneam. Propagandă da, propagandă împotriva tendinților bulgărești dacă sânt, împotriva tendinților rusești câte sânt, împotriva tendinților ungurești, foarte puternice, împotriva dușmanilor cari sânt dincolo de hotarele țării. Iar, dacă între naționalități poate să existe dușmani ai Statului român, nu cu Ministere și nici cu propagandă se pot ei combate, ci se pot combate cu măsuri pe care legea le ține la dispoziția oricărui guvern român. Dacă însă veniți cu Ministeriul d-voastră vag pentru orice și pentru nimic, Camera care ar consimți să voteze un astfel de proiect de lege care nu cuprinde nimic și în care guvernul, puterea executivă, poate pune tot, Camera aceia ar da măsura seriosității sale de judecală. (Aplause.)

CIV.

DESPRE SUBSECRETARIATUL LA INTERNE

(21 FEBRUAR.)

D. N. Iorga: Fiindcă d. ministru este aici, i-aş pune o scurtă întrebare.

În timpul când nu era Parlament, prin decrete-legi s'au înfiinţat trei Ministere şi subsecretariate de Stat, care nu au nicio valoare constituţională, şi atunci mi-am pus întrebarea aceasta: dacă nu era mai bine să desluşim mai întâiu situaţia Ministerelor şi subsecretariatelor care nu au nicio calitate constituţională, înainte de a pune mâna până în cot în tesaurul gol al ţării pentru a crea încă un subsecretariat. (Aplause pe băncile Federaţiei.)

D. Eusebiu Popovici, vice-şefedinte: D. ministru de Interne are cuvântul.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: D-lor deputaţi, protestez mai întâiu pentru aserţiunea finală că aş pune mâna până în col în tesaurul ţării.

D. N. Iorga: O faceţi gratis ?

D. C. Argetoianu: Nu, d-le Iorga aceasta este treaba noastră (zgomot, întreruperi). D-le Iorga, eu cred că subsecretariatul de Stat de la Interne, pentru a descărca atribuţiunile Ministeriului, este cel puţin tot atât de util ca şcoala de la Paris, pentru care aţi făcut un voiaj pe contul Statului. (Protestări pe băncile Federaţiei, zgomot.)

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune personală (zgomot). Nu pot să o primesc (întreruperi). Pe socoteala mea, pe banii miei munciţi, nu pe socoteala Statului am fost acolo...

D. C. Argetoianu: Ţi-a dat Ministeriul de Instrucţie 20.000 lei. (Zgomot mare.)

D. N. Iorga: Mi-a dat fără să-i cer! Era datoria lui. Mă duceam în misiune oficială. D-ta faci Ministere pe socoteala d-tale?

D. V. Madgearu: Este tot una cu bonurile de tesaur care i le-ai dat lui Schuller?

D. C. Argetoianu: Al doilea, chestiunea Ministerelor create prin decrete-legi, va veni înaintea Parlamentului odată cu ratificarea decretelor-legi (zgomot, întreruperi, vociferări.) (*D. Iorga* întrerupe). Eu rămân cu înjurăturile d-voastră și d-voastră cu banii Statului. (Protestări pe băncile Federației.)

D. N. Iorga: Cer cuvântul în chestiune personală.

Voci din majoritate: La urmă! La urmă!

D. Eusebiu Popovici, vicepreședinte: *D. Iorga* are cuvântul.

O voce din majoritate: Chestiunile personale, conform regulamentului, se vedează la urmă (mare zgomot).

D. Eusebiu Popovici, vicepreședinte: Onorată Cameră, s'a depus o cerere semnală de treizeci d-ni deputați pentru închiderea discuțiunii. Pun la vot închiderea discuțiunii. Camera a închis discuțiunea.

D. Iorga are cuvântul în chestiune personală.

D. Virgil Slăvescu: D-lor deputați, este bine să se știe că, dacă *d. Iorga* are cuvântul, îl are conform regulamentului pe care noi îl respectăm, iar nici de cum ca un succes al turbulenței de la stânga.

D. N. Iorga: Iau cuvântul, dacă voiți, în chestiune personală.

Dacă aceasta supără pe unii dintre membri majorității, care invoacă un articol al regulamentului, atunci iau cuvântul în chestiune de regulament, fiindcă socot că sânt chestiuni care, în orice Cameră, cer o lămurire imediată.

D. ministru de Interne, în stilul care-i este particular și pe care nu l-am creat eu, — nu sânt vinovat: o fi cineva nu știu, dar nu sânt vinovat pentru stilul d-sale.

D. C. Argetoianu, ministru de Interne: Dacă l-ai fi creat, ai fi făcut și d-ta ceva bun în viață.

D. N. Iorga: D-sa prelinde că singurul lucru bun

ce l-aş fi putut face în viaţa mea, ar fi fost să-l învăţ pe d-sa să ştie cum să vorbească.

Este o satisfacţie a d-sale personală, pe care eu nu o pot împărtăşi, căci, dacă aş vorbi aşa cum vorbeşte d-sa, nu s'ar mai cunoaşte: de este aici Adunarea deputaţilor sau altceva (aplaude pe băncile opoziţiei).

Prin urmare, d-lor, cu stilul care îi este particular, spun încă odată, şi să mă ferească Dumnezeu să vorbesc vre-odată aşa cum l-am auzit vorbind şi cum nu este în obiceiul mediului în care am trăit eu, dumnealui a ridicat încă odată o chestiune, care a fost pe deplin lămurită aici.

Eu am fost invitat la Collège de France să fac un număr de conferinţe. M'a invitat o societate pe care d-ta nu o practici, fiindcă dacă ai practica-o, ai vorbi de dânsa şi de mine, care am venit acolo, altfel decât cum o faci.

Pe de altă parte s'a creat de d-voastră, nu de mine (întreruperi pe băncile majorităţii)...

D. Dr. N. Lupu: Taci şi ascultă!

D. C. Davila: D-voastră ne terorisaţi, d-le Lupu.

D. M. Protopopescu: Acestea le-am auzit de atâtea ori, d-le Iorga, de la d-ta.

Guvernul bagă mâna în tesaurul Statului, aşa aţi declarat.

D. N. Iorga: D-lor, în al doilea rând, d-voastră aţi votat un proiect de lege prin care s'a întemeiat pentru folosul naţiunii noastre, pentru onoarea naţiunii noastre pentru concursul între civilisaţia noastră, cea francesă şi cea italiană, o şcoală la Paris şi o şcoală la Roma.

Nu am cerut nimănui pentru drumul meu acolo nicio plată, ci ea mi-a fost oferită, fireşte, de la început, de Statul în numele căruia mă duceam.

În cazul acesta e oricine nu a moştenit o avere pe care n'a muncit-o, sau n'a luat-o zestre.

Eu nu am moştenit nicio avere, pentru că înaintaşii miei averea, câtă au avut-o, au dăruit-o.

Eu am trăit prin munca mea, şi această muncă nu-mi este suficientă pentru ca să călătoresc fără plata pe care

Statul mi-o dă și e dator să mi-o dea, pentru munca pe care o cheltuiesc pentru dânsul (aplause).

Cât despre calificația d-tale față de cineva care, funcționar al Statului, se duce pentru a îndeplini o funcțiune de Stat, cu banii pe cari Statul trebuie să-i dea, cât despre această calificație, las să-ți răspundă orice om cinstit și muncitor care trăiește din munca și din banii lui, iar nu din munca și din darul altora (aplause prelungite).

Jumătate din banii pe cari i-am cheltuit, tot ceia ce am meritat pentru lecțiunile mele la Paris, s'a dus cu acest drum.

Jumătate din acești bani sânt resullați, deci, din o muncă pe care d-ta nu o cunoști.

Și, pentru a încheia lucrul, fiindcă d-voastră v'ați făcut studiile la Theresianum...

D. C. *Argetoianu*, ministru de Interne: Dar de unde ai scos aceasta ?

D. N. *Iorga*: Unul din lucrurile care mă încurcau totdeauna este acesta: cum se poate concilia această admirabilă școală de purtări frumoase, care este Theresianum, cu atitudinea d-tale cu Parlamentul ?

D. C. *Argetoianu*: Aceasta nu e nimic pe lângă atitudinea pe care o să am când voi ieși din Parlament.

D. N. *Iorga*: Nu ai fost în Theresianum, dar cultura d-tale armonioasă, pe care o documentezi, în orice prilej, trebuie să cuprindă și cunoștința limbii germane.

Iată ce spune însă Bodenstedt în două versuri:

„Er hebt die Deckel von der Vase:

Ein Wohlgeruch erfüllt die Nase.

Adecă „Ridici capacul de pe vas și un miros plăcut cuprinde Adunarea“.

Nu-mi trebuie, și nu dau alt răspuns. (Aplause pe băncile minorității.)

CV.

DESPRE LIPSA DIN CAMERĂ A LUI

IOAN I. C. BRĂTIANU.

(24 FEBRUAR 1921.)

D-lor deputați, să-mi îngăduiți să spun câteva cuvinte foarte liniștit și în conștiință dreaptă, într'o atmosferă foarte furtunoasă.

Ceia ce a fost la începutul discuțiunii era un lucru foarte simplu: era vorba de un deputat căruia nu-i place această Cameră, căruia îi plac Camerele în care cuvântul-i să poată avea un mare răsunet.

Căci, vedeți sânt două feluri de oameni politici: unii sânt delicați, alții sânt mai puțin delicați.

Un om politic mai puțin delicat este obișnuit cu un lucru cu care s'a obișnuit toată lumea politică în alte țări, anume cu opozițiunea cât de puternică și cât de violentă, firește, după cum o înțelege fiecare. Așa s'a făcut viața politică în țările care au un adevărat Parlament. Dar sânt persoane mai delicate, care nu pot să vadă în deputați decât fiii lor electorali. (Aplause.)

Cum se pare că acesta este cazul aici, căci d. Brătianu a spus de multe ori că nu-i place să vină în această Cameră. Plăcut, neplăcut, acestea sânt lucruri de socoteală individuală.

Când zice omul că nu-i place, trebuie să-i dai voie să se ducă din locul care nu-i place. Aceasta este absolut elementar. S'a adus o altă explicație, pe care am auzit-o în Parlamentul trecut.

D. C. *Banu*: Vorbești serios?

D. N. Iorga: Eu am acest obicei: vorbesc glumele lucruri serioase; adineauri am auzit serios lucruri care în mare parte nu erau decât glumețe. De altfel pe d-voastră, d-le Banu, personal vă apreciez foarte mult, și a fost un moment când amândoi aveam aceiași atitudine față de politica persoanei înseși pe care d-la o apărai acolo (întreruperi pe băncile liberale). Știe d-lui mai bine de ce vorbesc, decât dumneata (ilaritate.)

D-lor, dați-mi voie să vin acum la acel argument care este serios și în fond și în formă, ca să vă mulțămesc. În Parlamentul trecut, d. Brătianu a stat până la sfârșit. În momentul când era să se disolve Parlamentul, d-sa, nu știu dacă după o anumită manifestație și din cauza acestei manifestații, sau în afară de impresia pe care i-a produs-o această manifestație, a dispărut chiar în același moment cu o altă persoană cu care vă războiți acum d-voastră, liberalii, și care nu este prezentă, și se pare că disolvarea Parlamentului a ieșit dintr'o comună înțelegere între aceste două persoane (aplausc). Protestați? E și așa, și nu este așa. Iată de ce: este așa în sensul că d-sa aștepta un guvern care să trimeată mai puține telegrame omagiale și să facă mai mult jocul d-sale.

A venit însă guvernul care de sigur n'a făcut jocul nostru, dar jocul d-lui Brătianu mai puțin. Atunci, evident, mai ales după ce se făcuse verificarea atitudinii guvernului pe care îl instalase contra guvernului nostru (întreruperi, zgomot)...

Dar eu vreau să spun altceva, să spun scusa serioasă a lipsei d-lui Brătianu, căci pe cealaltă n'o admit ca serioasă, și iată de ce: Eu am văzut mai multe Parlamente decât cea mai mare parte din d-voastră, și am văzut și Parlamente liberale; le-am văzut de-ajuns, și la Iași și la București, ca să nu dau dreptul d-lui Brătianu să desprețuiască această Adunare, nici în ce privește valoarea membrilor săi, nici în ce privește proveniența lor electorală. Dar dumnealui a adus un argument real atunci, și argumentul era acesta. Zicea: se discută anume chestiuni de politică externă—, și nu fac nicio indiscreție, fiindcă s'a spus de mulți, și de d. Brătianu care ține foarte mult la secrete; eu cred că ține prea mult la secrete: alții

În prea puțin, cunosc și de aceia —, dumnealui, care ține deci prea mult la secrete, nu s'ar putea opri în anume momente ca din arhiva d-sale interioară să nu producă mărturisiri care să fie o adevărată catastrofă pentru țară. Se poate întâmpla: sânt persoane privilegiate, în interiorul cărora se cuprind taine așa de grozave că n'au decât să miște buzele pentru ca totul să se cufunde.

Întreb un lucru: când era Parlamentul nostru, chestiunea era și mai ascuțită decât acum și se putea teme d. Brătianu cu mai mult temei decât acum, căci la tribună d. Marghiloman a pretins că, pe anume coridoare de la anume oțeluri, persoane cu gulerul ridicat au venit să vorbească în numele d-lui Brătianu, dacă nu chiar d. Brătianu însuși, cu privire la anumite legături, evident ca să înșele pe Nemți, căci trebuiau față de ei anume precauțiuni. Și în momentul acela i s'au spus o mulțime de lucruri neplăcute: aceasta este misiunea noastră aici ni le spunem unul altuia. Și d. Brătianu a ținut un lung discurs. O știu foarte bine; n'aș zice că l-am înghițit, dar l-am ascultat două, trei ceasuri sau chiar în două ședințe. (Aplause.)

Prin urmare argumentul nu are nicio valoare: și atunci socoteala era foarte netedă. D. Brătianu, într'o formă particulară, — și nu numai d-sa are o formă particulară —, a spus: nu vreau să vin aici. Dați-mi voie, nu înțeleg în momentul de față necesitatea unor debateri așa de pasionate de la partid la partid. Pe d. Banu îl înțeleg, odată ce atmosfera biruise chestiunea, căci orice lucru are o chestiune și o atmosferă; une ori chestiunea biruie atmosfera, alte ori atmosfera biruie chestiunea. Atmosfera actuală este aceasta, o simțim cu toții. O umbră se strecoară pe la spatele nostru, nu pentru a ne executa pentru păcatele noastre, ci pentru a face un lucru pe care și alții l-au făcut în dauna unor oameni nevinovați; dar de două ori este prea mult. (Aplause.)

Chestiunea este foarte limpede și o punem înaintea țării ca și înaintea tuturor factorilor răspunzători. Țara nu poate să aibă un guvern decât cu o atitudine precisă față de problemele la ordinea zilei și ea are nevoie de un Parlament care, — să nu vă supărați (adresându-se

către Federațiune), este părerea mea —, eu cred că nu se poate dizolva fără să se arunce țara într'o fierbere de demagogie criminală (aplaude prelungite), căci sânt mulți oameni de treabă cari se zăpăcesc în ziua alegerilor. Și, dacă ar fi să se arunce, dați-mi voie, numai tabacul pe cari l-ați răspândit d-voastră la Iași, încă ar fi un lucru imoral și nu voim să se istovească Regia Monopolurilor Statului (aplaude).

D. G. Mârzescu: Și de sigur și banii d-lui Mihalache.

D. Mihalache: Aveți curajul să o repetați aceasta tare?

D. G. Mârzescu: Da, toți agenții și banii pe cari i-ați răspândit.

D. N. Iorga: D-lor, d. Banu a intervenit apoi în chestiune și a vorbit de viitorul partidului liberal. Și a vorbit în același timp și de o altă chestiune, dar tocmai la sfârșit, pe care țin să o lămuresc și eu, anume de posibilitatea unei înțelegeri, răzimirându-se pe cuvintele pe care le-a pronunțat astăzi d. președinte al Camerei, dacă nu le-a pronunțat aseară o altă persoană, — dar fiecare spune lucrurile la ceasul lui.

Și îi mulțămesc d-lui președinte că în conștiința d-sale este un lucru care individual este și în conștiința mea. (Aplause). Știți care lucru? Că noi ne găsim astăzi înaintea unor probleme a căror soluțiune durabilă nu poate fi dată decât prin înțelegerea tuturor factorilor politici vii, cinstiți și patrioți ai acestei țări. (Aplause.) Aceasta este părerea mea personală, care nu angajează pe nimeni, dar pe care nu o sacrific nimănui. (Aplause.) În această posibilitate, — și sânt în plin domeniu de ipotesă —, în această posibilitate trebuie să înțelegem fiecare un lucru, — fac o spovedanie de conștiință —, trebuie să înțelegem că nu poate exista o crimă mai mare față de țară decât aceia pe care ar comite-o orice partid, și partidul liberal și altele, care își închipuie că această țară poate fi salvată și îndrumată de forțele unei singure grupări și care ar socoti că a distruge pe cele care se găsesc în față prin teroare sau prin corupția care se numește une ori fusiune, ar putea aduce un serviciu țării.

Nu, d-lor, țara nu poate fi salvată decât prin o cola-

borare în jurul unui program minim de reforme adoptat de toată lumea și numai cu ajutorul tuturor energiilor oneste, care să înțeleagă că această țară a devenit România Mare, tocmai pentru ca să nu o poată confisca niciun buzunar mic. (Aplause.)

D. G. Mârzescu: Ați mai făcut un program, de ce nu l-ați realizat?

D. N. Iorga: Dați-mi voie. Iată, d-le Mârzescu, de ce nu l-am putut realiza. Noi am venit în luna lui Noiembrie și am găsit o situație detestabilă, și nu vă voi spune cine era vinovatul de această situație.

D. G. Mârzescu: De sigur noi!

D. N. Iorga: Dar vă voi spune punctul precis de când situația țării a început să devie grea. Când am scăpat, prin silința tuturor, prin devotamentul tuturor, prin sângele vărsat mai de fiecare familie și prin durerea îndurată chiar de fiecare familie, de rușinea stăpânirii nemțești, când apoi am serbat împreună victoria la sfârșitul anului 1918, se impunea necesitatea unui guvern fără niciun caracter de partid (Aplause.) Nenorocirea Țării Românești a început din graba ce ați pus-o d-voastră de a lua puterea pe sama d-voastră. (Aplause.)

D. G. Mârzescu: Vi s'a propus să intrați în guvern și ați refuzat.

D. N. Iorga: Niciodată în politică cineva nu este servil bine de partizanii săi, ci toldeauna de adversari. Dacă este vorba, să explic acest lucru, îmi pare bine că-l pot explica în public.

De altfel tipăresc chiar acum articolele mele din timpul neutralității și din timpul războiului, ceea ce înseamnă că am obiceiul să iau răspunderea tuturor lucrurilor pe care le spun, chiar dacă împrăjările se schimbă.

D. Brătianu, cu care am avut excelente relații și pe care îl socot ca bun patriot și ca om care a făcut și bine pentru țara aceasta și de aceea nu are dreptul să facă rău, răul pe care îl pregătește acuma (aplause îndelung repetate), d. Brătianu are pentru ce să-mi aprindă, dacă nu în fiecare serbătoare o lumânare pentru sănătatea mea, dar cel puțin de două ori pe an să o facă. Căci a fost un moment când rămânerea la cârmă

a partidului liberal, eu știu ce spun, căci am avut legăturile mele cu toate partidele din țară, — când deci rămânerea dumnealui la putere atârna de o aprobare sau o desaprobare a opiniei publice. Dar în momentul acela eu am conștiința că eram stăpân pe opinia publică.

Voci: Așa este.

D. N. Iorga: Și, d-lor, un singur moment, — față de toate acușările aduse —, nu m'am îndepărtat de principiul că, neputându-se înțelege partidele, neputând ieși din pielea lor de șarpe, totuși este mai bine ca în împrejurările grele să fie un singur partid puternic și disciplinat.

Eu eram convins că acțiunea d-lui Brătianu, — fără să fie cea ce o așteptam, căci s'a dovedit lipsită de inițiativă și de încredere în puterile vii ale acestei țări —, totuși era o acțiune care se putea aproba și susține.

S'a mântuit războiul: a venit guvernul generalului Coandă.

Ne-am felicitat cu toții că a venit guvernul generalului Coandă? Nu știu cât și prin ce cuvinte s'au felicitat alții, — căci nu este îngăduit să spun decât ceea ce se poate spune —, dar, față de generalul Coandă, o pot dovedi oricând, eu am avut cea mai leală atitudine.

Dar de-odată, așa netam, nesam, ne pomenim că pleacă; bătrânul domn Poni nu știa că nu mai este în Ministeriu La Ministeriu, când s'a dus, i s'a spus: d-voastră nu mai ființați, ați fost înlăturat. Așa de-odată prin pornirea aceasta, blăstămată, moștenită din veacurile rele, de a lua totul pentru sine și de a resuma numai singur Țara Românească. (Aplause.) Și s'a răsturnat guvernul Coandă, așa după cum am spus. Și mi se mai spunea de invitațiunea, care mi s'a făcut mie, de a face parte din guvernul d-lui Brătianu. Dar eu nu puteam face parte din acel guvern, odată ce desaprobasem căderea singurului guvern, care în acele împrejurări putea să facă alegeri libere, relativ libere, pentru că România Mare trebuia să înceapă prin alegeri libere pentru a da un Parlament necontestat. (Aplause.)

D-lor, când mi-a venit invitația d-lui Brătianu, — v'o

servească și pe aceasta, ca să vedeți că precedentul întrebunțat față de d. președinte al Camerei nu este nou, — d. Mârzescu s'a ostenit să mă caute la Iași. Căci eu rămăsesem la Iași, pe când alții își făcuseră intrarea triumfală la București, pentru meritele lor. (Aplause, ilaritate.) D. Mârzescu m'a căutat deci mai multe ceasuri la Iași ca să-mi arăte o telegramă care cuprindea într'însa mai multe lucruri și din care dumnealui mi-a celit partea care mă privia pe mine. Probabil că erau acolo numiri de prefecți de județe, de prefecți de poliție și înăuntru se mai spunea: cere d-lui Iorga să primească un Ministeriu fără portofoliu !

D-lor, era foarte sigur d. Brătianu că eu îl voiu refuza; d-lui este un om așa de inteligent, încât era imposibil să nu fi înțeles că am să-l refuz. Căci cum era să întru eu în acest guvern, eu cu trecutul meu, care aveam un singur defect și o singură calitate: acel defect, că nu mă putusem proba la guvern, și calitatea, — tot aceea —, că nu mă putusem proba la guvern, astfel că nu puteam fi criticat ?

De aceea nu m'am amestecat în această aventură, de adevărată lovitură de Stat: din partea unui singur partid politic, împotriva tuturor celorlalte partide (aplause); și, atunci, cred că d-sa putea să întrebunțeze față de mine o formă mai politicoasă și să zică așa: „spune-i d-lui Iorga să între în Ministeriu; cum și ce fel, vom vorbi mai pe urmă“. Căci tot era sigur dumnealui că am să spun: nu, așa că putea să mi se adreseze altfel decât prin șeful organizației locale, electorale, de la Iași și să-l pună să mă consulte, odată cu rânduiala funcționarilor cari vor veni, punând în rânduiala aceasta chiar și Ministeriul meu, fără portofoliu. Aceasta este toată chestiunea.

Am refuzat. De ce am refuzat ? V'am spus-o.

Am refuzat pentru că nu puteam, nu aveam niciun motiv patriotic și nici vre-un motiv de altă natură, să înrolez trecutul meu liber supt un alt steag de partid, care se ridica pentru a însemna dominațiunea tiranică asupra acestei țări. (Aplause.)

Acum încă una, — și o spun și pe aceasta pe sama mea

proprie, nu pe sama prietenilor mici de aici, pe cari nu țin să-i angajez întru nimic prin cuvintele mele. Eu cred că a bătut ceasul al unsprezecelea pentru concentrarea tuturor enrrgiilor noastre, cu condiție să iasă fiecare din carapacea accia, veche, păcătoasă, a interesului de partid și să înțeleagă că, după ce partidele au apăsă și exploatat țara, a venit momentul ca ele să se sacrifice pentru a o servi. (Aplause.)

CVI.

DESPRE REFACEREA DISCURSURILOR PARLAMENTARE.

(26 FEBRUAR.)

D. N. Iorga: Onorată Cameră, mi se pare că d. președinte merge prea departe în favoarea oratorilor cari ar vrea să-și modifice chiar și forma, pentru că art. 150 din regulament nu dă voie a înlocui un stil defectuos de la tribună cu un stil elaborat acasă, fiindcă nu poți să fii orator slab la tribună și orator excelent în odaia d-tale de la otel. (Aplause.)

Acestea sânt, nu numai relativ la ideie, dar relativ și la capacitatea oratorică: te pricepi acolo la tribună, așa trebuie să iasă și la *Monitorul Oficial*; nu te pricepi, așa trebuie să iasă la *Monitorul Oficial*.

Și chestiunea aceasta este o chestiune veche, d-le Mârzescu. Erai și d-ta în Cameră, când, față de obiceiul răposatului Dimitrie Sturdza de a-și rescrie discursurile acasă, aici era foarte agresiv, îi târmozia pe toți, și după aceea se ducea acasă și ieșea un discurs de o formă diplomatică perfectă. Și eu am ridicat în 1907 această chestiune pentru a spune că oratorul nu-și poate reface discursurile acasă. Acestea sânt lucruri de autenticitate și supt raportul formei și supt raportul fondului și, prin urmare, a strica autenticitatea discursului, cu elaborațiuni trudite acasă la lumina electrică, acesta este un lucru care nu se poate îngădui. (Aplause.)

Când eram președinte, am văzut un asemenea discurs: nu știu dacă era al d-voastră ori al altcuiva, și am spus: fiindcă a apucat să se dea la *Monitorul Oficial*, aceasta

să fie ultima oară când pot tolera refacerea de discursuri. Aici, în regulamentul acesta nou, s'a spus: „se comunică spre a le revedea și reclifica supt raportul exclusiv al formei“..

D. *Becescu-Sylvan* (întrerupe.)

D. *N. Iorga*: D-ta vorbești destul de corect ca să aperi pe oratorii cari nu se exprimă corect, decât numai când se găsesse cu picioarele goale în papuci la otel.

D. *Becescu-Sylvan*: Ce însemnează „formă“ după d-ta?

D. *N. Iorga*: Să faci o petiție la Academia Română. Este o chestiune așa de gravă, încât nu pot să-ți răspund eu singur. Să-mi faci o petiție fără timbru și eu intervin să ți se dea răspuns prompt. (Ilaritate.)

D. *Becescu-Sylvan*: Nu primesc lecțiuni de formă literară, când d-voastră nu o aveți.

D. *A. C. Cuza*: Mă asociez la interpelarea d-lui *Becescu-Sylvan*.

D. *N. Iorga*: Să dați adresa Academiei d-voastră și să dați și suburbia unde își ține reședința. Academiiile noastre centrale nu au nevoie de aprobarea academiilor de mahala.

Prin urmare, vă mai spun încă odată, d-le președinte,— căci către d-voastră mă adresez —, că, numai în cazul când notele stenografice sânt luate fals, când au o formă neacceptabilă supt raportul gramatical, se poate introduce gramatica. Dar talent nu se poate introduce, atunci când nu-l ai la tribună. (Aplause.)

CVII.

PENTRU POLONIA.

(2 MART 1921.)

D-le președinte, Opozițiunea Națională se unește la cuvintele d-voastră de salutare, care se îndreaptă, nu numai represintantului unei țări prietene, unui nobil popor care prin sacrificii a ajuns la întemeierea din nou a Statului național, zdrobit prin violență, dar și către cineva care are în sângele său o picătură din sângele glorios al Domnilor Moldovei. (Aplause prelungite. Adunarea se ridică ovaționând.)

Poporul Polon și Poporul Românesc au fost unite, secole întregi, în apărarea, pe această graniță a civilizațiunii și a creștinătății, a aceleiași cauze. Noi cu trupurile noastre am făcut front pentru apărarea Poloniei. (aplaude), iar Polonia, cu străjerii Moldovei în fața ei, a păstrat și pentru noi tesaurul acelei civilizațiuni latine, pe care am părăsit-o o clipă pentru slavonismul Răsăritului, ca să ne întoarcem cu atât mai mult la tradițiile strămoșilor noștri. (Aplause.)

Unindu-se însă la salutarea președintelui Camerei, Opoziția Națională înțelege a mai da încă un sens acestor cuvinte de prietenească primire a represintantului Poloniei. Într'adevăr principele Sapieha înfățișează astăzi unirea atât de necesară pentru țările nouă între cele mai vechi tradiții și între cea mai sinceră democrație modernă. (Aplause prelungite.)

Coborîtor al regilor Lituaniei de odinioară, numărând între înaintașii săi pe atâția dintre fruntașii nobilimii Poloniei de odinioară, Principele Sapieha se găsește în

Ministeriul presidat de un țăran care s'a ridicat de la munca plugului, ca Romanii cei vechi, pentru a munci pentru apărarea și înălțarea patriei sale. (Aplause prelungite.)

Pentru aceasta sufletul său aristocratic este presidat nu de un individ izolat, ci de sufletul însuși al națiunii de astăzi, încorporat în munca și în speranțele lui. (Aplause.)

Și cred, domnule președinte și domnilor colegi, cred că ne unim cu toții în credință, cum că, ori de câte ori pașnicul Popor Românesc și Poporul Polon, care are nevoie de pace, (ar fi lovite în drepturile lor, sau în dorința lor de a se ocupa de o muncă constructivă, acei cari s'ar ridica împotriva păcii tuturor și împotriva dreptului nostru comun, ne vor găsi totdeauna alături. (Aplause prelungite, ovațiuni, Adunarea aplaudă în picioare.)

CVIII.

PENTRU VALIDAREA LUI I. GH. DUCA.

(3 MART.)

Onorată Cameră,

În ceia ce ne privește pe noi, cea mai mare parte dintre membrii opoziției naționale s'au raliat la acest punct de vedere: credem că raportul pe care l-a înfățișat d. Bilciurescu nu este în de ajuns de precis și am dorit să avem o precisiune mai mare decât aceia care exista în momentul când s'a cetit întâiul raport.

Ne ținem la punctul acesta de vedere în generalitatea noastră și, prin urmare, nu se va vota nici într'un sens. nici în altul, de oare ce dovezile care s'au adus aici în Cameră nu ni se par îndestulătoare.

În ceia ce mă privește pe mine, regret că această hotărâre solidară mă împiedecă de a spune încă odată că aş vota pe d. Duca, pentru motivul că în Camera trecută a fost elementul pe care-l știe toată lumea și că am avut de suferit de pe urma atitudinii d-sale și, în al doilea motiv, pentru că eu cred că nu s'ar aduce nici prea mare folos și nici o prea mare primejdie pentru Cameră, dacă d. Duca ar intra într'însa.

CIX.

VALIDAREA LUI C. STERE.

(8 MART 1921.)

Onorată Cameră,

Această Adunare, ca toate Adunările tinere, are o mulțime de calități și un mare defect. Calitățile stau în aceia că fiecare din membrii săi are nesfârșite lucruri de spus (ilaritate); defectul este că lucrurile acestea se spun une ori atunci când nu e loc să se spună.

Discuțiile presupun oamenii tineri, oameni noi în politică, cari aduc toate lucrurile pe care le cunosc, dar eu cred că această Cameră este înainte de toate, — de aceia a fost aleasă —, ca să dea unei țări care nu are o Constituție Constituția care-i lipsește, ca să dea unui popor care așteaptă reforme reformele de care nu se mai poate lipsi. (Aplause.) Și așa zice încă mai mult, pentru mine, — v'o spun, pot să zic, mai mult decât oricând că vorbesc pentru mine —, să dea acestei țări, — nu vă supărați, — care nu are un guvern, guvernul. (Aplause din partea minorității.)

În schimb, ce se întâmplă? Într'un moment hotărît critic din toate punctele de vedere, în momentul acela se aduce chestiunea unei validări, chestiune în care se întâmplă să fie amestecată onoarea unui om. Evident un lucru foarte important: fiecare are dreptul să vină să arăte, atunci când onoarea lui e atacată, în ce fel crede că o poate apăra. Dar în toate socotelile acestea de validare, noi sântem datori să mărgenim lucrul în cercul însuși al validării. Nu am făcut răspuns la Mesagiu, lucru foarte cuminte: cu cât așa-numitul răspuns la Mesagiu

va fi mai scurt și vor vorbi numai persoane care pot să aducă o experiență, o soluțiune, un adaus la înțelepciunea politică a neamului, cu atât mai bine, dar să o facem când trebuie, pentru ca nu, în orice moment, orice deținător tainic al unui discurs la Mesagiu să vină să ni-l servească; înțelegeți că este prea mult. Așa încât de ce trebuie să ne ținem noi acum? De ceia ce ni se înfățișează, după regulamentul cel nou al Camerei, de către comisia de validare. Nu? Comisia aceasta de validare spune însă două lucruri, de care să-mi îngăruiți să mă ocup în cel mai scurt timp în care ar putea să încapă lucruri care nu s'au spus și cred că trebuie să se spună, adecă: întâiu, comisia de validare a declarat că, cercetând toate actele privitoare la alegerea de la Soroca, a constatat că un număr foarte mare de alegători de acolo, un număr strivitor de alegători, — partidul liberal a avut, nu știu 200 sau 900 de voturi... (Ilaritate.)

O voce: 900.

D. N. Iorga: 900? Mă așteptam la 200. Un număr covârșitor de alegători a trines pe d. C. Stere, a cărui validare se discută.

Dar ni s'a spus că, în ceia ce privește formele, nu a găsit niciun fel de lipsă. Pe de altă parte a ridicat comisiunea, — comisiunea a ridicat —... (*D. General Cantacuzino* întrerupe). *D-le general,* să nu vă impacentați: d-voastră sânteți un admirabil om simplu, iar eu sânt un biet om complex. (Ilaritate.)

Comisiunea a zis, încă odată, în declarația sa, că nu este niciun viciu de formă și că, prin urmare, puteți să-l validați.

S'a adus însă în discuție de comisiune, — și nu sântem noi vinovați de acest lucru, căci a fost adus în discuție de comisiune —, a adus acest fapt al atitudinii, al purtării alesului de la Soroca în timpul ocupațiunii.

D. D. R. Ioanițescu: *D-le Iorga,* eu sânt raportorul.

Voci: Jos! Jos!

D. N. Iorga: Vă rog, eu primesc orice fel de colaborare, căci nicio colaborare nu mă poate face ridicol. (Ilaritate.)

D. D. R. Ioanițescu: De sigur că nicio colaborare cu-Federațiunea nu v'a făcut ridicol, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Am spus: nicio colaborare.

D. D. R. Ioanițescu: Vream să vă arăt că mai există o contestațiune, semnată de zece deputați, și care, conform art. 7, nu putea fi luată în discuție decât de plenul Adunării și am trimes această contestație plenului Adunării.

D. N. Iorga: Tocmai aceasta vream să spun și eu.

Pe lângă declarația că nu există viciu de formă, ni se mai atrage atenția că este o contestație sau că sânt două contestații la comisiune, care privesc atitudinea pe timpul ocupațiunii germane în orașul unde ne găsim, a celui care a fost ales.

Și, potrivit articolului 7, în care se spune că trebuie să se facă o anchetă, dar al cărui cuprins nu mi se pare că e așa de larg, mă așteptam, după raportul comisiunii, potrivit art. 7, să examinăm noi înșine această atitudine a d-lui Stere. Nu este așa? Aceasta ni cereați d-voastră: să holărîm cu privire la d-sa; să examinăm atitudinea pe care a avut-o și să luăm o hotărîre față de alesul de la Soroca.

Eu mă așteptam, după cum, de altfel, se așteptau și toți oamenii cari au fost atunci în sală, căci unii au plecat. dar la un moment dat cei mai mulți au fost acolo, mă așteptam ca, auzind alăția oratori, timp de o săptămână sau aproape o săptămână, ca această chestiune să fie pe deplin lămurită, fiindcă nu mi-ar fi plăcut s'o lămuresc eu. Dar am văzut că toate exercițiile de retorică s'au învărtit numai în jurul acestei chestiuni, fără s'o atingă, ceia ce de sigur este foarte elegant, dar nu este practic. Din această cauză, vă rog să-mi permiteți ca în ceia ce voiu vorbi să ating numai această chestiune.

Eu cunosc pe alesul de la Soroca. Îl cunosc de foarte multă vreme, dar nu-mi veți putea cere mie să fac biografia sau contra-biografia alesului, după cum ați auzit că s'a făcut aici până acum; nu mi se poate cere să urmăresc toată viața trecută a unui deputat și să-i verific toate calitățile pe care și le atribuie; acestea eu cred că sânt lucruri care privesc pe fiecare. Dar, d-lor deputați, obiectul discuției noastre este foarte lămurit. Pe de o

parte se pune întrebarea dacă admitem noi că formele au fost îndeplinite în ceea ce privește alegerea de la Soroca, că, prin urmare, această alegere poate fi validată, dar, în al doilea rând, dacă, precum cere comisiunea prin raportul său, dacă atitudinea alesului de la Soroca a fost mulțămitoare pentru sentimentul național. Și, mai mult decât atât, dacă el e supus sau nu acelor sancțiuni care ating pe oricine care, când o țară e în războiu, — și nu se poate ca sancțiunile să privească pe toată lumea, afară de d-sa, — își poate permite să aibă altă politică, atunci când oștile luptă în contra dușmanului? (Aplause prelungite.)

Veți zice: două lucruri care cred că sânt într'o legătură strânsă? Părerea mea este că sânt într'o legătură foarte strânsă, și această atitudine poate să aibă o hotărâre asupra votului nostru. Aceasta este partea cea mai puțin elucidată și care de aceia pare mai vrednică să venim la dânsa, iar după aceia vom vede ce concluzii se pot trage.

D-lor, a fost vorba de ziarul „Lumina“. Toată acușarea este asupra scoaterii la 1-iu Octombrie 1917, în București, pe când era ocupat de trei armate dușmane, a unui ziar de luminare patriotică. Și, cum „Lumina“ nu poate să se ascundă și cum nu poți să împiedeci „Lumina“ de a trece dincolo de o linie de sârmă, „Lumina“ a pătruns în tranșee, care au primit lumina. Dar, din fericire, în tranșee a fost ceva opac: sufletul soldaților noștri cari luptau și dare a făcut că el nu a primit „Lumina“. (Aplause.) Au luat deci ziarul „Lumina“, — căci, vedeți, d-lor, profesiunea mea este de istoric; eu mă ocup cu studiul istoriei și știu ce ne poate învăța istoria. Istoricul umblă cu orice și este dator, fie că-i place sau nu-i place ceea ce cercetează, ca, atunci când i se înfățișează o chestiune, să răscolească întregul material privitor la ea, și să culeagă din întregul material, — și aici este piatra de încercare a istoricului —, numai ce este de natură a nu plictisi pe ascultător sau pe cetitor și numai ceea ce este de esența însăși a chestiunii. Am aici și volumul tipărit al alesului de la Soroca, și sosit atunci când eram la Iași.

Veți întreba d-voastră: v'a durut? Evident că ne-a durut, dar mai poate să fie vorba de aceasta? Dacă, în momentul în care, după lucrurile prin care trecusem, după suferința pe care o scormoniseră în inimile noastre acele lucruri, după lovitura primită în trup și în obraz de către noi, putea să nu ne doară această carte? O carte scrisă de un Român în românește pentru Români și în care se spunea că războiul nostru este zădarnic, că suferințele și nenorocirile noastre sânt fără folos și că nu există pe lume altă icoană mai sfântă la care să ne închinăm decât icoana vrăjmașului nostru biruitor, care ținea țara supt călcâiul său. (Aplause.)

Evident, d-lor, că ne-a durut. M'a durut, dar datoria omului politic nu este numai să-și dea samă de durerea sa, ci, în același timp să ție sama de tot ceia ce trebuie să concurgă ca să ajungă la un rezultat care să poată fi valabil în viața publică.

Am observat aici o mare greșeală. Vedeți, noi, Camera, nu sântem o vitrină: noi sântem o fabrică. Prin urmare lucrurile care sânt introduse aici, în Cameră, trebuie să între în mașinăria acestei fabrici, ca să producă un rezultat practic. Amatori de a intra ca muncitori la această fabrică sânt mai puțini decât aceia cari ar dori să se etaleze de dimineață până seara ca la o vitrină. De aceia am căutat și caut să aleg ce ar putea fi în adevăr folositor pentru discuția acestui cas, și iată ce am ales:

Vă înfățișez d-voastră întâiu o serie de fapte care arată atitudinea alesului de la Soroca față de războiul nostru național. Al doilea, — le citez fără să exprim nicio judecată asupra lor: o să pun această atitudine a sa în legătură cu diferitele faze prin care au trecut evenimentele. Al treilea, firește, voi arăta cum se poate califica această atitudine și ce rezultate ar trebui să aibă, dar nu aici, în Parlament, și nu în acest moment.

Aceasta vă voi dovedi-o pe urmă, și cred că veți fi de aceiași părere ca și mine: anume că lucrurile întârziate în politică nu sânt lucruri pe care le poți relua când vrei, și că lucrurile care privesc o națiune nu pot fi reluate de un partid, și că lucrurile care interesează cea-

surile cele mai mari nu pot fi reluate oricând. Este o greșeală care s'a făcut, și d-voastră veți trage concluziile.

Vin la partea întâiu, la atitudinea ziarului „Lumina“.

La 19 Novembre 1916, alesul de azi de la Soroca, se îndrepta către... Regele României. La 19 Novembre aceasta însemnează momentul cel mai teribil din sfărâ-marea rezistenței noastre aici, în șesu' muntean. Și-i vor-bia astfel: iau cuvintele din numărul de la 27 Septembrie 1917 al „Luminei“.

D. C. Stere: Titlul?

D. N. Iorga: Data ziarului de la 27 Septembrie 1917, scrisoarea adresată M. S. Regelui poartă data de 19 No-vembre 1916. Sistemul acesta de a se adresa scrisori Regelui, pe care l-am practicat și eu mai târziu, — nu știu dacă am făcut bine sau rău —, era foarte puțin obișnuit în momentele acelea, dar ce nu face omul la vreme de războiu? Iată ce spune: „Înțeleg, Sire, că în situația de fapt asupra căreia nu insist, România să-și urmeze destinul și să nu încheie pace separată“.

Reserve de conștiință, care sânt permise oricui. Ceia ce nu e permis nimănui este să ieși din rezervele con-științei d-tale, ca să faci alte fapte decât faptele acelea care se săvârșesc în momentele acelea în numele țării d-tale și supt steagul acelei țări. „România să-și urmeze destinul și să nu încheie pace separată.“ Prin urmare se recunoștea că România are un destin, că acest destin trebuie urmat și că pacea separată în momentul acela nu se poate încheia.

Au mai fost unii cari au crezut așa, și pe cari îi deplâng. Războiul nostru nu era numai urmărirea cu mijloace materiale a unui scop material; nu, ci era numai îndeplinirea prin forță în serviciul dreptății a unei ne-cesități naționale, era manifestarea conștiinței noastre într'o luptă care se ducea între dreptul jignit și cea mai oribilă tiranie care a amenințat vre-odată lumea. (Aplause prelungite.) De aceea, pacea separată cu un dușman care este numai al țării și al neamului său, în anume îm-prejurări, poți s'o închei, dar pace separată cu acei cari aveau în programul lor strivirea dreptului și simțurilor

celor mai firești ale lumii întregi, pacea aceasta nu se poate încheia.

Și ceia ce m'a mângâiat în timpurile cele mai grele ale războiului a fost acest fapt, că, ori, cum s'ar fi încheiat tratatul de pace, erau în lume popoare destul de nobile, care câștigaseră în lupte de veacuri alâta simț de libertate, încât niciodată nu ar fi putut trăi supt regimul prusian.

Această declarație vă rog să o rețineți: alesul de azi de la Soroca era dispus să acorde Regelui României că războiul trebuie să urmeze și națiunea română are de la d-sa libertatea de a-și urma destinul. Nu e chiar așa mult, dar totuși este ceva.

Venim acum la foaia care a apărut la 1-iu Septembrie 1917. S'a discutat aici întru cât data aceasta era bine să fie aleasă sau ba pentru manifestarea divergenței față de ceia ce făcea România luptătoare din Moldova, dacă, prin urmare, împrejurările puteau măcar să îngăduiască așa ceva de pe urma politicei care începea să fie practică din nou la această dată. S'a explicat destul de bine ca să nu revin.

Să vedem însă ce cuprindea foaia, încă din cele d'întăiu numere, în ce privește războiul nostru și în ce privește onoarea noastră de popor învins, dar care nu se dădea. Fiindcă la Iași ceia ce am afirmat întâia oară când ne-am adunat și ceia ce a avut un răsunset de la un capăt la celălalt al lumii e: că, învinși prin puterea împrejurărilor, prin uneltele atelea diabolice am fost, dar sufletul din noi nu se dă. (Aplause prelungite.)

La 7 Octombrie iată cum se definia războiul nostru: „Atentat împotriva neamului.“

La 2 Octombrie: „Eu nu văd în Germania un vrăjmaș, care ar căta să ne strivească; nu Germania ne-a atacat, ci noi i-am impus războiul. Și, dacă în războiul pe care nu l-a voit Germania, a ieșit ea învingătoare, ce vină îi putem aduce?“

Vina care i-o putem aduce e că a tratat populația noastră ca pe o adunătură de negri, că nu a fost cruzime pe care să n'o fi exercitat-o față de dânșii, că nu a fost umilință pe care să nu o fi suferit clasa conducătoare,

că nu a fost insultă cu care să nu fi pălmuit sentimentele noastre cele mai sfinte, într'o țară în care caii soldaților profanau altarele bisericilor, într'o țară în care onoarea femeilor noastre era obiect de veșnică batjocură din partea Germanilor și slugilor lor. Și în *Lumina* ni se spunea că, dacă Germania a ieșit învingătoare, ce vină îi putem aduce ei, noi, vinovații cari, pentru a izbândi drepturile noastre, am declarat războiu Germaniei.

D-lor, eram în casa primului-ministru de atunci, când a venit o telegramă, neașteptată pentru dânsul, căci a avut naivitatea să nu aștepte așa ceva, telegramă care anunță războiul declarat de Germania. Am venit la sfârșitul războiului, am venit la ceasul al unsprezecelea al războiului, pentru a izbândi drepturile noastre, am venit asupra Austro-Ungariei pentru a smulge pe Românii cari de atâtea veacuri stăteau acolo și cari nu puteau să participe la viața noastră națională în concurența crescândă a energiilor naționale.

Nu am provocat Germania. Vă voi spune încă un lucru. Văzând crimele pe care le-au comis Germanii la Louvain, văzând comorile de artă care dispăruseră supt trecerea armatelor cotropitoare, ni-am stăpânit un sentiment de indignare și am avut curajul să spunem că facem deosebire între Austro-Ungaria și Germania, pentru că în Austro-Ungaria stăteau drepturile noastre și nu ne puneam cu dânsa într'un conflict de aceeași natură ca acela cu Germania, cu care aveam conflictul dintre două conștiințe care nu se puteau împăca.

Mai departe, ca să nu se creadă că declarația de la 2 Octombrie era întâmplătoare, la 5 Octombrie se repetă același adevăr. „Nimeni nu ne-a atacat.“

O zi mai târziu, iată cum se infățișează pentru ziarul de la București originea războiului nostru: „Doi, trei oameni cari, din întâmplare, se aflau la cârmă în clipe de cumpănă au distrus însăși basa morală a oricării uniri dintre cetățeni, crezându-se în drept să treacă cu buretele peste Istoria noastră seculară“.

La 9 Octombrie ce-am făcut noi era un „daltonism“ și smulgea autorului articolului, alesului de la Soroca de astăzi, această exclamație: „biala minte omenească!“.

Și eu zic: „biala minte omenească!”. Și iată de ce: Cine își închipuie că prin mijloace raționale, pregătite cu oricâtă școală și hrănite de oricâtă cultură, se resolvă problemele politice, acela nu face deosebire între rațiunea individuală și rațiunea maselor, între rațiunea națiunilor, care este nouă părți din zece voința strămoșilor acumulată în generațiile care trăiesc și numai o zecime este elementul de deplină conștiință rațională. Așa că, dacă este să deplângem raționalismul, putem zice: da, „bială minte omenească“, ea care-și închipuie că toate problemele mari se pot rezolva cu silogisme!

La 10 Octombrie erau apostrofați astfel cei cari credeau că Germania poate peri: „Poate peri Germania de astăzi: geniul ei va trăi însă, va trăi câtă vreme se va bate o inimă nobilă“...

Da, geniul german al lui Schiller, geniul german al lui Goethe, geniul german al lui Luther, dar geniul acelei Germanii care venia la noi să zdrobească un drept, omorând însăși națiunea care putea ridica din nou acest drept, această Germanie dacă ar fi perit, ar fi fost o binefacere pentru dezvoltarea omenirii. (Aplause prelungite și repetate.)

Și mai departe în ceia ce privește legătura dintre noi și Germania:

„În trecut, rasa germanică n'a putut răsbate pe vremuri. Și Orientul a fost cuprins de întunec, infiltrația germană a făcut câteva târguri care nu s'au putut dezvolta, a adaus câteva elemente de bizantinism. Am avut orașe germane, care au degenerat și care nu au contribuit la dezvoltarea noastră. Și Orientul a fost cuprins de întunec fiindcă nu răzbise cultura germană. Și, observați: încă la 1917, a doua zi după Mărășești, când s'a căutat să se strivească și ultima forță luptătoare a României, pe jumătate, mai mult decât pe jumătate invadată: „acum începe să se împărtășească de comorile vieții intelectuale și sociale ale Apusului“. Și este vorba și de Austria: „Am arătat, altă dată, misiunea îndeplinită aici de Monarhia habsburgică, ea însăși o creațiune a rasei germanice“.

D-lor, s'a pus și chestiunea direcției războiului. Sânt

unii cari și acum vorbesc de nevoia noastră de a alege între Rusia, care amenință existența noastră națională, de o parte, — celebrele Strâmtori ale d-lui Vintilă Brătianu care, dacă ar fi aici, i-aș spune că mai are și altele — (ilaritate), și, de altă parte, Austro-Ungaria. Și se spunea: Austro-Ungaria mai ține; Rusia se desface acum; prin urmare trebuie să mergem întâiu în Rusia, și să așteptăm ceasul, mai târziu, când Austro-Ungaria se va desface.

După autorul articolului nu ar fi fost bine să se desfacă, fiindcă „această creațiune a rasei germanice“ a avut o misiune în părțile noastre, care nici nu o fi fost îndeplinită, te trezești, pe deplin! (Ilaritate.)

Dar să mi se permită să fac și eu o socoteală, care nu este așa de raționalistă și se poate exprima într'o formă așa de simplă. Dreptul nostru național era să luăm dreptul nostru din două părți. Niciunul din acei cărora voiam să li luăm ceva, nu era să ni mulțamească pentru aceasta, sau, dacă ar fi altfel, cel puțin până acum nu s'a adeverit, căci până acum niciunul nu s'a presintat ca să ni mulțamească pentru că am desrobit cutare sau cutare provincie românească. Ne urăsc de moarte și unii și ceilalți. La Budapesta se sfîntesc statui care înfățișează provinciile smulse de la trupul Ungariei, dincolo în Rusia, același sentiment fără deosebire, și s'a tot vorbit de Rusia țaristă, ca și cum între Rusia țaristă și cealaltă ar fi vre-o deosebire; nu, d-lor, este aceeași pornire brutală, asiatică, de a ținea populații străine în robie și, cu minciuna bolșevistă, sau fără minciuna bolșevistă, a impune Europei același regim. (Aplause prelungite.)

Și, atuncea, d-lor, în concepția mea, foarte simplă și foarte naivă...

D. Gh. Cristescu (întrerupe și nu se aude).

D. N. Iorga: D-le Cristescu, eu vorbesc de Rusia aceia care era înainte de a merge dumneata acolo. (Ilaritate.)

D. G. Cristescu: D-voastră vorbiți de Rusia țaristă. Dar, în ce privește pe Rusia socialistă, mă simt solidar cu ei: sânt oameni cinstiți. (Zgomote.)

D. N. Iorga: D-lor, dacă noi am spune că ne simțim

solidari cu Rusia socialistă, după ce nu am gustat-o, ar fi un sacrificiu, dar, când d-lui, după ce a gustat-o, spune că este solidar, este de zece ori mai mare sacrificiul. Uitați-vă la dumnealui. (Mare ilaritate.)

Prin urmare, fac numai această socoteală simplă: Liberăm Ardealul, cu dușmănia Ungurilor, — de care nu ne temem chiar așa de mult —, în spate, puteam oarecum să ne apărăm mai bine de ceia ce ni-ar putea veni de la revanșa rusească, care, în orice vreme, ni se pregătește decât, dacă, trăind Ungaria și mai departe, noi, răzîmându-ne, după luarea Basarabiei, pe orice fel de Rusie, am fi căutat să resolvim problema Austro-Ungariei.

De altminteri, dacă este să trec de la naivitatea mea la finețele diplomației, d. Grigore Filipescu are, mi se pare, și azi în buzunar o scrisoare, pe care mi-a arătat-o acum câteva zile, a unui excelent diplomat, care spunea, cunoscând lucrurile din Austro-Ungaria nu din călătorii și din articole de reviste și gazete, tratate cu raționalismul acela ieften, ci fiindcă stătuse acolo și cunoscuse oamenii, spunea cum fierbeau popoarele înlăuntru, căci popoarele fierbeau, dar în capul oamenilor conducători ai Monarhiei ori nu fierbea nimic, ori ceia ce fierbea nu era a bine. Cu un element și cu altul Austro-Ungaria se ducea de răpă. Și, prin urmare, vedeți că nici într'un fel, nici în celălalt nici măcar legitimarea raționalistă a acestei atitudini nu se poate admite.

Dar trec răpede asupra faptului, fiindcă îmi închipui că toate legitimările raționaliste încă nu permit cuiva, atunci când dușmanul se găsește pe teritoriul național, să facă și cel mai mic semn de aprobare a dușmanului (aplause), oricâte calități ar avea acest dușman.

Mai departe, războiul european avea, între alte ținte, luarea Alsaciei-Lorenei. Ei bine, fiindcă era vorba de luarea Alsaciei-Lorenei, directorul *Luminii*, alesul de azi de la Soroca, scotea acest strigăt: „Trist animal este omul“, fiindcă Francesii își aduc aminte că au avut, două veacuri și mai bine, Alsacia și Lorena. Și am fost și eu acolo în Alsacia-Lorena și am văzut iubirea care încunjoară pe Francesi acum, și îmi dau bine sama că un popor care a luat parte două veacuri la cele mai mari transformări

ale altuia poate să fie legat, oricare i-ar fi limba, de poporul acela. Să zici d-la că omul în întregime este un animal așa de trist, fiindcă Francesii se gândesc la Alsacia-Lorena, îmi închipuiu că nu era un lucru cu desăvârșire indicat în acele momente.

Se încheie armistițiul. Încheindu-se armistițiul, — și știe toată lumea ce zdrobire a fost la Iași, pentru noi toți, când s'a încheiat armistițiul, care nu a fost încheiat de noi, ci de ticăloasa armată trădătoare a Rusiei descompuse, când am fost târiți, într'o formă așa de uluitoare, într'un act care părea că distruge atâtea speranțe ale noastre.

D. A. C. *Cuza*: Plâneau soldații pe front...

D. N. *Iorga*: Ei bine, d-lor, în aceste momente, într'un articol de fond neiscălit, dar cu litere cât unghia, se scria în *Lumina*: „În fine surâde și acestei țări mult încercate zorii păcii“. Supt forma armistițiului din Novembre!

La 9 Decembre un alt articol, cu litere tot așa de mari, în fruntea *Luminii*. Se bucură că „putem relua drumul ce îl arătaseră marii noștri bătrâni“. „Marii noștri bătrâni“ au fost niște oameni foarte simpli. Au învățat, până foarte târziu, puțină carte, au cunoscut din lume numai o mică parte. Puterea cea mare a „marilor noștri bătrâni“ este însă că au știut să moară pe brazda lor de pământ ca să păstreze onoarea, sau, cum se zice pe românește, obrazul acestei țări. (Aplause prelungite pe băncile majorității.)

Se știe situația pe care a produs-o armistițiul. Într'a-devăr nu mai știam unde să ne îndreptăm. În articolele noastre poate se oglindia această desorientare. Nu era suflet de Român care să nu fi strigat, și Ardelenii nu l-au putut auzi, și așa fi vrut ca d. Maniu să le fi auzit, aceste strigăte de durere, pentru că atuncea rămâne în fundul sufletului un residuu, care se preface, în anumite momente, într'un strigăt de durere comun cu noi aceștia, cari am răbdat aici, și pentru noi, și pentru d-voastră și pentru Basarabia, și pentru toată lumea. (Aplause prelungite, strigăte de bravo.)

Vă asigur că nu era extraordinară filosofia noastră

politică în momentul acela: erau lucruri care puteau să fie atacate din punct de vedere al logicei, dar nu știu să se fi inventat un sistem de filosofie de un părinte care plânge la sicriul copilului său.

La 12 Decembre, în momentul când situația la noi era așa cum o spun, în momentul acela *Lumina* ni aduce această formulă privitoare la Germania: „Germania poate fi mândră de calea parcursă după 12 Decembre 1914“. Cale în care a stat toată atrocea noastră durere, tot sângele nostru vărsat, toți morții noștri de tifos, toate durerile noastre și trupești și sufletești, care măcinaseră și măduva însăși din noi. 500.000 de oameni dintre noi căzuseră, poate și din vinovăția cărmuitorilor, dar și din hotărîrea unui aspru destin, în calea acestui triumf al Germaniei, început la 12 Decembre 1916! (Aplause pe băncile majorității.)

Și, fiindcă se pare că *Lumina* avea nevoie și de tovarăși de opinii în alte țări, și fiindcă era procesul Caillaux atunci în Franța, Caillaux, care acum nu are niciun rol în viața publică, care a fost condamnat și scos din această viață (aplause prelungite), ei bine, d-lor, iată definițiunea acestuia într'un articol din 21 Decembre 1917: „Singurul care nu și-a luat răspunderea acțiunii d-lor Poincaré, Briand și Clemenceau, — și numele lor este legiune, — care cuprinde toată clasa guvernantă a Franciei“. Un singur om cuminte în toată Franța, și pe acela l-au tratat cum ații văzut! Ceia ce înseamnă că Franța esta țara cea mai ingrată din câte există pe fața pământului.

Și mai departe. La 29 Decembre: „la urma urmelor va birui pentru că a avut, ca și omul drept al antichității, dreptate singur împotriva tuturor“.

D-lor, da: este foarte frumos să ai dreptate singur împotriva tuturor, dar este ceva împotriva căruia nu poți să ai dreptate. Acel ceva este țara ta, este neamul tău, este lupta și suferințele amândurora. (Aplause prelungite. strigăte de bravo.)

Un popor de la care am luat multe cu vremea, dar avem de luat altceva, și în cea ce privește alcătuirea interioară, Englesul, are un cuvânt: „Right or wrong, my country!“ „Drept sau nedrept, țara mea!“ (Aplause.)

D-lor, însă își punca cineva întrebarea: Dar bine, o persoană cultă, inteligentă, care a avut un rol foarte important în învățământ și în literatură, în viața politică, un om care era socotit, cum se vede și acum, ca unul dintre frunzașii democrației române, de ce a putut să aibă această atitudine pe care nu a ascuns-o, pe care eu nu o calific, — eu înfățișez numai ceia ce stă scris în foaie și îi dau interpretarea absolut necesară pentru a prinde sensul acestei mărturisiri.

D-lor, să urmărim, cu atenție foaia însăși: La 10 Septembrie, într'un articol iscălit de alesul de la Sorocea, se găsește această propozițiune, — la 10 Septembrie, prin urmare al zecelea număr de la apariția foii, se găsește acest pasagiu, care resumă întreaga tendință a foii. Veți zice: este poate o tendință care se întâlnește în fiecare zi? Nu; este o tendință care dispare într'un moment, apare din nou într'altul. Se întâmplă anumite evenimente? Glasul acela tace. Evenimentele se schimbă, posibilitățile apar? Glasul se ridică din nou, până ce a intervenit, în 1918, seria de schimbări, în care vom vedea care a fost atitudinea alesului de la Sorocea. La 10 Septembrie, prin urmare, se spune următorul lucru: „A fost mai puțin independentă Ungaria prin venirea supt aceiași Monarhie cu Austria decât România în toată a ei splendidă izolație?”. Noi zicem „isolare“. Cred că multe explicații nu încap mai ales după elementele care s'au înfățișat aici. Foaia a apărut pentru scopul lămurit de a înlătura, nu numai regimul care făcuse războiul, nu numai toate personalitățile amestecate în războiu, nu numai întreaga clasă conducătoare, care a făcut multe greșeli, și le-am spus de atâtea ori și nu e locul să reviu asupra lor acum, dar care, în momentele acelea, se găsea în funcțiune de patrie, și nu în funcțiune de greșelile sale —, ci era vorba să se înlătore Regele, martirul războiului nostru! (Aplause.)

Îmi este permis să spun că, dacă, în iubirea față de Germania, s'a biruit acela care s'a născut pe malurile Rinului și a copilărit supt cerul de acolo, pulca să-și biruiască iubirea față de Germania cineva care nu s'a născut la Rin, care n'a fost acoperit de acest cer și

care nu avea aceleași datorii față de acest popor. (Aplause prelungite și îndelung repetate, strigăte de bravo.)

Era vorba să se înlăture dinastia întreagă, și această dinastie, pentru motivele care se vor vedea mai departe, să fie înlocuită cu dinastia habsburgică. Fiindcă s'a spus, și am și eu indicii, că Prințul Ioachim de Prusia nu se găsea disponibil pentru tronul României, și, cum Austria umbla să capete o compensație sentimentală și să împartă tesaurul câștigat prin războiu, oferia pe însuși Împăratul-Rege, pe Carol, în Ungaria al IV-lea, în Austria I-iul, iar la noi ar fi fost al II-lea. (Ilaritate.)

Deci acesta era rostul apariției ziarului.

Veți zice: Alte dovezi! Iată-le:

La 29 Octombrie, judecați și d-voastră dacă era posibil să se înfățișeze cineva Regelui României cu cuvintele care urmează: „Un Rege care s'a plecat umil în fața brațului ce a adus sângeroasa înjosire Coroanei de oțel făurită la Plevna“. Da, Regele, cu Coroana de oțel cu tot, s'a plecat înaintea unui lucru care este mai sfânt și mai mare decât orice ființă omenească: s'a plecat înaintea voinții poporului său, care cu ajutorul lui Dumnezeu a biruit. (Aplause furtunoase și repetate.)

Când lucrurile au mers rău de tot, în Decembrie, glasul de care vă spuneam suna din nou, și foarte tare. Și iată ce se scria la 1-iu Decembrie, cu privire la o problemă pe care directorul „Luminii“, o credea deschisă, pentru a o rezolva în sensul său: „De-asupra tuturor formulelor și ficțiunilor constituționale trebuie să se ridice fondul ființii noastre de Stat, întemeiat pe principiul de Suveranitate națională“.

Adecă, la Iași, nu mai e nimic. Regele nu mai este Rege, după cum guvernul nu mai este guvern, după cum armata nu mai e o adevărată armată, ci trebuie să fie o armată ce are să capituleze. Și, atunci, d-le Maniu, era vorba, — fiindcă în alte articole se spunea și de Românii de aici și de cei de dincolo, cari trebuiau să se adune în Adunarea Națională —, era vorba ca d-la și ceilalți fruntași ai românismului, să fiți poftiți a face un fel de simulacru de Adunare Națională, care să declare că, în urma greșelii făcute de guvernul României, Dinastia a

căzul și să proclamați pe Regele Carol Rege al României.

Ce credeți: că lucrul acesta se anunță când nu trebuie ? Ar fi venit momentul când ați fi primit înștiințarea. Dumnezeu nu ați fi venit, dar, Dumnezeu știe, poate că veniau alții, fiindcă se vindea destul „Lumină“ în Ardeal, fără bani, căci nu se plătia, ca să fie adusă lumea aici, la marele congres al detronării Regelui Ferdinand, pentru păcatul, față de națiune și umanitate, că a purtat războiul poporului său.

La 14 Decembre, se cere o Represintație Națională, indiferent chiar de forme.

La 19 Decembre: „Nu se va găsi, în tot neamul românesc, un om de inimă și curaj, care să taie nodul gordian“?

La 22 Decembre: „Această forță“, — forța de a găsi, mai presus de partide, și formele legale —, „această forță“, — aici aș ruga pe d. Maniu să-mi acorde o clipă de atenție mai încordată —, „o Dinastie de obicei o are printr'o tradiție seculară“, și d-voastră înțelegeți: Hohenzollernii chemați de noi nu aveau tradiții seculare, tradițiile seculare nu erau înrădăcinate —, și vin și rădăcinile îndată. „Într'o tradiție seculară, prin rădăcini adânci, prinse în istoria națională.“ Cum adaug, din când în când, un mic comentariu, vă voi spune că suferințele supreme îndurate de un Suveran lângă poporul său, aruncă în viața poporului său rădăcini mai adânci decât secole întregi trăite de o Dinastie străină, despărțită sufletește de poporul pe care îl apasă. (Aplause prelungite.)

Caut a satisface posibilele scrupule de conștiință, pe care le recunosc că pot să existe, și din această cauză îmi dau toată silința să le înlătur: „Situația internațională a României trebuie, deci, să fie astfel așezată, încât izolarea Regelui să înceteze“. Adecă Regele României, în mijlocul poporului său, era izolat, Carol de Austria nu ar fi fost izolat.

„Să înceteze, și Coroana să găsească toată autoritatea“ —, pierdută ca și independența și onoarea —, „să găsească toată autoritatea și puterea ce-i sânt necesare pentru îndeplinirea misiunii sale“.

Să găsească aceasta, în ce ? Nu în iubirea poporului

său, nu în iubirea drepturilor naționale, ci „tocmai în această situație internațională sigură și solidă“.

D-le Maniu, să-mi dai voie să biruiu toată inteligența d-voastră politică și să vă întreb, dacă aceasta nu se numește chemarea Habsburgilor pe tronul României. D-le Maniu, am trăit cu frații, toată vremea, în această legătură politică. Voiu arăta la sfârșit cum o înțeleg ca om franc, care procedează pe linii drepte, cum te-am văzut și pe d-ta că pe linii drepte ai mers în totdeauna, împotriva părerilor care și-au făcut drum, dintr'o parte și alta, despre metodele care au fost întrebuintate în anumite momente de partidul național din Ardeal; ca un om franc, care țin la d-ta ca la un frate, nu ca la un aliat politic, te rog ca înaintea acestei lumi să-mi dai satisfacția de a-mi spune dacă acest citat pe care l-am adus, însemnează ori ba intențiunea de a detrona pe Regele Ferdinand și Dinastia lui și de a aduce pe Habsburgi pe Tronul românesc? (Aplause prelungite.)

D. I. Maniu: Răspund: da. (Aplause furtunoase.)

D. N. Iorga: Se poate întâmpla foarte ușor ca un rege să cadă. Se poate întâmpla. Se poate întâmpla să cadă și în mijlocul triumfului său. S'au văzut popoare care au avut lipsa de delicateță de a zdrobi pe un Suveran, după ce dăduse timpuri întregi de glorie, numai pentru că, într'un moment, gloria nu i-a mai fost credincioasă.

Dar, d-lor, numai la popoarele cu totul inferioare ruperea legăturilor dintre Suveran și acei cari i-au fost supuși, se face cu cuvinte injurioase la adresa lui.

Vă rog să ascultați acum ce seria la 26 Decembre *Lumina*: „Din ziua când a urcat scările Tronului și când, după declarațiunile d-lui Delcassé, a hotărît să părăsească drumul politic pe care l-a urmat și pe care i l-a arătat predecesorul său, soarta regelui Ferdinand s'a legat strâns de cea a d-lui Brătianu, a d-lui Take Ionescu și a tuturor antantiștilor războinici. Nu e greu de prevăzut astăzi care va fi această soartă.“

La 26 Decembre, fiindcă editorul și directorul *Luminii* este profesor de drept constituțional, el încearcă să arăte că are și dreptul să o facă, fiindcă nu s'a convocat Parlamentul. Prin urmare toată ordinea constitu-

țională a căzut, și articolul iscălit de directorul foii se chiamă: „România fără rege și guvern“, adică: nu o detronare de făcut, ci o detronare care, în ceia ce privește dreptul, este îndeplinită. Trebuie să vie numai „omul de curaj“, ca să apuce pe Regele Ferdinand de piept și să-l arunce în lături, într'o localitate de internare austriacă. (Murmure, zgomot.)

Și în articol se spune: „După litera, după sensul Constituției, în acea zi de 15 Decembre, România rămâne fără rege și fără guvern“.

Iar, la 25 Ianuar: „Națiunea română e lipsită de organele cărora li delegase exercițiul diferitelor atribute de suveranitate... Națiunea română, așa cum ea există de fapt și aici“, d-le Maniu, „și dincolo, poate oricând să între în plenitudinea drepturilor sale directe, ea singură, printr'un act de voință.“

Prin urmare: „un act de voință“, și firește ce să ne mai mirăm de ceia ce a venit pe urmă! A venit guvernul d-voastră, d-le Averescu, cu o grea misiune de îndeplinit. Știți foarte bine că mi-am îngăduit să cred că această misiune putea să fie îndeplinită cu oarecare menajamente, care nu s'au găsit.

Părerea mea! Nu discut mai mult în această chestiune; repet însă și acum că am auzit, în conciliabulele care se țineau la Cameră, un glas autorizat care vorbea de posibilitățile navigării, când în dreapta, când în stânga.

Dar acestea le trec spre a arăta numai cum se înfățișa, pentru *Lumina*, caracteristica guvernului care își lua sarcina de a încheia armistițiul:

„În urma situațiunii create, d-nii de la Iași trebuie să plece.“

„Domnii de la Iași“, adică și d-voastră, d-le Averescu, și d-lor, dd. Take Ionescu și Brătianu, și câți alții ar fi fost, trebuiau să se ducă. Și-mi închipuii chiar scena, care, dacă s'ar fi realizat, ar fi fost una din cele mai frumoase în viața unui popor.

„Domnii de la Iași“, cari au făcut războiul, pleacă și se duc înaintea frontului, înaintea frontului soldatului rău hrănit, înaintea soldatului degerat de frigul iernii, zdrobit până în adâncul ființei lui, înaintea soldatului

care, în Iulie, avuse visul acela nebun că poate să treacă prin rândurile Nemților ca să-și vadă pe ai lui de-acasă, cari erau supuși 'stoarcerii și tuturor insultelor străinilor; și „d-nii de la Iași“ ar fi spus: „noi sântem ticăloșii“, mergem la București să ne împuște; în locul nostru vin d-nii aceștia cari în adevăr nu sânt „de la Iași“, ci sânt de la Bucureștii ocupației, și represintă toate umilințele și tot servilismul de care o parte fără demnitate din clasa conducătoare a unui popor se poate acoperi, stând lângă străin și ajutând scopurile lui. (Aplause fur-tunoase.)

Ministeriul d-voastră, d-le general, se formează. Voiți definiția acestui Ministeriu? Pentru *Lumina* e foarte simplu. Pentru că, în orice cas, „domnii de la Iași“, — și „domn de la Iași“ erai și d-ta, d-le general, în fruntea soldaților d-tale, era oricare n'a rămas pentru a face genuflexiunea desertării înaintea străinului. (Aplause.)

Zice: „Guvernul cel nou este un mijloc de transmi-siune către alții, cari trebuiau să vie“.

Și, pentru a arăta că între „d-nii din Iași“ se cuprinde și Regele, în fruntea *Luminii* stătea declarația care a fost cetită, de la această tribună, de d. Cuza, și pe care să-mi îngăduiți să o cetesc din nou.

„D. P. P. Carp vă roagă să supuneți respectuos Maies-tății Sale că, în părerea lui, chiar dacă Regele ar semna pacea cu Puterile Centrale, rămânerea lui pe Tron ar da loc la o serie de convulsiuni care ar face Dinastia imposibilă și ar îngreua vindecarea rănilor cauzate prin o politică fatală.“

Lumina, 22 Februar 1918, pagina primă, cu litere groase.

Acela care a rostit aceste cuvinte s'a închis într'un colț de țară, cu o mândrie exterioară, care nu poate să înșele decât numai pe psihologii cari nu sânt în stare să descopere torturile pe care trufia izbutește să le ascundă, și el a fost înmormântat de familie aproape singur într'un colț al grădinii sale. Nici într'un cas Petre Carp nu ar fi stat alături de Regele pe care l-a ofensat, nu s'ar fi înfățișat poporului pe balcon la Iași, înaintea lui, nu ar fi trecut în revistă trupele pe care le-a în-

demnat la discrțiune. (Aplause prelungite și îndelung repetate, Adunarea în picioare ovaționează.)

Nu ar fi primit o decorație, care pentru orice om simșilor ar fi fost mai rea decât ștreangul spânzurătorii. (Aplause furtunoase.)

Și, d-lor, s'a dus d. general Averescu. Regele nu a fost iertat nici atunci. În Mart, se spunea:

„Regele Ferdinand a cerut un scurt răgaz care i-a fost acordat.

„De răspunsul Regelui va atârna dacă o soluție pacifică va fi posibilă“.

Peste câteva zile a venit guvernul Marghiloman. Cineva care-și închipuia că întreaga clasă conducătoare este așa de putredă, de licăloasă, încât trebuie înlăturată cu desăvârșire, că, prin urmare, chiar prin mijloacele pe care le-am arătat, chiar prin sprijinul străinului, această clasă, cu Regele care a tolerat-o, trebuie să dispară, acel cineva nu poate să aibă, față de d. Marghiloman, decât cel puțin atitudinea pe care a avut-o față de guvernul d-lui Averescu, care servise războiul, după datoria sa de militar și nu-l declarase. În orice cas, generalul Averescu, care în momentele acelea făcea apel la forțele democratice ale țării și în jurul cărui se strânseseră foarte mulți oameni de bună făgăduială, d. general Averescu putea să fie considerat, îmi închipuii eu, ca un democrat cel puțin de calitatea d-lui Marghiloman. D. general era însă „un mijloc de transmisiune“, iar, în ceia ce privește guvernul Marghiloman, la 21 Martie se spunea: „Va avea concursul meu hotărît pentru binele pe care îi va fi dat să-l înfăptuiască.

„Voiu fi fericit să-i pot fi mai util în opera modestă a activității mele decât mi-a fost dat pentru guvernele trecute“.

Ei bine d-lor, înțelegeți foarte bine că eu nu pot să nu-mi închipuii că, după ce am trecut cu mintea prin atâtea faze din istoria omenirii, după ce am văzut egoismul brutal al tiranilor italieni, după ce am avut înaintea ochilor îndrăzneala fără margini a aventurierilor din toate timpurile, nu pot să nu-mi închipuii un om care se încapățânează în greșelile lui, neplecând fruntea ina-

intea nimănu. Dar răsturnătorul de dinastii, dar democratul, care avea să dărâme întreaga clasă dominantă, chiar dacă ar fi ca prin aceasta patria lui însăși să se sfărâme supt loviturile sale, acel om se pleacă înaintea cuiva care este un excelent bărbat politic, cu foarte mult talent retoric și cu foarte mare capacitate de guvernământ, dar care aparține conservatismului celui mai doctrinar, ca să vorbească democratul de „modestul său concurs“, punându-l fără condiții înaintea aceluia despre care știa că nu este legat cu nimic, nici de votul universal, nici de reforma agrară, nici de soluția chestiilor muncitorești. (Aplause.)

Voci: Foarte bine!

D. *Berea:* Ia aminte, d-le Mihalache! (Protestări pe băncile Basarabenilor.)

D. *N. Iorga:* Vă rog, d-lor, atâta cred că mi se cuvine, pentru tot ce ne-a legat, ca să pot fi ascultat acum în liniște. Dar, veți zice d-voastră: atitudinea față de guvernul Marghiloman a rămas aceeași? La un moment dat, în alegeri, toate chestiunile care se uitaseră pentru un moment; și votul universal și reforma agrară, toate au răsărit contra guvernului Marghiloman.

Și se pune întrebarea dacă, atunci când a venit altă democrație, și ea nu se putea aștepta la un concurs tot așa de statornic și devotat ca și concursul acordat aceluia guvern căruia i se prezenta cu atâta bunăvoință ireductibilă.

Și, d-lor, când s'a isprăvit acuma și războiul, și încheiu cu partea aceasta... (Întreruperi.)

Te mulțamește? Puteam să spun și mai mult, căci era de unde să spun! (Aplause.)

Prin urmare, când s'ar fi petrecut un alt lucru, când cauza germană nu ar fi fost zdrobită, dacă eu aș fi apărat cauza germană, m'aș fi retras într'un colț de lume, aș fi plâns poporul în care aș fi crezut și m'aș fi crezut solidar cu catastrofa lui, dar eu nu aș fi aplaudat pentru nimic în lume pe biruitori, cum nu am aplaudat la Iași, când se credea biruința germană deplină și definitivă; cu niciun preț nu aș fi aplaudat pe învingătorii noștri, cum nu am pomenit numele primului ministru, — în afară

de părerea mea personală despre personalitatea lui, — căci el avea defectul că venise supt scutul armelor inamice. Îndată ce soarta a început să fie defavorabilă Germanilor, „Lumina“ și-a schimbat însă nota; „Lumina“ s'a bucurat, într'un moment, că împăratul Wilhelm s'a dat de-o parte pentru ca astfel fără dânsul să se poată rezolva mai bine chestiunea. Și, în alt moment, cu o căldură nespusă „Lumina“ s'a oferit să ne îmbrățișeze, cerând ca la regimul cel nou să participăm toți în aceeași măsură, ca și cum am fi făcut toți aceleași fapte. (Aplause.)

D-lor, aceasta este partea pe care ni-o cere, partea de informațiuni pe care ni-o cere fiecăruia raportorul cu privire la alesul de la Soroca și la atitudinea lui în timpul ocupațiunii. Și desfid, d-lor, să mi se tăgăduiască oricare din afirmațiile mele, care sânt sprijinite pe documente care fiecare poartă data și numărul de unde sânt scoase. Ar fi fost logic ca de aici să se tragă conclusia pe care directorul „Luminii“ o trăgea față de noi, în cazul când biruința ar fi rămas de partea cealaltă. (Aplause prelungite.)

De ce natură erau aceste sancțiuni ? Iată ni-o spune, la 19 Octombrie, „Lumina“:

De sigur d. Brătianu nu va fi împușcat, și nădăjduiesc că nici nu se va împușca s'ngur, cum i-a prezis d. Iarca: Prin aceasta nu s'ar repeta următoarele, „lovituri de Stat“, săvârșite de ei“.

D-lor, s'a vorbit de generositate. Să apreciați generositatea în legătură cu acest text.

„Și toată democrația d-lui Brătianu nu l-ar fi scăpat de această soartă, fiindcă, în ce privește democrația însăși, iată ce se raportează din Moldova cu litere mari: „Regele crede să ajungă popular printr'o demagogie care face să tremure chiar pe Brătianu. Țăranul moldovean, rămas fără vite în satele despopulate, nu mai are pământ în momentul acesta“.

Prin urmare nici democrația nu ne-ar fi scăpat pe nimeni, fiindcă la 11 Ianuar 1918 ni se spunea că: „Va veni ziua de judecată pentru marii noștri patrioți și bărbați de Stat“.

Dacă este vorba de generositate, să ni se dea voie

să spunem că generositatea este mai curând din partea celorlalți.

Și acum ajung la un lucru pe care nu lipsesc să-l spun. Oricâtă supărare ar provoca zisele mele în rândurile majorității, care sânt obișnuite cu mine, ca un om complex, am să-i spun: „Pentru ce nu ați pedepsit până acum pe toți acci, mulți și sus puși, cari au făcut astfel de acte și dintre cari nu mă sfiesc să spun că sânt unii și mai vinovați, pentru că au scos înainte pe teoreticianul îndărătnic, pe cel care nu voia să cedeze cu nimic înaintea nimănui, acoperindu-se cu trupul lui față de loviturile pe care le prevedeau din partea adversarilor? Pentru a face lucrurile cele mari, care nu erau numai stabilirea răspunderilor unei administrații destrăbălate și sacrificarea inutilă a soldaților țării, a fost o lipsă absolută de guvern, tocmai atunci când guvernul trebuia să fie mai tare și mai respectat decât oricând. Aceasta o spun pentru partidul liberal.

Dar în „răspunderile“ acestea se cuprinde și altceva. Se cuprinde și luarea de socoteli tuturor acelor cari, pactisând cu vrăjmașul, fățiș sau ascuns, au periclital însuși viitorul acestei națiuni, pentru că ei cresc tineri, cari asistă și în această Cameră, la scusa unor asemenea acte și căroră în felul acesta li se infiltrează în suflete germenul trădării viitoare. (Aplause și strigăte de bravo.)

Dar, pentru a ajunge aici, trebuia o autoritate morală. Trebuie să recunoașteți că această autoritate morală a lipsit

Chestiunea rămâne, prin urmare, strămutată, din lipsa aceasta a autorității morale a acelor cari ar fi putut să cheme la răspundere și să dea sancțiuni, chestiunea aceasta rămâne înaintea conștiinții acestui popor și înaintea istoriei.

Dar, dacă noi nu avem o lege care, ca alte legi din alte părți, ca în Ardeal, de pildă, să înlătore din amestecul cu oficialitatea politică pe aceia cari nu au fost credincioși patriei, cel puțin toate partidele politice au datoria să se țină departe de oamenii cari, în ambiția lor, au uitat că noi toți sântem praf înaintea țării noastre. (Aplause prelungite.)

Dar însemnează oare aceasta că putem noi călca textul precis al regulamentului, care nu ni îngăduie a invalida pe cineva atunci când nu sânt în alegerea însăși anumite vicii de formă? Foarte limpede răspund, nu!

O voce: Mai aplaudați și acum?

D. N. Iorga: D-lor, eu nici nu am vorbit pentru aplausele d-voastră și nici desaprobările d-voastră nu mă pot supăra. Dacă d-voastră vă închipuiți că, la vrâsta mea și cu obiceiurile mele de spirit, hotărârile mele pot să-mi fie suflate la ureche de cutare sau cutare deputat, și aceasta din considerațiuni de răsunset în afară de Parlament, vă înșelați foarte mult. D-lor, eu nu am altă călăuză decât conștiința mea, și, dacă ea îmi impune să nu am niciodată legături cu accia cari au călcat supremele legi morale privitoare la patria noastră, și pentru fapte care în dreptul frances constituie crime de Stat, „crime exterioare“ de Stat, -- avem aici și fragmentul respectiv al acestei norme din dreptul frances: a doua din „crimele exterioare“ —, conștiința mea îmi impune ca, atâta vreme cât o lege există, să mă supun acelei legi, fiindcă nu este nimic mai revoluționar, mai plin de rele în viitor, decât să te dispensezi de o lege astăzi, pentru ca mâne să te deprinzi a te dispensa de toate.

Și să ne gândim la un lucru. Azi avem un cas așa de limpede, încât, -- și voiu veni în urmă --, iubirea firească a fraților noștri basarabeni pentru cineva care s'a ridicat foarte sus din mijlocul lor și li-a făcut foarte mult bine, în ceia ce privește cultura, numai aceasta ni poate explica atitudinea lor, pentru care îi putem și lăuda.

Fiindcă, este evident, să te ții cu prietenii în nenorocire, azi e un lucru foarte frumos. Și e explicabil azi, când d-voastră ați stat departe și n'ați mâncat pânea amestecată cu lacrimi și sânge pe care am mâncat-o noi în timpul războiului, împrășcați în acel timp de insultele celor cari au fost în București. (Aplause.)

Aceasta o înțeleg pe deplin, dar, dacă azi s'ar putea aplica această măsură față de cineva a cărui situație e clară, nu vrem, de fapt, ca mâne să se aplice aceiași măsură împotriva altora, cari nu vor avea decât o vinovăție de partid.

Am văzut multe lucruri, și sânt în măsură să prevăd foarte multe lucruri, și, prin urmare, cred că una din cele mai mari greșeli ar fi să călcăm regulamentul, care prevede, evident, validarea. Ar fi o greșală să călcăm și holărîrea Sorocenilor, cari i-au dat mandatul. Eu din istoria țării știu cine sânt Orheienii și Sorocenii. (Aplause prelungite.)

De la un capăt la altul al istoriei Moldovei, obiceiul lor a fost: în timp de pace să se pună împotriva, iar în timp de războiu să fie în rândurile întâiu ale apărătorilor patriei (aplause prelungite). Buni de răscoală, buni de războiu.

O voce: Și d. General Averescu este de la Soroca.

D. N. Iorga: Alegătorii d-sale toți sânt la Soroca: nu s'au mutat nicăiri.

Prin urmare, cum li s'a iertat pe vremea veche, fiindcă de la Soroca a venit și „Vodă vrea și Hâncu ba“, cum li s'a ținut samă de ceia ce făceau contra dușmanului, pentru a se ierta și ceia ce făceau contra Domnului și a legalității țării lor, este cazul să ținem samă de oamenii cari se găsesc numai de doi ani în viața politică a României. Decât a face o politică de partid în Basarabia, trebuia să faceți o politică de ideal național, care să lumineze conștiințele, și vă spun de la această tribună: nu se poate mai mare greșală decât greșeala făcută de toate partidele. — de al meu nu, — de a sămăna în lumea românilor din provinciile desrobite, și așa prea puțini și slabi înaintea străinilor, numeroși, organizați și dârji, de a sămăna ura, pasiunea noastră de partid. (Aplause.) Cu atât mai mare a fost acest păcat, cu cât la noi ura e de multe ori de suprafață.

Ați văzut d-voastră cât am avut de îndurat de la unul din colegii noștri, care a fost azi de o amabilitate care mă jena. Prin urmare, vedeți că sânt multe lucruri de suprafață în viața de la noi.

D. A. C. Cuza: Sânt gata să revin la sistemul anterior.

D. N. Iorga: Ei sânt deprinși să lupte cu străinii și aduc, când introduceți lupta, aduc ei acca patimă nestinsă, nebiruilă, pe care au dus-o împotriva opresorilor lor de

altă națiune și de altă limbă. (Aplause.) Și-mi aduc aminte de un lucru: ei cari sânt deprinși să lupte, orice s'ar întâmpla cu Statul, aduc o mai slabă preocupare decât noi în ceia ce privește interesul de Stat, covârșitor pentru conștiința noastră, educată politicește. Și, de aceea, în hotărîrea mea, pe lângă respectul de regulament, intră și iubirea frățească pentru d-voastră, Basarabeni, pe cari v'am cunoscut când am deschis cel d'întăiu adăpost pentru studenții basarabeni din Iași, adăpost care a fost hotărît să ocrotească și astăzi pe studenții români din Basarabia. V'am cunoscut și prin elevii miei cari au mers și au făcut propagandă supt regimul străinilor pentru opera de unire, v'am cunoscut prin elevii din Ardeal, din Bucovina și din Regat.

Și vă spun că, dacă regulamentul nu m'ar autorisa, dar pentru că frații din Basarabia persistă în această idee, pe care o cred greșită, și totuși scusabilă, tot aș vota pentru validarea alegerii de la Soroca.

Însă mai am de lămurit un lucru: am vorbit ieri, înainte de a se închide ședința, de anumite intrigi care se făceau cu prilejul acestei validări. Aceasta mă îndreptățește să spun două cuvinte, foarte limpede, pentru lămurirea d-voastră, cari nu cunoașteți unele lucruri în ceia ce privește legăturile care existau în opoziția unită.

D-lor, Federația nu cuprinde opoziția unită întregă. Federația cuprinde legătura dintre Partidul Național și Partidul Național-Democrat, legătură care nu presupune confundarea, ci numai întovărășirea și în alegeri și susținerea unor reforme pe care le credem indispensabile pentru țară. Programul Federației a fost găsit așa de potrivit. E programul care reproduce programul blocului din fostul guvern al d-lui Vaida-Voevod,— programul parlamentar. — încât elementele cele mai înaintate supt raportul democrației din provinciile alipite au venit de la sine, formând împreună Opoziția Unită. Aceasta e legătura care a existat între noi. Consecințele sânt foarte limpezi: de câte ori vor veni reforme înaintea noastră, sânt sigur că nimic nu ne va despărți în ce privește punctul de vedere absolut înaintat (aplause), în ce privește punctul de vedere în-

intal pe care îl avem cu toții. De câte ori însă va fi vorba de metode, de câte ori va fi vorba de metode și atitudini, să-mi fie permis a-mi păstra sentimentele care sânt basa ființii mele politice, cum sânt basa ființii mele omenești, și să nu închin crezul meu național înaintea niciunei oportunități. (Aplause prelungite.)

CX.

DESPRE ALEGEREA D-LUI O. PRIE

(14 MART 1921.)

D. N. Iorga: D-lor deputați, am cerut cuvântul în chestiune de regulament. S'a ridicat întrebarea aceasta: dacă un deputat a cărui alegere este bănuită de fraudă are sau ba dreptul de a veni la tribuna acestei Camere pentru a se explica. D-lor, nu există nicio îndoială că are acest drept. (Aplause.)

Și, prin urmare, oricare ar fi fost atmosfera care s'a creat prin atitudinea unui număr de d-ni deputați, care atitudine eu o cred reprobabilă, pentru că prin glume de club și de o parte și de alta, nu se vine înaintea unei Camere, în care oricine trebuie să-și dea sama că glumele și ghidușile de club se lasă la vestiar, iar aici înlăuntru lucrăm, d. Prie are absolut dreptul de a vorbi. (Aplause pe băncile majorității.)

Am intervenit pentru ca dumnealui să fie lăsat să vorbească; vă rog să-mi îngăduiți să spun un cuvânt către dumnealui.

L-am cunoscut pe d. Prie de mulți ani de zile.

Dumnealui a fost abonat la foaia mea, pe o vreme când, în Ardeal, oricine era abonat la „Neamul Românesc“ era considerat, nu numai un iredentist, dar un iredentist convins și curagios. (Aplause.)

Pe dumnealui l-am avut deputat în întâia Cameră, și nu am împotriva purtării românești a sale niciun fel de acuzație de adus. Însă vă spun foarte cinstit, din ceia ce s'a adus aici la tribună împotriva alegerii d-sale, eu cred că este datoria morală a acestei Camere să ne unim majoritatea și minoritatea pentru a trimite aceste acuzații în cercetarea unei comisiuni de anchetă. (Protestări, zgomol.)

D-lor, eu nu sânt omul care să mă întrerupă copiii. Mă rog! Prin urmare eu atât mai mult stăruiu în acest punct de vedere, cu cât voiu destăinui un lucru. Să spuie d. Pleșoianu, -- aici de față, -- dacă înaintea raportului d-lui Ioanid nu a fost pregătit un alt raport, prin care însăși comisiunea de cercetare cerea să se facă o astfel de anchetă. Da sau nu? (Aplause pe băncile Federației.)

D. G. Pleșoianu: În comisiunea de cercetare am fost numit ca raportor și am făcut un raport prin care ziceam că ar fi bine să se facă o anchetă parlamentară în această alegere. (Aplause.)

D. N. Iorga: Fac un ultim apel la această Cameră. Mâne vom fi chemați să discutăm împreună, majoritate și minoritate, reformele cele mari.

Nu aruncați sămânța de otravă care va împiedeca votarea solidară a acestor reforme pentru un incident electoral care s'a complicat prin consecințele sale stropite cu sânge cum cu dreptate s'a spus de aici.

Să fim în stare a înțelege un lucru: că prin aceste apucături, jignindu-se la fiecare moment sentimentul de dreptate al unei mari părți din membrii acestei Adunări, nu mergem la îndeplinirea reformelor, ci mergem către devoltarea și către instalarea unei tiranii de partid care o să învețe minte pe acei cari au nevoie încă să tragă în-vățătură. (Aplause prelungite.)

CXI.

LA REGULAMENT

(19 MART 1921.)

D. N. Iorga: Iată, d-lor deputați, ce voiesc să spun: În regulament am căutat să introduc toate casurile posibile, dar un cas ni-a scăpat din vedere, și la cea d'intăiu revisuire a regulamentului îl vom introduce: adecă să nu se poată substitui unei propuneri care este în curs, trecând prin filiera sa naturală, o altă propunere care să încunjure greutatea pentru a ajunge la alte rezultate. (Aplause pe băncile opoziției.)

Așa încât noi, toți membrii opoziției, socotim această cale ca una pe care regulamentul în adevăr nu o oprește, dar pe care înțelepciunea politică ar trebui să o oprească, și lealitatea tot așa. Așa fiind, noi nu putem să participăm la votare, socotind propunerea aceasta ca o propunere cu desăvârșire ne la locul ei.

Noi așteptăm ca propunerea cealaltă să treacă prin comisia tehnică și prin secțiuni, și, când va veni, vom vota asupra aceleiași chestiuni, fiindcă acolo și atunci trebuie să votăm.

Acuma nu putem participa la vot. (Aplause.)

CXII.

CONTRA GLUMELOR PRESIDENȚIALE

(24 MART 1921.)

D. N. Iorga: D-le președinte, să-mi dați voie să încep prin a spune, că gluma aceasta, că ni facem complimente între noi, nu vă privește pe d-voastră.

Sarcina d-voastră nu este să constatați complimentele dintre deputați, ci călcările de regulament și să aplicați exact regulamentul.

Sântem sătui de o atitudine în aparență glumeață, care contribuie la întreținerea tuturor conflictelor din Cameră și duce la triste rezultate, ca acesta de azi.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: Tot așa sânt eu de sătul de lecțiile pe care d-voastră continuați a le face în calitate de „Jupiter Tonans“.

D. N. Iorga: Cu liniștea cea mai perfectă, fără să mă supăr câtuși de puțin, voi constata că aici n'a fost nici Jupiter, nici alt zeu, nici nu a tunat, nici nu a fulgerat, cel puțin în capul meu.

În Cameră a fost un deputat, care se ridicase să trateze o chestiune serioasă și căruia președintele i-a făcut o glumă n serioasă pe care a avut dreptul să o răspingă, cum a răspins-o.

Vom proceda, d-le președinte, tot așa în marginile celei mai stricte legalități. Nu vom lăsa din camaraderie, din colegialitate să fim tratați ca niște câni turbați; nu vom lăsa nimic din drepturile noastre.

Îi îndcă s'a ridicat din nou chestiunea de regulament de colegul nostru, să mi se dea voie să răspund. Îi voi răspunde nu numai pe basa regulamentului, ci și pe basa

acelor lucruri, cari știe dumnealui cum știu și eu, s'au petrecut în comisie făcând regulamentul așa cum este.

Dar întâiu să vorbim dacă voiți de regulament. D-voastră ați spus că d. președinte a procedat absolut legal în ședința trecută. Am spus că d. președinte a procedat absolut ilegal, și mențin cuvântul. (Aplause.)

Fiindcă d-lor, cel d'întăiu lucru care se face atunci când se întâmplă ceva într'o adunare, este că acela dintre deputați, care a călcat datoriile sale să fie chemat la buna rânduială.

Al doilea, după ce el a înțeles că a fost chemat la buna rânduială, după aceia e chemat la ordine, așa fel încât să înțeleagă și el și toată lumea. Și a doua oară e chemat la ordine. Și a treia oară trebuia să i se spună, că, dacă mai continuă, nu i se va da cuvântul în toată ședința. Și numai după aceasta pedeapsa vine: trimețerea la comisie pentru casurile specificate.

Nimic din toate aceste lucruri nu s'a petrecut. Dar mai e și altceva. Tumulturi au fost în Camera trecută. Cum s'a procedat față de aceste tumulturi? Așa cum prevede articolul 41 din regulament. Articolul 41 din regulament (întreruperi)... Rog pe d. Berlescu să-mi acorde mai multă atenție decât restul Camerei, care se vede că e mai luminată decât îi trebuie.

D. M. Berlescu: Vă ascult cu toată atenția.

D. N. Iorga: Articolul 41 spune: „Dacă Adunarea devine tumultuoasă, președintele, neputând restabili liniștea, anunță că va suspenda ședința.

„La redeschidere, dacă turburarea reîncepe, președintele poate repeta suspendarea sau chiar amâna ședința“.

Eu așa am procedat întotdeauna, căci articolul acesta era și în vechiul regulament. Ce însemnează ședință tumultuoasă ?

Ședință tumultuoasă însemnează când, într'o adunare, se produce din deosebite părți un zgomot destul de puternic ca să nu se poată distinge ceia ce spune fiecare deputat.

Aceasta se chiamă „adunarea tumultuoasă“. Adunarea a fost „tumultuoasă“: cea d'întăiu datorie a președintelui era să facă aceia ce am făcut eu: să înștiințeze că, dacă

mai continuă tumultul, se ridică ședința, s'o ridice odată, a doua oară să ridice ședința, dacă nici așa nu se ajunge la niciun rezultat (întreruperi.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: Lăsați, d-lor, pe d. Iorga să se dea de exemplu continuu.

D. *N. Iorga*: Eu sânt în marginile datoriei mele, și d-voastră sânteți în marginile datoriei d-voastră când mă veți asculta.

Așa zice, d-lor, articolul 11: „Dacă Adunarea e tumultuoasă, se suspendă ședința”, căci aici nu sântem ca să ne pedepsim unii pe alții, ci ca să lucrăm cu toții împreună, și, când se petrece o explozie de pasiune (întreruperi), să o înlăturăm pe cât se poate.

Vom face o adevărată cronică, care nu s'a făcut nici la Presidenție, nici la stenografi, a tuturor manifestărilor d-voastră, și vi le vom servi săptămânal ca să știm care lucruri nu le tolerați. O să fie foarte interesant pentru cei cari vor veni pe urmă, să știe de ce lucruri s'a supărat majoritatea Camerei în 1921. (Aplause.)

În tot cazul, care era datoria d-lui președinte? Nu s'a procedat potrivit cu această datorie? Orice hotărîre s'a luat dincolo de marginile regulamentului, nu are însă nicio valoare.

Adunarea se găsește într'o stare de ilegalitate, și tot ce iese din stare de ilegalitate n'are valoare legală, absolut nicio valoare legală.

Ați recunoscut altădată și d-voastră că hotărîrile luate în pripă, nu au nicio valoare.

În chestia redactării regulamentului, ați procedat așa, și ați văzut că nu e bine. S'a pierdut un timp prețios.

Ați revenit, ne-ați găsit gata de a lucra în comisie: V'am dat regulamentul acesta: îl călcați din nou; va veni vremea să vă pară din nou rău, însă Camera va fi pierdut un timp care nu se poate pune la loc.

Vin la cealaltă parte.

D-lor, în comisie, — de ce să nu o spunem limpede? — a fost o mare luptă în jurul câtorva articole. Aparența este că noi am voit să facem un regulament nou, dar nu era așa. De oare ce Parlamentul vechiu s'a dus cum s'a dus, Ministeriul vechiu s'a dus cum s'a dus și ale-

gerile s'au făcut cum s'au făcut, relațiile dintre cele două tabere ale Camerei nu erau bune. Prin urmare era de așteptat că ședințele vor fi violente. Noi aceștia, cari sântem mai vechi, decât d. economist Anghelescu, pe care cuvântarea mea îl distrează foarte mult, noi nu ne speriem ușor. Aceia cari sânt mai noi se sperie mai ușor; noi însă, cari de multă vreme sântem în Cameră, știm la ce poate fi cineva expus în mediul parlamentar din orice țară. V-ați supărat, și ați venit cu regulamentul care prevede clauza aceasta a expulsării. Îmi aduc aminte de o ședință regretabilă, — care ar fi de dorit să nu figureze măcar în istoria parlamentarismului român, — când, în vara trecută, au intrat soldați în cuprinsul Camerei ca să restabilească liniștea turburată. Un lucru care e de dorit să nu se reitereze niciodată, căci și așa în țara aceasta instituțiile de căpetenie se bucură de puțin respect, și, atunci când le vom trata cu baioneta, vom ajunge la o stare de anarhie de care eu toții vom suferi. (Aplause pe băncile Federației.) Fiindcă, dacă este un bolșevism roșu pe care îl repudiem, să nu uitați că orice violență de sus împotriva legii se chiamă bolșevism alb. (Aplause.) Și, în comisie, am rugat, — și ne-am înțeles așa de bine —, am rugat pe d. Otețeleșeanu, pe d. Berlescu și pe ceilalți membri, — și d. președinte era de față, — i-am rugat pe toți să căutăm a îngrădi această clausă, care voiă neapărat să se introducă în regulament, cu toate garanțiile, încât să nu se producă lucruri ca acelea la care asistăm azi. Și, atunci, eu am introdus seriarea penalităților: am introdus-o pentru a evita spectacolul, de care și acci cari vor vota moțiunea, se vor căi, — spectacolul unui deputat violent în plină ședință luat de piept și azvârlit afară. Și atunci am introdus... (Zgomot.) D-le Teodorescu, d-voastră, un om așa de liniștit, un profesor așa de stimat și așa de cunoscător al dreptului, să vă asociați la tumultul acesta? Ni datorim de la catedră la catedră, cred, cum zice Francesul: *des égards*.

D. M. *Protopopescu*: Dar acum numai aveți copii înaintea d-voastră. Noi nu mai sântem copii.

D. N. *Iorga*: Prin urmare, eu am stăruit să se introducă în regulament clauza accia care are singurul scop

de a evita o astfel de violență, cum nu a cunoscut-o niciodată această blândă țară, — clausa interzicerii participării cuiva la debateri. Iată d. Maniu a fost contra, și alții au fost contra; dar eu în comisie am stăruit să se introducă neapărat această îngrădire, fiindcă am spus: anumite pasiuni se vor satisface prin aceia că un deputat nu va participa la lucrări timp de o săptămână sau două.

Aceasta este clausa prin care trebuie neapărat să treceți. Nu se poate să scăpați de caracterul stringent al acestei clause. Și să-mi dați voie să închei cu o rugămintă, dar o sinceră rugămintă, care nu este influențată de niciun spirit de partid, — o rugămintă către d-voastră toți, și nu vă puteți închipui cât de mult sânt desbrăcat eu de orice spirit de partid...

* *Părintele V. Lucaci*: Oh! (Zgomot.)

D. *Dr. Demetrescu-Brăila*: Este foarte adevărat.

D. *N. Iorga*: D-nii aceia cari s'au indignat acum, această indignare îi caracterizează pe ei, și nu pe mine. (Aplause.)

O voce de pe băncile Federației: Așa e! (Aplause.)

D. *N. Iorga*: E destul să vă spun că niciodată nu are să mă vadă cineva pe banca aceia ministerială, unde de cinci ori în timpul războiului am refuzat să figurez. (Întreruperi.)

D-le Calmuski, dacă vă supără așa de mult acest fapt, trebuie să recunosc că am uitat un lucru: că, neprimind eu să figurez pe banca ministerială, am uitat să recomand pe alții. (Ilaritate pe băncile Federației.)

De aici înainte vă rog să-mi dați o listă, pe care să o am la îndemână. (Aplause, ilaritate, întreruperi.)

Prin urmare, pe mine nu mă mână nicio ambiție.

D. *Colonel Al. Calmuski*: D-le Iorga, nu ați auzit nimic din ceia ce am vorbit eu, și de aceia cred că ar trebui să vă retrageți cuvintele pe care le-ați spus la adresa mea. Eu nu am spus nicio vorbă...

D. *N. Iorga*: Atunci scusele mele!

D. *Colonel Calmuski*: ...și nu am făcut niciun gest de desaprobară, nu am spus nicio vorbă. Vă dau cuvântul meu de onoare.

D. N. Iorga: D-le Calmuski, nu v'am adresat niciun cuvânt jignitor. Am făcut numai o simplă glumă, crezând că ați făcut un gest de desaprobară. Nu a fost nicio răutate în cuvintele pe care le-am spus. Prin urmare vă rog să nu vă supărați.

Dar vă mai spun un lucru: acum nu vă vorbesc din punct de vedere de partid.

Mai am câțiva ani de trăit, și în acești câțiva ani am de isprăvit o operă științifică, care îmi cere cea mai mare parte din timp.

Prin urmare, mă adresez către d-voastră și fac un apel la conștiința d-voastră (întreruperi), d-le Angelescu...

D. Dr. Angelescu: Pe această operă o așteptăm foarte mult, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Vă asigur însă de un lucru d-le Angelescu, că va fi ceva mai bun decât aceia pe care o faceți d-voastră. (Ilaritate la Federație, aplause la Federație.)

D. Dr. Angelescu: Aprecieri! (Întreruperi.)

D. Duiliu Zamfirescu: Opera d-lui Iorga va fi mai bună decât aceia care o face acum aici.

D. N. Iorga: D-le președinte, competența d-voastră politică este tot așa de perfectă, cât este competența mea în domeniile care ocupă o mare parte din viața d-voastră în afară de Cameră. (Aplause.)

D. Dr. I. Angelescu: Aprecierile d-voastră asupra operelor mele sânt foarte relative. Până la o anumită dată ați fost de o părere, iar după aceea dată ați fost de altă părere.

D. Duiliu Zamfirescu: Obiceiul d-lui Iorga.

D. N. Iorga: D. președinte, a cărui obiectivitate se arată în fiecare moment, pare că este un vânător cu pușca gata să tragă un foc în vânt către opoziție.

Dacă aveți praf de pușcă pentru acest usagiu, vă păgubiți budgetul. (Aplause, ilaritate la Federație.)

D-lui Angelescu îi răspund foarte scurt: adevărat că am adus cele mai mari laude cărților d-tale și foarte adevărat că de o bucată de vreme nu mai scriu despre cărțile d-tale. Aceasta iată pentru ce: pentru că între unele și altele există o deosebire.

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: D-le Iorga, vă rog să vă mențineți și în cheslia de regulament.

D. *N. Iorga*: D-le președinte, lăsați-mă să vă vorbesc; am dreptul să vorbesc, căci l-ați lăsat să mă întrerupă.

D. *Duiliu Zamfirescu*: D-le Iorga, vă aduc aminte că vorbiți în chestiune de regulament și că, în chestiune de regulament, aveți dreptul să vorbiți numai zece minute. De când vorbiți, au trecut douăzeci și cinci de minute.

D. *N. Iorga*: D-le Angelescu, de când ai început să faci cărți rele, de atunci nu te mai laud.

D. *Dr. Angelescu*: În poezie se pot pierde talentele, dar în știință nu se poate pierde metoda științifică. Și eu fac știință, nu poezie.

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-le Angelescu, dacă te-ai fi înscris în partidul d-lui Iorga, d-sa nu și-ar fi modificat părerea! (Aplause pe băncile majorității.)

D. *N. Iorga*: D-lor deputați, dacă aceasta înseamnă a presida, atunci nu mai înțeleg nimic. (Aplause pe băncile Federației.)

D. *M. Protopopescu*: Foarte bine presidează.

D. *N. Iorga*: Cu asemenea obiceiuri am ajuns unde sântem.

Onorată majoritate, mă adresez d-voastră cu un ultim argument și vă spun: gândiți-vă că dintre cei patru deputați, cu privire la cari aveți să vă pronunțați, doi dintre dânșii sânt Basarabeni, iar doi dintre dânșii sânt din Ardeal. (Aplause pe băncile Federației.)

D. *A. C. Cuza*: Ei, și! (Zgomot, Întreruperi.) Nu mai există Basarabie, există numai România Mare. (Zgomot, întreruperi.)

D. *Dr. A. Lazăr*: Asta este dragostea pentru Basarabia și Ardeal! (Zgomot, intreruperi.)

D. *A. C. Cuza*: Sântem numai deputați români, și toți trebuie să respecte regulamentul. (Întreruperi.)

D. *N. Iorga*: Unul dintre deputații aceștia, în momentul când la Iași complotul bolșevic era îndreptat contra Regelui... (Zgomot pe băncile majorității și întreruperi.)

D-le președinte, am dreptul să vorbesc, ori ba?... Unul dintr'înșii, în momentul când la Iași bolșevicii aveau intenția să năvălească în cartierul general al Regelui, a venit și a informat ceas cu ceas cu primejdia vieții lui, de și era în uniformă rusească, guvernul român de ceia

ce se petrece în comitetul bolșevic. Acela e Buzdugan. (Aplause pe băncile opoziției.)

Să nu uitați un lucru: că frații noștri basarabeni vin din mijlocul unei revoluții și că nu se poate cere oamenilor veniți din mijlocul unei revoluții sociale să aibă obiceiurile, nu voi zice: blânde, dar, în tot cazul, lipsite de curaj, ale unei oligarhii în stingere, cum e clasa noastră politică. (Aplause pe băncile Federației.)

Iar, despre ceilalți, Ardelenii, pe cari voiți să-i loviți prin sentința d-voastră, nu uitați un lucru: că, dacă și-au format un spirit combaliv, care trece une ori dincolo de marginile regulamentului, este că acest spirit a apărut decenii întregi contra străinului libertățile poporului român. (Aplause prelungite pe băncile Federației.)

CXIII.

PARTICIPAREA OPOZIȚIEI

(9 APRIL 1921.)

D. N. Iorga: D-le președinte n'am avut nicio cunoștință de acest proiect, iar argumentul acela: dacă opoziția este represintată într'o comisie, nu trebuie să mai observăm formele trebuitoare cu privire la votarea proiectelor de legi, acest argument nu-l putem primi.

Se poate întâmpla ca opoziția să fie represintată într'o comisie de o persoană care, în acest cas special, să nu aibă cunoștințele locale pe care poate să le aibă o altă persoană din opoziție.

Noi nu înțelegem ca delegatul nostru să însemne votul nostru, ci el este numai o persoană pe care o credem potrivită în general pentru discuțiile de acolo, dar care poate, într'un cas special, să nu aibă informațiile trebuitoare.

Prin urmare mă unesc și eu la protestarea celor doi colegi ai miei din Opoziția Unită, și sânt sigur că este de ajuns ca această protestare să vă fie cunoscută pentru ca d-voastră să luați măsuri ca de aici înainte noi să știm ce votăm.

Adineaori, într'o formă glumeață, rugând pe d. raportor să ni spună despre ce este vorba, am exprimat aceiași protestare împotriva felului de a aduce proiectele de legi în desbaterile Camerei.

Trebuie să ni dăm sama pe deplin de ceia ce este în discuție. Altfel iată ce se va întâmpla: noi vom vota legile așa cum ni se presintă, dar lumea nu este oarbă, așa că legile votate în felul acesta n'au autoritatea morală a legilor care sânt volate cu respectarea regulamentului. (Aplause pe băncile minorității.)

CXIV.

ATITUDINEA SAȘILOR

(11 APRIL 1921.)

D. N. Iorga: D-le președinte s'a făcut o cerere de comisie. Ar fi bine să declarați că nu este cazul de a numi o comisie. În mare parte s'au retras acușările aduse. D. Roth, o cunoaște toată lumea prin activitatea sa ziaristică, s'a pronunțat în sensul prieteniei cu poporul român și, chiar în cazul cu Carol de Habsburg, au ieșit două excelente articole în foaia dumnealor din Sibiu. Și, de alminteri, Sașii sânt oameni înțelepți: ei spun lui Carol, *Karl der Einfältige*, „Carol cel Simplu“, și prin urmare vedeți că nu pot avea mare dragoste pentru dânsul.

CXV.

MINIȘTRI DE PROVINCII

(18 APRIL 1921.)

Onorată Cameră,

Am cerut cuvântul îndată după declarația d-lui președinte al Camerei, care spunea că decretul regal privilegiat la numirile miniștrilor, nu se discută. Evident că actele Regelui nu se discută. Regele are dreptul să numească miniștri pe cine vrea. A fost odată o discuție în privința aceasta, și cine a ridicat discuția nu a avut dreptate. Camera este liberă să nu primească pe miniștri, să dea un vot de blam miniștrilor pe cari Suveranul îi numește. Dar Regele are dreptul să numească pe cine vrea. Însă numirea se face după o propunere a președintelui Consiliului. Președintele Consiliului poate fi întrebat, cum l-am întrebat eu la început, și răspunsul nu m'a convins: pe baza cărui text din Constituție s'a făcut numirea miniștrilor Ardealului și Bucovinei ?

Noi nu zicem că nu e bine ca Ardealul și Bucovina să aibă miniștri (aplaude pe băncile minorității). Evident, este bine să-i aibă, dar îi au aceste două provincii pe baza unui decret-lege dat în momentul când nu era Parlament. Îndată ce Parlamentul este, înainte de a se numi acei miniștri, mai ales după o lungă întrerupere, trebuia întrebat Parlamentul dacă socoate sau ba că decretul-lege trebuia să se prefacă în legi.

Această cale este singura valabilă. Dar, dacă se pune întreba de ce supt trecutul Ministeriu, supt trecutul regim, nu s'a făcut trecerea de la decretul-lege la legile înseși,

răspunsul este foarte ușor. Era o întreagă serie de decrete-legi care trebuiau întărite, și, în rândul întâiu, exista decretul-lege privitor la miniștrii provinciilor eliberate. Nu am avut vreme de a începe discutarea decretelor-legi, dar cel d'întăiu pe care l-am fi discutat, ar fi fost fără îndoială aceasta.

Aceasta aveam de spus. (Aplause pe băncile minorității.)

CXVI.

ÎN CHESTIA AGRARĂ

(6 Iunie 1921.)

Onorată Cameră,

Mi-aș permite să fac o observație pentru toată lumea, ca să nu fie prematură niciun fel de manifestare.

Cuvântarea mea va fi cuvântarea unui om care a căutat să se informeze serios asupra materiei în care sântem chemați să legiferăm și care are obiceiul să facă din fiecare cuvânt și din fiecare vot al său o chestie de conștiință. Prin urmare asupra conștiinței cuiva nu trebuie să se prejudece; trebuie să se aștepte expunerea lucrurilor, să se vadă, — ori dacă se primesc, ori dacă nu, — rezultatele acestui examen de conștiință.

D-lor deputați, d. coleg Anibal Teodorescu a atins, cred, cel d'întăiu, — nu am urmărit toate aceste desbateri —, a atins cel d'întăiu, cred, apăsând chiar asupra lui, și motivul istoric din această lege. Să nu ne sperie nimeni; nu este vorba de un motiv istoric foarte îndepărtat: este vorba de istoria foarte apropiată a înseși acestei legislații.

Nu știu dacă d. Anibal Teodorescu a fost în Parlamentul liberal, — așa se obișnuiește a se zice „Parlamentul liberal“; din nenorocire se zice așa, căci Parlamentul este al țării, iar nu al unui partid —; nu știu dacă d. Anibal Teodorescu a fost în Parlamentul care se numește liberal: 1914–1917.

O voce: Nu a fost.

D. N. Iorga: E bine deci să se vorbească în întregime de ceia ce s'a făcut atunci, pentru a se vedea anumite

deosebiri, care nu au fost scoase în evidență până acum, și mai ales pentru a se vedea marea deosebire de metode care mi-a impus, față de reforma propusă și adusă la îndeplinire de Parlamentul acela de la 1917, o anumită atitudine.

Pentru că metoda nu mai este aceeași în proiectul de lege pe care îl înfățișați d-voastră, evident că și atitudinile oamenilor legați prin viața lor, prin inima lor întreagă de chestiunea rurală, și această atitudine trebuie să fie deosebită.

Înainte de a veni la acest Parlament din 1914, două cuvinte pentru a se vedea foarte neted care a fost atitudinea deosebitelor partide, deosebitelor grupări și curente de idei în chestia aceasta agrară.

Două cuvinte asupra întregii mișcări care a precedat Parlamentul liberal din 1914.

Și aici voi recunoaște, chiar dacă aș vedea puțința vre unui deputat care, adunând bucățele de hârtie, să arate contradicții în acțiunea mea, voi recunoaște și aici acestui Parlament din 1914 tot meritul care i se cuvine în resolvarea până la un anumit punct a chestiunii agrare.

Dar să vedem ce a fost înainte, căci pot să fie anumite persoane care să-și închipuie că această chestiune agrară a fost înviată în ajunul Parlamentului din 1914 și că astăzi meritul revine acelor persoane care au ridicat atunci chestiunea și au pus în mișcare aparatul legiferant trebuincios ca să ajungă la o nouă soluție în această chestiune.

Mic îmi pare foarte rău că trebuie să amintesc numele lui Mihail Kogălniceanu,— nu în legătură cu raportul de astăzi, căci n'am obiceiul să scormonesc în neprietenii recente, și când aceste neprietenii recente au fost determinate de lucruri pe care nu le aduc în discuție.

Dar îmi pare foarte rău că aduc numele lui Mihail Kogălniceanu și supt raportul critic în legătură cu opera foarte mare pe care a făcut-o el în 1864, operă neîndesulătoare în formularea ei, nesatisfăcătoare fiindcă s'a făcut printr'o lovitură de Stat împotriva unor oameni îndărătnici cari au provocat această lovitură de Stat și a

căror îndărătnicie trăiește și acum. (Aplause prelungite.)

Aici, în grădina Mitropoliei, este o statuie a lui Barbu Catargiu, adversar al acestei reforme, și, de vreme ce această statuie e făcută în anii din urmă, evident curentul trăiește. Încă nu s'a inaugurat statuia, dar văd persoanele care ar avea, chiar acordând țăranilor un drept pe care l-au câștigat prin luptă, văd persoanele care ar avea chemarea ca, foarte răpede după volarea acestei legi, să se ducă în grădina Mitropoliei și să aducă onorurile cuvenite lui Barbu Catargiu. (Aplause.)

Fiindcă între negațiunea lui Barbu Catargiu și afirmația lor este o legătură. Legile nu se judecă numai după cuprinsul lor, ci se judecă și după spiritul din care au pornit și se judecă și după garanția pe care acest spirit o dă în ceia ce privește felul în care vor fi aplicate. (Aplause.)

Vă asigur că am urmărit activitatea lui Barbu Catargiu. Era un om foarte inteligent. Nu-și făcuse studiile în Germania, dar era foarte inteligent, și, dacă Barbu Catargiu, strâns puținel cu ușa, — nu mult —, ar fi fost în stare să acorde în materie agrară foarte multe lucruri, eu tot n'aș fi crezut în Barbu Catargiu, după strângerea cu ușa, cum n'aș fi crezut în el nici înainte de a se exercita acest mijloc coercitiv pentru a-l aduce la alte păreri decât acelea care formau esența însăși a cugetării sale politice. (Aplause.)

Dar pe Mihail Kogălniceanu noi trebuie să-l recunoaștem cu toții. A fost un mare păcat de câte ori s'au relevat punctele greșite din legislația lui, puncte care nu veniau de la dânsul, pentru a se scădea valoarea unui act care e de cea mai mare importanță. Fiindcă, d. ministru o știe foarte bine, de și d-sa s'a ocupat de chestiunea agrară mai mult în deceniile din urmă, era atunci o chestiune foarte importantă, și legislația lui Kogălniceanu a rezolvat mai ales această chestiune: ce este țăranul? Chiriaș pe pământ străin sau este vechiul stăpân, care se cere reintegrat în drepturile sale? (Aplause.)

Strămutând chestiunea pe terenul filantropiei, la care inima nobilă a lui Barbu Catargiu ar fi fost accesibilă,

cum și alte inimi nobile ar fi accesibile în momentul de față, strămutând-o, zic, de acolo pe terenul de drept, el a făcut un pas înainte, pentru ca pe urmă alții, strămutând-o din nou de pe terenul de drept pe terenul de filantropie, să facă un pas îndărăt.

Dar Mihail Kogălniceanu a făcut, fără îndoială, o greșală în dezvoltarea ulterioară a vieții sale, cea mai mare greșală, care a fost, — nu știu cât se va repeta, dar din partea mea o să mă feresc s'o repet —, când a închinat un steag care era merit unei mari victorii, l-a închinat prea curând unei puteri care nu era în stare s'o organizeze. Și atunci a dispărut vechiul partid național din Moldova. Căci, d-le ministru, reforma de la 1864 este o reformă moldovenească; este o veche generositate, o caldă iubire de neam din Moldova, este un sentiment de tradiție îndărătnică și vitează din Moldova care a făcut mișcarea de la 1864. Nu de la teorii a plecat Kogălniceanu. Era unul din oamenii aceia în cari trăiesc veacuri și, mai ales, lucru foarte important, om din clasa de sus, el a putut să cuprindă în el, înălțând prin cultura lui cauza pe care o servia, întreaga durere ca și întreaga conștiință de drepturi a clasei țărănești.

S'a găsit însă, la un moment dat, înaintea unei puteri de partid, și a făcut cel d'întăiu pas în oportunism.

Pasul acesta e totdeauna un pas foarte ușor de făcut, dar pe care îl regretă cineva o viață întreagă. Unde a făcut pasul, cu cine s'a găsit împreună, întru cât a putut colabora la opera fecundă, operă de oportunism, care s'a început și cu ajutorul lui, aceasta nu o discut aici. Dar atunci el a spus un lucru cu totul greșit și fatal pentru opera lui; a spus: chestiunea țărănească e terminată, țăranul este proprietar pe bucata lui de pământ; ceia ce a rămas nedat țăranului e proprietatea de drept quiritar roman, cum se zicea acum vre-o zece ani în această Cameră: au fost bucățile rămase. Prin urmare nu s'a continuat opera lui. Viața politică a țării s'a putut dezvolta în alte domenii, dar în domeniul acesta lucrul care a fost început n'a fost dus până la capăt.

Și deci nu avem să ne preocupăm de îndeplinirile, de împrumăturile din când în când prin însurăței, prin

vânzarea bunurilor de mână moartă, a moșilor Statului, nu avem să ne preocupăm de întregirea faptei de atunci. Ce s'a întâmplat, știe toată lumea. De câte ori a strigat copilul din leagăn, s'a apropiat și l-a alăptat duioasa sa maică, clasa conducătoare, dar n'am observat vre-odată ca această maică duioasă să fi întrebat pe copil dacă-i e foame sau nu. Copilul a strigat însă tare, și ar fi fost bine să nu strige; ar fi fost bine să zică numai fără să strige, fiindcă strigătul acesta rămâne în istoria și conștiința unui neam, și nu trebuie niciodată, — aceasta este marea măsură de prevedere — ca o clasă conducătoare să lase impresia că măsurile pe care e datoare să le ia în interesul Statului și al societății au fost impuse de clasele de jos. (Aplause.)

Și, atunci, onorați colegi, iată ce se întâmplă: se întâmplă lucrul acesta, că prinde obiceiul clasa de jos a țipa și prinde obiceiul și clasa de sus să nu voiască a face nimic până ce nu țipă clasa de jos. Fatală și una și alta! Politica de Stat adevărată este politica aceea care ține toate chestiunile mari neconținut deschise. E o eroare să se creadă că poate exista într'un Stat sau o societate o chestiune mare care să se închidă odată pentru totdeauna, ci, ori dacă vine cu o soluție un eminent specialist, cum sânteți d-voastră, d-le ministru, ori dacă vine un om genial, cum a fost Mihail Kogălniceanu, chestiunea rămâne deschisă, și conducătorii trebuie s'o privească în toată desfășurarea ei. Teoriile tuturor Universităților din Germania nu plătesc doi bani față de nevoile dezvoltării unei societăți. (Aplause.) Fiindcă nu am apucat vre-odată să văd o constituție creând un popor, dar popoare creând în toate domeniile constituției, pe care când au vrut le-au îndreptat își sfărâmat, aceasta s'a văzut în fiecare moment. Nu haina face pe om, ci omul își face, își reface, își preface, își distruge, când trebuie, haina care îl cuprinde ori nu-l mai cuprinde.

Mișcarea aceea care odinioară pusesese în fierbere întreaga societate din 1860, a trecut pe urmă în domeniul literaturii. Literatura de prin anii 1880 a fost străbătută de iubirea pentru țaran. Și, d-lor, nu este nimic mai frumos decât o literatură care se îngrijește de ne-

voile societății în mijlocul căreia trăiește. O literatură nu e o distracție, nu e o meserie, nu este un mijloc de a face ca lumea să petreacă; ea cuprinde viața unei societăți în toate elementele și în toate aspirațiile ei și este chemată, pe de o parte, să dea o formă definitivă acestei vieți, iar, pe de altă parte, să creeze factorii morali cari pătrund în toate sufletele și cari pe urmă duc sigur la soluțiile următoare ale problemei.

Aceasta a fost literatura lui Delavrancea și a altora: literatura țărănească sau țărănistă. și valoarea terminilor nu este în legătură cu sinceritatea acelor cari îi rostesc sau cu nesinceritatea cu care acopăr lucrurile de care e vorba, căci niciun termen nu se compromite dacă s'a abusat de el, și, în același timp, nimeni nu se ridică sau nu scade în valoare fiindcă a întrebuițat des sau rar acest termen.

S'a răs și în literatură de țărănism, slavă Domnului, după cum se râde și în materie politică, dar, mai presus de toate ironiile, țărănismul va trăi în ciuda tuturilor atacurilor ca și a tuturilor greșelilor ce le fac și ce le vor face prietenii acestei doctrine.

Am spus că a venit fasa literară a chestiei țărănești.

D. *General Al. Averescu*, președintele Consiliului: Faceți o profeție ?

D. *N. Iorga*: Eu aș glumi cu d-voastră, cu o condiție: ca glumele mele să le primiți așa cum le primesc eu pe ale d-voastră. D-voastră când faceți o glumă, bună, sau rea, eu râd, dar eu când fac o glumă d-voastră, vă su-părați.

Prin urmare, a fost o fasă țărănească în literatura românească. Din această literatură am învățat a iubi pe țărani, și o mare parte din tot ce poate fi mai bun în sufletul micu pornește de la lectura acestei literaturi foarte generoase, care păcat că nu se cetește de o bucală de vreme. Ea a fost un factor esențial în chestia țărănească.

Pentru unii aceasta e o simplă reminiscență, puțin cam îndepărtată, dar pentru noi a fost un mare adevăr trăit, căci Eminescu și urmașii lui, și în poezie și în prosă, au fost pentru noi hrana din care s'a alcătuit esența

sufletului nostru. În mijlocul acestei literaturi trebuie să recunosc ceva. acțiunea unui om. Căci niciodată prezentul unui om nu garantează de viitorul lui, dar niciodată prezentul unui om nu distruge trecutul lui, și trebuie să avem curagiul, de câte ori vorbim de o chestiune, să pomenim pe fiecare în raportul în care se găsește acel om față de chestiune, la un anume moment. Și trebuie să recunosc și motivul care v'a făcut să alergați la aceste bănci spre a găsi un raportor, în care d-voastră credeți că ați găsit numai un nume și o tradiție, dar care este și o convingere, și se poate ca această convingere să vă cauzeze momente desagreabile până la sfârșit, fiindcă nimeni nu-și uită cu desăvârșire trecutul. Pe la 1890, d. Vasile Kogălniceanu are marele merit de a fi spus, într'o carte clasică, adevărul că trebuie deschisă din nou chestia țărănească.

S'a pus atunci întrebarea: Cum? Prin exproprieri sau prin măsuri de oportunitate de care orice guvern era capabil, fiindcă pentru aceasta nu se cere nici cunoștința lucrurilor, nici inteligență, nici energie? Și, atunci, în foaia literară care resuma aspirațiile tineretului, în „Sămănătorul“, s'a răspuns imediat, — căci acolo s'a luat notă de cartea d-lui V. M. Kogălniceanu —, și iată cum s'a răspuns: „și prin măsuri de oportunitate, dar și prin expropriere“. Cuvântul de „expropriere“ a fost rostit atunci înălăia oară și a fost rostit de pe urma cărții d-lui V. M. Kogălniceanu.

Și, evident, datori îi sânteți d-voastră, datori îi sântem noi: numai cât datoria noastră e de un caracter deosebit. Noi îi datorim ceva, foarte mult, în ce privește teoria însăși; d-voastră îi datoriți numai fiindcă, de sigur, v'a făcut să treceți pe un pod foarte supțire și lipsit de balustradă, pe care echilibrul d-voastră era amenințat cu mâna d-sale. Nu v'a dus încă la capăt: sânteți în mijlocul punții; vă grămădiți cam mulți și puntea e delicată. Urez ca d. V. M. Kogălniceanu să aibă măestria de a vă duce pe podul construit cu lemnele de moștenire de la părintele său, dar nu știu dacă veți ajunge cu toții sigur la capătul unde doriți.

Da, și eu vă urez din toată inima, fiindcă țin să fac

o declarație: în momentul de față și eu doresc o soluție a chestiunii țărănești, o doresc cât mai răpede, și am atâta nepărtenire cât să zic: cutare partid politic atâta a putut să dea, atâta a dat. Dar chestiunea nu e terminată, și se va merge mai departe. (Aplause pe băncile opoziției.)

Și, d-le Duca, îți amintești că s'a pus chestiunea aceasta tot așa și în Camera de la 1917, și, când am vorbit, am terminat astfel: cunosc împrejurările în care ați făcut reforma, cunosc presiunea supt care vă găsiți, cunosc ceia ce în mijlocul d-voastră se găsește pentru realizarea acestei reforme; nedrept aș fi dacă v'aș cere mai mult, dar cu siguranță că se va merge mai departe.

D. I. G. Duca: Și s'a mers.

D. N. Iorga: Așa că este un folos pentru un partid să lase cât mai puțin acelora cari vin în urmă, dar aceasta o apreciază fiecare cum crede. Fiecare poate să zică: eu atâta pot, atâta fac! Fericiți cari vor veni în urmă și vor avea norocul lor! Cu această urare doresc din toată inima să aibă acest noroc alții decât d-voastră, cari vor duce mai departe chestiunea, fiindcă atâtea generații, nu numai partide, vor lucra la chestiunea țărănească.

Vin la Parlamentul liberal din 1914. În curând d. ministru al Agriculturii va avea prilejul să se înveselească ascultând cetirea propriilor sale păreri în chestiunea rurală. Și sânt sigur că râsul acesta va fi tot așa de dulce ca râsul de la început.

D. C. Garoflid, ministru de Stat: președinte al comitetului agrar: Râsul acesta nu privia chestiunea rurală.

D. N. Iorga: D-voastră aveți multe lucruri de care puteți râde între d-voastră. (Ilaritate.) Camera liberală a început în împrejurări pe care le voi arăta.

În anul 1913, va să zică în timpul când partidul liberal era în opoziție, în vară, am avut plăcerea unei întruniri cu d. Ion Brătianu. Nu e nicio indiscreție să vă spun că am avut această întâlnire; de sigur că voi face plăcere d-lui Duca, căruia i-am spus-o încă odată, mi se pare, dar repet ca să audă a doua oară ceia ce i-am spus: sânt multe lucruri favorabile pentru persoana șefului său

și pentru partidul său, sânt însă și altele, natural, care în acele împrejurări politice sânt ceva mai puțin favorabile

D. Brătianu mi-a declarat atunci că dorește să vină la putere nu dintr'un vulgar apetit de a stăpâni, care de sigur e una din formele celor mai ignobile ale pasiunilor și poftelor politice, ci pentru a îndeplini o sarcină. Și recunosc de la început că d. Brătianu n'a fost dintre acci cari consideră că au în mână un bagaj pe care, odată ce au ajuns la stația finală, îl dau pe sama unui comisionar, și, dacă acel comisionar pierde bagajul, cu atât mai bine, fiindcă une ori e atât de puțin lucru, că nu e așa de mare paguba. Dar un domn cu un bagaj mare este totdeauna o persoană foarte suspectă în tren, căci lumea zice: cine vine cu o asemenea cantitate de bagaj pe care îl duce cu sine, este foarte bogat și foarte important. D. Brătianu mi-a spus că vine pentru rezolvarea reformei agrare și introducerea votului universal.

Atunci, a fost vorba de colaborare. Dumnealui mi-a spus: pentru aceasta vreau, și mă adresez la toate forțele politice vii. M'a întrebat, — era un grup în jurul meu, dar pe atunci nu ajungea cineva ușor în Parlament: nici acuma, dar împrejurările de atunci erau mai grele decât cele de acum, — m'a întrebat, zic: colaborația dumată o pot avea? Am zis: da; dar să încheiem un tratat în care fiecare să prevadă ce are de admis în această chestie și acest tratat să fie încheiat în mod cinstit, cu iscălitura netedă și dintr'o parte și din altă parte.

D. Brătianu, care știm că dispune de un foarte mare partid, așa de mare încât, oricât a pierdut și pierde astăzi, tot mai rămâne ceva (ilaritate), de și în ceia ce-i rămâne acum, eu cred că este și multă iluzie.. (Mare ilaritate.)

D. I. G. Duca: Iluzia aceasta mi se pare că ați simțit-o în alegeri.

D. N. Iorga: La început 'prea puțin; dar cât v'a costat pe d-voastră, cred că nu face atâta cheltuială! (Mare ilaritate.) De sigur cheltuială de energie, d-le Duca; fiindcă toată lumea știe că partidul liberal este un partid sărac. (Mare ilaritate.)

Încă odată am spus, — căci am început eu întâiul — : da, însă o înțelegere netedă. Dar, la cererea mea de o învoială clară, d. Brătianu a spus că aceasta nu se poate.

Atunci s'a înțeles cu d. Take Ionescu, care a primit această înțelegere fără o învoială netedă.

Punctele de vedere ale d-lui Take Ionescu s'au schimbat mult de atuncea, și punctele sale de contact cu mine sânt mai multe acum decât atunci; căci împrejurările i-au deschis ochii asupra atâtor alte puncte de vedere pe care spîritul d-sale atît de vioiu de sigur că le-a pri-ceput. (Ilaritate.)

Atunci s'a format Camera din 1911, cuprinzând pe liberali și în același timp și pe conservatori, cari împreună trebuiau să se ocupe de această reformă. Vedeți, se acasă această Cameră că nu este tocmai liniștită. Noi, cari sântem aici, știm ce facem noi și știm cum este această Cameră, dar de sigur că lumea din afară, care, poate, câte odată, este și interesată, ar spune că în această Cameră e zgomot mare; câte odată are și puțină dreptate. Dar, dacă aceste Camere sânt așa cum sânt, nu putem spune că erau așa de liniștite nici Camerele cealalte, când, bună oară, zburau prin incinta Adunării tichii de clienți ai caselor de nebuni, și, dacă într'un Parlament se petrec astfel de lucruri, nu se mai poate spune că Parla-mentele trecute lucrau într'o atmosferă așa de liniștită. Va să zică, nici cei de acum nu sânt tocmai precum îi arată lumea, nici cei de atunci nu erau precum îi arată unii din noi. Vorba este că reforma nu a mers. Însă, prinzându-ne războiul cel mare, când totuși s'a simțit nevoia să intrăm...

D. I. G. Duca: Cer cuvântul.

D. N. Iorga: Nu este nevoie să ceri cuvântul d-le Duca; căci pot spune eu ceia ce ai fi spus d-ta. (Ilaritate.) Mai rău decât d-ta, de sigur. Așa încât eu înțeleg cererea de cuvânt din partea d-tale numai pentru plăcerea de a adăogi talentul d-tale de expunere la adevărul pe care-l pot rosti și eu... (Mare ilaritate.)

Priu urmare, când a fost vorba totuși să se ajungă la reformă, iată cum s'a procedat: s'a adresat, sincer și

cinstit, primul ministru la toate persoanele care erau de părere că reforma trebuie să se facă și a cerut pentru aceasta să se instituie o comisiune parlamentară, și comisiunea parlamentară, — aceasta era puțin înainte de războiul european, în 1914...

D. I. G. Duca: Exact.

D. N. Iorga: S'a alcătuit. Când s'a adunat pentru prima oară această comisie, pe care o presida, mi se pare, d. Stelian, — în orice cas, dacă nu a presidat d-sa, d-sa a vorbit cu multă autoritate într'una din cele d'întăiu ședințe —, comisiunea a declarat că se privește ca o comisiune parlamentară, iar, când i-a scăpat cuiva cuvântul că această comisiune este auxiliara Ministeriului, a fost o protestare generală. Și, când s'au adus broșurile liberale, — făceam și cu parte din această comisie, de și eram membru al opoziției —, când s'a propus să ne inspirăm din aceste broșuri, care circulau înainte, noi am rugat să se aducă lucrurile de aiurea, care, nu zic că erau de o mare valoare, dar puteau fi bănuite mai puțin de spirit de partid în expunerile lor, să se aducă desbaterile Parlamentelor străine.

Și, iată, am intrat în vara 1916.

D-lor, sânt absolut sigur că, dacă nu intervenia războiul nostru, dacă atențiunea tuturor n'ar fi fost prinsă de grelele și de teribilele împrejurări față de care așa de puțin însemna orice altă chestiune, noi am fi lucrat cu succes în această comisie și prin lucrările noastre s'ar fi ajuns la o reșolvare a acestei probleme, potrivit cu cerințele unei întregi generații, fără deosebire de partide. Fiindcă astfel de chestiuni, d-lor, le resolvă numai generațiile pe rând, iar nu le resolvă numai un partid în mod exclusiv.

Am ajuns, d-lor, la soluția care trebuia. Și, acum, iarăși sânt de părere că se putea grăbi puținel momentul când s'a numit comisia. Dar, odată ce comisia s'a numit, comisia aceasta și-a început lucrările cum se cădea.

Am ajuns la Iași. După ce ni-a mai venit puțin suflarea și ne-am putut gândi puțin și la starea noastră interioară, opera de reformă agrară a venit din nou pe tapet.

Acuma, s'a spus din aceste rânduri, s'a spus de multe ori, — și eu repet protestările făcute în Camera liberala —, s'a spus că această reformă a venit supt presiunea revoluției rusești și a situației din afară de hotarele noastre.

Ei bine, eu vă spun că, dacă, din nenorocire, ar fi așa, valoarea politică a națiunii noastre ar fi atât de inferioară, încât... să lăsăm să spună alții, iar nu noi. (Aplause prelungite.)

Eu am apucat o Istorie a Românilor care se făcea și de pe catedra universitară, unde era un vechiu obicei, — nu sânt junimiști pe aici —, un vechiu obicei junimist, de a face haz pe socoteala trecutului nostru întreg, și era cât pe-acți să ieșim cu toții o generație enervată, o generație fără încredere în propriile noastre mijloace.

Pe urmă pe încetul a trebuit ca fiecare, prin cercetările noastre, să ajungem la părerea că, oricum s'ar fi îmbrăcat strămoșii noștri: cu ișlic, cu haine turcești, cu papuci, în pieptul lor era o inimă care bătea cum bate și inima noastră pentru interesele supreme ale națiunii. (Aplause prelungite.)

Vechea clasă boierească și-a făcut datoria față de țară, și luptând cu arma pe câmpul de bătălie și luptând cu gândul împotriva Puterilor europene ca să se capete pas cu pas libertățile naționale pe care sântem stăpâni acuma. (Aplause prelungite.)

Din războiu, în războiu, în secolul al XVIII-lea s'au ținut morțiș de planul de reforme, și este o mândrie pentru noi că în acest secol al XVIII-lea am avut pentru țărănime cel mai bun regim care a existat în Orientul Europei.

Țăranii nu datorau decât dijma, și datorau numai dijma pe pământul unde sămănaseră; dar nu datorau dijma nici pe livezi, nici pe un fel de plantație, nici pe pășuni, pe niciun fel de teren pentru hrana vitelor. Și sensul dijmei era: din zece una, cum se zicea: „de-a zecea“. — aceasta este forma veche românească a conceptului „dijmă“. Și, în același timp, datorau douăsprezece zile de lucru pe an. Și, când s'a ridicat boierimea din

Muntenia, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și a spus: douăsprezece zile e puțin, trebuie douăzeci și patru, au rămas cu protestările lor, iar regimul celor douăsprezece zile de lucru a rămas regimul normativ în țara noastră.

Și de aceia nu fugiau ai noștri la Austrieci în Ardeal, ci este plină regiunea de munte de la noi de așa-numiții Ungureni, cari nu sânt alta decât Românii din Ardeal cari au venit aici să caute un regim mai bun decât regimul de care se învredniciseră în Ardealul lor.

Și a venit un călător german din Ardeal și a întrebat pe unii oameni din satele aceste: „De ce ați trecut în Țara-Românească?” Și atunci i s'a răspuns îndată: fiindcă aici este pământ mult, fiindcă aici, când este vorba să se împlinescă birul, avem unde să ne adăpostim și, pe lângă aceasta, mai era un lucru, pe care nu-l spuneau, dar pe care îl simțiau: fiindcă erau în țara lor, fiindcă se aflau pe teritoriul lor național.

Căci pe terenul național totul este fecund și pe terenul social, și este singurul fecund și pe terenul social: când se părăsește terenul național și se trece dincolo, tendințele sânt ispititoare, dar fecunde nu sânt.

Fiindcă s'a vorbit și de lupta de clasă, iată explicația.

Lupta de clasă, ca element material, a existat în toate societățile.

În orice societate clasa nedreptățită a cerut dreptul său și în orice societate sănătoasă intelectualitatea onestă s'a pus în serviciul celor siluiți și nedreptățiți, iar nu în serviciul celor nedreptățitori. (Aplause.)

Și, de aceia, în chestiunea țărănească, împărțirea se face astăzi pe același criteriu, când intelectualitatea s'a ridicat și a smuls din cultură cea mai prețioasă esență, care este generositatea și simțul de dreptate, pentru ca, alături de represintanții clasei țărănești, — ori dacă sânt aici cu numele lor, ori dacă sânt dincolo supt un nume oarecare —, să ceară și ei izbândirea drepturilor poporului românesc, care este înainte de toate clasa țărănească. (Aplause.)

Uitam să adaug partea a doua de lămurire în ce privește lupta de clasă. Luptele de clasă, în elementul lor material, sânt firești și oricât le-ar contesta cineva, nu

va ajunge niciodată să le înlăture, dar pe lângă orice element material există un element moral: să lupti pentru drepturile clasei nedreptățite a unui popor, dar să nu uiți că pe lângă materialitatea lor învâlmășită se ridică larg bolta morală a unității sufletești a unui neam întreg. (Aplause.) Nu cu bucați de omenire sfâșiată umanitatea însăși va ajunge la fericirea la care are dreptul să înțelească și pe care din ce în ce mai mult o va atinge.

Dar închid această parentesă și, întorcându-mă la data de 1917, când din nou s'a deschis chestiunea țărănească la Iași —, și afirm cum am făcut adineaori: că și aceasta este încă un punct din evoluția firească a cugetării noastre cu privire la chestiunea rurală,— amintesc aceloră cari știu, și spun aceloră cari nu știu: că, de la început când s'a pus din nou chestiunea agrară, guvernul de atunci s'a dat în lături, lăsând adunarea însăși să se ocupe de chestiunea țărănească. (Aplause.) Și-mi aduc aminte de momentele acelea frumoase, care aveau ceva simbolic în ele, când nu în întunerecul vre unei odăi de la vre-un Ministeriu adăpostit supt un acoperiș învechit, ci în aula Universității din Iași, în lăcașul de cultură unde plutiau idei generoase, supt presidenția singurului Mitropolit care era acolo, Mitropolitul Moldovei, prin frumoase cuvinte de înfrățire s'a început opera priuitoare la reforma agrară.

Ni s'a supus un proiect. Proiectul acela s'a discutat o lună întreagă de zile.

Proiectului aceluia i s'au adus modificări esențiale. D. Duca o știe foarte bine.

D. I. G. Duca: Da, este foarte adevărat.

D. N. Iorga. În Ministeriu era un element conservator pe lângă un element liberal. Elementul liberal se temea de cel conservator, și a trebuit ca primul-ministru să fie grăbit pentru a ieși dintr'un sentiment de preveniență față de colegii săi.

Și atunci am spus anume cuvinte care au fost foarte rău interpretate și au produs o oarecare mirare, — și așa putea vorbi despre incidentul acesta mai mult —, am spus cuvinte care trebuiesc interpretate în sensul adevărat. Primul-ministru de atunci vorbea de posibilitatea

unei revoluții a proprietarilor. Și i-am spus: „Dacă d-lă ai încurcături și cu proprietarii, dacă s'ar întâmpla să ai o revoluție a proprietarilor, împușcă d-la și în partea cealaltă. Căci oricine tulbură ordinea necesară unei reforme pe care poate să o socotească necesară o Societate și un Stat, acela se pune în afară de lege“.

Am lucrat o lună de zile. Resultatul a fost supt multe raporturi un rezultat satisfăcător. Cu zecile de mii de hectare se smulgea la fiecare discuție pământul, care trebuia dat țăranilor.

S'a ridicat chestiunea terenurilor petrolifere.

În chestiunea aceasta, de și erau în interiorul țării formidabile interese conservatoare, s'a ajuns la o formulă care în împrejurările date putea fi considerată ca o formulă mulțămitoare.

Și în chestiunea absenteiștilor au fost discuții îndelungate, și s'a ajuns la soluții care puteau să fie acceptabile.

Este adevărat că tot în momentul acela a fost un alt proiect, venit din partea Partidului Muncii, în care se găseau d-nii dr. Lupu, Iunian și alte persoane, care, acelea, se află acum la Iași și nu fac nicio politică, fiindcă au avut anumite șovăiri în politica externă, care, după părerea mea, scot pe oricine din rândurile celor cari se pot amesteca în viața publică a unei țări. (Aplause.)

S'a presintat un proiect deci în fața căruia stătea, foarte imposant, actualul ministru al Muncii, d. Grigore Trancu-Iași, un om de o elocvență foarte convingătoare și chiar zgomotoasă. Și dumnealui ținea numai decât ca acel proiect al d-sale să treacă. N'a putut trece, și eu bănuiesc că în mare parte din cauza calităților oratorice ale d-ului Trancu-Iași, fiindcă, atunci când se găsește cineva în fața unui inamic prea formidabil, se teme așa de mult de chestia însăși, că nu se mai poate apropia de dânsa. (Ilaritate.)

Dar, în afară de aceste nemulțămiri, legea a trecut. După aceasta s'a făcut greșeala, — după părerea mea și acum este o greșeală —, că acestei Camere din 1914, în care era mult suflet, în care era mult patriotism, în care erau mai ales multe suferinți —, știți care este de-

fectul Camerei noastre, care are și ca multe însușiri ? : nu am suferit împreună, și, dacă aceiași suferință, aceiași temere de viitor, aceiași conștiință de sacrificii, ar apăsa asupra noastră a tuturor, ar fi terenuri în care ne-am ridica toți ca un singur om, pentru a ajunge la îndeplinirea scopurilor pentru care sântem aduși aici. (Aplause) —, Camerei acesteia i s'a dat un bilet de drum. Cine i-a dat acest bilet de drum nu este locul să spun aici, și, fiindcă este o dreptate dumnezeiască, poate că acel om zăbovește atât de mult să între într'un Parlament românesc tocmai din cauza acestui pașaport pe care l-a dat Camerei din 1914, care, această Cameră, stătuse înaintea steagului României, iar Parlamentul d-lui Marghiloman nu a venit cu steagul României, ci în urma altui steag, pentru care și-a meritat disolvarea și înlăturarea tuturor măsurilor pe care le-a luat. (Aplause.)

Și liberalii au mai făcut încă o greșeală pe lângă altele, căci, după ce s'a dus Parlamentul d-lui Marghiloman, care nu exista, trebuia și cu de-a sila adus înapoi Parlamentul! din 1917, ca să-și urmeze până la sfârșit opera lui.

Ne-ar fi scutit de toate suferințele, de toate agitațiile, de toate luptele de partid, și s'ar fi ajuns în felul acesta la capătul firesc al reformei începute. În loc de aceasta a trebuit să se înceapă cu decrete-legi.

Decretele-legi la o națiune cu simț de măsură pot să fie o necesitate. Decretele-legi sânt o nenorocire la un popor în care guvernele pe rând sânt deprinse a abusa.

Se dă în mâinile lor o armă teribilă, și ușor este să li-o dai, dar greu este să li-o smulgi din mâni. (Aplause.)

Și mai curând ar fi fost de combătut o serie de măsuri samavolnice fără forma ipocrită a decretelor-legi, care au introdus ideia monstruoasă a unei duble legalități, e unei duble puteri legiferante, din care una pleacă de la puterea executivă, iar cealaltă, care a venit târziu, și, când a venit, pleacă de la organul firesc pentru alcătuirea legilor, care este Parlamentul.

În 1919, toamna, am avut în sfârșit un Parlament. Parlamentul acesta a trebuit să se intereseze de chestiunea agrară. Ministrul Agriculturii era d. Mihalache.

Am asistat la redactarea legii d-lui Mihalache. Acum, noi toți din ceia ce s'a chemat Opoziția Națională și Federația, noi toți am fost aleși pe basa proiectului de lege al d-lui Mihalache, și în această privință sântem absolut solidari.

Noi nu avem obiceiul să ne ducem înaintea alegătorilor exhibând un program, pentru ca pe urmă, după alegeri, să-l punem în buzunar și să-l înlocuim cu altul, sau să primim tot felul de transacțiuni. (Aplause pe băncile opoziției naționale.)

D-lor, așa a fost alcătuit proiectul de lege al d-lui Mihalache, cum a fost alcătuită de d. Nistor legea agrară din Bucovina. Adecă a chemat pe cei interesați, pe toate categoriile de interesați ca să-și arăte părerile cu privire la această lege.

Legea, după părerea mea, a zăbovit prea mult: d. Mihalache știe cât de mult îl îndemnam să treacă peste o fasă de preparație pentru a înfățișa legea mai iute.

Dumnealui însă, cu spiritul, într'adevăr țărănesc, de gospodar care ține să aibă toate lucrurile așezate cum trebuie înainte de a-și pofti și primi musafirii în casă, dumnealui a voit să treacă prin toate vămile văzduhului. Aceasta a luat o mulțime de vreme, dar din fiecare stagi intermediar proiectul dumisale a folosit. Cunosc proprietari cărora li s'a cetit această operă și cari au declarat că, din toate proiectele de lege, acela care-i satisface mai mult e proiectul Mihalache.

Fiindcă la dumnealui se face acea deosebire, esențială, în sensul proprietății, nu numai în întinderea proprietății, de și poate nici acolo nu se făcea în de-ajuns, dar a fost introdus acest principiu, care nu se întâlnește nici în reforma d-voastră agrară, nici în reforma fiscală, de a judeca pe om după serviciile lui sociale, nu numai după mijloacele de care dispune.

Aceasta e, fără îndoială, o inovație legislativă de cea mai mare importanță.

În sfârși nu s'a putut ajunge la capăt cu proiectul „Mihalache“, și atunci a venit actualul guvern. Actualul guvern aduce —, să-mi dați voie să o spun —, trei concepții deosebite în ceia ce privește chestia rurală. Și

aici întru în cercetarea însăși a proiectului care se găsește înaintea noastră, și, cum nu am obiceiul să țin mult pe nimeni ca să mă asculte puteți fi sigur că în cel mult o jumătate de ceas voi termina.

Erau trei concepții deosebite. Concepția d-lui prim-ministru. Este firească la un militar care a stat în fruntea soldaților săi, care de atâtea ori a adus pe soldați la biruință, care iubește sincer pe soldați. (D. Secară întrerupe.)

D-le Secară, înțelegeți că, dacă aș colabora vre-odată cu partidul d-voastră, înțelegeți că nu aș începe cu d-voastră.

D. general a dorit sincer, — o recunosc —, ca țărani, o foarte mare parte dintre țărani, să se găsească în stăpânirea ogorului lor. Dumnezeu însuși face parte prin naștere, — cred, — din clasa în folosul căreia este să se stabilească astăzi dreptatea pe care o așteaptă de multă vreme. Un ofițer care a trăit în mijlocul soldaților, acela simte pulsul poporului, aceasta nu se poate tăgădui de nimeni, și poate că dumnealui l-a simțit mai bine decât alți conducători de armată, cari au avut a face cu trupurile soldaților și au simțit mai puțin trebuința de a sta în contact cu sufletul acelor soldați. Pentru dumnealui chestia se reduce la atât: Soldatul a luptat pentru apărarea țării și pentru înfăptuirea României Mari. El trebuie răsplătit.

O faptă, d-lor, care îi asigură o recunoștință așa de mare în sufletul nostru, încât noi nu o putem plăti în de ajuns. Nu ofensez clasa de sus, spunând că prin anumite apucături au făcut astfel, sau au avut prilejul, nu zic: că s'au sustras de la datoria lor, dar s'au simțit mai bine fiind apărați de alții, fără a se afla pe frontul pericolului.

Și punctul acesta de vedere nu e numai al d-lui general. Regele, care e militar în toată ființa Sa, a văzut chestiunea tot așa. Regele, care, atunci, în Maiu, a spus cuvântul hotărâtor, — au afirmat-o și alți oameni, am afirmat-o și eu, o afirm din nou și acuma, — a spus deci cuvântul hotărâtor în ceea ce privește înfăptuirea imediată a reformei agrare și a votului universal. Și Regele,

când făcea așa, nu merita să fie chemat înaintea judecării veacurilor, cum a încercat nu știu cine în această Cameră, fiindcă această concepție e în spiritul însuși al istoriei naționale. Ștefan-cel-Mare bătrânul așa făcea după fiecare biruință: își așluna ostașii la un praznic, și, după acest praznic, fiecare, dacă nu avea pământ înainte de aceasta, ajungea să fie stăpân drept pe pământul său. Și semnalez și cu greșala pe care o întâlnim în acest proiect de lege și care cu dreptate s'a mai observat: că văduvele și orfanii represintă nu numai pe soții și părinții lor morți pentru țară, ci represintă și un element de duiosie, un element sentimental, care impune ocrotirea și iubirea pe care înșiși acei morți, dacă s'ar găsi în mijlocul nostru, nu le-ar putea cere în același grad. (Aplause.)

A doua concepție a fost concepția persoanei care în actualul Ministeriu joacă un rol mai important. Nu se vede așa de des acolo, dar nu totdeauna acel care pune în mișcare o mașină stă în fața ei: sânt mașini care se învârtesc; mai bine de acei cari sânt invisibili. E d. ministru de Interne, C. Argetoianu. Am broșura d-sale aici cu dedicația —, care nu e pentru mine —, autorul iscălia pe vremea aceia cu *y*; cred că este aceiași persoană care iscălește acum cu *i* —, broșura aceasta intitulată: „Marea noastră proprietate și exproprierea, contribuțiune la studiul reformelor agrare“, București 1913.

În ceia ce privește reforma, iată-i părerea, pe care o voi arăta, cu propriile sale cuvinte, foarte îngrijite, foarte elocvente, — în afară de Cameră d-sa este un spirit distinct. Iată ce spune dumnealui cu privire, adecă, la primejdia reformei pe care o facem noi azi, la greșala și la crima care s'ar comite, dacă noi am îndeplini opera pe care voim s'o îndeplinim acum. „În asemenea condițiuni o expropriere a marii noastre proprietăți pare ceva inutil și de neînțeles.

„Ea s'ar asămăna cu operațiunile unui comerciant fără clienți sau cu clienți insolubili, care ar căuta să-și procure cu zecimi de ani înainte stocurile de mărfuri necesare unor problematice transacțiuni.

„Dar, chiar dacă nu s'ar păși pe o cale de impro-

prietărire națională, chiar dacă s'ar urma și de aci înainte metodele greșite din trecut prin firimitura pământului și împrăștierea-mituire, totuși exproprierea marii proprietăți particulare nu se justifică întru nimic.

„Căci, dacă Statul ar arunca pe fereastră, supt pretext de binefacere, o sumă de un miliard, represintănd valoarea unui milion de hectare ce-i stau astăzi la dispoziție, sacrificiul ar fi de ajuns pentru satisfacerea cerințelor demagogiei noastre ascendente. În această imensă suprafață de pământ firimiturat ce s'ar adăugi la cele două milioane și jumătate de hectare deja spulberate, ai cere, din potrivă, pentru evitarea unei ruine complete a țării, intangibilitatea mării proprietăți rămase.

„În resumat, exproprierea ar fi de prisos pentru formațiunea proprietății mijlocii țărănești.

„Ea nu poate fi invocată în favoarea dezvoltării micii proprietăți firimiturate de azi, căci aceasta este condamnată de toată lumea. Ea nu va avea deci drept rezultat decât mai întâiu slăbirea și mai apoi, și foarte răpede, distrugerea mării noastre proprietăți, pe umerii căreia s'a clădit, întreg edificiul nostru național.“

Da, d-lor deputați, în umbra vitejiei boierilor, marii proprietari de pământ, dar știți cum? Ei aveau numele proprietății, însă slăpâni de fapt pe moșiile lor erau țărani, și prin munca și jertfa acestei țărâni s'a ridicat edificiul nostru național. (Aplause.)

Aceasta era în 1913. Au trecut câteva luni de zile, și, cu toate că nu se dăduse nimic până atunci, tot pe umerii acestei țărâni s'a refăcut și întregit edificiul nostru național. (Aplause.)

Continuu cetirea: poate că pasagiul următor nu mai e așa de interesant, dar îmi vine greu să mă despart de o prosă atât de fin cugetată și expusă cu un sentiment al formei atât de nobil.

„În asemenea condițiuni este de nepriceput cum se pot găsi oameni de bună credință cari să propună o astfel de măsură. Asemenea idei nu pot proceda decât din acel spirit simplist simbolizat de atâta vreme prin frasa: trebuie să facem ceva pentru țărani! Și acel ceva, nimic mai simplu decât de a lua de la proprietarii mari,

supt formă de câteva hectare de pământ. În această concepție ciudată, proprietatea este considerată ca un simplu fond de lux sau de speculă și distribuția ei se regulează după procedurile contabilității printr'un simplu viriment: se ia de la contul proprietății mari și se adaugă la contul celei mici. Despre complexitatea problemei agrare și despre legăturile ei cu organismul țării nu se ține nicio samă.

„Pe asemenea baze șubrede nu se pot construi reforme economice serioase.“

Ce-ați zice d-voastră dacă, în 1864, alături de Kogălniceanu ar fi stat cineva care să fi avut, — căci nu veți contesta autoritatea ministrului de Interne față de colegii mai noi și față de mai tinere persoane —, astfel de idei și să le fi exprimat cu atâta claritate și atâta pasiune? Și mai ales să dea, — avem și noi experiența în ceea ce privește temperamentul d-lui ministru (ilaritate), — să dea atâtea garanții, când este vorba de interesele sale, supt orice raport, că nu există om pe lume care să-l facă să cedeze ceva din ceea ce crede că trebuie să impună tuturor. (Aplause pe băncile federației, ilaritate.)

D-lor, în Ministeriul în care se găsea alături de filantropia de general biruitor a d-lui prim-ministru și filozofia de feudal din secolul al XII-lea al d-lui Argetoianu (ilaritate) care evident are și figura și stilul său, cum știm cu toții (ilaritate), între aceste două persoane s'a așezat, dumnealui știe cum, — un eminent specialist de școală germană, care este d. ministru al împrumutării (Ilaritate.)

D. C. *Garoflid*, ministru de Stat, președinte al comitetului agrar: Nu mi-am făcut studiile în Germania, ci în Franța.

D. N. *Iorga*: E foarte curios: studiile le-ați făcut în Franța, însă ideile d-voastră cu privire la proprietari și tot felul d-voastră de a scrie, — aceasta o știți foarte bine, nu o puteți tăgădui —, aparține nu școlii franceze, ci aparține școlii austro-germane și în special austriece, care a dezvoltat o întreagă filosofie, al cărui scop era în ultima esență să înjuge filosofia agrară la carul unor

interese mari de proprietate polonă, ungurească și așa mai departe. (Aplause prelungite.)

Îmi veți spune: de unde această părere? În viața politică a țării, d. ministru, care se semnalase până atunci prin lucrări mai mult de teorie în „Convorbiri Literare“, excelenta publicațiune periodică a d-lor Mehedinți și Tzigara-Samurcaș, dacă nu mă înșel (ilaritate), d. ministru a intrat pentru întâia oară în viața politică activă la Iași. Știe toată lumea cât de bine a fost îngrijit Iașul, supt raportul gospodăriei agricole, prin supravegherea de aproape a d-sale, în calitate de consilier agricol. În anumite măsuri ale Parlamentului Marghiloman dumnealui a avut de sigur o parte foarte importantă. De aceea, fiindcă era așa de importantă partea de specialitate a d-sale, nu este aicea locul să vorbesc de ideile d-sale de politică externă, pe care de sigur nu le-a învățat de la Paris (ilaritate, applause prelungite pe băncile federației) și care l-au făcut la un moment dat să părăsească un Ministeriu, fiindcă acel Ministeriu nu consimția să lege viitorul acestei țări de viitorul Puterilor Centrale biruitoare. (Aplause.)

A trecut câtăva vreme.

În Ministeriul d-lui general Averescu, la 1920, a apărut, supt o formă puțin obișnuită, ca factor principal în resolvarea chestiei agrare, d. Garoflid.

Atunci, cum avem noi obiceiul, cercetătorii de documente, de articole mai vechi și de cărți cam uitate, am căutat părerile d-sale în această privință, ca să știm la ce ne putem aștepta.

Și, anume, cu scrupul deosebit de istoric, m'am ferit să-i atribuiu acum păreri mai vechi, ci am regăsit păreri mai vechi exprimate în „Convorbiri“, și într'o culegere mai nouă, nu cea mai nouă, mare, de acum, dar aceia care a precedat-o și în care se confirmă părerile d'inainte ale d-lui ministru al împrumutării.

Iată care sânt aceste păreri în esența lor.

D-sa zice:

„Nu trebuie să ne gândim a face pe toți țăraniii proprietari, ci numai o parte, pe cei mai apți.“

De-odată chiar, d. ministru e în conflict cu d. pre-

ședinte al Consiliului, care nu pune chestiunea așa, și într'o privință face bine.

Căci alege pe lângă cei apți supt raportul material și pe acei cari au un drept ce nu vine de la aptitudinea lor, în domeniul îndeletnicirii lor, ci de la sacrificiul lor. Prin urmare numai cei mai apți trebuiesc împroprietăriți.

Dar ceilalți?

„Ceilalți vor deveni salariați agricoli, de cari cultura noastră are nevoie și pe cari nu-i găsește și de cari va avea mult nevoie în viitor, când va fi schimbată tehnica agricolă.“

Foarte bine.

Și mai departe o să vedeți d-voastră!

Dar, dacă vă închipuiți că are să se ridice vre-odată poporul românesc, spunând: cu cât mai mulți țărani vor fi fără pământ, proletari, cu atât mai bine, apoi nu-ți dai sama de mijloacele prin care se poate desvolta un popor. (Aplause.)

Fiindcă această opinie, exprimată aici în cuvinte mai blânde, voi găsi-o înfățișată și în termeni mai tari, ca să se convingă și cei mai călduroși partizani ai teoriilor d-lui Garoflid.

„A lua tot pământul din mâna celor ce știau să-l cultive, a împlini fiecărui țaran un lot de cinci hectare este o concepție politică periculoasă“.

Venim și la chestiunea dacă „știe să-l cultive“, și venim și la chestiunea mării proprietăți, imediat.

Mai departe:

„Dacă idealul țaranului va fi lotul de pământ, el va rămânea veșnic legat de satul lui.“

De unde se va recruta atunci meseriași, etc.!“

Aceasta e o concepție pe care am mai întâlnit-o la cineva, și nu voi uita indignarea pe care a produs-o în sufletul meu teoria rostită de răposatul Petre Carp, un om care, și în ce privește teoriile lui antipatice, avea atâta stofă de inteligență umană, încât impunea și celor mai hotărâți adversari.

Când îi spuneam că în marginea Iașului sânt gospodării unde lumea moare de foame, adăugând: păcat

că oamenii aceștia nu-și găsesc o ocupație aici!, el a răspuns:

„Nu ocupația de aici; țara noastră va înainta cu atât mai mult, cu cât omul va fi legat mai puțin de pământul său“.

Și, când mai spuneam:

„E bine să avem o țară sprijinită pe sate“.

— „Nu-mi trebuie satele, mie îmi trebuie o civilizație permanent sprijinită pe orașe“.

E aceeași concepție, clasică concepție conservatoare, trecută prin „Convorbirile Literare“, cu sau fără școală la Paris, influențată de doctrina austriacă, și care este la baza cugetării d-voastre politice. (Aplause.)

Mai departe. Măsuri de felul acesteia, spunea d-sa, vor precipita transformarea, care se operează azi încet, a tuturor plugarilor salariați.

Și mai departe: „Timpul nu a sosit încă ca toți țărani să fie transformați fără zguduire în lucrători salariați“.

Dacă nu este aceasta clar, atunci nu știm în ce cuvinte ar putea să-și înfățișeze cineva o credință nezuguduită.

D-sa era și contra creării proprietății mijlocii: „Socot că nu e nevoie de crearea proprietății mijlocii. Deci toate legiurile agrare la noi trebuie să urmeze același scop: stârpirea muncii feudale și diferențierea țăranilor în plugari și lucrători plătiți“.

Și, mai departe: „Țăranul proletar devine liber; el ne mai fiind lipit de parcela lui de pământ, poate merge aiurea: parte din ei vor emigra la orașe, alții în regiuni unde munca este mai bine plătită, iar cei ce vor rămâne pe loc vor continua plugăria în moșia boierească, însă la mai bune condiții“.

Pentru Dumnezeu, e limpede!

Ce s'a întâmplat însă? S'a întâmplat că un puternic curent a agitat toate societățile. D-voastră, care ați presintat Regelui, în Mart 1920, memoriul marilor proprietari, din care aș putea scoate elemente tot așa de elocvente ca și elementele de aici, v'ați dat sama, ca atâția alții, de un lucru: când e să se întâmple o prefacere, acei cari sânt interesați ca această prefacere să nu se întâmple, în loc

să se presinte ca adversari meniți a li zdrobiți ai acestei prefaceri, se prefac în prietenii acestei transformări pentru a-i falsifica spiritul (aplaude), aflând, prin competiția lor specială, o formă tehnică așa de dibaciu pregătită, încât trebuie o coalitție de specialiști ca să rășbată prin aparențe la scopul real ce se urmărește. (Aplause.)

D-le ministru, eu totuși v'ăș înțelege în calitate de apărător al mării proprietăți. A fost o mare proprietate de care, cum am zis, s'a folosit țara. S'a ridicat și în alte părți un regim de mare proprietate de pe urma căruia n'a păgubit poporul în mijlocul căruia se găsesc aceste formațiuni economice. Dar v'ăș întreba, — e o formă, nu vă întreb de fapt, și aici nu doresc să vă provoc, să știu d'înainte dezvoltarea sistematică a ideilor d-voastră, pe care o veți face de acolo, — v'ăș întreba dacă d-voastră, specialist, ați putut descoperi aici în România marea proprietate, și unde ați găsit-o ?

D. C. *Garoflid*, ministru de Stat, președinte al comitetului agrar: La Buftea.

D. N. *Iorga*: La Buftea, la d-ta, la Filipescu, dar am atâtea degete la mâinile mele ca să-ți spun unde o poți găsi. Dar în afară de locurile acelea unde o găsim ? În Moldova-de-Sus, unde eu, copil, am văzut la rude pe mării proprietari de odinioară depărtându-se de moșia lor pentru totdeauna, vânzând vitele și casele, castelele acelea strălucite care s'au părăduit, s'au prefăcut în magazii și grajduri de vite ? Ei bine, a fost acolo o mare proprietate. Această mare proprietate în cea mai mare parte însă a dispărut. Creditul Rural, instituție șubred așezată, momind de la început pe proprietarii oiberați, prinzându-i la o recollă defavorabilă pentru a acorda strâmtorării lor un împrumut, pe care, în al doilea an, în al treilea an tot rău, nu l-a putut plăti niciodată, el a avut drept efect să producă lichidarea aproape completă a vechii mari proprietăți din Moldova.

Au perit boierii de acolo, oamenii cari trăiau ca frații alături de țărani lor, oamenii pe cari i-am văzut eu în mijlocul acestor țărani, cari-i considerau ca pe cei mai buni prieteni ai lor, acei cari la serbători de familie rupeau izvodul unde erau însemnate datoriile să-

lenilor, acei cari creșteau în casa lor, în cinste, pe fețele și feciorii sătenilor.

A fost un Mitropolit Primat aici, a cărui mamă a fost crescută în casa Postelnicului Manolachi Drăghici, care era unchiul mamei mele. Eu am cunoscut aceste obiceiuri, dar astăzi unde mai sânt? Cine li-a văzut aici în Muntenia conacele? Și eu îmi voi aduce în totdeauna aminte cum un proprietar de multe ori milionar ne-a poftit de mai multe ori la moșia lui pentru a vedea o veche inscripție. Ei bine, acest om ni-a dat în douăsprezece oare un puiu uscat, câteva grame de vin în fundul unei sliche murdare și o bucată de brânză care ni-a rupt dinții. Și nu avea în casa lui decât scaunele de la 1840 și divanul acoperit cu stambă, și o biată trăsură, în care cel din urmă arendaș din Nordul Moldovei s'ar fi rușinat să iasă. Și acest om nu avea nicio cunoștință de țărani săi. (Aplause.)

Dar d-voastră veți spune: dar exploatația agricolă mare, — fiindcă marea proprietate nu este în proporție cu întinderea pământului, ci cu sistemul modern, care se întrebuințează acolo —, dar industria agricolă! Îmi voi aduce aminte tot așa de unul din acei proprietari mari în sens modern, care, când am intrat pe poarta curții sale, mi-a spus: Așa-i că e frumos? Și mai are un avantaj: că nu se vede de acolo nicio casă de țaran. (Aplause.) Proprietari de aceștia cu așezare modernă, la cari vă gândiți d-voastră...

Dar să facem puțină statistică a familiilor care posedă astăzi cea mai mare parte a pământului țării. Părinții lor au fost ei mari proprietari? Numele lor sânt înscrise în istoria țării? Prin ai lor s'au câștigat bătăliile mari? Pe oasele lor, cum spunea cândva dramaturgul, pe oasele lor se razimă viața țării de astăzi. (Aplause prelungite.) Sau sânt venetici cari au venit dintr'o anumită parte a Europei Orientale? (Aplause.)

Da, d-lor, cunosc un târgușor din provincie, în care, acum patruzeci, cincizeci de ani, a venit un Balcanic oarecare cu câțiva galbeni de aur în buzunar, și astăzi de la un capăt la altul mai tot târgușorul este proprietatea urmașilor lui. Așa s'a format marea proprietate în epoca

tulbure când noi am dărâmat vechiul regim și n'am știut să-l înlocuim printr'un regim nou, și stăm azi supt rui-nele casei noastre celei vechi, din care nu mai putem face nimic, și nici elementele pentru a clădi casă nouă nu le avem, fiindcă nu știm unde trebuie să le căutăm și cum trebuie să le găsim. Iar chiagul acestei case nouă nu pot fi rămășițele unei proprietăți mari, care lichidează din incapacitate, din lene și pornire către lux și absentism, ci chiagul trebuie să fie sfânta sudoare a țărânului nostru.

Dar aș înțelege să aveți iubire și pentru acești mari proprietari. Sânt atâtea elemente personale, care sânt ale d-voastră și nu ale mele, și ați putea zice: să ținem samă și de oamenii cari poate au strâns cinstit banii lor.

Ținând samă că aici este tot „Valahia” legendei orientale, în care prin nimic totdeauna faci o avere, în care nu trebuie să recunoști în totdeauna picătura de sânge care stropește grămezile de aur, să zicem că ați grațiat această clasă de abuzurile sale și ați voi să treceți grațierea în legea aceasta nouă, în care nu vă puteți împiedeca de a introduce cât mai mult din legea d-lui Mihailache. Să zicem că ați voi să rezervați din marea proprietate ceia ce se pare folositor țării.

Atunci, d-le ministru, să-mi dați voie să vă întreb: de ce nu faceți în legislația d-voastră o deosebire între acel care este într'adevăr agricultor, între acel care-și are moșia lui de cine știe câtă vreme, acel pe care, dacă îl scoți din moșia lui, l-ai expropria din însăși intimitatea ființei lui, și între celălalt, care este un aventurier rășărit cine știe când și care nu merită fără îndoială nicio cruțare, niciun hectar de pământ ? (Aplause pe băncile opoziției.) Cămătarului, cârciumarului, arendașului rău, care a supt vlaga acestui popor, niciun hectar de pământ ! (Aplause pe băncile opoziției.)

Păstrați atunci moșiile proprietarilor mari în sensul modern, păstrați moșiile oamenilor cari sânt, cum zic dumnealor de dincolo, „congrescuți”, crescuți-împreună cu brazda pe care o lucrează.

Dar știți cum faceți d-voastră ? Să zicem că o pornire de filantropie culturală ar atinge și altfel de proprietate,

și s'ar zice că nimeni n'ar putea să aibă o bibliotecă mai mare de o sută de volume. Biblioteca mea, care e de atâtea mii de volume, adunate cu multă trudă din sărăcia mea, și biblioteca cine știe cărui pricopsit de războiu, care cumpără orice fel de cărți pentru legătura lor. Și veniți și ziceți că aceia cu prisosește peste sută de volume o luați și de la mine ca și de la dânsul. Ei atunci, pentru că pe mine mă omoriți, eu aș ieși cu revolverul în pragul casei mele ca să apăr stricarea rosturilor mele printr'o astfel de reformă nesocotită. (Murmure pe băncile majorității.)

Nu vă speriați: puteți să vă speriați de ai d-voastră, cari fac gesturi de acestea mai puțin estetice.

Prin urmare, aș înțelege să salvați proprietatea care este legată de elementul de vitalitate și de viitorul acestui popor. Dacă ați face aceasta, atunci vi s'ar îngădui orice mijloace față de celălalt proprietar, aventurier și exploatare, netrebnic sput toate raporturile, și care nu merită nicio cruțare. (Aplause pe băncile opoziției.)

Credeți d-voastră că sută de hectare, sau mai mult, pe care le veți lăsa unuia din aceștia îl vor îndemna mâne să facă marea agricultură de care vorbiți? Va arenda și mai departe, și din prețul arendei va merge la alergările de cai, va umbla în Europa întreagă cu risipa unui ban care nu însemnează altceva decât viața însăși a poporului nostru, sau, cum mi se zice acum, va vinde oricât, în orice condițiuni, ca să realizeze mai curând banii pe cari, dacă-i capătă, să-i capete după socoteala pe care o face Statul, iar nu după combinațiile pe care și le-ar putea face el a doua zi după ce a scăpat din strânsoarea exproprierii.

Și acum încheiu, afirmând, încă odată, că nicio reformă fecundă nu va putea pleca decât de la elementele oneste și capabile, coalisate, ale întregii noastre clase stăpânitoare, și în înțelegere de aproape și continuă cu aceste elemente țărănești, pe care să fiți bucuroși că le aveți aici pentru a sta de vorbă pașnică, în loc să le aveți aiurea pentru a-i întâmpina ca dușmani ireductibili ai greșelilor d-voastră. (Aplause pe băncile opoziției.)

În al doilea rând sânteți (către autorul reformei),

fără îndoială, un admirabil consilier agricol pentru oricine ar veni cu o concepție în care ar fi cuprinsă credința vieții lui întregi. Veți recunoaște că această concepție n'o aveți nici d-voastră, nici nimeni de pe banca ministerială, și, până nu este o viață îngropată într'o reformă, ca în vechea mănăstire care nu se putea ridica până nu era zidit cineva între pietrele ei, zidul acelei reforme se va dărâma, cum s'a dărâmat zidul mănăstirii neînsuflețite. (Aplause.)

Pentru a încheia cu un element de actualitate imediată, d-voastre puteți spune: „Tot ce ai spus d-ta poate să aibă îndreptățire, dar noi ne găsim, cum a spus primul-ministru, înaintea unci populații țărănești care așteaptă numai să satisfacă setea ei de pământ“. Înțeleg și asta foarte bine: ca, în momente de mare strâmtoare, să lase cineva la o parte toată pregătirea normală, fiindcă prin aceasta se înlătură o mare primejdie socială. D-voastră uitați însă suprema injurie care se aduce astăzi acestei Camere atunci când nu i se presintă un proiect de lege care, discutat de Parlament, să ajungă a realiza reforma; ci d-voastră, după ce, prin decrete-legi, care se bat cap în cap cu înseși concepțiile d-voastră sau se lovesc ele între ele, după ce prin aceasta ați înfăptuit o reformă agrară sau măcar ați înfăptuit-o ici și colo supt influența intereselor locale, și ați întocmit-o cu nedreptățirea aceloră cari meritau să li se facă dreptate și cu părtinirea aceloră cari nu meritau, și cu ținerea în samă a tuturor rosturilor de strâmte interese de partid (aplaude), după ce lucrul acesta este gata făcut, veniți acuma înaintea Parlamentului, ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat, și ni spunceți: acum se resolvă reforma agrară! Reforma agrară ați rezolvat-o, așa cum ați rezolvat-o. Dacă ați și rezolvat-o, atunci fiți mulțămiți cu dânsa, și acei cari vă aprobă să vă voteze.

În ceia ce ne privește pe noi, dați-mi voie să considerăm că discuția va începe de la art. 1, ca o reluare a chestiunii agrare, ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat. (Strigăte de bravo, aplause pe băncile Federației.)

Să nu considerați votul care vi se va putea da pentru luarea în considerație a reformei, să nu-l considerați

altfel decât numai ca o declarație din partea noastră că sântem gata să ajutăm orice silinți întru ducerea mai departe a reformei agrare.

Dar, dacă, la urmă, întâlnind rezistență la fiecare punct din această reformă, și d-voastră veți întâlni acel refus al creditului din partea grupărilor acestora care purtau numele de Opoziție Națională, atunci fără îndoială că nu veți avea niciun motiv să vă mirați. Dar mai ales să nu vă mirați că noi vom cere, a doua zi după votarea acestei reforme, alte garanții decât garanțiile de neexecutare a reformei care sânt întrupate în ființa elementelor conducătoare de pe această bancă ministerială. (Aplause.)

CXVII.

TOT ÎN CHESTIA AGRARĂ

(16 Iunie 1921).

Onorată Cameră,

Partidele în numele cărora s'au făcut declarațiile de ieri sânt angajate firește în ceia ce privește concepția legii agrare a d-lui Mihalache.

Eu însă, față de amendamentul care s'a propus, mă găsesc, aș zice, cu inima împărțită. Fiindcă este o parte pe care nu o pot accepta și o altă parte pe care o accept și pe care voiu căuta și eu, cu câtă autoritate aș putea s'o am, să o recomand călduros tuturor acelor care vor voi să-i dea votul.

Partea pe care nu o pot primi este partea de la început. Termenul acela de: „expropriere cu caracter național“, „de interes național“ nu l-au introdus liberalii, cari aveau teoreticianii lor, între cari e d. profesor Basilescu, care a adus o mulțime de cărți ca să ni dovedească „cum că în nicio legislație din lume nu se întâlnește la vre-o lege de expropriere acest termen, ci l-am introdus eu, și l-am susținut eu, și am luptat până ce a intrat în lege acest termen. Nu pot să renunț cu niciun preț la termenul de „expropriere cu caracter național“. Și voiu explica îndată de ce.

În viața politică se întâlnesc oameni cari, poate, adese ori, nu au plecat de la același punct de vedere, și nu sânt aceleași motivele care-i îndeamnă. M'am întâlnit, păstrând vechea concepție naționalistă, m'am întâlnit cu toți acei naționaliști cari trecuseră la o altă concepție socială mai înaintată, în ceia ce privește reforma aceasta

agrară. Însă eu mențin punctul meu de privire, de unde am plecat: dacă reforma aceasta nu ar ajuta în rândul întâiu populația românească, eu aş fi contra acestei reforme, fără cea mai mică sfială.

Nu mă sperie câtuși de puțin cuvântul de „socialism“. Nu socialismul mă sperie, ci un singur lucru mă sperie: elementul antisocial în ceia ce privește legătura de la om la om. Pentru că, dacă nu e sociabilitate, dacă nu este iubire pentru un alt om, care și el e cinstit și muncitor, atunci, laolaltă, nu plătește niciun ban nici socialismul, cu toate cărțile lui scrise în toate limbile.

Prin urmare cuvântul de „socialism“ nu mă sperie. Eu sânt pentru socializarea societății omenesti prin iubire, prin frăție, prin conlucrarea tuturor, prin luptă, cât să nu rupă societatea pentru totdeauna, dar, când societatea însăși caută a se rupe prin ură nepotolită, eu sânt contra doctrinei care reprezintă acest punct de vedere. Ceia ce am ținut să afirm este însă că interesul poporului român cere ca această clasă fundamentală, pe care ne sprijinim toți, să se întărească.

Dacă ar zice cineva acum că, din cauza împrejurărilor în care s'a creat o Românie Mare, în care sânt și alte naționalități, nu mai poate figura termenul de proprietate de interes „național“, eu aş răspunde: tocmai fiindcă s'au schimbat împrejurările, tocmai fiindcă orice lege de expropriere în orice provincie românească însemnează înainte de toate restabilirea poporului român în drepturile lui.

Pentru mine nu e nicio deosebire dacă aceste drepturi au fost călcate supt o stăpânire de o mie de ani în Ardeal de către Unguri, dacă au fost încălcate de o stăpânire de o sută de ani în Basarabia, de alți străini, sau dacă în Bucovina au fost încălcate, o sută și câțiva ani, de administrația austriacă și de coloniștii pe cari i-a adus sau, în sfârșit, dacă în acest Vechiu Regat drepturile primitive, drepturile fundamentale și cu neputință de distrus ale poporului român au fost încălcate de venetici din toate părțile lumii, cu capitalul lor întâiu și cu teoriile lor abstracte pe urmă. (Aplause pe băncile minorității.)

Prin urmare la partea aceasta țin neapărat. Nu aş putea vota cu d-voastră dacă nu frângeți amendamentul d-voastră în două, sau dacă nu renunțați...

D. I. *Mihalache*: Am spus că renunț.

D. N. *Iorga*: Atunci este altceva. În ce privește partea a doua, aş dori să adaug, scurt, câteva argumente la argumentele d-lui *Mihalache*, care n'au fost argumentele d-sale personale, ci argumentele întregii clase pe care o înfățișează, nu numai cu veșmântul său, ci sânt convins că reprezintă această clasă în întreaga alcătuire a ființii sale morale. (Aplause prelungite din partea Federației.)

Vreau să adaug următoarele argumente: de la tribuna aceasta, unde totdeauna am un fel de sfială să mă suiu, căci îndeamnă la plimbări, la exerciții de glas, și eu nu sânt nici lenor, nici peripatetician, ci un om simplu, care din când în când spun câte o părere la care țin și pe care sânt dator să o comunic și altora, de la înălțimea acestei tribune, care este ceva solemn și pe care o consider cu un respect deosebit — și cred că și d-voastră o considerați ca și mine, când este cineva acolo, — s'a spus un cuvânt: că nu este vorba de restituirea țaranului român în dreptul său, ci este vorba de concesiuni față de țaranul român, de mijloace de a împăca pe țaranul român, de a îmbunătăți gospodăria națională a societății românești.

În ceia ce facem însă, dacă este să aibă o valoare, esențialul este restituirea țaranului român într'un rost pe care nu l-a smuls nicio lege ieșită din voința lui sau din dreptul care singur poate să hotărască acest lucru. (Aplause prelungite.)

Este o restituire, o spun ca istoric. Să mi se arăte, nu actele proprietarilor de acum, care datează de câțiva ani sau câteva decenii, nu actele pe care le aduc proprietarii pentru a arăta drepturile incontestabile, după legile de azi, ale stăpânirii lor, dar să mi se arăte actele prin care țaranii au renunțat vre-odată, acte scrise, cu valoare judecătorească, prin care țaranii au renunțat vre-o dată la drepturile lor vechi. Actele acestea nu există. (Aplause prelungite din partea Federației.)

Recunosc că oricine a pus capital în pământ, oricine

a pus muncă în pământ, are dreptul la despăgubire. Aceasta o recunosc. Dar, în același timp, cunosc un lucru: că țăranul a fost stăpân pe acest pământ și că așa-numitele acte de vânzare a moșiilor țărănești, sau nu există, sau sânt o fabricație a logofeșilor de la centru.

Acesta este adevărul. (Aplause din partea Federației.)

Se făceau douăzeci de acte într'o zi, fără o iscălitură, cu niște semne de degete, pe care le poate fabrica oricine, și în aceeași formă.

Clasa țărănească, astfel expropriată fără drept, reîntră, cu despăgubiri pentru proprietarii actuali, în dreptul său, pe care nu l-a atins nicio sancțiune legală niciodată. (Aplause prelungite din partea Federației.)

Și, atunci, dacă este așa, în ce drept întră țăranul? În dreptul pe care-l fabricați d-voastră după legea d-voastră sau după concepțiunile d-voastră abstracte, ori în dreptul pe care l-a avut la acel moment când acest drept i-a fost smuls?

Apoi bine, vorbesc orice documente, care și ele au valoare, cel puțin atâta valoare, de la un secol la alt secol, cât pot să aibă teoriile d-voastră de la o țară la altă țară. (Aplause din partea Federației.)

Când este vorba de același popor, tradiția are mai multă valoare decât poate să aibă imitația de la o regiune cu o altă dezvoltare istorică, cu o altă situație actuală, la altă regiune, cu altă viață istorică și cu altă situație actuală.

Nu este un act de vânzare adevărat sau fals în care să nu se spună că se vinde, de țăranii cari își alegeau atunci partea și o treceau pe bani proprietarului celui nou, se vinde partea la țarină, partea la pășune, partea la pădure, ale acestui proprietar complet. (Aplause prelungite din partea Federației.)

Fiindcă, dacă o sclăvie completă este un îndemn spre o libertate, o libertate, o libertate parțială este mijlocul de a înșela pe oameni, de a smulge o bucată de vreme din sufletul lor tendințele liberatoare. (Aplause prelungite din partea Federației.)

În Camera aceasta se zice că sânt liberali. Se poate; o declară, îi cred, de și doctrina se pare că a murit de

mult. Dar un lucru sigur este că, dacă a murit conservatismul acolo (arată în dreapta Camerei), adevăratul conservatism, acela care sprijină țara, va trăi aici (arată spre Federație.) (Aplause din partea Federației.)

Noi nu avem niciun interes să lăsăm o chestie rurală care, nu să continue prin alți oameni în alte momente ceea ce facem noi acum, ci să reia de la capăt, din cauza greșelilor noastre esențiale, probleme pe care, din anumite motive, le vom lăsa, în puncte esențiale, neresolvate. Aibă interes cine vrea; acest interes nu-l avem noi, pentru liniștea și pentru dăinuirea acestei țări.

Revin: a fost o proprietate țărănească vie.

Nu confundați, cum face d. ministru, două lucruri: o fabrică și o națiune. Concepțiile d-voastră sânt concepții de usină și de fabrică, în care țineți samă numai de elementele materiale, care nu valorează singure nimic, și ignorați astfel factorul moral care nu poate fi satisfăcut decât atunci când în jurul său se pun elementele materiale complete care-l pot sprijini. (Aplause pe băncile opoziției.)

Și să-mi îngăduiți să vă spun încă un lucru, care nu vine nici din teoria filosofului, nici din amintirea istoricului, ci din înțelepciunea poporului.

A venit cândva, îmi spunea unul care a fost marlor, un om care nu avea învățătura d-voastră, d-le ministru, dar care posedă și el elementele agronomiei moderne; a venit trimes să facă filantropie agricolă într'un sat.

A adunat satul în jurul lui și li-a spus cam ce ni-ați spus d-voastră de la tribună, adevărat „manualul micului cultivator”: discursul d-voastră de ieri. „Iată ce fel de cultură trebuie să se facă în sat.” Li-a arătat cât sânt de proști ei și cât e de priceput el.

Și n'avea dreptate, pentru că agricultura, d-voastră ați învățat-o din cărți, câteva decenii, pe când noțiunea aceasta au învățat-o ei, din viața lor de două mii de ani, și o știu mai bine ca d-voastră. (Aplause din partea opoziției.)

Și atunci s'a ridicat cineva care a spus (d. general Averescu râde în pumni): d. general este glumeț, îl știu

de multă vreme, dar este vorba: o să râdă mai bine cine râde la sfârșit. (Aplause din partea opoziției.) O să râd eu cândva.

D. *General Averescu*, președintele Consiliului: D-ta râzi în toate zilele.

D. *N. Iorga*: Atunci un bătrân a luat căciula lui, a pus-o pe mână și a întrebat:

„Toate lucrurile acestea pe care mi le spui d-ta se pot cultiva aici, se pot face pe căciula mea?”

A spus: „nu“.

— „Apoi eu atâta am.“

Iată ce-ți răspunde poporul român d-tale. (Aplause prelungite pe băncile opoziției.)

CXVIII.

LA REFORMA FINANCIARĂ

(17 Iunie 1921).

D. N. Iorga: Eu tot o să cer cuvântul în chestiune de regulament (protestări, întreruperi.)

D. Duiliu Zamfirescu, președinte: *D. Iorga* are cuvântul.

D. N. Iorga: Este un obicei foarte rău să vă supărați de închipuirea d-voastră, în loc să aflați ce vrea să spună omul.

Vreau să spun aceasta, d-lor deputați, că d. ministru de Finanțe¹ ni-a declarat în fiecare moment că legea d-sale este făcută cu o îngrijire atât de minuțioasă, încât, orice s'ar încerca să se strecoare în ea fără cunoștința d-sale, ar putea să strice economia legii. De aceea eu nu pot înțelege că această lege, la care un om a muncit atât de mult numai fiindcă este bolnav și din amabilitate spune că discuția ei poate să continue, să ne mai ocupăm fără dânsul de ea și să se introducă modificări de care să se sperie autorul legii.

De aceea cred că ar fi bine să se amâne discuția până se va însănătoși d. ministru de Finanțe.

D. Dr. I. N. Angelescu, raportor: D-lor deputați, d. *Iorga* crede că această lege este ca un fel de moaște sfinte, de care nu trebuie să ne atingem fiindcă d. ministru de Finanțe a lucrat în așa fel încât nu mai poate fi pricepută de nimeni.

D. N. Iorga: Știu că vrei să-l înlocuiești, dar nu poți.

¹ *D. N. Titulescu.*

CXIX

ÎN CHESTIE DE REGULAMENT

(22 Iunie 1921).

Onorată Cameră,

Din două locuri s'a făcut apel la amintirea mea. Eu sânt dator să vă dau explicația următoare.

D. general Averescu nu făcea parte din comisia care trebuia să se ocupe cu schimbarea regulamentului. (Întreruperi.)

O voce: Nu s'a afirmat aceasta.

D. N. Iorga: D-le președinte, am obiceiul să nu vorbesc decât atunci când sânt auzit.

Prin urmare, d. general Averescu nu făcea parte din comisie.

Este foarte adevărat. (Întreruperi.)

D-le președinte, n'am intenția să fac conversații cu nimeni, dar am dreptul să spun cuvântul meu fără să fiu întrerupt.

O voce: Toți avem dreptul acesta.

D. N. Iorga: Atunci, vorbiți toți! (Ilaritate.)

D. Duilău Zamfirescu, președinte: D-lor deputați, vă rog, d. Iorga are cuvântul să facă o rectificare istorică. (Ilaritate.)

D. N. Iorga: D-le președinte, vă rog să-mi explicați ce înțelegeți d-voastră prin „rectificare istorică“.

D. Duilău Zamfirescu, președinte: Este vorba să stabiliți pe acei cari au luat parte la redactarea regulamentului. Voiți însă acum să stabiliți că d. prim-ministru n'a luat parte la facerea acestui regulament.

D. N. Iorga: Va să zică istorie este ceia ce s'a întâmplat acum câteva luni de zile! (Aplause, ilaritate.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: Există și un trecut mai departe și un trecut mai apropiat.

D. *N. Iorga*: Atunci cum vă explicați d-voastră explozia de ilaritate pe care au produs-o cuvintele d-voastre ?

Voci din majoritate: Aceasta este altceva.

D. *N. Iorga*: Eu îmi explic așa; Camera aceasta este atât de deprinsă să vă vadă mereu făcând glume care nu sânt potrivite cu rolul de președinte, încât a crezut că și aici ați făcut o glumă, pe care eu o găsesc total nepotrivită. (Aplause.)

Revin pentru a treia oară la chestiune. D. președinte al Consiliului nu făcea parte din comisie, dar d. președinte era informat de ceia ce se făcea în comisie, și se aduceau propunerile d-sale, care propuneri erau une ori primite, alte ori răspinse.

Dar d-sa, nefiind de față la debaterile noastre, nu poate ști decât ceia ce i s'a raportat și, prin urmare, nu poate să aibă o părere competentă cu privire la spiritul cuprins în cutare sau cutare hotărâre a noastră, căci aceasta nu o pot ști decât aceia cari erau de față la aceste debateri. (Aplause pe băncile opoziției.)

Vin la chestiunea ea însăși. (Întreruperi.) Fiecare înțelege rostul Parlamentului așa cum îl crede; cu îl înțeleg într'un fel, de aceia tac până când isprăviți d-voastre; d-voastră înțelegeți în alt fel, de aceia d-voastre nu tăceți decât atunci când obosiți. Firește este un punct de vedere deosebit. (Aplause, ilaritate.)

În ședința de ieri, la care am luat parte, s'a pus la vot articolul cu modificări.

Este foarte adevărat lucrul acesta.

În regulament se spune că, atunci când se presintă amendamente pe care le răspinge comisiunea, în cazul acela se pune la vot articolul nemodificat. Prin urmare d. președinte trebuie să procedeze în acest chip. A procedat introducând modificări în corpul articolului. De aici ce-a rezultat ? A rezultat că, fiindcă d. președinte nu a cunoscut regulamentul, sau ca președinte nu a înțeles regulamentul, a pus în încurcătură pe toată lumea. Aceasta este curatul adevăr ? Este.

Mai rezultă încă un lucru. Că această încurcătură a

determinat un vot, că acest vot a fost proclamat și că, după proclamarea aceluși vot, chestiunea se reduce astăzi, la aceasta din cauză că d. președinte nu a putut, în momentul acela să presideze. Fiindcă a presida înseamnă a cunoaște regulamentul; a-l înțelege și a-l aplica în așa fel, încât să nu poată fi nicio controversă cu privire la chestiunea în discuție.

Dar acum zice d. președinte al Consiliului, dacă l-am înțeles bine: că natural ar fi să recurgem la alineatul următor, care alineat următor spune că amendamentele primite de comitetul delegaților sau de comisiunea respectivă se pun la vot în ordinea în care au fost propuse. Și, prin urmare, se votează asupra articolului și, după ce se votează asupra articolului, pe urmă să fie prezentate amendamentele.

Aceasta evident că nu se poate, ci se poate altceva: ca amendamentele să fie puse la vot înainte de a trece la votarea articolului însuși. Aceasta reiese din regulament.

Dacă se găsește cineva care e de altă părere, aș fi curios să văd cu ce logică omenească s'ar putea ajunge la concluziile sale. (Aplause pe băncile minorității.)

CXX.

LA DISCUȚIA LEGII FINANCIARE

(23 Iunie 1921).

D. N. Iorga: D-le ministru, știți, obiceiul e totdeauna să se vorbească, de acci cari propun un amendament, despre ignoranța ministrului. Dați-mi voie să vorbesc de ignoranța mea proprie, ceia ce este mai modest. Înțeleg și mărturisesc că nu se ascunde nicio intenție rea supt această declarație. Nu înțeleg dacă între clădirile care sânt scutite pe un termen oarecare, sau pentru toldeauna, s'ar cuprinde și acelea care aparțin instituțiilor de cultură ce au legătură cu Statul, de exemplu: Academia Română sau Institutul Sud-Est European, sau alte instituții de felul acesta.

Sânt sau ba supuse la un impozit? Și, merg mai departe, zic: de exemplu, un Institut cum este Institutul Sud-Est European, care are și clădiri de închiriat și care se întreține din aceste închirieri, un astfel de institut merită sau ba să fie încurajat? Să nu fie impus greu venitul pe care îl are și pe care dacă nu l-ar avea, ar trebui să închidă porțile? De aceia întreb și eu, ca prostul.

D. N. Titulescu ministru de Finanțe: Răspunsul meu se cuprinde în primul alineat din articolul 17. Așa încât, dacă aș avea și eu pretenție că am un spirit frumos, — pe al d-voastră îl recunosc frumos —, aș putea spune și eu ca d. Florescu, că ne-am întâlnit: „Clădirile publice... (cetește.)

D. N. Iorga: Ce înțelegeți prin clădiri publice?

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Acelea care

sânt afectate unui scop public, nu numai al Statului, și neproducător de venituri. În aceste clădiri întră și Academia Română și clădirile tuturor instituțiilor de cultură.

D. N. Iorga: Iată la ce servește prostia mea. De obicei prin clădirile publice se înțeleg acelea ale Statului, comunelor sau județelor. Dar d-voastră recunoașteți utilitatea clădirilor de cultură, ceia ce e extrem de important.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Dacă am fi zis: clădirile din domeniul public, s'ar fi înțeles numai ale Statului, de aceia am șters cuvântul „domeniul public“, ca să se înțeleagă toate clădirile care aparțin instituțiilor de cultură. Clădirile instituțiilor de care vorbiți d-voastră sânt scutite.

D. N. Iorga: Aș propune să fiți mai clari ca să ziceți aici așa: „Clădirile afectate unui serviciu de interes public“: ar fi mai bine.

D. N. Titulescu: Nu sânt încăpățânat, mai ales în materie de stil.

D. N. Iorga: Eu aș zice, după recomandăția unui coleg care mi-a dat o idee bună, că ar fi bine să introducem „producătoare sau neproducătoare de venit.“

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Iată de ce nu se poate. Dacă clădirea este producătoare de venit și instiluțiunea este interesantă, se poate veni cu o lege specială.

D. Nestor Cincu: Dar Academia are și alte bunuri, are moșii.

D. N. Iorga: Academia schimbă cu dumneata; dumneata să-i dai ceia ce ai dumneata și să-ți dea ce are ea.

D. Nestor Cincu: Chiar în județ la mine, în comunele Țigănești și Ungureni, are mai mult decât am eu.

D. N. Iorga: Este expropriată.

D. Nestor Cincu: Vă înșelați; sânt vecin și știu.

D. N. Iorga: Noi sântem reduși la ultima miserie.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: D-le Iorga, eu nu pot să scutesc la cedula B decât de impozitul pe care îl creiază cedula B. Aici este vorba de impozitul pe venit la clădirile ocupate de aceste instituții, care se închiriază. În ce privește clădirile ocupate pentru trebuințele lor de Academia Română, de Institutul Sud-Est European,

de Asociația ardeleană, de Liga Culturală, ocupate de ele pentru trebuințele lor, primesc amendamentul.

D. *Vaida-Voevod*: Și Palatul Presei din București.

D. *N. Titulescu*, ministru de Finanțe: Mă suiți la tribuna presei, și nu pot să spun decât da.

D. *M. Vlădescu*: D-le Iorga, vă declar că despre Institutul Sud-Est European nu știu nimic.

D. *N. Iorga*: Toți diplomații din Europa, afară de d-ta, știu. (Ilaritate, aplause.)

D. *Duiliu Zamfirescu*, președinte: D-le Iorga, Academia are școli, instituții unde cresc copii, cum e școala Adamache, institutul de la Măgurele. Toate aceste sânt locuite și sânt pentru dezvoltarea intelectuală. Prin urmare, rog pe d. ministru să le prevadă și pe acestea.

CXXI.

LA LEGEA CONTRIBUȚIILOR DIRECTE

(25 Iunie 1921, NOAPTEA).

Onorată Cameră,

Nu mă voiu pripîi, spunând că ministrul și-a schimbat concepțiile sale, dar am datoria de a spune, foarte cînstit, că nu înțeleg procederea de a se înlocui o colă cu altă colă prin surprîndere, și, de și ați declarat că ați scăzut $1/3$, de la toate, începând de sus, — vedeți că am fost foarte atent, -- nu este mai puțin adevărat că d-voastră pierdeți sume importante pentru a aduce folos unei clase care prin felul cum și-a câștigat banii și prin felul cum îi cheltuiește nu merită, fără îndoială, simpatia. (Aplause din partea Federației.) Dacă d-voastră țineți la satisfacerea unor anumite interese, și dacă vă supuneți unor anumite presiuni, veți pierde, în schimb, vă asigur, o mare parte din simpatiile, — nu râdeți, d-le ministru, că aceasta nu este indiferent —, veți pierde o mare parte din simpatiile pe care le-ați câștigat în acele straturi democratice, care acelea vor hotărî mânc în viața politică. Acestea am avut de zis. (Aplause din partea Federației.)

LA IMPOSITUL PE CAPITAL

(1 IULIE 1921, NOAPTEA).

Onorată Cameră,

În mijlocul atâtor discursuri speciale să mi se îngăduie o simplă declarație în numele deputaților cari au binevoit să mă recunoască drept conducător al lor, o declarație pe care o voi face verbal și nu scris, căci, dacă am face-o în scris, ar trebui să întrebuițez mijlocul obișnuit al ministeriului de Externe pentru a mă pune în legătură cu Guvernul care presintă acest proiect de lege. (Ilaritate.)

Declarația mea fiind verbală, voi putea să evit legătura cu guvernul pe calea străinătății.

Voiu spune că, în afară de laturea economică — și ea, evident, poate fi criticabilă din atâtea puncte de vedere —, și cu atât mai presus de laturea economică, acest proiect de lege cuprinde într'însul două elemente morale.

Un element moral stă tocmai în partea aceia pe care Partidul Liberal nu o admite, partid liberal care, fiind în totdeauna împotriva îmbogățitorilor de războiu, e natural să fie și cu această ocazie. (Ilaritate, aplause.)

I. G. Duca: Din contra.

D. N. Iorga: Vorbesc foarte serios. Nu am nicio probă ca Partidul Liberal să fi avut vre-odată simpatie pentru îmbogățitorii de războiu, dar trebuie să recunoașteți că îmbogățitorii de războiu au simpatie pentru Partidul Liberal. (Mare ilaritate, aplause prelungite.)

D. I. G. Duca: Dați-mi voie. Este un cuvânt pe care cred că, chiar în glumă, n'aveți dreptul să-l spuneți.

D. N. Iorga: Îl voi dovedi. În timpul neutralității s'au făcut o parte din aceste averi. În acea epocă să-mânta imoralității publice a fost aruncată. (Zgomot, întreruperi.)

D. I. G. Duca: Ca să se curme orice controversă, declar formal ca legea asupra impozitelor de războiu, oricât de drastică ar fi, să se aplice la toate operațiile de la 1914, ba chiar 1913, de la Războiul Balcanic.

D. N. Iorga: O măsură excelentă ar fi fost ca în timpul neutralității țara aceasta să nu fie lăsată prada unei infecte bande de hoți, cari au jăfuit-o și continuă să o jăfuiască până în momentul de față. Așa este, d-le Duca, și dumneata ai fost tot așa de indignat ca și mine când ai văzut că, în acel timp al neutralității, țara aceasta a fost prefăcută într'un adevărat sultan-mezat. (Zgomot, întreruperi, vociferări.)

D-le Președinte, nu mă tem de d. Duca, dar vă rog să mă protejați, pentru ca scurta mea expunere să nu capele un disproporționat câmp de polemică fără de celelalte chestiuni.

Prin urmare eu sânt în această privință și împotriva Partidului Liberal, pe care nu-l identific cu d. Duca. D. Duca este cavalerul care îl apără. (Întreruperi.)

D. I. G. Duca: Nu înțeleg să mă desolidarisez întru nimic de partidul meu.

D. N. Iorga: D-le ministru, este foarte bine că plătește toată țara, și iată de ce. Cu fiecare jertfă pe care o fac oamenii de treabă, jertfă pe care ceilalți găsesc mijloace s'o evite cât se poate mai mult, dar în tot cazul nu toți oamenii de treabă, ei cuceresc țara lor. (Aplause.)

Dacă s'a făcut o jertfă de sânge, acum se face o jertfă de bani. Jertfa aceasta de bani e une ori foarte dureroasă, ca și jertfa de sânge. Vor plânge mulți de pe urma acestui impozit: multe familii vor rămânea mai sărace, multe averi cinstite strânse vor trebui să dea un bir pe care nu-l datorau, dar, tocmai de aceea, prin sângele celor de ieri, prin aurul celor de astăzi se va răscumpăra mulțimea onestă și economică a poporului acestuia. În ceia ce privește partea cealaltă, eu găsesc că acolo

vor scăpa mulți printre paragrafele d-voastră, și vor scăpa între altele și prin funcționarii cari vor veni să aplice această lege; dar mulți se vor prinde.

Dacă s'ar fi început mai din vreme, ar fi fost cu atât mai bine.

Dar se va zice: nu era un Parlament. Parlamentul nu putea să se facă împotriva acelor cari aveau datoria să dea țării un Parlament. (Aplause.)

D. I. G. Duca: Cer cuvântul în chestie personală.

D. N. Iorga: De ce ești așa de irascibil d-le Duca ?

D. I. Th. Florescu: Se revoltă orice om !

D. N. Iorga: Să se revolte cei vechi la Partidul Liberal mai curând decât d-voastră, și pe urmă d-voastră să vă indignați, și tot așa mai departe până nu s'o mai înscrie nimeni.

Prin urmare, revin la ceea ce spuneam: este bine că măcar acum îi prindem. Dar eu fac o deosebire: eu cred că între îmbogățitii de războiu sânt unii cari s'au îmbogățit prin inteligența lor și cari și-au păstrat, — să vedeți unde ajung —, și cari și-au păstrat averea lor prin economie. Și mai cred încă un lucru: că această clasă, deși pătată în originile bogăției sale, nu este și nu va ajunge, în generalitatea ei, mai rea, — vedeți: nu este un paradox, este o observație —, decât clasa total putredă, în mâinile căruia înainte de războiu se găsea, în cea mai mare parte, bogăția acestei țări.

Aceștia au mai multă energie, știu să muncească și știu să și economisească. Și sânt sigur și de un lucru: că vor ști a-și crește copiii, pe când ceilalți își trimesc copiii la Paris, și ei înșiși nu doresc altceva decât să scape, căci acum sânt la închisoare; toată clasa aceasta care crede că țara nu are decât o singură misiune: a-i îmbogăți. Li se usucă limba în gură când se gândesc la ce viață duceau înainte, deși, din aceștia noi chiar, cunosc o mulțime cari așteaptă să-și facă suma ca să se așeze la Paris, și se va ajunge ca Franța să ia măsuri împotriva lor, cum a luat America împotriva unor anumiți imigranți, cărora li-a impus atâta cotă pe țară.

Și noi, în relațiile diplomatice, am face bine, pentru onoarea acestei națiuni, să rugăm guvernul frances a

pune cote foarte restrânse în ce privește oamenii cari și-au făcut cu necinste bani aici, ca să se ducă să-i mănânce acolo, în mod idiot. Natural, cine câștigă în mod necinstit, în cele mai multe cazuri își cheltuiește banii idiot, și cheltuiește bine numai cine câștigă bine. Dar copiii acestora vor fi creșcuți mai bine aici în țară de cum au fost alătea generații de elemente decăzute ale foastei clase conducătoare.

D-voastră puneți un imposit; bine faceți. Să sperăm că, în ciuda atâtor încasatori ai acestui imposit, încasările vor fi bune. Însă cred că mai este o parte. Eu nu recomand lucruri prea grele unui Ministeriu cu răsuflarea prea scurtă. Nu zic că această suflare scurtă este datorită apropierii unei fatale agonii, dar mi se pare că Guvernul răsuflă violent, fiindcă are răsuflarea scurtă.

D. N. Titulescu: Eu respir bine.

D. N. Iorga: D-voastră răsuflați bine, dar pentru prea mulți; să nu vă obosiți. (Ilaritate, aplause.) Aceasta este neîndoielnic.

D. N. Titulescu, ministru de Finanțe: Avem toți plămânii foarte buni.

D. N. Iorga: Dacă ar fi celelalte organe tot așa! (Ilaritate.)

D. N. Titulescu: Nu ni-ați pus în discuție decât plămânii. Puneți unele după altele celelalte organe, și voi răspunde. (Ilaritate.)

D. N. Iorga: Eu am început cu partea tare. Cea slabă nu o descopăr. (Ilaritate.)

Prin urmare pe lângă măsura aceasta, dacă ar avea țara un guvern cu perspective, — căci este un guvern cu un anume trecut, o recunosc, dar un guvern cu perspective nu este, — iată ce aș zice: îmbogățirii de războiu represintă pe lângă aceasta o feroce energie pentru a fructifica banii pe cari i-au câștigat. Dar represintă încă un lucru: și o feroce tendință de a-i cheltui în toate felurile. Așa, încât, dacă socotiți d-voastră că opera pe care ați început-o în domeniul fiscal, trebuie să rămână numai în domeniul fiscal, vă înșelați. Clasa aceasta o puteți impune la bir, dar, de desființat, nu o puteți. Și nu o puteți înlocui nici cu ruinații de ieri, nici cu bieții inte-

lectuali de astăzi, total topiți, și prin trecut, și prin present și puși într'o situație inferioară oricărui muncitor cu mâinile, de și sânt convins că ei sânt partea cea mai bună a acestei nații. (Aplause.)

Nici cu țăranul, care este zăm înscris în clasa I-a a economiei naționale. Este un elev bun, care va sări câte două trei clase, însă îi trebuie cu toate acestea timp până va ajunge să capete diploma de licență. (Haritate, applause.) Și, când o va căpăta, nu va fi prin intervenții, ci o va căpăta prin inteligența și munca sa. Dar, de-odată, avem o parte din avuția națională în mâinile acestor oameni.

Ce trebuie făcut? Să-i silim a o cheltui bine. Când veți asana această Capitală, care e o Sodomă, cu voia guvernului, -- o spun --, sau cel puțin, dacă o contestați, atunci din cauza incapacității guvernului, când veți asana această Capitală, când veți tăia puțința ca banul rău câștigat să fie rău cheltuit, când îl veți aduce cu sila la un exercițiu normal al funcțiunilor lor de a cheltui, veți fi înjghebat a doua parte dintr'o reformă care e absolut necesară. Avem de educat pe cei cinstiți de jos: pe aceștia să-i educăm cu iubire, și avem de educat cu sila pe cei necinstiți de sus: pe aceștia dacă nu-i veți educa d-voastră, cunoaștem alți oameni cari îi vor educa mâne. (Aplause pe băncile opoziției.)

Și, atunci, dacă în mai multe privinți ne înțelegem, ne vom felicita, noi pe d-voastră pentru că ați făcut în domeniul competenții d-voastră împiedecate, și d-voastră ne veți felicita pe noi, pentru ce vom fi făcut în domeniul libertății noastre absolute spre a reda acestei țări viața rurală fără de care nu poate trăi. (Aplause pe băncile opoziției.)

(D. I. G. Duca, cere cuvântul spre a răspunde imputării aduse de d. N. Iorga, că liberalii n'au convocat Parlamentul opt-nouă luni.)

D. *Eusebiu Popovici*, vice-președinte: D-l Iorga are cuvântul.

D. *N. Iorga*: Aș adăugi numai câteva observații. Evident că era mai bine să fie un Parlament al sufragiului universal. E incontestabil. Dar că atât de mult ținea

partidul liberal să aibă un Parlament al sufragiului universal, nu cred.

(D. Duca întrerupe.)

D. N. Iorga: De aceasta mă întrebați. Și iată pentru ce. Într'un moment cineva, care de sigur nu avea simpatii mai multe pentru noi decât simpatiile pe care le-a avut pentru alte partide, și mi se pare pentru Partidul Liberal în special, a fost pus în fruntea unui Ministeriu trecător, care nu avea altă misiune decât a face alegeri libere, pe baza sufragiului universal. Din aceste alegeri a ieșit un Parlament. Da, în acest Parlament liberalii au fost în minoritate, dar o minoritate așa de respectabilă pentru un partid care dorește să se odihnească — și era mai bine să se odihnească pentru că aspirațiunile sale de partid se puteau împăca numai cu situația pe care puteau să o aibă și au avut-o o sută de membri din Parlamentul de atunci, și, de altfel, acești o sută de membri erau destul de bine tratați față de cei din minoritatea de acuma, căci nici nu se poate compara modul cum a fost tratată minoritatea de atunci, față de cea de azi.

Cu toată iubirea pentru sufragiul universal, ale cărui rezultate le garanta d. general Văitoianu și din care sufragiu a ieșit Parlamentul de atunci, Partidul Liberal a fost ireconciliabil față de dânsul și, lucru constatat, a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-l împiedece de a lucra și de a exista chiar. Acesta este un adevăr istoric, pe care eu îmi permit să-l alătur pe lângă celelalte adevăruri istorice pe care le-a spus d. Duca, — și pe care eu nu le tăgăduiesc —, adevăruri oglindite în toată onestitatea mentalității sale; căci, vedeți, în mentalități mediocre se pot de multe ori oglindi lucruri mai bune, pe câtă vreme în mentalități mai bune, se pot oglindi lucruri rele.

Dar aceasta este una, și mai aveam... Dar cred că aceasta ajunge și, din moment ce discuția s'a mărginit numai asupra acestui punct, nu e bine să mai răpesc d-lui ministru de Finanțe timpul necesar, în dorința de a vedea cât mai curând proiectul sau trecând prin cea d'întăiu încercare, care este luarea în considerare.

Atâta lucru pot să asigur pe reprezentantul Partidului Liberal că în sufletul meu este și acum dorința de a vedea țara cărmuită de toți oamenii de samă, dar, dacă va fi vorba ca legătura să se facă între grupul meu politic, ori între grupul prietenilor miei, cu cari am lucrat eu până acum, și între Partidul Liberal, aceasta nu s'ar putea face niciodată pe basa păcatelor trecutului, — pe care le știu, — ci s'ar putea face numai pe baza pocăinții viitorului, pe care o sper. (Aplause pe băncile opoziției.)

ÎN CHESTIA COINTERESĂRILOR LA USINE

(14 IULIE 1921.)

Onorată Cameră,

La art. 1, pe foaia de hârtie care o am înainte stă redacția făcută de fostul ministru al Industriei și Comerțului și în față se găsește redacția ultimă, care ni se înfățișează nouă spre votare.

În întâiul proiect este vorba de ministrul însuși al Industriei și Comerțului, care este autorizat, el, ca „împreună cu alte persoane ale societății, să constituie o societate românească pentru exploatarea usinelor și a domeniului Reșița“, din tovărășia cărora au fost pe urmă excluse, prin proiect, Hunedoara și Cujirul. Pe lângă aceasta, în întâia formă, aceia care a fost schimbată, se explică de ce ministrul Industriei și Comerțului, represintă Statul Român, s'a amestecat în această afacere, pentru a-i da un caracter deosebit de caracterul din trecut. Societatea era „obligată să înființeze și să instaleze, după indicațiile și controlul Ministrului de Războiu“ — cetesc după textul însuși — „o fabrică de arme, munițiuni“, și așa mai departe. Urmează fabricarea specială de materiale pentru industria petroliferă, tot după indicațiile Ministeriului Industriei și Comerțului.

Prin urmare, în prima concepție era vorba, nu de o societate „românească“, ci de Statul Român, care, în dorința lui de a avea o fabrică de arme pe teritoriul său și în dorința de a avea tot ce este necesar industriei petrolului, pentru aceasta, din aceste motive bine determinate, intervenia în existența societății străine pe care

a găsit-o pe teritoriul său, și Statul, și nu o societate, era acela care lua asupra-și mersul mai departe al acestei instituții.

Ce puneți d-voastră în față ? Puneți în față că ministrul Industriei și Comerțului este autorizat să consimtă la formarea unei societăți anonime pe acțiuni care e „Reșița“, iar, în ce privește fabrica de arme, ea dispăre, celelalte îndatoriri ale fabricii fiind trecute la un articol pus, pur și simplu de formă, ceva mai departe.

Între o concepție și cealaltă este o foarte mare deosebire, și anume deosebirea este în favoarea fostului ministru al Industriei și Comerțului și în defavoarea aceluia care schimbă cu desăvârșire caracterul legii. (Aplause din partea Federației.)

Și iată de ce. În întâia formă este un principiu, care se poate desvolta, iar în cealaltă formă nu este nimic decât patronarea de Stat, care se umilește „consimțind“ și „asistând“, numai, și strecurându-se, fiindcă, de și numai „consimte“ și „asistă“, delegă patru bieți delegați în Consiliul de administrație. Iată de ce, în această altă concepțiune, Statul, umilit, nu îndeplinește chemarea pe care putea s'o îndeplinească după concepția de la început.

D-lor, noi am venit acolo în Banat târziu, mai târziu decât doriașii noi, și am găsit multe lucruri care se schimbaseră și care, dacă eram acolo de la început, evident că nu s'ar fi schimbat. Am găsit acolo și o foarte puternică societate.

S'au ridicat de aici, de la tribuna Camerei, imnuri pentru societatea „Reșița“, o societate din cele mai puternice din Europa.

În expunerea de motive, se arată care este valoarea pe toate terenurile a acestei societăți, și în această privință nimeni nu are nimic de zis. Evident o societate foarte puternică, având la dispoziția sa usine care sânt printre cele mai însemnate din Europa, condusă de tehnicieni de cea mai mare valoare, cari ei și astăzi conduc. Puteți să li puneți zece Consilii de administrație și cu toți politicienii din țara românească: acolo ei conduc și vor conduce după dătina lor și după interesele lor, ca

foști naționali ai Statului ungar. (Aplause prelungite din partea minorității.)

Cine erau proprietarii acestei mine? Uitați-vă numai în ce termeni naivi este redactat art. 1, care lasă această societate „proprietarilor“, iar exploatarea trece la societatea căreia îi „consimte“ și pe lângă care există Statul român:

„Ministrul Industriei și Comerțului este autorizat ca împreună cu alte persoane sau societăți să constituie o societate românească pentru exploatarea usinelor și domeniului Reșița, proprietatea societății austro-ungare privilegiată *ale* drumurilor de fier *ale* Statului.“

Chiar forma arată din ce usină, cu aceste două greșeli de gramatică, a ieșit articolul. (Aplause din partea minorității.)

Ei l-au făcut. Întăia oară sântem chemați să votăm o lege care este făcută de interesați, și acești interesați nu aparțin măcar nației noastre. (Aplause din partea minorității.)

Ce putem noi face față de aceasta? Întăiu trebuie să răspund la o altă întrebare: ce represintă din punctul de vedere național usinele de la Reșița? O spun ei singuri: „proprietatea societății austro-ungare privilegiată *ale* drumurilor de fier *ale* Statului.“ Ați înțeles. Prin urmare însemnează o societate austro-ungară, societate austro-ungară, care, cu personalul tehnic care există și acum, a ajutat războiul împotriva noastră, cu directorul ei și cu toți ceilalți. (Aplause prelungite din partea minorității.)

Se va zice: capitalul frances e dedesupt. S'au cerut probele că acest capital este frances. Dar să admit că acest capital este frances, și să mi se dea voie, în loc de argument, să aduc o comparație.

Să presupunem că, pe teritoriul alsacian, Statul frances ar fi găsit usine, care ar fi servit Germanilor în războiul pe care l-au purtat contra Franciei. (Aplause prelungite din partea minorității.)

La regularea de socoteli s'ar fi zis: da, directorul este german, Franța l-ar fi menținut: personalul tehnic este german, Franța l-ar fi menținut, fiindcă a declarat că are cele mai bune sentimente pentru națiunea francesă, pen-

tru viitoarele războaie posibile ale națiunii franceze. Iar, în ce privește capitalul, s'ar fi zis: este un capital italian sau american.

Dacă, deci, credeți d-voastră că Statul frances s'ar fi lăsat prins de această momeală a presupusului capital, nedovedit, italian sau american...

Dar să zicem, că într'adevăr capitalul acesta este frances. În Franța oricine recunoaște două elemente: un suflet al națiunii, care nu este cu capitalul aventurier ce colindă lumea, și un capital aventurier frances care nu este în sufletul națiunii franceze. (Aplause prelungite din partea minorității.)

Cu aceasta crede cineva: cu presupusul capital frances, cu Consiliul de administrație în care s'au prins o mulțime de persoane, — pe care să-mi dea voie, ca un omagiu adus inteligenții lor, să nu le cred naive, — ce poartă o stampilă foarte evidentă, arătându-se în același timp și locul înalt pe care-l ocupă în ierarhia partidului lor, crede cineva că declarația d-lui Veith, un eminent specialist, pe care nu l-aș stima dacă ar uita trecutul și s'ar preface în fabricant de arme al Statului Român în contra Ungariei, căreia îi aparține inima sa, crede cineva că, cu lucrurile acestea, s'a isprăvit total din trecutul Reșiței ?

Puneți un tricolor mare acolo. În umbra tricolorului începe exploatarea consacrată a intereselor azi economice, mânc militare ale Statului Român...

Să-mi dați voie, d-lor, să nu admit această naivitate, încă odată din respect pentru inteligența aceloră cari aduc astfel de argumente.

Și, d-lor, aduc un cas. Acum câteva săptămâni, la Târgu-Jiului, fiind vorba de o vizită a Ligii Culturale la Petroșani, a venit o delegație cu o invitație pe care am refuzat să o primesc. De ce ? Era compusă, d-lor, din doi funcționari români, din preotul de la Petroșani, pe care-l cunosc foarte bine de mult, căci era un Român viteaz încă de pe timpul acela când o asemenea altitudine nu era o reclamă electorală, și din directorul minelor, care a încercat să-mi vorbească în franțuzește, iar eu de la început și până la sfârșit i-am vorbit, după

dreptul meu de a-i fi vorbit și obligația lui de a mă asculta, nemțește.

Directorul de la Petroșani era, evident, stăpânul celorlalți, și, când am văzut figura umilă a oamenilor noștri și am ascultat cuvintele directorului, când am apreciat tonul în care vorbea el, am înțeles că peste tricolorul, care ar fi fâlfâit pe fiecare casă din Petroșani, duhul unguresc stăpânește acolo, atâta vreme cât oamenii Ungariei se vor găsi stăpâni acolo. (Aplause pe băncile minorității.)

D. V. Slăvescu: Îmi dați voie, d-le Iorga.

D. N. Iorga: Nu am nimic cu dumneata. (Întreruperi pe băncile majorității.)

D. C. Renea: Ești nerușinat, d-le Slăvescu.

D. Al. Oteteleşanu: De ce insulti, d-le Renea?

D. N. Iorga: Nu ai, d-le Slăvescu, nicio cădere să te amesteci, și de aceia cer d-lui președinte să-ți interzică a întrerupe cuvântarea mea.

D. C. Davilla: D. Mătă a întrerupt pe d. președinte al Consiliului, d-le Iorga. Dar Mătă avea cădere?

D. N. Iorga: Nici d-ta nu ai nicio cădere. Nu mă privește, dar în sfârșit vorbești.

D. Slăvescu: D-le Iorga, dacă mă ascultați era mai bine. Voiam să spun că atât e de adevărat ce afirmați, încât voiam să completez că acel preot și cei doi delegați cari au vorbit cu d-voastră erau membri ai Partidului Liberal din Petroșani.

D. N. Iorga: Am auzit și nu mă privește, D-lor, continuu. Fiecare este liber să strecoare într'o discuție fără interes o întrerupere cu interes și este liber să strecoare în mijlocul unei discuții care ar putea să aibă un interes, o întrerupere fără niciun interes.

Prin urmare, d-lor, revenind, Statul român putea să se instaleze acolo la Reșița. În privința mijloacelor cum putea să se instaleze acolo, sânt multe de zis, dar în niciun cas Statul român nu trebuia să se instaleze nici la Reșița, nici aiurea, — și aceasta o spun pentru toată lumea, — supt acea formă periculoasă pentru viitorul nostru care este acțiunea personală de grupare sau de partid. În privința aceasta, vinovații nu sânt numai aceia:

vinovații sânt, cel puțin de douăzeci de ani, pretutindeni în viața noastră politică. Luați Consiliile de administrație ale tuturor societăților.

Veți vedea că sânt societăți liberale, societăți conservatoare, că partidele care și-au disputat singurul lucru pe care aveau dreptul să-l dispute, adecă guvernul țării, că partidele s'au amestecat pentru a câștiga acel domeniu economic care trebuie să fie al nației întregi. (Aplause prelungite în rîndurile minorității.)

D-lor, Ardealul nu a fost desrobit, în actul al cincilea, prin armele române, ci a fost desrobit prin voința cetățenilor săi, dar nu e mai puțin adevărat că, în primul act al războiului, țărâna Ardealului s'a umplut adânc cu sângele ostașilor noștri. (Aplause pe băncile minorității.)

Ei nu s'au bătut și nu au perit acolo pentru ca unii și alții să considere economia Ardealului ca un teren în care să se plaseze acțiunile guvernanților de ieri și ale celor de astăzi. (Aplause prelungite în rîndurile minorităților.)

A reclama posesiunea Ardealului, supt toate raporturile, pentru poporul român, iar nu pentru parasiții săi, este datoria oricărui patriot. (Aplause pe băncile minorității.)

Dar eu rog pe oricine amestecă în domeniul economic interesele de partid să se gândească la un exemplu istoric, teribil.

În 1871, Germania, Imperiul restaurat, s'a' așezat pe base sănătoase într'un timp când viața economică nu năpădisese în organizațiile de partid, nu se aservise Statul german pornirilor cuceritoare ale capitalului întrupat într'unul sau altul, într'o grupare sau alta.

Au trecut câteva decenii. În 1914, în Iulie, d. Ioan Brătianu mă întreba ce, cred eu despre rezultatul ultim al războiului. Și, d-lor, i-am răspuns: rezultatul ultim va fi acela pe care-l arată sănătatea morală a poporului german. Poporul german idealist a câștigat pe 1871; poporul german în vânătoare de plasări avantajoase a capitalurilor, poporul german în care fiecare grupare, fiecare individ caută să întrebuițeze Statul ca să se

folosească pentru interesele sale materiale, a dat pe 1919.
(Aplause pe băncile minorității.)

Și s'a văzut acest lucru când Statul german a fost la pământ. (D. Papacostea râde). Vi se pare ridicol, d-le...

D. *Tilică Ioanid*: D. Popescu.

D. *N. Iorga*: D-le Popescu, este liber să se recomande cineva cu numele său și inteligența sa și cu educația sa. (Aplause pe băncile minorității, zgomot, protestări, murmure ostentative pe băncile majorității pentru a împiedeca pe orator să vorbească.)

D. *N. Iorga*: D-le președinte, ce este această Cameră ? Tolați d-voastră aceasta ?

D. *Papacostea*: La mine v'ați adresat ?

D. *N. Iorga*: Da, la d-ta !

Voci: Lista celor cari au luat Reșița !

CXXIV.

LA ALEGERILE NOULUI REGIM LIBERAL

(1 APRIL 1922.)

D. N. Iorga: N'am intențiunea de a vă face să pierdeți vremea; văd că sânleți foarte grăbiți. Nici n'am speranța, pe care mi-o îngăduie experiența mea politică și nici constatările pe care le-am putut face...

O voce din majoritate: La tribună.

D. N. Iorga: Eu verbesc de unde vreau, și d-ta mă ascuți dacă îți convine.

Prin urmare, nu iau cuvântul nici cu speranța pe care nu mi-o îngăduie lunga mea experiență parlamentară și cunoștința pe care am luat-o de câteva zile de mediul în care mă găsesc și dispozițiunile acestui mediu că această adunare poate fi lipsită de luminile aleșilor de la Suceava, în fruntea cărora se găsește eminentul bărbat politic d. Ștefan C. Ioan (D. Racoviță aplaudă.) Cu autorisațiunea d-tale, este eminent. Te rog să mi-o dai și mie.

Mulțămesc: cu asta sânt sigur că o să particip în curând la alcătuirea decretului de dizolvare al acestei adunări (ilaritate.)

Nu cu această ilușiune ieau cuvântul, dar, vedeți d-voastră, sânt oameni cari au pătit pentru mine și eu mă cred solidar cu partidul meu când cineva a suferit pentru mine jigniri, bătăi, târiri prin noroiu. Și, fiindcă înainte de proclamare, d. prim-ministru și-a dat rezultatul prin telegrama dată la banchetul oferit de Pomerantz, la Folticeni, d-lui Ștefan Ioan, eu cred că oamenii aceștia au dreptul să beneficieze și ei măcar de expunerea înaintea sălii întregi a suferinșilor lor.

D-lor, o să fiu foarte scurt, fiindcă nici ai miei nu obișnuiesc să spună multe, ci obișnuiesc să îndure multe; altfel partidul meu n'ar fi ținut cincisprezece ani de zile, în urgia tuturilor regimurilor care s'au perindat până acum. Oamenii își cunosc țara și rabdă și așteaptă, și sânt absolut sigur că va veni o vreme când vom mătura toată această stricăciune. Dar veți zice: cu mătura stropită de sânge a revoluțiunii? Nu, aceia o las pe sama altora. (Aplause.)

Vom mătura cu o altă mătură, cu mătura culturii și a moralității românești. (Aplause.) O am în mână; nu e destul de tare coada, dar când o să-i pun o coadă mai bună, o să măturăm mai bine și o să rămână la cârma țării acei cari de multă vreme trebuiau să o aibă și cari, dacă ar fi ajuns acolo, țara ar fi fost mai norocită supt toate raporturile.

Așa încât, vă rog să primiți câteva constatări de la mine ca de la un om onorabil și mai în vârstă decât mulți din d-voastră. V'am fost profesor la mulți dintre d-voastră, pentru unii bun, pentru alții rău; am fost chiar profesor de politică, dând note bune sau rele. Aș fi preferat să fiu un profesor mai rău dar un șef mai ascultat, însă am fost atât de bun cu elevii miei încât ei au crezut că pot să plece aiurea, și nu cred că, azi, cele mai rele elemente din alte partide sânt acelea care au plecat de la mine. Și sânt unii dintre ei cari țin să răsplătească prin insulte ceia ce au primit de la mine. Îmi pare rău că d. Mârzescu a plecat pentru că d-sa știe cine a scris anumite lucruri în „Mișcarea“.

Dar, d-lor, ca un om care am dreptul la atenția d-voastră, vă rog să mă credeți și pe mine, când vă voi aduce mărturiile d-lui Tempeanu, profesor de la Folticeni, om foarte de treabă, care nu a întrebuintat politica pentru a se înălța în învățământ: când am fost la Folticeni, l-am găsit într'o casă de care m'am îngrozit; abia puteam încăpea ca statură în casa acelu om care a fost de două ori deputat, de și, după obiceiul țării și cu toate că Vlașca și Teleormanul nu se află în Suceava, ar fi putut să se ridice ceva mai sus bagdadia.

Și să nu creadă cineva că mă supăr prea mult când

văd un grup de alegători cari, cu sau fără bună credință, mă șuieră sau mă amenință cu bătaia. Ceia ce am îndurat eu, am dreptul să o spun, dar acestea sânt lucruri pe care le-am apucat și altă dată. Adecă: între injurii și articole injurioase scrise de oamenii culți și injuriile și șuierăturile pe care le-am suferit din partea unor oameni scoși anume întru întâmpinarea mea, nu cred că acestea den urmă să cadă mai jos.

Am venit să țin o întrunire în Pașcani, și după aceea o alta la Folticeni. La Pașcani am fost întâmpinat încă din gară. Pe când mă îndreptam spre sală, se stinseseră luminile electrice, și oamenii au venit cu lumânări ca la biserică, iar, odată ce erau lumânările, s'a restituit și lumina electrică. În tot parcursul până la sală am fost petrecut de o bandă. Vă dau amănunte precise: am fost petrecut de o bandă de oameni solizi, dintre cari unul singur cred c'ar fi isprăvit foarte răpede cu douăzeci de bieți profesori ca mine. Și aveau ciotoroase tot așa de solide. Printre ei era unul care nu cred să fi avut vre-o patru clase primare, așa încât cred că l-a învățat cineva să strige: „Trăiască profesorul Iorga“ și pe urmă „Jos politicianul Iorga“. Vedeți acestea nu sânt vorbe ale unui om de teapa lui, ci trebuie să-l fi învățat un politician cu cultura răposatului Iuda, care te sărută ca pe Hristos și pe urmă pune bătăușii să te omoare. Această bandă m'a petrecut în tot acest parcurs: am spus celor cari erau cu mine să nu răspundă nimic la injurăturile bandei, injurăтури care făceau parte din repertoriul național, dar pe care eu nu-l întrebunțez.

O voce: Liberal-național.

D. N. Iorga: Se poate zice și injurăтури care fac parte din repertoriul liberal, dar le întrebunțează și alte partide. În această tovărășie mi-am făcut drumul până în sala de întrunire. Vă spun că în viața mea nu am avut în vre-o sală de întruniri mai multă mulțămire ca acolo. Veniseră lucrătorii cu femeile și cu copiii lor. Mi s'a interzis să fac politică, spunându-mi-se să fac numai cultură. Eu, d-lor, vă spun drept că mult mai bine fac un discurs de cultură decât o sută de discursuri de politică, așa cum se fac de obicei. Acestea lunecă, acelea pătrund ca picătura prin piatră.

Dar ce să înțeleagă aceasta politicianismul nostru egoist, care nu știe în clipa în care se discută interesele dacă are înaintea sa un prieten, un om față de care este îndatorat, un om care are dreptul la respect.

Am făgăduit copiilor, — vedeți ce teribilă propagandă bolșevistă, care a alarmat întreg județul! —, li-am făgăduit copiilor premii, iar lucrătorilor cărți pentru bibliotecă. Au fost încântați lucrătorii și au fost încântați și copiii. Cineva numai nu a fost încântat; nu a fost încântat șeful gării, pedepsit pentru că nu am fost bătut acolo la el. Pedepsit un nenorocit funcționar de la Căile Ferate, care a venit și mi-a spus că este din nou mutat și zicea: „gândește-te d-ta ce nenorocire, că am mai fost mutat odată, și familia și bagajele îmi sânt pe drum și nu știu unde să o mai caut“, — și așa mai departe.

Acolo, la Folticeni, se adunase, — cunosc județul de multă vreme, și nu cred că el să fi suferit cine știe ce transformări, numai prin faptul că d. Ștefan Ioan și amicii săi și-au presintat candidaturile, — același auditoriu, cunoscut mie, de țărani. Întăiu au vorbit prietenii miei: nimeni nu i-a întrerupt. Am început eu să vorbesc; din acest moment a început un zgomot insuportabil, plin de insulte la adresa mea, amestecat cu ovațiuni la adresa d-lui Ștefan Ioan, fost al meu coleg de Școală Normală și profesor, și pe obrazul meu este încă urma sărutării din Iunie, pe care mi-a dat-o cu ocazia unei aniversări... Rog pe oricine să se ferească de d. Ștefan Ioan: nu de d-sa, dar de sărutările d-sale. (Ilaritate.)

Ei bine, n'am putut termina acolo măcar o singură propoziție. N'aș zice că este un cas unic, căci, în Galați, cu toată intervenția d-lui președinte¹ în favoarea mea, că să fiu tratat așa cum se cuvine unui fost deputat, a trebuit, ca să înșel aparențele, să spun că s'a terminat întrunirea, să închidem ușile, și pe urmă să continuăm întrunirea; iar, când s'a aflat de aceasta, au început să zvârle cu pumnii și cu picioarele în ușă, iar, la ieșire, am fost așteptați și bătuți cu mere murate. Era afară poliția, comandând trupa, sergentul de stradă și comi-

¹ M. Orleanu.

sarul. Și am făcut complimentele mele poliției, spunându-i că era foarte bine aranjat, dar n'a reușit, căci avusem prudența să aștept până să se isprăvească merele murate și apoi să ies. (Ilaritate.)

Deci n'am putut să vorbesc la Folticeni. M'am informat cine erau acei cari mi-au făcut această cinste, și mi s'a spus că este un domn Pomerantz, un cetățean bucovinean, pe care nu-l cunosc. Dar, pe urmă, când am cetit lista persoanelor care au luat parte la banchetul în onoarea d-lui Ștefan Ioan, am văzut că între acei cari erau satisfăcuți de rezultat era și acest domn Pomerantz.

Când am ieșit de la întrunire, a trebuit să mergem până la gară împreună cu țărani, cari formau o gardă împrejurul nostru, și în tot acest timp, șuierături și insulte erau îndreptate în contra noastră, până în momentul plecării trenului. Țărani, împreună cu învățătorul Kirileanu, au stat acolo pentru a păstra integritatea trupească a aceluia care venise să țină o întrunire. (Ilaritate.)

Dacă este acesta un sistem, să-mi dați voie să prefer sistemul de la Dolj. Ce era acolo? Dacă te apropiiai de sat, îndată te întreba jandarmul: „ești liberal? sau nu ești liberal?” (ilaritate.) Cum să zic eu că sânt liberal? (ilaritate.) Zicea: „atunci, dacă nu ești liberal, stăi în drum“. Va să zică nici înapoi să nu mergi. Întreba, lua ordine și adăuga: „ai voie să intri în sat, dar să nu vorbești cu nimenea“. Și țărani cari veniau spre noi ca să vorbească erau zvârliți în șanț; chiar din biserică i-au zvârlit afară, la Șegarcea. Iar de acolo înainte am mers cu jandarmul pe marginea automobilului, și, când am mâncat în casa colonelului dr. Gabrielescu, un excelent doctor, care purta încă mantaua de colonel, fiindcă își dăduse demisia cu câteva luni înainte și nu-și făcuse altă haină, a stat sergentul de jandarmi în pragul odăii în care mâncam. Eu prefer aceasta, fiindcă măcar eram asigurat că nu mă bate nimeni, pe când la Folticeni nu aveam această siguranță.

În acest fel s'au pregătit alegerile la Suceava. Am plecat de acolo în credința că acestea sânt onoruri ce mi se dau mie în particular. Am primit îndată după aceasta vești, — sânt consemnate aici în dosar, se pot vedea

de către oricine —, o serie întreagă de plângeri din partea lui Tempeanu, Tomegea și alții, în care se arată ce a ajuns să pată un candidat la Suceava. Iată Tomegea, un om pașnic, foarte pașnic, a fost deputat. Îl cunosc mulți dintre d-voastră. Foarte de treabă, incapabil să țină un discurs violent, necum să se pună în proptă pentru interesele electorale.

Ei bine, acest om n'a putut să iasă din casa lui, iar delegații la vot n'au asistat decât în prima zi de alegeri, și numai până la amiază. Și, în timp ce delegatul era dat afară și candidatul păzit în casă, în Pașcani, bătăușii de acolo băteau pe alegători, târându-i prin noroiu: un învățător plângea de rușinea ce i s'a făcut. Și aceasta pentru ce? Dacă este un partid, — și aici mă adresez d-lui Mârțescu, care joacă un rol foarte mare în viața partidului liberal —, dacă este un partid care poate să formeze față de d-voastră din ce în ce mai mult un partid conservator, o stângă burghesă radicală, națională, dinastică, religioasă, morală, era partidul acesta, cum, de altfel, și acela (arată la d. Mihalache): sânt burghesi și regaliști, și li s'au pus toate piedecile posibile, dar niciodată nu s'a mers până la insultele directe, la amenințările cu bătaia a celor mai mari, și până la târîrea în noroiu și acoperirea cu sânge a celor mai mici, față de cari se putea și astfel lucra.

Și știți ce însemnează când un partid care devine conservator împiedecă astfel creațiunea unei stângi absolut legale? Aceasta însemnează că se va ajunge la o altă opozițiune, și veți vedea cum vă veți socoti cu altă opozițiune, când de o parte va fi bolșevismul alb, pe care-l tolerați, iar de altă parte se va ridica bolșevismul roșu, care vă va cere socoteala. (Aplause pe băncile opoziției.)

D-lor, sânt nenumărate plângerile, care m'au mișcat adânc. Eu sânt istoric, care nu primesc orice lucru ca adevărat, ci supun criticii orice fapt care îmi cade supt ochi; critica noastră este pulverisatoare pentru orice lucru ce nu corespunde, aslăzi, psihologiei pe care o cunoaștem. Oamenii aceștia nu mint. Nu mint, când unul spune că el, candidat, n'a putut să între în zona de alegere afară de dimineața unei singure zile și că delegații lui n'au

fost de față. Nu mint când spun că în fața locului de votare era clubul liberal, și intrau acolo bandele cu muzică și zvârliau afară pe oamenii noștri. Apoi aceasta este alegere: fără prezența candidatului și a delegaților lui, în groaza bandelor, cu administrație și armată la dispoziție ?

Dar veți zice că a fost un curent pentru partidul liberal. Să-mi dați voie să vă spun că în vechiul regim, în regimul sufragiului restrâns, d. Ștefan Ioan avea o foarte mare popularitate la Colegiul al II-lea. Erau o sută și ceva de alegători: d. Ștefan Ioan se alegea pe sine și alegea și pe șeful partidului liberal, și, în felul acesta, a ajuns să aibă un rol în partid, rol la care fără îndoială, îl îndreptățiau, de sigur, și calitățile sale de bărbat politic. A venit pe urmă votul universal: întâia oară a ieșit numai dumnealui. Mi-l aduc aminte bine. Într'o ședință, când eram președinte, m'a rugat să nu se treacă în procesul-verbal o vorbă, pentru că nu se gândească bine când a spus-o. Am șters acea vorbă care îl compromitea. A doua oară, niciun liberal nu s'a mai ales.

D. *Ștefan C. Ioan*: Vă rog spuneți vorba aceea.

D. *N. Iorga*: Să-mi dați voie să o spun pe departe: era o vorbă lipsită de inteligență (ilaritate). Când spune cineva o vorbă lipsită de bună cuviință, se zice despre el: iată un om care n'a primit anumite lecții când era tânăr. Dar, când spune o vorbă lipsită de inteligență, aceasta însemnează că este congenital.

Prin urmare, altă dată nu s'a ales dintre liberali niciunul. Dar noi, naționaliștii, urmam în județul Suceava, în acest admirabil județ, o foarte frumoasă propagandă, pe care a făcut-o cineva care nu este al nostru. Este vorba de d. Sebastian Moruzi. El a frământat tot județul, — un om superior și care a înțeles supt vechiul regim lupta electorală altfel decât cum o înțelege prefectul sau șeful electoral al acestui județ. Apoi iubirea țăranilor a fost cu Zelea Codreanu, care a lucrat cu metodele lui. Țărănimea aceasta a fost continuu frământată. Au venit apoi învățătorii Dimitriu, Stoleru, și să nu uităm școala de la Baia, unde apare „Vestitorul Satelor“. Acolo, ca și în județele de munte de dincoace, Argeș, Muscel, este un centru

unde țărănimea se simte, și este rău să învățăm pe țaran că numai cu legalitatea nu ajungi la niciun fel de rezultat. (Aplause.)

Am venit noi și în 1920, și au ieșit trei naționaliști, de și se știe cum s'au făcut alegerile supt generalul Ave-rescu: era și magie și liranie. La d-voastră este liranie, dar magie mai vâ. (Aplause la opoziție.)

Prin urmare nu ați repurtat d-voastră ca partid nicio-dată un succes în mijlocul țaranilor, de când a răposat Colegiul al treilea, care era guvernamental.

Cum s'a întâmplat minunea aceasta ca țaranii să ne azvârle ? A venit și partidul țărănesc, — și rău a făcut, — dar și el a fost dat în lături, și au ieșit numai represin-tanții partidului liberal. Cum nu cred în magie, să-mi dați voie să nu cred în autenticitatea acestui rezultat.

Dar d-voastră voiți să consacrați și aceasta ? Faceți-o, și eu voi adăuga la felicitările d-lui Pomerantz, felici-tările mele pentru „alegerile“ din Suceava. (Ilaritate, a-plause.)

CXXV.

CU PRIVIRE LA IMUNITATEA PARLAMENTARĂ

(3 APRIL 1922.)

D. N. Iorga: Regulamentul Camerei prevede că lucruri care sânt adevărate sau nu, sânt acoperite de „imunitatea parlamentară“. Nu poate fi dat în judecată un deputat pentru un lucru pe care l-a spus în Cameră. Deputatul are răspunderea înaintea conștiinții lui, pentru că el nu are totdeauna putința de a verifica plângerile pe care le aduce înaintea Parlamentului. Eu cred, d-lor, că această prescripție este bună și bine întemeiată. Dar nu mi-am putut închipui că un deputat va veni la tribuna Camerei, aducând înaintea ei amenințări, ca aceia cu tăierea urechilor.

O voce din majoritate: Nu ați înțeles.

D. N. Iorga: Nu cunoaște privilegiul parlamentar acela care cutează să aducă o asemenea amenințare înaintea noastră. Aștept ca d-l președinte să răspundă, pentru prestigiul acestei Adunări.

LA UNIREA CONSTITUȚIONALĂ A BASARABIEI

(5 APRIL 1922.)

D. I. G. Duca, ministru de Externe, dă citire Mesagiului regal ce însoțește proiectul de lege relativ la adoptarea tratatului cu privire la unirea Basarabiei cu România. (Adunarea în picioare aplaudă.)

Se cere urgența, și Camera admite.

D. N. Iorga: D-le președinte, cer cuvântul.

Voci: La tribună!

D. N. Iorga: Tribuna este un auxiliar; eu n'am nevoie de ea.

D-lor, Basarabia s'a unit cu Vechiul Regat prin voința populațiunii basarabene, și în rândul întâiu a populațiunii românești, care formează cea mai mare parte din această populațiune. (Aplause.) Orice încercare de a zgudui această legătură, — trebuie să se știe că aceste cuvinte au fost rostite în Parlamentul român, și nimeni nu poate să-și închipuie că, azi, chestiunea poate fi readusă la Geneva sau aiurea —, orice încercare de a zgudui această legătură e menită să rămână zădarnică. (Camera în picioare aplaudă.) Fiindcă aceia ce garantează stăpânirea noastră în Basarabia sânt cinci secole de istorie moldovenească și două milioane și jumătate de locuitori români. (Camera în picioare aplaudă îndelung.)

Țin cu acest prilej să amintesc că, acum trei ani, în cea d'întăiu Cameră a României-Unite, d. Inculeț, — președinte al Consiliului fiind d. Vaida, și eu având deosebita cinste de a fi președintele Camerei, — a adus vestea că în Apus s'a recunoscut unirea Basarabiei cu România,

și a fost de sigur una din cele mai bucuroase, poate chiar cea mai bucuroasă zi din acelea pe care le-a trăit acel scurt Parlament, când am făcut două lucruri: am luat la cunoștință întâiu unirea Basarabiei, recunoscută de către Puterile apusene, și, al doilea, am întărit această unire prin cea mai largă lege agrară care a fost votată vre-odată. (Aplause îndelungate.)

Al doilea, am fi nedrepti dacă nu am ținea samă că supt guvernul Averescu, în care se știe că nu generalul Averescu conducea politica externă, că supt acest guvern, prin străduințele dibace ale d-lui Take Ionescu, s'a căpătat o recunoaștere mai precisă a aceluiași drept.

Azi, când convențiunea care a fost adusă de d. Take Ionescu trece prin Parlamentul nostru aproape în același moment când, în Paris, convențiunea a fost întărită...

D. I. G. Duca, ministru de Externe: Nu în Parlamentul frances, dar a fost întărită de Englesi.

D. N. Iorga: De toate guvernele aliaților noștri de ieri, de azi și, pentru păstrarea rezultatelor păcii: de mâne, ei bine, cu prilejul acesta trebuie să găsim în sufletul nostru, oricare ar fi calitatea cu care ieșim din alegeri, trebuie să găsim, ca Români, nu ca deputați, acel sentiment care să ne unească în afirmațiunea lucrului îndeplinit și în hotărîrea tuturor de a face ca acest lucru să nu se clatine niciodată. (Aplause prelungite.)

DESPRE COMORILE ISTORICE ROMANEȘTI ÎN RUSIA

(7 APRIL 1939.)

D. N. Iorga: D-le președinte, am onoare să adresez această întrebare d-lui ministru al Instrucțiunii:

Academia Română a trimis, în Octombrie 1916, la Iași, supt garanția guvernului, comorile sale de manuscrite, tipărituri vechi și monede, care formau o mândrie a țării.

Guvernul, cu toate sfaturile contrarii ce i-am dat, le-a expedit la Moscova, și niciun prilej nu s'a presintat până acum pentru ca ele să poată fi reclamate.

Azi, când delegați ai Rusiei se află alături de ai noștri la conferința de la Genova, întreb dacă nu e momentul să se facă o reclamație formală înaintea reprezentanților Europei civilizate, oferindu-se, la întâmplare, pe cale particulară, și un ajutor de hrană populațiilor rusești în suferință, numai să ajungă știința noastră în posesiunea acestei bogății de care nu se poate lipsi.

D. Dr. C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: D-lor deputați Guvernul ica act de cererea d-lui deputat Iorga și va face tot posibilul ca aceste documente prețioase și acest tesaur al nostru să între în patrimoniul țării și al Academiei. (Aplause.)

D. N. Iorga: Mulțămesc.

D-le președinte mai am încă una. Am onoare să adresez această întrebare d-lui ministru de Interne:

În luna Maiu urmează a se face alegerea de senator în județul Suceava.

Informații care au fost comunicate și organizatorilor scandalului electoral din luna trecută ni arată că și pen-

tru acest prilej se pregătește funcționarea aceleiași mașini de falsificare.

Întreb pe d. ministru de Interne, dacă deplorabilele rezultate ale violențelor de ieri nu-l îndeamnă să pre-menească administrația județului în așa chip, încât alegerea să poată da puțința unei libere manifestări alegătorilor.

Aștept în același timp de la eminentul general care fără coloare politică a luat Ministeriul de Războiu ca toate măsurile să fie luate pentru a împiedeca armata de a îndeplini degradanta funcțiune a agenților electorali. (Aplause.)

CXXVIII.

LA SCHIMBAREA REGIMULUI FISCAL

(9 APRIL 1922)

D. N. Iorga: D-lor deputați, legea bugetară actuală se întoarce, supt forma ei trecătoare, împotriva reformei d-lui Titulescu. Această reformă, cu foarte mult zgomot, care fără îndoială cuprindea, nu numai principii largi, dar în același timp un studiu foarte serios al împrejurărilor financiare în care se găsea țara, a fost primită de opoziție în chip împărțit: unii dintre membrii opoziției în Parlamentul generalului Averescu au fost, din motive de tactică politică, împotriva reformei d-lui Titulescu; o altă parte din opoziție, printre care mă număram și eu, a fost pentru reforma d-lui Titulescu. (Aplause.)

Nu aplaudați, căci vă spun îndată pentru ce.

Am fost pentru reforma d-lui Titulescu, fiindcă ea lovia într'un vechiu sistem absurd, cu totul demodat și absolut nedrept, care nu se putea menține nici în Vechiul Regat și mai puțin se putea întinde asupra celorlalte provincii, care aveau un sistem fiscal cu mult superior.

Dar, încă de atunci, votând acest proiect de lege de reformă financiară, pentru ideile foarte originale pe care le cuprindea, am făcut o rezervă, și anume rezerva aceea că foarte complicatele calcule matematice care stăteau la baza acestei legi nu erau de natură să facă ușoară aplicarea ei, fiindcă noi nu avem încă organele trebuincioase pentru a aplica o reformă atât de grea în cuprinderea ei. Așa încât am declarat de mai multe ori, și o declar și acum, că aș vrea să văd specialiștii cari se pot găsi în Țara Românească pentru ca să înțeleagă reforma

d-lui Titulescu și mai ales câte organe administrative pot să li stea la dispoziție pentru a o aplica.

Așa încât, dacă actualul ministru de Finanțe își însușește tendința generală a reformei d-lui Titulescu, de a da o altă asietă impozitelor de la noi, de a face impozite mai îndrăznețe, impozite care să lovească în averile care au fost prea puțin impurse și mai ales să lovească greu și crud în averi nemeritate, care sânt o desonoare pentru țara noastră; dacă înțelege a nu adopta atitudinea pe care unii membri ai partidului au avut-o față de reforma d-lui Titulescu, atitudine care constă în ocrotirea unor nemeritate averi, a unor anumite cifre de afaceri și mai ales a unei metode de a ajunge la cifre de afaceri, dacă ne găsim în același mers de idei asupra reformei d-lui Titulescu, eu, nu numai că înțeleg cum nu se poate aplica o reformă atât de complicată, cerând o așa de mare îndemânare în îndeplinirea atribuțiilor respective, cum nu o găsim în totdeauna la funcționarii români, dar, menținând ideia generală, menținând principiul de a cere mult de la acei cari au mai mult și mai ales de la aceia cari au mult fără ca măcar să fi meritat să aibă puțin, în cazul acesta cred că opoziția nu se poate manifesta printr'un vot. Vom vota după hotărîrea noastră, dar aprobarea teoretică guvernul liberal o are.

Aș observa însă un lucru.

Între mijloacele pe care partidul liberal le-a întrebuințat pentru a ajunge la putere, și acum rămâne să vedem în ce fel va întrebuința acest ajutor al puterii, dacă făgăduielile vor putea fi îndeplinite măcar în mică parte, între mijloacele acestea au fost și iluziile ce s'au dat opiniei publice că partidul liberal e așa de bine pregătit mai ales în ceea ce privește chestiunile economice și financiare, încât la venirea sa la putere va avea rețete pentru toate neajunsurile. Constat, și aceasta trebuie să o constate fiecare, că guvernul liberal face ce ar fi făcut orice alt guvern, fără să aibă specialități financiare (întreruperi). Orice alt guvern, nu un guvern absurd, pe care l-ar fi presidat întrerupătorul.

Va să zică aceia ce ar fi făcut orice alt guvern. Adecă ar începe de pe acum un studiu serios, pentru care cam

puțin timp îi stă la dispoziție, pentru a veni la toamnă cu o altă întemeiere a noului regim financiar al țării, dacă lunile care mai sânt până atunci sânt suficiente pentru evidenta nepregătire supt acest raport al guvernului liberal.

La toamnă vom judeca noi cu toată nepărtenirea, pentru că nu este vorba de chestiune de partid, ci de a așeza țara pe temelii financiare pe care isă poată trăi spre a se desvolta mai departe. Vom aștepta cu răbdare momentul acela, ca să facem o discuție care, în momentul de față, este imposibilă.

Și este imposibilă, d-lor, și pentru un alt motiv. Este bine să înfățișezi cifre țării, pentru a întreținea speranțe, să le înfățișezi străinătății pentru a îmbunătăți creditul român în afară.

Dar nu cred că în această Cameră, între acei cari au oarecare experiență a afacerilor publice, cu atât mai puțin între aceia cari au văzut trecând înaintea lor atâtea bugetele care samănă ca o picătură de apă unul cu altul și care trec cu răpezițiunea cu care ne-am deprins, nu cred să fie unul care crede că sânt în adevăr bine constatate și capabile de a se da dovada cifrelor ce ni se înfățișează. Așa fiind, cifrele acestea le consider ca o formă, de care nu se poate lipsi cineva, atunci când nu are un fond supt dânsule.

Cu siguranță că ele nu sânt altceva, decât tot ceia ce au fost înainte: aceeași matematică servind de basă bugetelor noastre.

Fără a crede în acest buget, răspund că așteptăm minunea de la modificarea ce se va aduce proiectelor d-lui Titulescu, fără a admile că cedulele G. și F. sânt mai bune decât cedulele A. și B. sau cealalte și fără a prejudeca asupra hotărîrii partidului liberal, partid care cuprinde mulți oameni bogați și destui oameni cari s'au îmbogățit alături de alții.

Voci: Și foarte mulți oameni săraci.

D. N. Iorga: Și dorese ca oamenii săraci să ajungă a fi bogați, iar aceia cari s'au îmbogățit să fie aduși de însuși partidului liberal la expiarea păcatelor pe care le-au făcut îmbogățindu-se.

Fără a avea speranța că acest partid va tăia în carne vie, căci aceasta este problema financiară, și începând prin proprii săi partizani, nu putem face altceva, acei cari represintă aici opoziția, decât să spunem că, atunci când ni se cere o așteptare, sântem gata să așteptăm. Acum nu avem nimic înaintea noastră, și nu putem lua nicio hotărîre.

D-lor, sânt adus, într'un moment când pasiunile sânt deslănțuite, să spun numai câteva cuvinte, foarte liniștite, cu privire la un provisorat al budgetului, care a fost recunoscut de toată lumea. Am cules câteva calificative date budgetului din rândurile majorității și chiar de către d. raportor. Este un budget „provisoriu“. Nu mai încap niciun fel de îndoială, căci și proiectele de budget d'înainte erau tot provisorii, și așa vor fi până se va schimba concepțiunea budgetului însuși, făcând ca totul să fie în legătură, în funcțiune, de o dezvoltare care s'ar putea prevedea, iar nu ca acum, când una scrie și încetul cu încetul se adaugă altele.

Am cules calificativele de „budget vechiu“, budget susceptibil de modificări și budget „pripit“. Este „vechiu“. se înțelege, pentru că seamănă cu acel din anul trecut; „susceptibil de modificări“ este de a doua zi, și este bine să fie susceptibil de modificări. Că este un budget „pripit“... Dar ce nu este „pripit“? Pripit și înainte, pripit și acum. „Pripit“, bine, dar eu înțeleg un lucru, că toate cele bune se fac încet și cu răbdare, și nu numai de unul, dar de toți. Până când va ieși din mintea noastră că budgetul se poate face numai de un singur partid, oricât de tare ar fi, fără sprijinul, intelectual și de atmosferă morală, care poate contribui mai mult decât o contribuție intelectuală, până atunci o să mergem cu lucruri afirmate de unii, contestate de alții, fără niciun ecou în opinia publică.

De altminteri, în această privință am un complice, care e însuși d. ministru de Finanțe. Iată ce zice d. ministru de Finanțe la sfârșitul chiar al expunerii sale:

„Refacerea financiară a țării, legată de un bun mers al aparatului public, este una din primele condițiuni pentru consolidarea, ce începe, a României Mari“.

Dacă ar da Dumnezeu să înceapă, dar începe cam slăbuț...

„Îndrumând azi această operă, nu ne îndoim de roadele ei“.

Evident că oricine face un lucru, înainte de toate nu se îndoiește de rezultatele lui.

„Negreșit ea va fi înlesnită sau îngreunată de concursul ce trebuie să găsim înlăuntru pentru desăvârșirea ei, de acel ce avem dreptul să găsim în afară...“

Și așa mai departe.

Concursul din lăuntru nu poate să fie numai un concurs de formă, numai un concurs de complesență fără niciun fel de valoare, ci „concursul“ poate să consistă numai în reunirea tuturor puterilor, a tuturor partidelor, așa încât astfel întreaga societate românească să colaboreze pentru ca aceia ce se face pentru toți să se facă în același timp de toți.

Dacă se încearcă un budget provisoriu acum, el se va transforma într'un budget de provisorat la toamnă, ca să întâlnim cu siguranță un budget de provisorat pe anul 1926. Fiindcă tot ceia ce faceți, sfârâmați în felul acesta și îndușmăniți, prin neîncrederea unora în alții, prin ura unora împotriva altora, nu este decât un provisorat, chiar dacă acei cari vin după cine a început n'ar avea ca prim obiectiv să distrugă tot ce s'a făcut înaintea lor.

Nu vreau să spun mai multe ca să nu se întindă prea mult discuțiunea. A fost foarte interesantă discuțiunea asupra unor capitole particulare din proiectul de budget, cum a fost schimbul de vederi între d. Simionescu și d. ministru al Instrucțiunii Publice. D. ministru al Instrucțiunii Publice, un excelent gospodar, ni-a lămurit gospodăria Ministeriului său, iar d. Simionescu ni-a prezentat concepțiunile sale, care rămân să fie precisate în alte împrejurări și cu alte mijloace să fie aduse înainte. Dar, afară de aceasta, cum voiți ca discuția să fie serioasă, atunci când n'are cineva decât să-și arunce ochii asupra budgetului, dat așa de târziu în mâinile noastre ?

Eu l-am văzut acum.

D. V. *Brătianu*, ministru de Finanțe: A fost împărțit de zece zile, d-le Iorga.

D. N. *Iorga*: N'am fost între fericiții cari l-au primit.

D. *Vintilă Brătianu*: S'a împărțit la toți deputații după apelul nominal.

D. N. *Iorga*: Probabil că nu eram în apelul nominal, căci nu l-am primit nici până acum (ilaritate, zgomot). Dovediți d-voastră că, dacă l-a primit d-l de colo și cel de dincolo, l-am primit și eu? Eu vă spun că nu l-am primit. De altfel n'are nicio importanță în chestiune; am voit numai să arăt că acesta este obiceiul. (Întreruperi.) Și este de asemenea obișnuit zgomotul unei majorități care crede că trebuie să apere banca ministerială; acesta este obiceiul unei părți mai emotive din majoritate, care crede că trebuie să apere pe un ministru unde nu trebuie și tace când e vorba să-l susție. (Zgomot, convorbiri.) Chiar acum dovediți aceasta prin zgomotul pe care-l faceți și care nu are niciun rost. (Zgomot, întreruperi.)

Dacă prin întreruperile d-voastră urmăriți ca genialele d-voastră întreruperi să se treacă la stenografi, eu pot să intervîn la dânsii: am făcut ceva pentru dânsii, li-am crescut lefurile și am oarecare prietenie la dânsii. (Ilaritate.) Vă rog, d-lor (adresându-se la stenografi), vă rog să treceți tot ce s'ar spune în timpul cât vorbesc eu; sânt documente culturale foarte interesante, și ar fi păcat să nu se distingă cineva. (Ilaritate, zgomot.) Nu e musical, dar în sfârșit, se aude ceva; e o manifestare de vitalitate, vreau să zic de viață. Nu vă înșelați asupra cuvântului.

Acum vin la lucrurile din raport și o să vă arăt cât de greu, în afară de faptul că s'a prezentat budgetul târziu, cât de greu se poate discuta serios un asemenea budget. Nu înseamnă că nu puteți face și unul foarte bun, dar este așa de strașnic haosul în care se găsesc azi finanțele publice și economia întregă a acestei țări, încât nu se poate decât să se înfățișeze o formă lângă altă formă. Iată, de exemplu, la Ministeriul de Instrucție Publică, la recapitulațiunea generală. Cheltuielile din Vechiul Regat sânt de 411.000.000 lei; în Bucovina de 64.000.000 lei: În proporție cu întinderea Vechiului Regat și întinderea Bucovinei, sânt cifre neadmisibile.

O desordine absolută se învederează din înșiruirea aceasta a provinciilor românești unele după altele.

Față de budgetul Vechiului Regat, cu tradițiile lui, sânt concepții cu totul deosebite: clădiri fără legături între dânsese se stabilesc în haosul acesta.

Ce fel de discuție rațională se poate face când vedem trecută pentru Basarabia 83.564.215 lei, față de 64.766.243 lei pentru Bucovina ?

O voce: Uitați-vă în budget ce dă Bucovina ca venit și ce dă Basarabia ca venit.

D. N. Iorga: O provincie nu este o casă de bancă, unde dacă ai pus atâta și atâta capital, trebuie să primești atâta și atâta dobândă.

Vă rog să mă iertați: nu se dă mai mult unei provincii după cât venit îți poate da, ci budgetul unei provincii se sporește potrivit nevoilor care sânt acolo. (Aplause.)

Dacă Basarabia, săracă fiind, contribuie cu puțin, dacă, în anul acesta de foamete, Basarabia de jos a dat atât de puțin, însemnează oare ca Basarabiei să nu-i dai nimic ?

Un budget al unei țări este o chestie de politică și de moralitate politică, iar nu o chestie de contabilitate, cum îți închipui d-ta.

Mai departe, d-lor, de ce se prevede pentru Transilvania 168.750.239 lei, față de 64.766.243 lei pentru Bucovina ?

Care este rațiunea ?

Încă mai departe, și luăm acum Ministeriul Cultelor și Artelor: pentru Transilvania se prevăd 88.000.000 lei, pentru Bucovina un milion, iar pentru Basarabia 70 milioane.

Credeți totuși că ar trebui să fie varecare proporție în stabilirea acestor cifre.

Dacă în sfârșit trecem la Ministeriul de Interne, Basarabia e prevăzută cu 21 milioane, Ardealul cu 83 milioane, iar Bucovina cu 14 milioane.

Iarăși cifre, d-lor, care nu pot corespunde în niciun chip.

Dar să luăm budgetul interior al unui Ministeriu

unde deosebirile de provincii nu se fac: Ministeriul Cultelor și Artelor.

Nimeni dintre d-voastră n'are mai multă considerație decât mine față de actualul ocupant al acestui Ministeriu.

Toluși nu e vinovat întru nimic d. Banu că Ministeriul există.

Nu l-a creat dumnealui, s'a creat cu oarecare opozițiuni.

Se făgăduisc că va fi suprimat, serviciile acelu Ministeriu revenind la Ministeriul Instrucțiunii Publice.

Până acum nu s'a făcut, și poate nici la toamnă nu se va face.

La 1923, cine o fi la guvern va face, atunci, ce va crede.

Acest Ministeriu al Cultelor și Artelor veți recunoaște că este cam curios, căci acolo vin persoane cu ocupațiuni foarte deosebite, a căror asemănare ar fi numai faptul că poartă rochii și unii și alții. (Ilaritate, aplause.)

Va să zică, la Ministeriul acela al rochiilor, aș zice eu, ori, cum i se mai zice, al Cultelor și Artelor (ilaritate), iată ce găsesc, și evident că d. ministru nu poate spune altceva decât că a găsit ceva așa de ciudat construit, ceva așa de slab legat și corespunzând așa de puțin la oricare concepții normale, încât, de și birourile d-sale au făcut reduceri pe ici pe colo, n'au putut să creeze ceva cristalisat din lucruri alcătuite ca din bucăți aruncate.

Se știe că Ministeriul Cultelor și Artelor a fost creat pentru unul din cei mai însemnați scriitori ai Ardealului, care, fiind un poet mare, era și fiu de preot. (Ilaritate.)

Vă puteți închipui însă, dacă sistemul acesta ar fi continuat, ce fel de ministere curioase s'ar fi ajuns să avem. (Ilaritate.)

Deci d-lor la acest Ministeriu al Cultelor și Artelor se prevede pentru imprimeria Ministeriului, pentru Tipografia Cărților Bisericești 1.109.110 lei, iar, de altă parte, pentru școli speciale, pentru muzee, pinacoteci, teatre, toate la un loc, nu se dau decât patru milioane lei.

E cu puțință Tipografia Cărților Bisericești față de totalitatea muzeele să însemne a patra parte ?

Judecați, vă rog, nu influențați de pasiunea de partid, dar așa cum se judecă omeneste, având în vedere interesul general al țării, căci îmi închipuiu că nu este unul din această adunare care să n'aibă în rândul înlăiu grija interesului general al țării, bine servit de fiecare, după puterile lui.

Mai departe, domnilor, pentru subvențiuni, burse, ajutoare se prevede o cifră de 8.940.726 lei.

D-lor, aproape fiecare Ministeriu are asemenea burse. E plină străinătatea de oameni cari n'au făcut școlile în țară, cari n'ar fi fost în stare să facă în țară școlile în condițiuni bune, cari au umplut străinătatea, cari în unele casuri năvălesc Legațiile, care ne împiedecă de a face alegerea între acei cari rămân, fiindcă învață lucruri ce nu se pot învăța în momentul acesta în țară, și între ceilalți, cari s'au întâmplat de s'au rătăcit pe acolo, ori că au avut bursă de la început și nu o meritau, ori, plecând fără bursă pe sama părinților, au decroșat-o în urmă, fiindcă alt termen nu găsesc, — nu pe timpul d-tale, dar al altora.

D. *Constantin Banu*, ministrul Cultelor și Artelor: Nu sânt burse, sânt subvențiuni la Operă și la Teatru.

D. *N. Iorga*: Dacă funcționarii d-voastră alcătuesc așa budgetul, cum ne puteți cere ca noi, cari n'am avut bugetele speciale puse la dispoziție, să discutăm cu seriozitate budgetul ?

Eu sânt sigur că aveți burse pentru străinătate, și sânt sigur de un lucru, — încă odată nu e vina d-tale —, că bursele nu sânt date la călugări, ci așa zice: din potrivă. (Haritate.) Așa încât doresc ca în împrejurări mai bune, și cu o colaborație în care să între și alte elemente, să se treacă odată de la bugetele acestea de partid, formal elaborate în birouri, fără nicio concepțiune, la bugetele de concepțiune, care să schimbe nu numai finanțele țării, dar întreaga economie națională și chiar lucrurile acestea sufletești atât de importante, creatoare a celorlalte, despre care vorbea d. Simionescu.

Dar nu-mi pot închipui că aceasta se poate face altfel decât adunând ideile unuia cu ideile altuia, punând critica unuia față de ideile celuiilalt, ieșind din partidismul

acesta nefast, ca să întemeiem România Mare, care poate să fie în inima noastră și în hotarele din afară, dar care ca realitate alcătuită nu există însă, ca să ni întemeiem în adevăr material și moral acea Românie Mare prin colaborarea oricărui munci spornice și oricărui patriotism adevărat.

Până atunci vom vedea defilând formele, le vom recunoaște, le vom saluta, dar nu le vom discuta. (Aplause.)

CXXIX.

LA ADRESĂ

10 APRIL 1922.

D. deputat N. Iorga are cuvântul

D. N. Iorga: D-le președinte, cred că, de oare ce la această discuție sânt declarații de făcut și cuvântări de ținut, este mai bine să se cetească acele declarații întâiu și pe urmă să se țină și cuvântările.

D. Pompiliu Piso, vice-președinte: D-nii deputați cari au declarațiuni să poftescă pe rând să facă acele declarațiuni.

D. N. Iorga: Sânteți pentru prima oară la tribuna prezidențială și nu puteți să cunoașteți obiceiul că, de câte ori sânt declarații și cuvântări, se cetesc întâiu declarațiile și pe urmă se țin cuvântările.

D. Pompiliu Piso, vice-președinte: D. N. Iorga are cuvântul.

D. N. Iorga: D-le președinte dați-mi voie să-mi exprim mirarea că partidul țărănesc din Basarabia, care se găsește tot în colaborare cu partidul liberal, nu face o declarație tot așa de clară...

O voce: A fusionat. (Ilaritate.)

D. N. Iorga: A fusionat ? (Ilaritate.)

D. I. Inculeț, subsecretar de Stat: La timp ni vom face și noi declarațiunea noastră, însă până acum știe toată lumea că ne aflăm, absolut conștient, în colaborare cu Partidul Liberal, crezând că aceasta e bine pentru întreaga Românie Mare și pentru Basarabia.

D. N. Iorga: La aceasta am o singură observație de

făcut: d. Marmeliuc, căruia i se poate spune că proverbul latin *nomen omen* nu i se potrivește (ilaritate), d. Marmeliuc a vorbit cam lung pentru o provincie mică, iar d. Inculeț cam scurt pentru o provincie mare. (Ilaritate.)

D. *Inculeț*, secretar de Stat: Rămâne ca d-ta să vorbești și mai lung pentru partidul d-tale. (Ilaritate.)

D. *N. Iorga*: Dacă d-voastră sânteti un partid regional, sprijinindu-vă pe o bucată de pământ, și socotili lucrurile după bucăți de pământ și une ori nu numai după bucăți de pământ (ilaritate), partidul meu, acesta, mic cum a ieșit din strâmtoare când l-ați pus la zid în felul cum l-ați pus, partidul acesta represintă, știe foarte bine d. Inculeț, pentru că, nu e așa?, s'a găsit une ori și în compartimentul nostru (aplaude), când i se părea acest compartiment comod și confortabil și când credea că, în orice cas, duce la o gară sigură, d. Inculeț știe că partidul pe care îl represintă eu nu se numără cum se numără pe mașina rusească de socoteală care se găsește în orișice prăvălie (ilaritate), ci partidul meu se numără după cultura românească, de unde a ieșit, și evident că un partid care poate împrumuta și apărători ai Mesagiului, este un partid care are prisos. (Ilaritate.) Așa fiind, nu se poate menținea cântărirea d-voastră, care greșește une ori, pentru că știți că omul care umblă cu multe cântare, cântărind prea ușor aici, ori prea greu dincolo, se cam înșală, și eu vă doresc un singur lucru: să nu vă înșelați la cântăreală. (Ilaritate.)

Aceasta a stricat numai începutul cuvântării mele, în care voiam să spun că prima datorie a oricărei opozițiuni este ca, atunci când Regele se adresează și către dânsa, să-i răspundă, și să răspundă anume în locul unde i se adresează Regele. Regele s'a adresat către noi, către opoziție, și către partea din opoziție pe care o represintă și eu aici. Oricare ar fi caracterul acestei Adunări, față de guvernul Regelui sânt dator, în numele partidului pe care îl represintă și care s'o vedea cât este de mare sau de mic la apropiata disolvare, sânt dator să răspund. D. Duca ar crede că disolvarea o să vie peste opt ani, alții cred că peste patru; dar s'ar putea

întâmpla și mai curând. În tot cazul, eu înțeleg că lucrul de căpetenie este ce figură va face fiecare în momentul acela și anume ce figură va face și acela care va veni să disolve și acel care trebuie să sufere cândva dureroasa operație de a fi disolvat.

Prin urmare un răspuns trebuie dat neapărat Co-roanei. D-voastră ați apucat poate mai puține răspunsuri la Mesagiu, eu mai multe, de și n'aș zice că am apucat și mai bune. Sânt convins că, supt regimul democrației formale, eu am apucat timpuri mai rele, dar supt raportul democrației interioare, aș zice, a oamenilor politici, eu am apucat timpuri mai bune. O discuție la Mesaj era o mare lecțiune de școală politică, era, în același timp, foarte adesea ori și o învățătură, din care profitau atâția, pentru că pe vremea aceea, lucru curios, oameni cu experiență politică veniau la discuția de la Mesaj și învățau, prin discursul lor, pe cei cari nu aveau această experiență politică. Acuma văd că se petrece invers, căci cei fără experiență politică vor să învețe pe oamenii cari o au.

De sigur că aceasta este o deosebire, pe care a stabilit-o timpul. Nu știu câtă democrație este conținută în această deosebire, dar bănuiesc că este foarte multă; căci, dacă nu este acolo această democrație, atunci nu mai știu unde să o căutăm, după atâta experiență! (Aplause.) Pe vremea mea discuția la Mesaj se făcea cu mult folos pentru toți; iar banca ministerială era întregă acolo prezentă, căci în discuție oratorul atingea puncte care priviau pe fiecare din reprezentanții Guvernului și cari își vărsau ideia împreună, pentru ca pe urmă să se găsească cineva care le culegea și le aducea într'un discurs. Pe vremea aceea discuția se făcea cu sunete de trâmbițe, ca într'o piesă de Shakespeare, pentru un public foarte numeros, căruia i se oferia discuția la Mesaj.

Timpurile s'au schimbat, — și nu puteți d-voastră să cereți de la mine să atribui Adunării o importanță pe care ea însăși nu și-o atribuie. Nu puteți cere de la mine să socot rolul băncii ministeriale altfel de cum banca ministerială îl privește ea însăși, asistând sporadic, — atunci erau acolo mai puțini miniștri: erau numai opt,

iar acum sânt optsprezece sau aproape —, la discuția la Mesagiu.

Dar, oricum s'ar înfățișa banca ministerială și orice idee ar avea această Adunare de rolul și însemnătatea ei și a discuției la Mesagiu, eu cred că, și cu acest prilej, sânt de spus două lucruri.

Mai întâiu este de spus un lucru asupra caracterului Adunării în care se găsește cineva: las la o parte vecinătatea în care se găsește cineva aici; al doilea, discuția la Mesagiu oferă un prilej de a se lămuri cineva cu Guvernul însuși, căci acum este singurul moment în care se poate cineva lămuri cu Guvernul, și momentul în care Guvernul poate să-și spună părerile sale, și în ce privește originile sale și în ce privește misiunea pe care și-o atribuie, iar concluziunea se poate întâmpla să se tragă atunci când un Guvern, venind la putere cum ați venit, și-a îndeplinit misiunea altfel decât cum înțelegea opinia publică. Dar mai este și altcineva care ar putea trage această concluziune, și care nu este nici banca ministerială și nici noi de aici, și care va avea să tragă concluziuni — une ori grăbite, dar totdeauna definitive.

D-lor deputați, în proiectul de răspuns la Mesagiu, care este redactat de un om de talent, pe care am avut ocazia să-l ascult și în Camera penultimă, în acest proiect de răspuns se începe, n'aș zice: cu forme gramaticale pe care eu nu le-aș admite; sânt atâtea lucruri de făcut, încât cred că nu mai avem timpul să discutăm și întrebuintarea genetivului cu d. raportor al Mesagiului, căci în politica noastră de transformare se vede că nominalul și genetivul au tot atât de puțină importanță câtă are și legalitatea, ordinea și moralitatea publică, precum și alte lucruri care erau pe vremurile gramaticii și ale unor concepțiuni etice dispărute.

Prin urmare, trecând peste formele gramaticale pe care, după cum am spus, nu le-aș iscăli, d. raportor începe printr'o teorie constituțională.

Vedeți, dumnealui este jurist, cu nu sânt. Cel care nu este jurist, înțelege să ceară explicații de la cel care este jurist, chiar atunci când nejuristul are o mai lungă experiență politică decât cel care este jurist, iar juristul

are numai teorii pentru a interpreta o situație politică.

Dar, oricum, d. raportor începe printr'o teorie constituțională, care după mine merită să fie discutată.

Iată ce zice d. raportor, și, după ce vom asculta pentru a treia oară ce spune d. raportor, prin gura mea, pe urmă vom avea prilejul să discutăm lucruri care sânt în discuție de mulți ani și care au o foarte mare importanță.

D. raportor zice: „desemnați prin voința poporului“.

Nu vreau să întrerup prea multă vreme textul d-voastră; fiecare e liber să înțeleagă cum vrea „voința poporului“: cum a văzut-o, sau cum i s'a comunicat după două zile de anarhie electorală, la telefon, de organele administrative.

Dar, în sfârșit: „desemnați prin voința poporului pentru a vota Constituțiunea“.

Întrerup, fiindcă restul nu mai are importanță pentru ceia ce vreau să elucidez aci. Prin urmare, d-voastră sânteți, ca să zicem așa, o Constituantă, o Constituantă. care își trage caracterul acesta de Constituantă din faptul că „Maiestatea Sa a considerat, cu înalta Sa înțelepciune“, pe care nu o discută nimeni, „necesitatea de a se da țării un așezământ constituțional“. Îmi dați voie să găsesc că aceasta e o formă nouă. Adecă Regele consultă țara întâiu, dacă e nevoie de un așezământ constituțional, și apoi se vede dacă Adunarea care se va alege va avea acest caracter constituțional.

Pe vremurile mai vechi, pe care le-am apucat eu și le-am apucat împreună cu mulți dintre dumnealor, — evident, nu cu d. general Moșoiu, fiindcă d-lui era pe atunci în armată, și nici cu d. ministru din Timișoara, fiindcă era acasă, nici cu d. Inculeț, cu care ne-am întâlnit mai de multă vreme și ne cunoaștem foarte bine, — va să zică, în vremea aceia veche, când unul era la regiment, altul era la Timișoara, iar d. Inculeț era unde știm noi amândoi, pe vremea aceia, când era vorba de o Constituantă, iată cum se făcea, — probabil că e un obicei vechiu prost, care e cu totul demodat și se înlătură cu o aruncătură de deget —, se întreba Adunarea care exista asupra necesității unei Constituante și se ceta de

trei ori dacă Adunarea credea că trebuie să se disolve pentru a veni o Constituantă; și se spunea țării cu luni de zile înainte: „băgați de samă, nu volați așa cine știe cum, fiindcă de aici va ieși o Constituantă și din Constituantă o Constituție și, cum se știe din multele noastre iluziuni, iese din Constituție, apoi, lucru mare.

Și atunci țara își dădea samă că lucrul e în adevăr mare, și prin urmare și Constituanta trebuie să fie tot așa, și se trudia să iasă o Constituantă mare și extraordinară. În acest cas, era o mare campanie în toată țara; se zicea: „până acum am trăit cu o Constituție, de acum înainte vine altă Constituție“.

Și eu am fost în Camera precedentă, și am auzit câteva lucruri de bun simț, am auzit și altele care nu aveau bun simț de loc, dar n'am auzit strigările cerute.

În parentesă n'aș zice că am jucat în această Cameră rolul calului de tramvaiu, fiindcă trăim într'o epocă de tracțiune electrică, dar, în sfârșit, cu ajutorul mieu s'a ieșit din Cameră în vara trecută, și s'au făcut anumile demonstrații, care, unite cu alte operații, mai târziu, și pe care le voi atinge la sfârșit, — așa încât rog pe doritorii de senzații să rămână către capăt, căci atunci e mai interesant —, au dus la situația de care vă bucurați d-voastră și de care mă bucur ceva mai puțin.

Dar n'am auzit, în Parlamentul care era proprietatea d-lui general Averescu, — a cui proprietate e actualul Parlament nu e spus; fiindcă o știți mai bine decât mine, — va să zică în Parlamentul Averescu, proprietatea d-sale și a familiei d-sale, căci dumnealui mâncase, cum se știe, mămăligă cu toți soldații în tranșee (așa știa națiunea), și din cauza aceasta a ieșit marele guvern Averescu cu concepțiile sale superioare pentru a da ferircirea țării, care s'a întrerupt acum câteva luni de zile, — n'am auzit spunându-se că e vorba de o Constituantă, pentru d-voastră sau pentru alții.

Dar știu foarte bine că există și o altă teorie, și știu de unde vine teoria aceea, și n'am folosit și eu cândva de dânsa, dar nu în forma în care v'ați folosit d-voastră: prin decretul-lege care a fixat caracterul alegerilor.

Întru cât împărtășese această părere, o să am pri-

lejul să o lămuresc îndată. Se spune așa: Constituția din Vechiul Regat nu ajunge. Vechiul Regat, acela, de mult ce este vechiu, loată lumea crede că nu e bun de nimic. Eu cred că Vechiul Regat are o mulțime de părți bune, și cred că și sufletul care a eliberat România Mare a venit tot din Vechiul Regat. (Aplause.)

Întăiu soldatul acela, pe care când a plecat să elibereze provinciile, sau mai bine să provoace decisiunea de unire a provinciilor acelora, l-am văzut cum era îmbrăcat, la Iași, și cum nu era decât numai suflet într'însul și cum trebuia să meargă o săptămână ca să găsească echipament. (Aplause.)

Iar acel suflet s'a unit cu o mare durere: durerea fraților noștri. Dar, cum o durere fără concepție nu poate ajunge la rezultat, fără o mare durere care strigă, nu vreau să prelungesc această parentesă: eu, care nu mă simt vechiu de loc, când a venit cuvântul „Vechiul Regat“, am simțit necesitatea de a protesta și pentru totalitatea din care fac parte în acest Vechiu Regat al nostru, care va fi avut o mulțime de păcate.

Era însă o Constituție.

Veți zice, bună sau rea? Constituția aceea era nouă, nouă, parcă ar fi fost făcută ieri. Și știți de ce? Pentru că nu a aplicat-o nimeni. (Ilaritate.)

Aceasta mă miră pe mine: înțeleg să cumpere cineva pe banii de acum, — se cer mulți bani pentru o haină, — înțeleg să cumpere o haină nouă scumpă, atunci când haina cea veche s'a usat, dar să lași o haină veche din fabrică bună, pe care nu ai avut prilejul să o porți niciodată, dar pe care ai expus-o la fereastră sau la balcon, cum ai expune un tricolor, și să te duci să cumperi o alta, — aceasta eu nu aș face-o. Dar se zice de unii: Constituția aceasta a Vechiului Regat, provinciile celelalte românești, teritoriile românești sau, să zicem mai frumos, Țările Românești, — căci provincie este ceva la o parte, teritoriul este o bucată de pământ, cum considera de exemplu d. Inculeț Basarabia la început, dar, când zici: țară, înțelegi nu numai pământul, dar și omul, tradițiile, trecutul, drepturile, meritele —, provinciile acestea, teritoriile sau, cum zic: țările, nu aveau Constituție; ele aveau o Constituție străină.

Și atunci unii zic: din moment ce a intrat soldatul român pentru a doua oară, și din fericire a rămas, pentru toate timpurile, oricât ne-am certa noi între noi (aplaude), din momentul acela Constituția Vechiului Regat e și Constituția celorlalte ținuturi.

Și s'a adus chiar în discuție un argument: al Alsaciei și Lorenei, de d. Take Ionescu, care spune multe lucruri de bun simț și se pricepe și dumnealui ceva în materie de drept. (Ilaritate.)

Cum pentru Alsacia-Lorena nu s'a simțit nevoie ca Franța să-și schimbe Constituția, pentru ca să o poată aplica acolo, tot așa în această concepție se zice: nu e nevoie să schimbe România Constituția cea veche, care nu numai că nu s'a aplicat, dar nici nu am văzut oameni doritori de a o aplica, și să-i dea o nouă formă de Constituție la care să colaboreze și celelalte provincii.

Dar este și concepția cealaltă, pe care o reprezintă Ardelenii și pe care o reprezintă și fostul președinte al Consiliului, un bărbat cu foarte largă experiență politică și cu orizonturi de tot vaste, plin de teorii puțin speciale, căpătate în mediul militar mai îngust, — dar o teorie și altă teorie se pot confunda. Va să zică, d. Averescu, plin de teorii, era de altă părere.

Și dumnealui zicea: da, trebuie fără îndoială o Constituție; dar se deosebia de Ardeleni. El zicea: Constituția aceia o votăm noi, dar adăuga: nu avem nevoie ca această Constituție să o votăm în toate formele, pentru că orice Adunare care se strânge după reunirea tuturor provinciilor are caracter de Constituantă. Prin urmare, după cum îi convenia, ar putea să schimbe una sau alta la momentul pe care l-ar crede potrivit, în sensul în care s'ar potrivi cu vederile sale, atât de sănătoase, în materie de Constituție. Se știe că dumnealui era un specialist în materie de Constituție. Ba se spunea, — de sigur că nu era adevărat, — se spunea că găsisese undeva un articol de Constituție, către sfârșitul guvernării sale, care i-ar fi dat dreptul să întrebuițeze mijloace repressive față de Ministeriul care ar veni în locul Ministeriului d-sale. Acesta trebuie să fie un articol adițional, pe care eu nu l-am văzut niciodată.

Pe când Ardelenii ziceau altfel. Ardelenii ziceau: să ne adunăm cu toții într'o mare Adunare Națională Constituantă. Mai este unul care nu e din Vechiul Regat decât numai prin alipirea, mulți ani de zile, pe lângă Partidul Liberal, unde a câștigat o situație mare și pe urmă odată s'a trezit în vârful capului cu un coif care nu era românesc¹, dar în privința acestui domn nu am obiceiul să vorbesc prea mult —, care zicea: da, o Adunare cu aceste două Camere la un loc, și după aceea vine Mirabeau și ceilalți colaboratori la regimuri constituționale, pentru a se vedea ori de va fi republică, ori de va fi monarhie, — în sfârșit lucruri care ar corespunde mai mult sau mai puțin așteptărilor și iluziilor sale.

Dar Ardelenii evident că nu gândiau la aceasta; nu gândiau că trebuie înlăturat Regele, pe care să ni-l ție Dumnezeu, fiindcă doar cu dânsul am făcut unirea țărilor noastre (aplaude) și noi avem față de dânsul o datorie: să nu-l înșelăm nimeni (aplaude) și să-l servim toți, pe când, dacă nu mă înșel, foarte puțini l-am servit, și mai toți, oricând am putut să strecurăm ceva care să fie de natură a-l înșela, fiecare, la rândul lui, a făcut tot ce i-a fost posibil pentru aceasta.

Prin urmare, să se adune, ziceau Ardelenii, să se adune împreună Românii din toate părțile și să elaboreze Constituția aceasta.

Voiu zice: eu nu sânt, în calitatea mea de istoric, un mare partisan al Constituțiilor fără moravuri, dar eu sânt un mare partisan al moravurilor care se pot lipsi, la urma urmelor, de Constituție.

Eu știu că, azi, cel mai politic popor care există pe lume este Englesul; dar Englesului poți să-i ceri tot ce vrei: și cașcaval de Penteleu, dar Constituție să nu-i ceri. Cașcavalul îl cumpără la noi, dar Constituția nu o găsește nicăiri. Englesul nu are Constituție. Poporul cel mai înaintat supt raportul constituțional nu are Constituție.

Dar ceva mai scandalos: poporul engles nici nu simte nevoie să o aibă. Acel popor care și în materie de judecată poate să judece pe cineva după legile din secolul

¹ C. Stere.

al XI-lea și cu toate acestea nu o va face, pentru că el știe că legile din secolul al XI-lea nu se potrivesc cu împrejurările de acum, așa încât poți să fii în pace: nu te taie nimeni în patru bucăți și nu-ți lipește aceste bucăți pe cele patru porți ale celății, de și după legislația englesă poți foarte bine să suferi această pedeapsă. de oare ce nicio lege în Anglia nu se abrogă, ci toate se grămădesc și se combină, dar bunul simț al judecătorului engles le aplică potrivit cu cerințele actuale. Știu că, de la Revoluția francesă, nu este nație care să nu creadă de datoria sa să aibă o Constituție; după ce însă a avut-o, și-o pune supt căpătâi și doarme. Pentru aceia a și votat-o, ca să scape de grijă. Știu foarte bine că toate revoluțiile s'au făcut pentru grija aceasta de a se avea o Constituție. Și îmi aduc aminte de formula răposatului împărat Franz de Austria, care într'un moment de desperare, s'a adresat unui ministru al său și i-a spus în latinește, cu un sentiment de profundă durere: „toată lumea a înebunit și vrea Constituție“.

Toate aceste le știu, și, tocmai fiindcă le știu, cred că o nouă Constituție provoacă mai mult o îngrijorare în public, mai ales când vine de la anume persoane cu anumite concepții, decât o bucurie că în sfârșit o să avem un așezământ nou, mai bun decât așezământul pe care l-am avut.

Când s'a adunat Camera la 1920, noi am găsit o altă formulă; am găsit formula de „Adunări Naționale“, — și aceia sântem fără îndoială îndată ce Români din Ardeal, Basarabia și Bucovina se găsesse alături de noi —, „Adunări naționale cu atribuțiuni de Constituantă“. Când zici: „cu atribuțiuni de“, nu este același lucru ca și cum ai zice „Constituantă“. Pentru a fi o „Constituantă“, trebuie să se fi îndeplinit anumite forme: pentru ca să simți nevoia acelor „atribuțiuni de Constituantă“, trebuie numai anumite împrejurări. E mult mai simplu, e mult mai practic, și se evită o foarte mare primejdie: de a se aduce în discuția Adunării anumite paragrafe constituționale pe care unele curente din afară ar voi să le aducă în discuție și care fără îndoială nu este bine să fie aduse în discuție.

Știu că d-voastră ați luat o foarte practică măsură de precauțiune. Ați ales în așa fel, — banca ministerială și în special o persoană care lipsește în momentul de față, pentru a primi complimentele mele și ale mele —, ați ales în așa fel Camera, încât se știe bine că din Camera însăși nu se va putea ridica nicio încercare în acest sens.

D. Pistiner are încă multă experiență de făcut în domeniul vieții constituționale române și, prin urmare, de și represintă toată muncitorimea din toată România, pe care o cunoaște, se vede, foarte bine, are încă multe de învățat în mediul românesc, încât nu dumnealui o să vină să discute puncte din Constituție care privesc forma de guvern, persoana Regelui, atribuțiile Coroanei, și ca să propună ceia ce ar propune anumite persoane, din care unele au rămas pe din afară, iar altele, de și nu rămăseseră pe din afară, ar voi să rămână măcar în afară.

Dar eu zic că era mai bine să păstrăm vechea formulă, în loc să se arunce acest decret-lege, absolut fără niciun sens, care fixează prin puterea executivă caracterul puterii legislative care va veni pe urmă. Profundă eroare, pe care nicio teorie de drept nu o va putea îndreptăți. Va fi de sigur o dibace ocolire a acestei greutăți din partea d-lui raportor, dar d-sa cunoaște prea bine știința sa ca să creadă că vre-un principiu juridic permite aceasta sau să găsească un exemplu măcar în vre-o țară, afară de Franța de supt Ludovic al XVI-lea, la 1789, care se scâldea în teorii cu desăvârșire demodate, — și știți că Ludovic al XVI-lea n'a chemat o Adunare pentru aceasta, ci și-a atribuit Adunarea însăși acest caracter de Constituantă.

Cu acestea isprăvesc partea întâia și corespund, în același timp, în ideile pe care le anunț, unei destul de importante părți din minoritate, care nu este represintată aici.

Mă resum. Eu nu cred că era nevoie de revisuirea întregului text constituțional: era nevoie mai mult de moravuri decât de schimbări de forme.

Cred un al doilea lucru: că, dacă nu se păstra precedentul creat de noi, cu „Adunarea Națională având atri-

buțiuni de Constituantă“, trebuia să se procedeze după sistemul vechiu al celor trei strigări, și numai după aceea să se adune Constituanta. Și cred că în niciun chip, prin niciun argument de drept și niciun precedent istoric, nu se putea îndreptăți sistemul, desaprobat de la început de opinia publică, de a pune într'un decret-lege că Adunarea care va veni după Adunarea disolvată va avea atribuțiuni de Constituantă. Puteți să vă credeți cum vă simțiți, dar, în afară de acest sentiment cu totul personal și în afară de ceia ce poate pleca dintr'insul, niciodată opinia publică nu vă va da caracterul de Constituantă, și, când adversarii acestui regim vor prelinde că măsurile d-voastră nu sânt obligatorii pentru regimurile care vor veni după acesta, vor avea un puternic argument pe care i l-ați dat d-voastră.

Dar, încheind partea aceasta d'întăiu, îmi dați voie să trec la alte părți din răspunsul la Mesagiu.

Să-mi dea voie d. raportor să-i atrag atenția asupra faptului că, la sesiuni care țin numai câteva zile, nu este nevoie să se răspundă unui Mesagiu de câteva linii cu această importantă operă literară care ocupă patru pagini. Este cu mult prea mult pentru timp, este cu mult prea mult pentru posibilitățile cuprinse în acest timp, este cu mult prea mult pentru ce se poate întâmpla până la toamnă, pentru situația pe care o putem găsi până la toamnă, este cu mult prea mult pentru așteptările lumii, care crede că guvernul liberal, căruia mă adresez în rândul întăiu, pentru că el este perfect constituțional și cu dânsul trebuie să stăm de vorbă, s'a înșelat în ceia ce privește așteptările opiniei publice față de dânsul.

Iată, și eu am intrat în contact cu multe cercuri în timpul alegerilor. Oamenii mi-au vorbit cu oarecare sinceritate, și eu am obiceiul să spun de multe ori și lucruri care nu-mi convin mie și care aduc chiar pagubă cauzei pe care o susțin: este un nărav de care nu mă pot desbăra. Ce aștepta lumea de la d-voastră? Știți ce mi se spunea într'un județ? Unii că mă votează pe mine, și s'au ținut de cuvânt, și alții făgăduiseră că vă votează, — și unii cari făgăduiseră că va votează au volat

numai ei știu cum —, crucea d-voastră. Dar oamenii aceia cari erau câștigați de propaganda d-voastră spuneau: „să-i votăm pe liberali pentru două motive“, — pe care le știți, de sigur, pentru că oricine a luat parte la alegeri a auzit cuvintele acestea —, „să-i votăm, pentru că a venit și rândul lor“. Întru cât v'a venit sau nu v'a venit rândul, aceasta este o concepție populară cu totul particulară. Mi s'a mai întâmplat și mai înainte că oameni cum se cade, pe votul cărora mă sprijiniam, îmi ziceau: „te-om vota, dar nu ți-a venit încă rândul; când ți-o veni rândul, te votăm cu toții“. (Ilaritate, aplause.)

Dar mai era încă un argument, pe care l-am auzit la Dolj. Oltenii sânt oameni practici, cari consideră chestiunile, nu cu ideologii moldovenești sau cu concepții de drept ardelenesc, sau cu bonomia basarabeană, sau cu formalismul bucovinean (ilaritate), ci aceștia judecă lucrurile cu: „ce e în mână nu-i minciună“. Și Olteni din Dolj ni-au zis așa: „să-i votăm pe liberali, că ei sânt oameni bogați și or să plătească datoriile Statului“. (Aplause, ilaritate.)

Vedeți, eu nu vă voiu spune ce li-am răspuns, dar nici n'am afirmat că toți liberalii sânt bogați și cu atât mai puțin n'am afirmat că aceia dintre dâșii cari sânt bogați ar înțelege să plătească datoriile Statului în străinătate, ceia ce este un sacrificiu care nu li se poate cere de nimeni; dar, vedeți, atâta lucru se așteptau toți de la liberali: să îmbunătățească situația prin experiența pe care au câștigat-o la bănci. Noi ieșim dintr'o bibliotecă, mulți dintre noi; d-voastră ieșiți din întreprinderi financiare, — nu este nicio rușine, dacă dividendele nu sânt prea mari, și dacă politica nu susține întreprinderile, și dacă întreprinderile nu iese din politică. (Ilaritate.)

Dar atâta aștepta lumea: să se ieftească prețurile, — cum știe toată lumea, s'au ieftenit (ilaritate, aplause) —, să crească valoarea leului, — cum nu poate să fie nicio îndoială că a crescut (aplause), și să susțină ordinea publică, — dar în această privință a ordinii publice voiu vorbi la sfârșit.

Prin urmare nu era nevoie să creadă d. raportor, al cărui frumos discurs îl așteptăm, că i se cerea atâta

literatură. Literatura aceasta nu are niciun preț pe piață. și, dacă înlăuntru s'ar fi spus ceva în ceia ce privește peștele de Buna-Vestire sau ouăle de Paști, toată lumea ar fi dat concepțiile constituționale și ideile de politică internațională cuprinse în acest răspuns la Mesagiu pe făgăduieli de acestea că Partidul Liberal, fiind foarte bogat, poate să vândă ieften și pește și ouă, ceia ce ar fi fost un bine pentru țară. Așa încât eu cred că este prea multă literatură, — nu prea multă pentru noi, cari ne scăldăm în teorii de atâta vreme, căci apele acestea mari de elocvență de la tribună sau de slove negre pe hârtie velină nu ne sperie, cum nici nu ne încântă —, dar pentru public este prea mult, ca și pentru gazete, foarte scumpe și cu spațiu foarte puțin.

De aceia, eu cred că este foarte natural doar să se presinte felicitări Regelui și Reginei pentru căsătoria Princesei Mărioara cu Regele Alexandru, căsătorie pe care mă bucur că o binecuvântați, dar stărostirea mi se pare că au făcut-o alții (ilaritate, aplause), și, în momentul când s'a făcut stărostirea, nu știu dacă d-voastră o aprobați prea mult, dar, în sfârșit, cine cunună, — și rolul acesta vă revine d-voastră, — poate acoperi în felul acesta orice atitudine desagreabilă față —, n'aș zice de amândoi soții, dar măcar de unul singur. (Ilaritate, aplause.) Așa încât înțeleg foarte bine că d-voastră, oameni politici, răspundeți la un anunț de căsătorie prin urările pe care un om de omenie, ori dacă e deputat, ori nu, — este dator să le aducă. Dar nu aș înțelege de ce d-voastră faceți aici atâta politică externă, la care politică externă voiu veni îndată, și de ce nu atingeți un lucru mult mai important decât ideile ce le are această Adunare în ceia ce privește relațiunile noastre cu deosebitele State, cu Statele cu care am fost aliați și avem dreptul să le iubim și cu Statele, cu națiunile cu care am fost în războiu și pe care se vede că avem datoria de a le ierta și de a le pune într'o formulă vagă alături, ori la spatele, națiunilor celorlalte.

Eu vreau să vorbesc de un lucru care s'a cerut, de o parte importantă dintre locuitorii României, s'a cerut în toate răspunsurile la Mesagiu de până acum și în

ultimele răspunsuri la Mesagiu nu s'a dat: adevărată atitudinea pe care Statul român înțelege s'o aibă, supt fiecare regim, față de chestiunea, foarte grea și delicată, a naționalităților.

Vedeți, în ceia ce privește naționalitățile, avem angajamentele de la Alba-Iulia. Angajamentele acestea, am spus în totdeauna că erau zădarnice, fiindcă angajamentele cele adevărate față de naționalități nu sânt pe hârtia de la Alba-Iulia, ci în însuși spiritul de toleranță și de dreptate al poporului românesc (aplause.) Așa încât cred că, la orice manifestație, a oricării Camere, acest lucru trebuie amintit. Dar am mai crezut un lucru: că orice guvern are o datorie în această privință, și să mă iertați că revin cu atâta insistență ca să spun că ea este necesară: reacțiunea față de o anumită campanie, care n'a încetat și căreia nu știm să-i răspundem printr'o propagandă folositoare, ceia ce constituie un adevărat păcat.

Este adevărat că Guvernul care a precedat pe acesta a cheltuit foarte mult unde nu trebuia. Acesta se vede că nu este dator să cheltuiască nimic, nici atunci când trebuie. Dar, în sfârșit, propaganda cealaltă există, și ni face un rău nesfârșit, de care nu vă dați sama, și nu i se opune nimic, din cauza lipsei banilor, cari se puteau lesne găsi, dar și din cauza, ceia ce e mai trist, — fiindcă am zis că banii se pot căpăta —, din cauza lipsei de oameni. N'avem astfel ce este de nevoie. Și de aceia se caută cu aprehensiune în orice Mesagiu românesc și în orice declarație a Camerei ce se cuprinde cu privire la naționalități. Fiindcă, s'o spunem limpede, părerea d-lui Goga, din foaia dumnealui pe care o scolea în Ardeal în 1919, că avem a face, dincolo de vechile noastre granițe, du rămășiți de naționalități, ce trebuie să dispară, este o părere absolut condamabilă, nu numai de orice om cu simț politic, de orice om cu simț de cultură, dar și de orice om are grija viitorului liniștit și normal al acestei țări.

Noi sântem destul de mulți pentru ca să nu ne temem de nimeni în vechia noastră moștenire. (Aplause prelungite.)

Sântem asigurați având 2.500.000 de țărani în Basa-

rabia. Și în toldeana țărâniina mănâncă pe orășeni: acesta este un lucru cunoscut. Poate că orășeanul este mai pretențios și țărânul mai incult, dar în materia aceasta nu împărtășesc întru toate concepția d-lui Simionescu, fiindcă nu țin ca națiunea română să fie o națiune de cărturari, ci una de oameni cuminți, fie și cu carte mai puțină.

Un om fără de carte este un lucru destul de rău, dar norocul nostru cel mare este că sânt aici oameni cuminți, cari se pot dispensa și de carte. Căci o națiune mare, cum a fost națiunea germană a lui Wilhelm al II-lea, cu toată cartea, s'a dus peste cap, și toată grămada de cultură peste această națiune n'a împiedecat-o să comită cea mai mare prostie pe care a făcut-o vre-odată o țară, prin războiul pe care l-a provocat, cu voința tuturor Germanilor, imperiul lui Wilhelm al II-lea.

Prin urmare, nu mă tem, chiar cu incultura noastră, dar cu dreptul nostru vechiu și cu ființa elementului muncitoresc permanent, care este țărânul român, nu mă tem de niciun fel de primejdie din partea naționalităților. Dar mă bucur că ele sânt acolo.

Orice națiune se ține prin schimbul de cultură cu altă națiune, al cărui capital se amestecă în bună parte cu ceia ce dă ea însăși din avântul ei propriu. Dacă națiunile acelea, în loc să le găsim afară, cu pretenții, le găsim înlăuntru, cu modestie, cu atât mai bine. Am folosi dacă în cuprinsul României Mari ar putea fi toate culturile lumii reprezentate prin grupuri etnice definitive. Și avem datoria să le respectăm, căci au dreptul la aceasta, și putem să ne folosim de ele, fiindcă numai profit poate să iasă pentru noi.

Să-mi dați voie să precizez atitudinea d-voastră față de naționalități. Căci de pe banca ministerială se va fi întrebat cineva: „dar de ce o fi viind d-lui, care nu are de trecut un examen pe care mult tineret o să-l treacă în curând, să ni spună lucruri pe care le cunoaștem de ieri și să le arăte astăzi, de ce o fi viind omul acesta cu oarecare experiență să aducă din nou chestiunea aici ?“.

Iată ce vreau să spun: în alegerile acestea s'a între-

buintat față de unele naționalități și un sistem de pacturi electorale. Față de unii au reușit, față de alții însă nu. Profundă eroare face orice guvern românesc care tratează pacturi electorale, — și nu aș vrea să insist —, dar știți și d-voastră că a fost un pact cu Sașii și s'a încercat unul cu Ungurii. Pactul cu Sașii a reușit; știți că pactul cu Ungurii n'a reușit, și, dacă nu s'a încheiat pactul cu Ungurii, ei n'au în Camera aceasta niciun singur reprezentant.

E o mare, o foarte mare greșeală. În privința aceasta dați-mi voie să vă fac o destăinuire, care nu compromite pe nimenea, căci nu spun numele: cineva, care este legat prin toate interesele de Ungaria, de națiunea ungurească, îmi spunea acum câteva săptămâni: „mare greșeală faceți d-voastră că nu aduceți în Camera românească un număr destul de important de reprezentanți ai poporului unguresc. Întăiu, fiindcă este drept, dar și pentru alt motiv. D-voastră știți că Ungurul are o mare slăbiciune: când l-ai luat frumos, făcându-i mare cinste și tratându-l cavalereste, ceia ce se chiamă dârzenia lui de la început începe să slăbească“.

Așa trebuia, dacă Parlamentul ar fi fost cum îl doriam noi cu toții —, și nu vă puteți închipui că eu mă așteptam să fiu succesorul, într'un mod puțin onorabil, pentru că în alt chip mi se propusese de generalul Averescu. Dar doriaș ca acest Parlament să fie altfel, și, atunci, în acest Parlament ar fi trebuit să fie reprezentate, nu numai toate partidele după importanța lor politică și după valoarea lor morală, dar toate naționalitățile după munca și cultura pe care o reprezintă aici. Dar nu e așa, și nu se spune nimic în Răspunsul la Mesagiu. Sânt dator să exprim această părere, care poate să nu aibă, într'un viitor pe care sânteți liber să-l socotiți cât mai depărtat, o altă importanță decât aceea de a se fi spus, de la această mesuță, aceasta în mijlocul unui grup de zece deputați.

Trec la o a treia parte. D. raportor, solicitat evident, — eu știu ce însemnează să fie cineva raportor la Mesagiu: fiecare vine cu o idee și trebuie să-i faci loc în Adresă, și în Adresă apar deci pasagii, oricare ar fi

forma, adesea ori contradictorie în ce privește ideile —, solicitat, zic, din mai multe părți, a vrut să pună toate chestiunile externe în opera sa, și dați-mi voie să găsesc în această parte puțină nepotrivire. Veți zice: nepotrivire ca stil? Poate. Dar și alta.

Este evident că România nu urmăria ce se spune aici: un „ideal în războiul mondial, de la o biruință comună“, ci urmăria, printr'o biruință, un ideal. Este o succesiune de termeni, cari în logica cea mai bună se prezintă astfel. Dar nu vorbesc de lucrul acesta, ci vreau să relev câteva pasagii, care nu sânt destul de curtenitoare, ci sânt de-a dreptul dure, fără niciun motiv. Iată unul pe care-l cred că nu e curtenitor. D-voastră vorbiți de legătura de familie dintre Domnița noastră și Regele Alexandru, și spuneți: „națiunea întregă vede în această unire un simbol asigurător. că legăturile seculare de prietenie cu vecinii noștri sârbi vor continua și mai strânse“.

Nu, d-lor, nu cu țara lor, ci cu națiunea lor. Și, al doilea, nu pentru „o victorie la care am fost părtași“, victorie a cine știe cui, ci o victorie la care am fost colaboratori cu dâșii... (Întreruperi pe băncile majorității.)

Să vă spun pe nume, ca să judece o lume. E! Să mă învețe d. Șendrea pe mine stilul românesc! Nu vreau să te jignesc, d-le Șendrea, dar cum nu o să te învăț eu pe d-ta în ce chip să gospodărești o moșie, n'o să mă înveți nici d-ta pe mine cum se scrie limba românească. (Ilaritate.)

Căci, în momentul când pământul sârbesc se cutremura de mersul cavaleriei prințului Alexandru spre Belgrad, aceasta a fost întâia solie a noastră că o să scăpăm de iadul care era în Moldova. (Aplause.) Da, prietenie de la popor la popor, și amintirea războiului ca amintire a unor silinți comune, în care nimeni nu are dreptul să se ridice peste celălalt. Fiindcă au fost făcute prin munca, suferința, jertfa fiecăruia din noi, lucrurile acestea se spun puțin și cu inima, și pasagiului aceasta îi lipsește, și acum era momentul când trebuia să se spună. Veți întreba: de ce? Fiindcă s'a ridicat de aici, de o persoană cu sentimente patriotice ce-l onorează și care a vorbit

tot așa și în cea d'întăiu Cameră, chestiunea Banatului, cea ce nu este diplomatic, dar, când vorbesc azi și eu de chestiunea Banatului, nu sânt cel d'întăiu care am săvârșit acest act nediplomatic. S'a vorbit aici în Cameră; să-mi dați voie să vorbesc și eu.

O voce: Să auzim!

D. N. Iorga: D-ta ești Bănățean. Să-ți spun un lucru, fiindcă ești Bănățean. Franța avea obiceiul, după 1870, să creadă că anumite lucruri nu se spun tocmai fiindcă se simt. Și, în materie de gust, de delicateță, noi avem de învățat de la Francesi.

A trivialisa o durere, strigând-o, înjosește un popor, iar a întrebuița o durere pentru scopuri de partid, înjosește un partid. Să ni amintim noi de ce drepturi sântem lipsiți, amintirea lor să o lăsăm copiilor noștri, dar acestea nu sânt frase care se strigă la răspântii. Și mai ales în momentul când Ungurii din Ungaria caută arme împotriva noastră. În această privință să nu ne înșelăm. O spun cu toții, oficialii și neoficialii, cari au trecut pe acolo: oamenii aceia trăiesc filtrând ura cea mai cumplită împotriva noastră. În orice loc vom fi atacați, orice declarații vor fi făcute, ei vor fi acolo ca să ceară cea ce nu li se cuvine și cea ce nu li putem da în ruptul capului, căci este și în contra dreptății. (Aplause.)

În momentul când Germanii găesc anumiți lăudători la noi, nu numai pentru ce simulează că vor după războiu, dar pentru cea ce ar fi voit în timpul războiului și înainte de războiu, când încep a umbla anumiți voiajori culturali prin România, anume „Kultur-Reisenden“ intelectuali, între Germania și România, și călătoresc cam des de la o țară la alta, noi știm foarte bine ce se păstrează, — și e firesc, — în sufletul fiecărui German. Adecă își închipuie cineva că vre unul se poate resemna cu o Germanie amputată la Vest de Alsacia-Lorena, iar la Răsărit fără parte din Prusia Orientală și fără Posnania? Se poate crede lucrul acesta, că ei ar uita pe soldații negri, de culoare, cari păzesc azi la Rin, ca și despăgubirile prelungite atâta vreme și călcarea în picioare, de care, mai la urmă, s'au făcut vinovați, fiindcă ei înșiși au vrut să calce dreptatea lumii?

Credeți d-voastră că avem de căutat și alți dușmani, atunci când aceasta este starea de spirit a poporului german și când dincolo de Nistru știm că e tot așa, de și, o vreme, s'a găsit poate interes să se ajute Vranghel, închipuindu-ni că de la Vranghel poate să ni vină cine știe ce foloase, și azi am adăpostit, crezând iarăși că o să ni vină cine știe ce folos, pe Mahno, ca să-și îndeplinească rolul lui ?

Dar eu, care cunosc starea de suflet a poporului rusesc, știu că acei de dincolo de Nistru pot să iscălească o sută de tratate, dar ei vor trăi numai cu gândul la Basarabia, căci li trebuie Strâmtoarele și Strâmtoarele fără gurile Dunării nu le pot avea. Și, când este așa, să începem noi, în generația de acum, când cea mai strânsă frăție de arme ne leagă de Sârbi, să începem a vorbi de ce ? De lucruri pe care nu ni le-ar putea da ei acum și pe care, prin urmare, noi nu trebuie să le cerem, sfărâmând legăturile care sânt și asigurarea lor, dar, să o credeți, și asigurarea noastră ? Pentru legăturile acestea, firești, noi sacrificăm doar un sentiment foarte scump. Sârbii sânt dușmanii Italiei.

Este incontestabil că pentru anumite teritorii între acele două popoare nu se poate încheia o prietenie sinceră. Sârbii au luat Dalmația. Un fir de praf dacă l-ai lua de jos, el este o fărâmă din leul Sfântului Marcu, cu simbolul de marmoră al Veneției medievale.

Lucrul acesta nu se poate uita, că toate sânt pecetluite acolo cu stema măreței republici italiene. Și nu este nevoie să spun tot ce ne leagă de Italia și tot ce trebuie să îngrădăm în sufletul nostru, în anumite momente, pentru că ne găsim înaintea primejdiei, și ajutorul cel mai apropiat nu ni poate veni decât de la poporul cu care, veac de veac, am avut atâtea legături: poporul sârbesc.

Dar nu e numai atât. Erați cu toții de față când președintele Consiliului a plecat la Genova ca să apere interesele României. Ați putut vedea cum, neglijând cu desăvârșire ce se va spune în afară de această Cameră, n'am întrebuințat acel ton de polemică, ton care, o spun foarte hotărât, a desonorat Camerele noastre multă vreme.

Și în mâna d-voastră stă ca acest ton să nu desonoreze și această Cameră. Ce credeți oare că, dacă ați rămas între d-voastră, nu vă puteți spune amabilități? Vi le puteți spune foarte bine, de și veți face foarte rău dacă vi le veți spune.

Ați văzut cum, într'un ton cu totul deosebit de tonul de odinioară, am întâmpinat cuvintele d-lui președinte de Consiliu, fiindcă el pleca de aici represintând România. Evident, d-rul Lupu crede că ei ar represinta-o mai bine; numai cât n'avea mandat. (Ilaritate.)

Neavând mandat, eu n'aveam să aleg între doi diplomați de rasă, ci, fiind unul singur, bun sau rău, dibaciu sau nedibaciu, mare sau mic, acela era. Acela va vorbi în numele României, și aceuia i se putea adresa un sfat, dar nu o insultă.

Insulta este posibilă în gazete, în anume gazete, să nu se supere presa, da, dar aici astfel de lucruri nu se pot spune în orice cas, și în orice cas eu nu le voi spune. Dar, vă rog, eu am asistat cu durere la anume recriminații inutile pe care d. I. C. Brătianu le-a rostit, fiind eu președinte și dumnealui vorbind de la această tribună —, și toți acei cari au vorbit pe vremea mea în opoziție, știu cât căutam să ocrotesc pe membrii minorității, ba mi-am făcut și dușmani în majoritate din această pricină; fiecare a putut vorbi atunci după dreptul lui. I-am amintit d-sale atunci, în câteva cuvinte, de anume defecte de temperament. Am evitat acum să-i spun chiar cuvintele acelea, ca să nu se supere. Dar nu uit o atitudine care a făcut ca la Paris să avem mult mai puțin decât am fi putut avea. Poeții au spus, de când este lumea, că, dacă vrei să-i dai omului lucruri amare, trebuie să ungi cu miere marginile vasului; noi avem însă obiceiul acesta rău, — nu noi toți, dar mai ales dumnealui. Poate de atunci, după experiența dureroasă pe care a făcut-o, să fi părăsit puțin din unghiurile acelea ascuțite pe care avea obiceiul de a le presinta sau, în aceeași comparație ca mai sus, întâiu amarul pe marginile vasului, chiar dacă stătea mierea cea mai bună înăuntru. Nu e bine.

Și nu e bine că tot așa faceți și d-voastră în Adresă.

Ziceți: „rămânând credincioși alianțelor noastre“. Dar de sigur: „rămânând credincioși“. Era foarte frumos ceia ce spunea d. Vintilă Brătianu ieri. D-sa este omul convingerilor, al convingerilor greșite une ori, dar de sigur un om de bine, și, când se încâlzește sincer d-lui, mai ales în domeniile pe care le cunoaște, poate avea succese oratorice ca acelea de ieri, pe care nu i le invidiez și pe care nu le-ar fi avut mulți oameni mai meșteri decât d-sa. Este un succes de sinceritate, nu de artă, și cred că succesul de sinceritate onorează mai mult decât succesul de artă, fiindcă de cabolinaj sântem sătui. (Aplause.)

Dar d-lui ni-a vorbit de un lucru pe care ni-l înfățișa ca și cum el ar fi fost un alt sistem față de sistemul nostru. Dumnealui zicea: noi sântem încredințați în puterile României, și puterile României ne vor mântui. Nu cerșim la ușile nimănui. Foarte frumoase cuvinte, dar, în această privință, cine a cetit „Universul“ de astăzi, i-ar putea spune d-lui Vintilă Brătianu că, în pagina întâiu a acelei foi, aceiași ideie se spunea de mine: oricare ar fi guvernarea țării, țara aceasta este așa de dumnezeiește binecuvântată cu oameni de treabă și muncitori, încât se ridică de la sine. Experiența pe care d. Vintilă Brătianu o are despre puterea de a se ridica și de a birui a națiunii noastre este luată din domeniul practic, cu care dumnealui a venit în curent mai mult. Dar conștiința pe care o am eu despre caracterul cu neputință de dărâmat al acestei națiuni provine dintr'o experiență ceva mai lungă: din acele câteva secole de istorie românească, multe și frumoase și dureroase, și în care am trăit mai mult decât în lumea care mă încunjoară. E foarte ușor să spui acum, când ai hotarele de la marginea Maramurășului la Dunăre și din apropierea Tisei la Nistru, că națiunea românească nu poate să o dărâme nimeni, fiindcă este în stare să-și impună drepturile sale oricând. Dar au fost, pe vremuri, modęști boieri, cu ișlice mari, cu capete rase, cu lungi veșminte orientale, cu ridicolți papuci în picioare, cari nu știau nici limba francesă, nici diplomația care se servește de limba francesă, cari nu fuseseră nici la Paris, nici la Genova, dar cari, în momentul când ar fi crezut cineva că niciodată națiunea

aceasta nu se va ridica din praf, spuneau: această nație nu renunță la dreptul său și acesta nu se poate distruge de nicio silă de pe lume. (Aplause prelungite.)

Și, dacă e frumos să spui lucrurile acestea de la tribuna Camerei, după 1918, era un moment când era mai frumos să afirmi acest lucru: când erai la Iași, cu armata invadată de tifosul exantematic, cu flămânzi în toate părțile, cu orizontul întreg închis, când de jur împrejur stăteam în temnița dușmanilor noștri. N'a spus nimic chiar așa de nou d. Vintilă Brătianu în momentul acela și nu opunea unei politici de ingenunchiere înaintea străinătății, nu opunea politica sa: de luptă intransigentă.

Prin această încredere în poporul din care fac parte, prin aceasta s'a ținut viu și sufletul în mine, iar nu prin exemplul vieții contimporane, viață adese ori de traficuri neîngăduite, de egoism sălbatec, de îmbulzeală la toate satisfacțiile materiale ale vieții, de partidism, adesea ori năvălilor, totdeauna neiertător față de adversar. (Aplause pe băncile opoziției.)

S'a ținut tocmai prin această admirabilă vigoare, în care n'am dat nimic din ceia ce este al nostru, în credința că va veni vremea la care am ajuns. Iar urmașii noștri vor ajunge, — oricâte prostii am face noi —, așa de departe, încât, dacă am putea noi zări în viitorul lor, ni-ar fi rușine și de lucrurile cele mai bune pe care le facem și de care încă am zice că sânt prea puțin pentru ceia ce va ajunge nația românească când toate ursitele ei se vor îndeplini. (Aplause îndelungate.)

De aceia eu zic că nu e bine să se spuie ici și colo câte ceva, care ar părea că represintă un sentiment de neîncredere față de aliații noștri de odinioară. Să apărăm față de dânșii tot ce avem de apărât, dar, pentru Dumnezeu, să începem prin a li spune cât de mult li sântem pe drept recunoscători, cât de mult îi iubim pentru aceasta și cât de mult înțelegem un lucru: că numai menținerea legăturilor de alianță, — oricâte frecări ar exista între unii și alții —, garantează situația pe care am căpătat-o. Dacă-și închipuie cineva că, trezindu-se Germania împotriva Franciei, Germania aceasta nu va schimba cu desă-

vârșire tot rezultatul războiului și că, nu numai că ne va trimite în hotarele noastre cele vechi, dar chiar față de hotarele cele vechi va proceda cum au procedat foarfecele congresului din București, dacă își închipuie cineva că, slăbindu-se legăturile între aliați și noi, am mai păstra ceia ce avem, oricare ar fi vrednicia noastră, atunci nu știe ce sânt fatalitățile internaționale, mai puternice și decât vrednicia celui mai mare popor.

Cu privire la ultima parte, dați-mi voie să vă spun că nici aceia nu corespunde sentimentelor mele.

Cu privire la partea aceasta, vă făgăduiesc că veți avea de cules unele informații folositoare pentru dumneavoastră, fiindcă nu ați fost puși în curent cu anumite amănunte interesante cu privire la originea acestui guvern, amănunte pe care trebuie să le știți și pentru alte motive decât simpla curiozitate.

Vedeți, d-lor, eu sânt un om care am obiceiul să definesc rolul meu. Aceasta, de și, de pe banca ministerială, un prieten m'a acusat, acum câțeva vreme, de exagerarea eului meu. Este o exagerare a eului meu aceia că scol dintr'însul atâta muncă pe cât pot și nu cer pentru munca aceasta nici ceia ce se îngăduie unui om muncitor ? Este o exagerare în cărțile mele, pe care le-am făcut cu zilele mele trudite și une ori și cu nopți nedormite ?

Nu văd întru cât aceasta ar fi o exagerare a eului meu.

D-lor, dar eu nu am cerut nimic în ceia ce privește averea și nici situațiile oficiale atunci când eu nu am fost, în țara d-lui Trancu-Iași, ministru niciodată și nici măcar decan al Facultății. Sânt acum prodecan la Facultate, fiind cel mai vechiu acolo, și aceasta s'a făcut în chip mecanic.

Dar, d-lor, eu am tipărit o serie întregă de volume despre care nu s'a scris nici măcar două rânduri de dare de samă.

Dacă aceasta înseamnă să fii obraznic, atunci sânt cel mai obraznic om din Țara Românească; dar, dacă nu este așa, atunci prietenul meu mi-a făcut o mare nedreptate.

Dar, d-lor, iată eu voiam să vin la un fapt. Eu îmi

măsor rolul meu, căci dacă m'aş duce la o adunare de bancheri (d. V. Iamandi protestă), — d-le Iamandi, nu e o alusiune la d-la, care eşti un tânăr ilusionist şi care ţi-ai găsit un rost mai bun decât la noi; nici nu mă gândiam că d-la ai putea să fii bancher, căci nu ai figură de bancher, — dacă m'aş duce, zic, într'o adunare de bancheri, credeţi că aş avea sfruntarea să discut despre deosebitele valori care se negociază? Sau, când m'ar pofti la o nuntă, într'o casă unde nu am fost niciodată şi unde nu aş fi contribuit la legăturile de familie cu nimic, aş sta în primele locuri? De sigur că aş sta lângă uşă, lăsând ca acei pe cari-i priveşte de aproape şi pentru cari este mai plăcută această nuntă, să stea în locurile principale.

Une ori, d-lor, s'ar părea că prea mă amestec mult în discuţie, şi cred că este bine atunci să şliţi de ce mă amestec.

Este foarte adevărat ceia ce a spus d. Vintilă Brăţianu despre întâlnirea mea din Maiu cu d-sa.

Dar, dacă d-sa spune tot ce este adevărat, atunci are datoria dumnealui să creadă că sânt adevărate şi lucrurile pe care le spun eu: nu i-am dat vre-odată vre-un motiv să se îndoiască de mine.

Ne-am întâlnit deci în luna Maiu, lângă Strada Baştie, în faţa unei grămezi de cărămizi, şi am vorbit.

Ne-au surprins câţiva jurnalişti, şi era martor şi d. Buţureanu, senator de Dorohoiu. Am vorbit cu durere despre situaţia ţării.

Vedeţi, fatalitatea pusese grămada aceia de cărămizi în mijlocul drumului, şi, cum nu se putea să treacă nici-unul înainte, am escaladat cărămizile împreună, şi ne-am lovit piept în piept.

Dacă te loveşti piept în piept cu cineva, atunci, chiar dacă acela face altă politică, dar, dacă te cunoşti cu dânsul, trebuie să schimbi câteva vorbe, până treci mai departe.

Iată, d. Brăţianu are o memorie politică, dar în ea este un lucru curios. Am admirat-o la mulţi oameni. Şi ea consistă în aceia că după zece ani îşi aduc aminte perfect de fiecare cuvânt ce a spus. Eu sânt incapabil de o

astfel de memorie; nu-mi pot aduce aminte în mod exact decât de ideile schimbate în cursul unei zile. Totuși iau note în fiecare zi, — să vă feriți de notele acestea, nu acum, peste douăzeci de ani după moartea mea, când vor fi tipărite. Iau note zilnice, seara, dar nu sânt în stare să reproduc cuvânt cu cuvânt tot ceia ce am spus.

Dar d. Vintilă Brătianu are candoarea oamenilor cari nu sânt scriitori și cari identifică memoria lor, influențată mai mult de situația momentană, cu aceia ce a rămas în minte din ce s'a petrecut atunci. De fapt iată cam ce am spus eu, domnilor.

Am spus: „d-le Vintilă Brătianu, ne prăpădim“. A recunoscut-o și dumnealui. I-am vorbit de un Ministeriu de coaliție, — și adaug acum că nu am intenția să ajut, vă rog să o credeți, să ajut pe d. general Averescu sau pe d. Argetoianu să vie a doua oară, spre nenorocirea acestei țări. Nu am această intenție, chiar dacă aceasta mi-ar atrage articole displăcute: ar fi un schimb de bune procedee.

Dar eu nu am această intenție. Nu poate exista un regim mai nenorocit decât regimul supt care a trăit țara aceasta timp de doi ani și jumătate; cu oricine trebuia cineva să se unească pentru ca acest regim să dispară. Și atunci eu am propus d-lui Brătianu să fim mai mulți pentru a o face. Dumnealui n'a refuzat, — aici se înșală, — n'a refuzat cu totul ideia unei coalițiuni.

A fost vorba și de țărăniști. Iată ce sânt țărăniștii, în amintirea mea, nu în pretenția lor, fiindcă una e una și alta e alta.

Țărăniștii sânt în cea mai mare parte foști naționaliști, naționaliști culturali sau și naționaliști politici. Eu am o lungă listă a celor cari au fundat partidul, și lista e foarte interesantă. Erau și de prisos, ca dumnealui (arată către d. V. Iamandi) și alții, azi în alte părți. La țărăniști sânt foarte mulți dintr'înșii.

Evident nu-mi veți face ofensa să credeți că eu li-am dat pe d. Coandă de la Argeș, chiar așa cum zice în scrisoarea sa din „Aurora“, că sânt „brânză bună în burduf de câne“: burduful fiecăruia e cum l-a ajutat Dumnezeu, dar e mai bine să ai burduf de câne exterior decât că

ai în interior elemente care să echivaleze cu cea ce cănele îmbrăcat în burduful lui are și în sufletul lui. (Claritate.)

Nu-mi veți face injuria să credeți că m'am apropiat de d. Coandă, șeful țărăniștilor de la Argeș, ori de șeful său, în timpul războiului, care era directorul „Luminii“. Și, prin urmare, dacă sânt țărăniști de felul meu, sânt și țărăniști de alt fel, și truda mea cea mare, prietenească, e acum să fac pe cei cari au fost în mersul de idei al meu să se întoarcă, nu pentru mine, ci pentru ei și pentru țară, la mersul de idei al meu, care e monarhic, legalist, naționalist, să părăsească un foarte frumos cal revoluționar, care a zburdat în largul Europei, dar care pentru moment are același neajuns ca și calul lui Don Quijote: e mort și a călări pe cel mai frumos cal mort e mai rău decât pe cea mai proastă mârțoagă vie.

Așa, cum vedeți, trebuie să fac o deosebire în partidul țărănesc, și păstrez pentru d. Mihalache, pe care l-ați atacat foarte mult, multă stimă.

E un țăran foarte cinstit, care a ajuns ministru, rămânând în sufletul lui cea ce au fost înaintașii lui din generație în generație: un om cinstit și modest. Cuvântările sale le luați în răspăr, și, când îl iei pe un om în răspăr, nu o să-ți spună: „bună ziua“ și „mulțămim d-tale“. Dar dumnealui e un om foarte folositor acestei țări: cunoaște chestia agrară foarte bine și a dovedit în războiu că e un soldat care nu s'a dat în lături.

Nenorocirea e că a fost invadat de cine a fost invadat, pe urmă, dar, în sfârșit, și-a lăsat un deget și i-au prins mâna întreagă, de l-au adus în trista situație în care se găsește acum. Dar orice om de bine are datoria, nu să-l jignească pentru a-l înfunda mai mult în mijlocul celor cari au venit mai târziu în partidul său și cari i l-au confiscat, ci să-i arăte sentimentele acelea care să-l recheme în locul de unde sufletul său de sigur că n'a desertat, — am spus un cuvânt foarte greu și prefer să spun: în locul pe care sufletul său nu l-a părăsit nicio dată.

Și i-am spus d-lui Brătianu atunci: „d-le Brătianu, dacă ar fi numai pentru faptul de a nu avea o puternică

oposiție în țară, fiindcă țărănișmul pretinde... Țăranul vrea ceva; d-voastră ziceți: o să-i dăm câțiva punni de la jandarmi și câteva zile de închisoare, o să-i lipim crucea pe frunte și are ce-i trebuie. (Aplause, ilaritate.) Vă înșelați; țăranul vrea să-l lași puțin să facă pe voia lui. Dar veți zice: voia lui ce însemnează? E voia omului celui mai legal în țara aceasta, care cere să fie informat, dar cu adevărat informat asupra adevăratelor sale interese și, cum niciodată n'o să-și pună la plug un bou nărăvaș și n'o să încalce pe un cal care l-ar da de râpă, tot așa n'o să servească el cauza niciunui partid care, împreună cu pierderea lui, ar putea să aducă pierderea țării. (Aplause.)

Și i-am spus d-lui Brătianu: „să încercăm și cu dâșii”. Dumnealui nu a refuzat absolut. Nu. Am văzut pe urmă pe d. Ion Brătianu, pe vară, în casă la mine. Dumnealui e adevărat că a făcut reserve foarte holărite în ce privește colaborarea cu țărăniștii. Dar ipotesa că partidul acesta țărănesc este în vădită și puternică scădere era greșită. Veți recunoaște că, în lupta pe care ați dus-o, ați găsit un partid foarte puternic, care dorim să meargă pe alte drumuri ca metodă, ca înaintea ochilor să aibă alte ținte, dar de sigur un partid foarte puternic și foarte iubit în multe județe. De ce aș minți eu spunând în avantajul propriei mele cause că nu e așa? Așa e țăranul! El trebuie educat în direcția lui, iar nu smuls de la direcția lui la a noastră, pentru ca să-l facem din nou slugă a noastră. Aceasta ar fi cea mai mare greșală. (Aplause pe băncile minorității.)

Noi uităm multe. Ni facem un rău astăzi și a doua zi ni întindem mâna. De ce? Pentru că doar cei mai mulți sânt advocați și oameni politici. Advocății se batjocuresc pe sama clienților, și a doua zi cu colegul acela pe care l-au pișcat puțin pentru ca să iasă cum trebuie cauza, se împacă. În ce privește pe cei cari fac politică, se schimbă nițel împrejurările la noi. Câți dintre noi nu vor fi avut în viața lor momente în care nu credeau că se vor putea întâlni cu un altul, și în urmă se întâlnesc! Se găsește drum și azi de la banca de aici la banca de acolo; și d-voastră vă veți fi mirat poate de anumite călătorii de la o bancă la alta.

Cu țăranul nu este așa. Pe țăran când l-ai lovit odată în drepturile lui, nu te uită niciodată. Și să știți că o să-i plătiți polița de acum. Când veți cădea în opoziție și când veți avea adversari cumpliți la guvern, veți vedea câți dintre d-voastră veți ieși. Nu numai atât, dar să vă spun și altceva: chiar dacă la guvern nu ar fi asemenea adversari ai d-voastră, ci ar fi un biet om care merge cu dreptatea și care va încerca să fie absolut drept cu d-voastră, îi va fi cu neputință să vă asigure în viitoarele Camere represințanța pe care fără îndoială că prin marile servicii pe care Partidul Liberal le-a adus țării și prin calitățile atâtoro dintre conducătorii săi are dreptul să o aibă.

Ei bine, ați pierdut pentru un micuț câștig de moment, ați pierdut un întreg viitor, și toate eforturile d-voastră nu o să vă facă să recâștigați acest viitor. (Aplause pe băncile minorității.)

Am stăruit, deci, continuu în acest sens al colaborării și încă pentru un lucru: pentru acesta, pe urmă, încă mult mai mult decât chiar pentru o înțelegere cu partidul țărănist. Am stăruit pentru o înțelegere cu toate partidele Unirii. De unde vine formula aceasta de guvernământ a partidelor Unirii o știe d. Inuleț, care se uită foarte șiret, pentru că știe că este așa —, și eu în cunosc bine pe dumnealui, și, atunci când se uită șiret, să știți că este absolut adevărat. (Aplause.)

Am găsit-o și în convorbirile cu dumnealui și cu d. Nistor, dar mai ales cu d. Maniu, care este un om așa de liniștit, așa de calm, cu care se poate înțelege cineva așa de bine, dacă are cea mai mică noțiune a aceluia lucru foarte frumos și mare, care se chiamă sufletul ardelenesc, pe care nu l-ați prins când vorbea de la tribună, cu toate îngrădirile omului de știință care este părintele Lupas, cu toate calitățile admirabilului scriitor, care este cel mai mare prosator al Țării Românești în momentul de față, părintele Agârbiceanu, de care am fost mișcat până în adâncul sufletului meu. Și nu este adevărat, nu a prins bine d. Vintilă Brătianu când, cu privire la discursul lui, a vorbit de ură. Acel om pe care cine l-a cetit îl știe că nu poate urî, a spus că urăște numai

procedeele, dar, în ce privește oamenii, a spus că li recunoaște toate meritele și că ar fi cel mai fericit atunci când ar putea să-i iubească prin distrugerea acestor metode. (Înteruperi printre Ardelenii liberali.) Nu mă întrerupeți d-lor Ardeleni, căci știți că una din cauzele pentru care Parlamentele anterioare nu au putut lucra, una dintre cauzele pentru care au fost compromise și una dintre cauzele pentru care nu s'a putut avea în țara aceasta bună înțelegere, atât de necesară, sânt dușmăniile acelea dintre Ardeleni, pe care le-am întâmpinat încă de la început, când am venit aici ca president al Adunării. Aveam obiceiul atunci că nici nu-i lăsam să se certe: îi trimeteam la club, de câte ori vedeam că vin aici cu poște de a mușca în carnea fraților lor. Li spuneam să poștească la „Majestic“, să se sfădească acolo, căci aici nu este vorba de certe de clopotniță, ci este vorba de interesele Țării Românești. „Duceți-vă, certați-vă, împăcați-vă, și pe urmă veniți aicea, ca să vorbiți ca Români, iar nu ca oameni de partid, sau ca oameni cari vă urîți pentru cine știe ce miserabile chestiuni de provincie“. Da! Da!

Și, zic, am stăruiet neconținut pe lângă d. I. I. Brătianu să se facă această legătură a partidelor Unirii. Uite, d-nealor — sânt sigur, sânt convins, că nu vor încerca o desmințire, d-nealor amândoi, și d. Inculeț și d. Nistor, cari ar fi mai fericiți dacă în momentul acesta s'ar găsi într'un Ministeriu al partidelor Unirii, decât, cum se găsesc astăzi, într'o situațiune puținel cam jenantă, de trebuie să vie d. Marmeliuc de la tribună ca să spună că este numai colaborare și să încerce a fixa distincțiuni care se fixează cu multă greutate, după ce d-nealor în Bucovina au ales, la atât de puține locuri, trei miniștri liberali, — o colaborare cam îmbușlicioasă, locurile fiind puține, — iar d. Inculeț, din partea d-sale, a trebuit să recurgă la infinitele resurse ale spiritului d-sale fin și ale acelei bonomii care ni-l face simpatic, cel puțin pentru aceia cari nu au pățimit în Basarabia de pe urma alegerilor, — eu unul nu am avut nicio candidatură serioasă, așa că n'am de ce să-i refus simpatia mea, — a trebuit să recurgă la lucruri de acestea ca să dea o înfățișare, o vitrină, o fațadă colaborației sale.

Și, d-lor, mulți dintre d-voastră sânteți oameni tineri, alții oameni cari, având o vârstă mai înaintată, au venit în Ardeal numai după războiu. Eu cred că felul cel mai bun de a cunoaște Ardealul nu este acela de a-l vedea după războiu, în enervarea pe care o produce biruința, pe când suferința solidarizează. Ardeleni în forma lor cea mai admirabilă au fost Ardelenii d'înaintea războiului. Eu nu vă pot spune cât datorez acestor oameni. Am plecat de aici dintr'un mediu egoist, strict materialist, decăzut, unde fusese puțin socialism de la Iași, — căci, în vârstă de șaptesprezece ani, eram dator să explic înaintea unor oameni cari, ascultându-mă, înțelegeau tot așa de puțin cum înțelegeam eu, să li explic teoria capitalului lui Karl Marx și eram pus să împart în Botoșani broșurile lui Cropotchin, cu copertă roșie. Așa era moda timpului, dar moda aceasta s'a dărâmat. După aceea a venit radicalismul lui Panu, pe care d-voastră l-ați luat la d-voastră, dar care nu v'a adus niciun folos.

D. Leonte Moldovanu: Ba am avut folos.

O voce. L-am luat de la d. Take Ionescu.

D. N. Iorga: Ați avut vre-un folos? Eu vă spun un lucru: marfa politică să n'o cumpărați de la aceia cari la rândul lor au cumpărat-o de la altul, ci să o luați direct de la fabricant. Va să zică, în vremea aceia, după entuziasmul tinereții rămăsese viața, rămăsese un ideal științific, un ideal de activitate, dar idealul acela frumos, mare, pentru care cineva se sacrifică o viață întregă, acela nu era în Vechiul Regat acum treizeci de ani.

Ei bine, acel ideal l-am găsit acolo în Ardeal, în casele preoților, în casele învățătorilor, cari știau de un singur lucru atunci: știau de interesele poporului românesc, o pusc intereselor asupritorilor săi. Și același lucru se găsea în Bucovina. Nu stătea în fața d-lui Nistor, colaborator sau ce o fi cu partidul liberal în momentul de față, nu stătea d. Dori, sau, ca să-i zicem cu numele întreg, d. Dorimedont Popovici, un excelent bărbat de Stat, care are numai obiceiul de a saluta pe rând pe toți biruitorii în capitala Bucovinei, traducând, evident, discursul dintr'o limbă în alta, după cum acești biruitori erau armatele lui Carol de Habsburg sau armatele lui Ferdi-

nand al României. Și în Basarabia am fost, dar m'am ferit să ating prea mult lumea de acolo, fiindcă știe d. Inculeț ce înseamna o legătură între un Basarabean atunci, pe vremea războiului cu Iaponia, și între unul care venia din Vechiul Regat. Dar am văzut și țara aceea, și poate am plâns une ori văzând rămășițele trecutului moldovenesc, care, vă mărturisese sincer, nu-l credeam că se va întoarce așa de răpede, dar pe oameni m'am ferit să-i turbur, în bănuiala în care-i ținea regimul țarist. Dar pretutindeni am găsit un suflet românesc de toată frumuseța, care s'a coborât în mine și mi-a dat puterea de muncă și încordarea care mă ține viu sufletește încă până la vrâsta la care mă aflu acum înaintea d-voastră.

În Ardeal însă, dacă mă veți întreba cine coordona aceste silinți, apoi ar trebui să fie cineva, ca istoric, nevrednic de a i se crede o slovă, ar trebui să fie cineva și, ca om, un profund necunoscător al împrejurărilor din Ardeal, ca să nu recunoască faptul că întreg neamul românesc de acolo era strâns în jurul câtorva bărbați cari, în împrejurările cele mai grele, împotrivindu-se cu primejdia trupului lor și totdeauna cu zdrobirea carierei lor și cu menținerea în sărăcie a familiei lor, au ținut drept steagul românesc care a biruit. (Aplause.)

D. *Pompiliu Piso*, vice-președinte: Îmi dați voie un moment, d-le Iorga, trebuie să consult Camera pentru prelungirea ședinței.

— Se pune la vot și se admite.

D. *N. Iorga*: În afară de faptul acesta, că partidul național din Ardeal, partid vechiu, care a fost creat de poporul românesc și nu s'a impus poporului românesc, este o expresiune a întregii națiuni, iar nu o formațiune a clasei de sus, cum sânt partidele de la noi. Și aceasta este o foarte mare deosebire. Iar din truda și suferințele țaranului, din puțina cultură a popoi și a învățătorului s'a ridicat, generație de generație, acest partid, pe care noi nu avem datorria de a-l zdrobi, ci de a-l ținea în afară de certele noastre din Vechiul Regat. (Aplause.)

Să vă spun ce am făcut eu. Aveam dreptul sau ba, eu care i-am cunoscut multă vreme, care am mers din biserică în biserică și am copiat inscripții, și sânt volume

întregi ale mele care cuprind aceste urme ale vieții ardelenesti de odinioară, eu care li-am descris pământul și li-am stat la îndemână, fără pretenție, la toate nevoile lor, eu care am schimbat acea atmosferă rea care era în ceia ce privește pe frații noștri de dincolo, aveam eu dreptul să mă înfățișez înaintea lor în ceasul liberării? Dar, când i-am văzut liberi, mi-am spus: am înainte de toate o datorie: să nu mă duc pe acolo așa cum s'ar duce cineva care ar ști că i se datorește un lucru și care vînc să primească plata: „Vă aduceți aminte? eu sînt Românul din Vechiul Regat pe care l-ați văzut în zilele acelea amare în care v'am arătat o dragoste pe care, ici și colo, o aveau cîte unii de aici, dar cei mai mulți o aveau teoretic, de la București“. Nu m'am dus și desfid pe oricine să găsească propaganda mea, în vederea partidului meu, și puteam să fac un partid puternic acolo, căci aş fi găsit urme din activitatea mea în Ardeal.

Și, când s'a început propaganda de partid în Ardeal, întâiu de generalul Averescu, am zis: aceasta este o crimă; se rupe solidaritatea națiunii noastre. (Aplause.) Lăcomia averescană a rupt cea d'întăiu această solidaritate.

A mai fost înainte cineva, dar nu vreau să spun mai mult.

După aceasta, natural că s'a făcut dără, și au venit unii și alții, și s'a ajuns că în Ardeal nu mai poți să vezi la o masă de cafenea zece Români stînd laolaltă, ei unii de o parte, pentru că sînt din Partidul Național, alții de altă parte, pentru că sînt averescani, și alții de altă parte, pentru că sînt liberali.

Și oamenii accia, cari s'au luptat cu ură, și trebuiau să o facă, în contra străinului, știu un lucru pe care noi nu-l știm.

Fără să spunem că sîntem secături, cu toate acestea sentimentele noastre nu sînt așa de profunde ca ale lor, și avem un fel de memorie mai superficială, avem un fel de bunătate de inimă, care une ori ni 'strică și alte ori folosește: dar ei, când urăsc, atunci urăsc, și urăsc până la moarte.

Și ceia ce noi am stricat într'un moment, nu vom putea restabili o viață întregă.

Si oricine are o parte din acest păcat, să și-o suporte ca o piatră pe inimă.

Dar să o înțelegeți măcar acum, după ce oamenii aceștia, prin alegerile pe care le-ați făcut, au fost jigniți profund.

Nu veți zice, ferească Dumnezeu!, că sânt fabule toate lucrurile care s'au rostit de la tribună, de aici.

Și ar fi fost fără îndoială lucrul cel mai frumos, dacă această Adunare ar fi spus: sânt douăzeci de mandate de jertfit; jertfim douăzeci de mandate: douăzeci de oameni se vor duce din nou înaintea alegătorilor, dar, în această Cameră, provinciile acelea frumoase, țara aceasta a tuturor minunilor și a celor mai frumoase tradiții țărănești ale poporului nostru, ar fi fost așa fel reprezentată, încât nimenea să nu se poată îndrepta spre aceste Adunări, spunând: „locul meu trebuia să fie aici, și mi l-a luat cineva“.

Revin, d-lor.

Eu am mers cu ideia aceasta a guvernului partidelor Unirii până la capăt, până la căderea guvernului Averescu.

Este aici cineva, la care mă uit, și-l desfid să spună că nu este adevărat, — mă uit la d. general Moșoiu, — că n'am rămas pe această basă a partidelor Unirii coalisate.

Știi, când mergeai d-ta pe la redacția mea și pe stradă, cu mine împreună, știi foarte bine ce urmăream cu în căderea guvernului Averescu.

Nu vreau să vorbească mai mult, dar d-ta știi și prin ce mijloace, foarte cinstite, foarte legale. Arestarea care se punca în vedere, aceea nu era legală, și înțeleg: arestarea noastră; dar ceia ce am făcut noi pentru ca această calamitate, care era guvernul Averescu în plină descompunere, — și Dumnezeu știe dacă descompunerea n'a apărut din întâiul ceas când partidul acesta de adunătură a luat țara în mâinile sale — să dispară, și d-ta știi foarte bine că aceea ce s'a făcut în momentul acela de mare primejdie pentru țară s'a făcut, nu de unul singur, ci prin silința tuturor și cu riscul tuturor.

Nu vreau să vorbească mai mult,

Sânt lucruri care se vor ști la timpul lor, — lucruri plăcute sau neplăcute, dar așa a fost.

Și, în loc să se găsească guvernul partidelor Unirii, a ieșit numai partidul liberal, cu adaosul partidului Unirii din Bucovina și al partidului țărănesc al d-lui Inuceleț, legate câte și cum sânt legate, și pe câtă vreme sânt legate.

Altfel ar fi fost dacă d-voastră vă țineați de angajamentele luate și dacă toate partidele Unirii ar fi stat acolo.

Spunea d. Vintilă Brătianu că atunci ar fi fost așa ca pe vremea când d. Marghiloman a izbutit să smulgă o concesiune cu privire la islazuri. Se înșeală. Aceia era un acord între partide ? Nu, era o înțelegere cu privire la un punct special.

Nici n'ați colaborat în chestiunea agrară, în întâia fasă a chestiunii agrare, la 1907, cu partidul conservator.

D. *Leonte Moldovanu*: Formula a dat-o d. Take Ionescu.

D. *N. Iorga*: Sânt și unele formule ale d-lui Marghiloman pe care mi le aduc aminte, și care sânt foarte pitorești, de și puțin cam triviale, încât nu pot să le reproduc integral aici. Arăta cât rău ar fi făcut pentru agricultură trecerea vitelor pe anume pământuri și spunea că rămășițele pe care le-ar fi lăsat vitele trecând pe acolo ar fi făcut să nu poată crește nu știu câți ani niciun lir de grâu.

O voce: S'a amenințat cu revoluția de sus în jos, dacă se punea sancțiuni în lege.

D. *N. Iorga*: Acestea le ceream și eu. Deci, ce a fost în 1907 însemna un lucru, iar ceia ce voiam acum câteva luni ar fi fost alt lucru. Și, în tot cazul, n'ar fi fost de loc acea desordine, acel haos, acea neînțelegere de care a vorbit d. Vintilă Brătianu.

Și iată de ce.

Întăiu că înțelegerea pentru Vechiul Regat s'ar fi făcut între Partidul Liberal și, cum mi-a făcut onoarea să-mi propună din nou, după ce mi-a propus de vre-o șase ori înainte, de la deschiderea chestiunii rurale, d. I. Brătianu, înțelegerea s'ar fi făcut între mine.

Nimeni nu-și închipuie că partidul meu în actuala alcătuire este așa de numeros și așa de puternic, încât să causeze, într'o guvernare comună, o primejdie, care n'ar fi existat nici pentru buna mea credință, căci am obiceiul, când îmi dau cuvântul, să-l țin.

Cine știe la câte ispite putea fi supusă ambițiunea omenească în zilele de la Iași, știe și câtă rezistență a trebuit ca să se opună acestor ispite, pentru ca, până la capăt, pierzând mai toată popularitatea mea și pe mulți dintre aderenții miei, cari au trecut pe urmă la partidul liberal, să mă țin în atitudinea pe care o făgăduisem, fără nicio răsplată, fără gând măcar de răsplată.

Șeful partidului liberal, într'un moment când îi aminteam de lucrul acesta, mi-a spus: „d-tale ți-a servit, ce are a face ce am folosit eu?“

Este un punct de vedere particular, asupra căruia dați-mi voie să trec cu vederea.

Căci ceia ce spunea d. Ionel Brătianu este adevărat, dar mai încăpea și puțină omenie alături.

Va să zică, față de mine n'ar fi fost nicio primejdie, iar, în ceia ce privește „regionalismul“, vă rog să ne înțelegem.

Dacă în Ardeal am fi numai noi, dacă în Bucovina României n'ar forma numai o mare majoritate a populației, ei ar domina și orașele, dacă în Bucovina preponderența noastră ar fi zdrobitoare, dacă în Basarabia României ar fi elementul cel mai bogat și mai cult, atunci am zice: „Regionalismul? Ce este acela? Cine îndrăznește să vorbească de regionalism atunci când fiecare ținut trebuie să uite toate amintirile și, dacă se poate, și toate drepturile sale și să se confunde într'o absolută și admirabilă unitate românească, singura capabilă de a ni da viitorul țării?“

Și dacă avem o majoritate, ei bine d-lor, nu sântem singuri acolo.

Dacă avem o majoritate, apoi este foarte ușor de socotit majoritatea în funcțiune de oameni, dar este și o majoritate a pungilor și a cărților, a învățaturii și, dacă facem socoteala aceasta, nu iese tocmai așa.

Majoritatea sufletelor dă dreptul, dar majoritatea cărții și a bogăției dă puterea, orice steag ar sta de-asupra.

Și nu-mi stă prin minte să consider situația naționalităților din Ardeal ca a unor adversari pe cari trebuie să-i combatem până în pânzele albe. Sânt frați de-ai noștri de alt graiu, dispunând și ei de drepturile pe care li le asigură legile țării.

Aceasta este concepția mea, dar nu trebuie să se creadă că aceasta este, din partea lor, totdeauna sentimentul.

Dacă putem să ne lăudăm, mai ales în ce privește majoritatea, de atitudinea Sașilor, mai sânt și alte națiuni în provincii, și, atunci, mă rog, nu se apără un punct primejdii din mijlocul lagărului și de soldați cari nu cunosc punctul unde este primejdia, ci se apără punctul primejdii, locul unde este primejdia, cu oameni cari sânt deprinși să stea acolo în fața inamicului și să înfrângă această primejdie.

Regionalismul, dacă este vorba de un regionalism cu-minte, e chemat să ne consolideze în provincii, pentru tru ca apoi aceste provincii consolidate să se poată confunda într'o unitate, și nu în una centralisată, ci în una de sinceră descentralizare.

Atunci vom fi ajuns la adevăratele scopuri ale poporului nostru.

S'a vorbit de cinci mandate, și am și asistat la ceia ce se numește lărguiala.

Dar să ne uităm la lucruri mai de aproape.

Credeți d-voastră că ar consimți cineva să facă parte dintr'un Ministeriu de coaliție, dacă nu ar avea pe băncile acestea sprijinul trebuincios pentru aceasta?

Dar viața parlamentară este o viață de surprize. Am văzut acum două zile o asemenea surprindere, și se zice că se pregătește o alta cu ocazia legii chiriiilor.

Oameni de același partid, cohesiunea este perfectă, dar câți din d-voastră dau astăzi un vot și mâne un răs-vot?

Cu cele mai bune sentimente! Și, oricum, întâiu s'a votat fiindcă s'a crezut ce este drept, iar altă dată fiindcă nu vă lăsa inima. Aceasta se întâmplă, și atunci nimeni

nu poate intra într'un Ministeriu fără să aibă garanția unui oarecare număr de represintanți între parlamentari.

Dar mi s'a spus de cineva, — nu spun de cine, — să se facă întâiu înțelegerea, d. I. I. Brătianu să capete puterea și pe urmă va vedea cum se va înțelege cu Ardelenii.

Dar aceasta nu se putea primi nici din alte motive.

Să zicem că șefii partidului ardelean ar fi oamenii cei mai culanți, dar sânt ceilalți de acasă, cari-i vor întreba; „D-le, d-ta te-ai înțeles pentru Ministeriu cu partidele Unirii; dar care este garanția care ți se oferă? Văd că vorbești numai de buna credință.“

Și, fiindcă sânt oameni cari vor să aibă ceva pipăit, nu din cauza Ministerelor pentru Ministere, nici a Scaunelor pentru Scaune, ci tocmai pentru puțința unei colaborări admirabile, cinstită și cu garanție, s'a produs acea discuție pe care a rupt-o o greșală ce o va constata mai târziu și acel care a făcut-o, dar păcat că o va constata numai atunci când țara va fi tras multă vreme consecințele acestei greșeli, pe care și el va fi trebuit să o recunoască.

D-voastră ați făcut alegerile, și nu mai este nevoie să spun cum, fiindcă dovedește rău gust să scormonească cineva conștiințe dureroase, și sânt convins că și aici sânt conștiințe dureroase.

Și, atunci, la capătul acestor alegeri se impunea neapărat o mișcare, nu aș zice: de pocăință, ci un reviriment, în care să se spună ceea ce spuneam adineaori: „să zicem că noi avem dreptate, dar cine are o majoritate atât de numeroasă, poate fi generos“.

Toți aceia cari aici sânt deputați, dintre Românii Vechiului Regat, dar aleși în Ardeal, nu-și închipuie că legăturile lor cu Ardealul sânt așa de vechi și de importante și de neapărate, încât să nu primească din partea partidului lor o altă situație, foarte onorabilă, lăsând Ardelenilor locurile pe care le-au ocupat. Și chiar Ardelenii aleși puteau face sacrificiul acesta pentru liniștea Ardealului.

Nu s'a făcut, și aici este a doua greșală.

Dar, mă rog, se zice: „Facem ce facem pentru un scop, pentru ca ordinea să se restabilească în această țară“.

Dar, vă rog, d-voastră vă aduceți aminte că această ordine ați mai cerut-o de la cineva și v'a dat-o: de la generalul Averescu; ordinea cu buzduganul, cu topuzul, cu pintenii, cu chivăra de fier, cu platoșa, — o teribilă ordine, de pe urma căreia a suferit o țară întreagă, ordine care a făcut ca un întreg congres, pe care îl aprobase și îl chemase chiar acolo, să fie trimis la temniță, ordinea care a dat acest spectacol, rușine a vieții noastre publice în acest moment: interminabilul proces al comuniștilor, cu Basarabeni aceia tineri, cu băieții accia din Basarabia, cari, chiar dacă aveau în mintea lor năravuri rele, acelea trebuia să le scoată profesorul de Universitate de la catedra lui, iar nu jandarmul cu pumnul în fălci, înaintea unor judecători improvisați.

Iată ordinea pe care v'a dat-o generalul Averescu, și ați văzut, ați putut vedea că ordinea aceasta nu salvează o țară. Și atunci d-voastră aveți datoria să dați o altă ordine: ordinea prin legalitate și ordinea prin drept.

Și, atâta vreme cât nu reprezentați ordinea prin legalitate și ordinea prin drept, noi avem cuvânt să vă spunem: să vă întoarceți în conștiința d-voastră ca să vă înțelegeți rolul d-voastră, ori, altfel, renunțăm. adevărată renunță această țară, și la folosul pe care ar putea să-l aibă de la experiența d-voastră în domeniul economic, și trebuie să cheme din toate puterile sufletului ei formațiunea care ar putea să-i asigure ordinea prin drept, sprijinită pe o legalitate necriticabilă. (Aplause.)

CXXX.

LA LEGEA CHIRIILOR

(12 APRIL 1922.)

D. N. Iorga: D-le președinte și d-le ministru, sânt trei propuneri scurte, fără motivare.

Cea d'întăiu. Spaneți, la alineatul I, că sânt în drept de a evacua pe chiriași „cu condițiunea de a se muta ei și familiile lor“, etc.

Sânt de părere să se adauge: „condițiunea de a se muta și de a rămânea“.

Nu este așa ?

Voci: Da! da!

D. Ion Florescu, ministrul Justiției: D-le Iorga, este un alineat, la urmă, care prevede sancțiuni, dacă nu rămâne....

D. N. Iorga: Dar mai adăugați și aici, că nu strică.

D. I. Th. Florescu: Se spune acolo destul de clar că este pedepsit cu amendă dacă nu rămâne: plătește de zece ori chiria și este reintegrat chiriașul.

D. N. Iorga: Al doilea. Prevedeți d-voastră puțința pentru proprietarul care nu încapă în odăile pe care le are, de a evacua pe chiriaș.

Eu aş zice să se precizeze, ca să nu se lase organelor judecătorești latitudinea să precizeze ce înseamnă ceia ce este neapărat trebuincios proprietarului, și aş adăuga: „odaia de lucru și câte o odaie pentru fiecare membru al familiei, de la zece ani în sus.

Voci: Da, da!

D. N. Iorga: Și, al treilea. Vedeți, învățământul superior, în momentul de față, nu are cu ce se reface, așa

încât, din cauza aceasta, profesorii sânt siliți une ori să recurgă la persoane particulare ca să li creeze lor biblioteci, laboratorii pentru studenți.

Este un număr foarte restrâns: poate să fie în toată țara trei-patru casuri de felul acesta. Propun un amendament la art. 2, alin. d: „Clădirile cumpărate sau dăruite pentru a adăposti laboratorii sau biblioteci pentru studenți și publicul cultural, vor fi evacuate de Sf. Gheorghe 1922, oferindu-se locatarilor, prin oficiul de închiriere, locuințe corespunzătoare cu nevoile familiilor lor. (Aplause.)

Voci: Foarte bine.

D. I. Th. Florescu: D-lor, în propunerea d-lui Iorga este încă o tendință: de a proteja cultura românească, și găsesc că, în cazul când se dă o locuință corespunzătoare, e drept să profite un laboratoriu al științei, care este un far de lumină pentru țara noastră. (Aplause.)

PENTRU UN OMAGIU GENERALULUI BERTHELOT

(24 OCTOMBRE 1922).

D. N. Iorga: D-le președinte, d-lor deputați, am un proiect de lege din inițiativa parlamentară pe care trebuie să vi-l presint d-voastră, fiindcă nu am cum altfel.

Iată care este introducerea:

„În opera grea a revanșei naționale față de cetro-pirea germană și a pregătirii unității politice a neamului românesc, un rol de căpetenie, ca îndemnător și organiza-tor, l-a avut generalul Berthelot, pe care l-am putut saluta în momentul când Regele reîntra în Capitala Sa și în acela când El și-a pus pe frunte coroana de oțel în vechiul Scaun de Domnie a lui Mihai Viteazul.

„Încă supt impresia cuvintelor călduroase pe care le-a găsit el acum câteva zile pentru a saluta pe Suveran și poporul românesc, credem că e bine să legăm de pământul nostru pe acela a cărui inimă e de mult legată de dreptul nostru și de jertfa noastră.

„Propun deci, să se dea generalului Berthelot, ca semn al recunoștinții noastre, cetățenia română, împreună cu o locuință în țară pe unul din loturile pe care prin legea agrară și le-a rezervat Statul. (Aplause prelungite.)

„PROIECT DE LEGE

„*Art. unic.* — Se acordă generalului Berthelot, cetățean de onoare român, în deplină și absolută proprietate, în mod gratuit, ca semn de recunoaștere a neperitoarelor

sale merite față de poporul român, un lot de pământ din cele rezervate de Stat prin legea de expropriere, împreună cu clădiri, în locul și întinderea ce se vor alege de ministrul Agriculturii. (Aplause.)

Am vorbit cu d. ministru al Agriculturii și este în aceleași sentimente ca și mine. (Aplause prelungite.)

CXXXII.

LA LEGEA SALARIILOR

(24 OCTOMBRE 1922.)

La redeschiderea ședinții.

D. N. Iorga: D-lor deputați, după cuvintele opoziției d-voastră, așa de curagioase, în completarea concepției d-lui ministru de Finanțe, îngăduiți și cuvintele altei opoziții, care nu este a d-voastră.

Întăiu, țin să mulțănesc Comisiei budgetare că a înlăturat, revăzând proiectul d-lui ministru de Finanțe, acel articol 5, care nu știu dacă se potrivea sau nu cu economia generală a legii. Eu știam că până acum o lege are în vedere un scop și motivele colaterale nu se pot adăugi pentru a da o înfățișare dublă acestui proiect cu două capete.

Pe de altă parte, raportul pe care l-a făcut d. raportor Gârboviceanu, fără îndoială nu cuprinde comori de înțelepciune financiară, și d-sa nu are această pretenție, dar acest raport are avantajul de a lua de supt ochii noștri raportul d-lui ministru de Finanțe însuși, care, pe cât este de întins, pe atât este de puțin lămuritor. Și eu cred că, pentru persoanele obișnuite a pune predicatul în altă formă decât a participiului, aici se mai adaugă și greutatea de formă pe lângă cele de fond.

D-lui ministru de Finanțe țin însă să-i mulțănesc pentru o idee nouă, — și aici vorbesc serios —, introdusă în proiectul de lege a-l d-sale pentru prima oară. Căci pentru prima oară se ține samă într'un proiect de lege de greutatea familiare ale funcționarilor.

Cât însă se ține samă de ele, aceasta este altă chestiune.

Ce înseamnă acești cинzeci până la o sută de lei adăugați la leafa unora din funcționari, aceasta se va vedea îndată.

Dar ideia însăși, care nu este nouă, care a fost propusă și de alții, cari n'au putut-o realiza, ideia este bună, fecundă, și va veni o vreme când se va ținea samă nu numai de numărul copiilor pe cari îi are cineva, copiii pe cari are datoria de a-i crește,— pe cari îi are și pentru plăcerea lui, dar, în vremurile de astăzi, îi creiază înainte de toate pentru Stat, care are nevoie de bune mame de familie, de muncitori și de soldați, și trebuie să fie omul în măsură să crească pe copiii aceștia cât mai bine, pentru ca ei să fie muncitori cинștiți și soldați zdraveni.

Dar va veni vremea să se țină samă și de alte lucruri, căci cred că nu este drept să fie plătit tot atâta un funcționar fiu de familie, care locuiește la părinți, care are mijloace de întreținere acasă și pentru care funcția e de multe ori o cartă de vizită, un mijloc de a se arăta în lume, sau un vânător de zestre, care, înainte de a căpăta pensia, — pardon: leafa, dar aş putea zice și pensia, fiindcă de fapt este o pensie —, înainte, va să zică de a căpăta leafa care poate fi considerată ca o pensie, sau după ce a căpătat funcția, își creiază o altă basă decât basa materială pe care o presintă venitul cuprins în leafa funcției sale.

Când se va ținea samă de toate lucrurile acestea, când se va ținea samă și de altceva: nu numai de ce funcție ocupă funcționarul, dar și de cum ocupă această funcție, când se va ținea samă de numărul oarelor în care lucrează și de valoarea lucrului în aceste oare, atunci fără îndoială că accia ce se strecoară deocamdată limid supt formă de adaus la leafă pentru greutățile de familie va constitui o temelie mult mai dreaptă de răsplată a unui funcționar.

Va să zică, până aici sânt foarte recunoscător Comisiei budgetare și pentru ideia nouă pe care a introdus-o în proiectul care va deveni în curând lege, mulțămită și nevoilor grabnice ale clasei funcționarilor și disciplinei d-voastră și d-lui ministru, foarte mulțămitor.

Dar vine o altă parte, pe care mă cred dator să o

arăt și față de d-voastră și față de acei cari dincolo de marginile acestei Adunări ne ascultă.

Apreciez fără îndoială și frumuseța discursurilor pe care le-ați ascultat până acum, dar apreciez în același timp și părerile pe care le putem avea unii și alții față de nevoile și de nenorocirile publice, față de acele nevoi publice care au ajuns la caracterul de nenorociri, părerii care sânt chemate, nu numai să mângâie, ci să ușureze o nenorocire publică intolerabilă, care e situația clasei funcționarilor. Voiu vorbi fără frase, și rog pe fiecare să creadă că supt lipsa frasei nu se ascunde mai puțin sentiment pentru această clasă vrednică de toată atenția decât în cea mai mare sfortare oratorică și gimnastică ce s'ar putea face pe această temă.

D-le ministru de Finanțe, d-voastră adăugați la leafa funcționarilor, adecă nu la basă, ci la prima de scumpete, — „primă“ nu e cuvântul care se potrivește, dar acesta este termenul admis; primă de scumpete ar fi să se dea celor cari scumpesc, iar nu celor cari sufăr, — d-voastră adăugiți la această primă de scumpete, provisorie în intenția d-voastră, foarte bună, dar care nu știu ce influență va avea asupra mersului scumpetei însăși, încă o sumă. Cât e de mare această sumă? Ca să vedeți cât e de mare, ar trebui să ștergem câte un zero de la fiecare din cifrele de aici și, nu numai că ar trebui să ștergem câte un zero, dar, pe lângă aceasta, din suma care ar rămânea după lăicere, — înlăturând de la 450 un zero, devine 45, de la 550, 55 și așa mai departe —, ar trebui să mai scădem puținel ca să ajungem la simțul valorii reale a înlesnirilor pe care le dați d-voastră funcționarilor. E adevărat că-i ajutați să facă o colecție interesantă de hârtii de bancă: o foarte presintabilă colecție. Aceasta o avem, și, dacă lucrurile merg așa înainte, nu o să mai încapă în saltarele noastre. Numai cât nu trebuie să plătim cu hârtia depreciată, pe care asemenea asigurări fără alte măsuri o ajută să fie depreciată.

Fiindcă Statul român este acela care a făcut-o prin politica sa, și politica pe care ați practicat-o d-voastră, și în rândul trecut și în rândul acesta, ajută la scăderea internă a valorii banului său, ceia ce are un răsunet

esc în străinătate. Când banul d-tale nu-l prețuiești singur, când îl lași să ajungă depreciat în țară, cum vrei ca în străinătate să aibă valoare banul acela care a devenit ridicul în cuprinsul țării? Ceia ce trebuie să-i dăm funcționarului este altceva: nu colecțiunea aceasta de hârtie pentru mângâiere, un adaos neînsemnat la colecția de hârtie cea mare pe care o are, ci trebuie să-i dăm puțința de a trăi în așa fel, încât să fie un funcționar bun și de a trăi în așa fel, încât să fie un funcționar onest.

Funcționarul, acum, în multe cazuri, dacă este bun, o face dintr'un sentiment de jertfă, pe care recunoașterea morală a societății nu-l poate răsplăti în de ajuns. Iar, dacă este onest, așa zice că este unul din oamenii rari din această țară. Situația materială a unei părți așa de mari din societatea noastră s'a schimbat de la o zi la alta. D-voastră trebuie să-i dați astăzi echivalentul lefii de odinioară. Eu nu zic că puteți, — vin îndată la lucrul acesta. Drept ar fi acest lucru. Înainte, d-voastră nu-i dădeai o leafă ca să cumpere hârtii de valoare și să-și constituie un tesaur casnic pe care să-l lase copiilor, ci leafa pe care o avea înainte funcționarul, pe care o avea judecătorul, ofițerul, leafa aceasta însemna ceia ce era necesar pentru ca el să trăiască potrivit cu nevoile lui și cu demnitatea Statului român. Fiindcă funcționarul în zdrențe, funcționarul care înlinde mâna, fără îndoială se scade pe el, dar rușinează în rândul întâiu Statul căruia îi aparține. Și, dacă voiți d-voastră să fie funcționarul altfel, evident că ar trebui să-i acordați astăzi echivalentul lefii absolut necesară pentru traiul lui și demnitatea lui personală și a Statului, pe care o avea înainte. E adevărat că plângerile contra lipsei de onestitate a multora și de exactitate, pentru că și aceia este un fel de onestitate, de exactitate în îndeplinirea îndatoririlor lor, sânt foarte dese, dar îmi aduc aminte de o situație asemănătoare care s'a produs în Rusia lui Alexandru al II-lea, și se știu măsurile care s'au luat atunci față de această situație. Un Englez care a cunoscut foarte bine Rusia, Mackenzie Wallace, povestește că, după ce s'au încercat toate măsurile pe care le-au încercat și guvernele de la noi, de la o bucată

de vreme, toate censurile presei, care presă are mai mult sau mai puțin influență asupra moravurilor, — și ea rămâne de obicei mai slabă și în țările unde gazetele au mai multă influență decât la noi —, s'a hotărît să i se dea funcționarului cât îi trebuie ca să trăiască. Și spune Wallace că dintr'o zi pe alta și moralul funcționarului din Rusia s'a schimbat. Ce voți d-voastră ? Între priveștiștea lipsei de pâine în casă și între cerințele conștiinții sau frica de pedeapsă se dă o luptă strașnică, pe care unii o resolvă în sensul cerințelor morale și al datoriei de funcționar, dar sânt alții cari resolvă chestia în alt sens. Apoi nu cu o creștere pe care o recunoașteți insuficientă față cu deprecierea banului ajungeți d-voastră la o soluție măcar trecătoare.

Dar cu drept cuvânt mi se poate pune întrebarea: dar ce faci dacă d-tale nu-ți place această creștere de salariu ? Și, adaug că ea a început de mult, de la 1919, când am venit noi cari am fost în Moldova, și am găsit la București prețuri cu totul altele decât cele de acum. și un guvern liberal a început prin a spori lefurile și în aceiași măsură au crescut imediat prețurile din partea speculatorului.

Și de atunci mergem neconținut așa, cu speculatorul liber, neînfrânat, din motive de partid și din alt motiv: din lipsa de autoritate a guvernelor care s'au succedat, care autoritate trebuie să fie o autoritate morală.

Guvernul venit legal la putere, guvernul dispunând de tot ceia ce asigură o situație morală, guvernul gata să sacrifice pe partizanii săi cei mai scumpi, guvernul care are curagiul de a tăia în carne vie, acela poate să resolve chestiunea prin înfrânarea scumpetii. Un guvern care nu are această calitate începe, continuă și va isprăvi prin majorarea salariilor cu cifre zădarnice, fiindcă ele vin peste scumpetea existentă și provoacă scumpetea viitoare.

Scumpetea aceasta se poate înfrâna, ori nu se poate înfrâna ? Este ea normală sau nu este normală ?

Mijlocul de constatare este foarte ușor. Arătați-mi d-voastră o singură țară trăind normal și bine guvernată în care proporția prețurilor de după războiu să

fie aceeași față de prețurile d'inaintea războiului, cum este la noi.

Voci: Sânt.

D. N. Iorga: Cine te-a informat, te-a informat greșit. Am străbătut o mulțime de țări. Și, acolo, este un val de ieftenire, supt multe raporturi, iar, în ce privește nevoia d'întăiu de aprovizionare, a articolelor indispensabile, nicio țară n'are scumpețea de cincisprezece față de unu' cum era înainte de războiu.

Voci: Polonia.

Ceho-Slovacia !

D. N. Iorga: Ceho-Slovacia, care a întrebuintat toate mijloacele pentru a-și crește valuta, împovărând viața în interior, ceia ce este un mijloc artificial ?

Și mă siliți să vorbesc de condițiunile foarte grele în care se află încă în Polonia, care nu avea Stat acum câțiva ani, care a întemeiat Statul acum, pe când noi aveam un Stat, care Stat avea o ordine, și ordinea aceasta a dispărut de atunci. Dar eu nu mă îndrept după State create ieri și după State care fac orice sacrificii ca să li crească valuta, mă îndrept după State care au în vedere înainte de toate buna stare a populației muncitoare de toate clasele și pot s'o facă.

D. D. Ioanițescu: (întrerupe.)

D. N. Iorga: Mă rog, înțelepciunea dumitale va fi cunoscută îndată; lăsați experiența mea să vorbească. Credeam că adversar vă este d. ministru de Finanțe, și văd că numai decât v'ați schimbat direcția. (Ilaritate.)

În ceia ce privește caracterul normal al acestei scumpețe, vă rog să-mi arătați o singură țară care să fi ajuns în proporție cu această mare și nenorocită Românie de după războiu, o țară care să fi devenit în aceeași proporție adăpostul tuturor speculatorilor de pe lume.

Acesta nu mai este un oraș, Bucureștii ! Este adunarea tuturor aventurierilor economici din toată lumea. (Aplause.)

Aceștia scumpesc chiriile, aceștia împiedecă pe oamenii muncitori de a avea un acoperământ, aceștia ni ieau pâinea de la gură. căci aceștia ni impun prețurile enorme. (Aplause prelungite.)

Pe de altă parte, dacă ajungem noi să plătim astăzi până la optzeci lei kgr. de untură, pe care îl plătiam cu mai puțin de doi lei înainte, aceasta se datorește faptului, pe care orice om care a fost în porturi astă vară a putut să-l constate, că s'a exportat tot ce aveam de exportat...

Evident că, după ce s'a exportat, după aceea am oprit exportul.

D. V. *Sassu*, ministrul Industriei și Comerțului: D-le Iorga, nici cinci la sută din stocul de porci n'a fost exportat.

D. N. *Iorga*: Atunci vă rog să găsiți explicația pentru ce, având atâtia porci, pe cari d-voastră îi păziți, noi nu avem untură. (Ilaritate.)

D. V. *Sassu*, ministru Industriei și Comerțului: Dacă d-voastră amestecați problemele serioase cu glumele, nu pot să vă dau explicații. Dacă voiți explicații serioase, atunci renunțați la ironiile d-voastră nepotrivite, căci problemele economiei nu se resolvă cu spirite...

Îată cum stau lucrurile: Crisa de untură și de carne de porc, care se accentuează acum, se datorește împrejurării naturale și economice că, în totdeauna, în timpul verii, crescătorii de porci nu îngrășă porcii, pentru două motive bine cuvântate. Întăiu din cauza căldurii, care nu dă posibilitatea ca îngrășarea să se facă în condițiuni bune, și, al doilea, din cauza economiei de hrană, fiindcă, vara, având iarbă, coji, etc., alt mijloc de hrană mai ușor și mai puțin costisitor, crescătorii lasă ca porcii să crească în mod natural. Și pentru aceasta, și mai ales din cauza scumpetei care s'a accentuat la porumb, s'a făcut ca ultima pricină să fie mai pronunțată.

Prin urmare, d-le Iorga, și în privința aceasta, vă rog să luați informațiuni mai precise asupra diferitelor cauze ale scumpetei de la fratele d-voastră, care este directorul general al Comerțului din Ministeriul meu.

D. N. *Iorga*: N'am frate la Cameră.

D. V. *Sassu*, ministrul Industriei și Comerțului: Nu în pretinsul abus de export al porcilor stă cauza lipsei și scumpetei de untură, căci nu s'a exportat, anul acesta, din stocul de porci ce avem în țară, și care este de peste

trei milioane și jumătate de capete, decât aproximativ 100.000 de porci, adică mai puțin de 5% din numărul lor; ci explicația trebuie să o vedeți în împrejurările naturale pe care vi le-am arătat.

Mă mir că d-voastră veniți cu aceleași argumente pe care le aduc oamenii cari n'au aprofundat adânc problema aceasta economică.

Cum am spus, crisa aceasta s'a accentuat și din cauza recoltei compromise de porumb. Și înlăturarea acestei lipse, la sfârșitul verei, de carne și untură, este și o chestiune de gospodărie, de aprovizionare. Acei cari sânt chemați să îngrijească de aprovizionarea orașelor, trebuiau să știe că această crisă e periodică, la sfârșitul verii; trebuia deci ca cu toții să facă aprovizionările din timp, aprovizionări pe care le fac negustorii, cari cunosc acest fenomen natural și cari profită de sigur într'un mod abusiv de această situațiune.

Iată explicația pe cari voiam s'o dau d-lui Iorga, explicațiune economică, explicațiune serioasă.

D. N. Iorga: D-le ministru, revin după explicațiunea d-voastră, serioasă și foarte abundantă, cu următoarele constatări:

Nu mai era nevoie să întreb, nici pe fratele meu, nici pe d-voastră, în ceia ce privește igiena și hrana porcilor în timp de vară. Orice celățean își dă sama de acest lucru, fără nicio inițiere prealabilă. O știm aceasta cu toții; însă nu e mai puțin adevărat că, și dacă primăriile d-voastră sânt așa de rele cum ați avut bunătatea să ni explicați, și eu din toată inima spun că așa este și recunosc că explicația d-voastră este foarte bună: sânt foarte rele primăriile d-voastră...

O voce: Nu toate.

D. N. Iorga: Eu nu pot oferi primăriile mele, cerându-vă o jertfă pe care ar trebui să o faceți d-voastră cu situația în care vă găsiți pe banca ministerială: nu îndrăznesc să vă fac această propunere. (Haritate)... Cu toate acestea nu s'a schimbat aici rasa porcilor, nici nu s'a întâmplat numai acuma ca în vară să nu fie porumb. Și în alți ani n'am avut porumb și cu toate acestea n'am plătit niciodată ceva corespunzător cu cei

optzeci lei, cari în definitiv, nu se plătesc, ci cari se oferă pentru grăsimea care nu se găsește. (Ilaritate.)

În ceia ce privește exportul porcilor, eu nu l-am văzut, dar persoane care l-au văzut mi-au spus cu indignare, căci sânt și persoane capabile de indignare, cum se pregăteau transporturile supt ochii celor cari, văzând plecarea porcilor, vă rog să nu vă supărați, făceau zâmbre. (Ilaritate.) Sânt sigur că d-voastră ați voi să fie înlocuite animalele rău făcătoare prin porcii substanțiali cari ar putea să servească la hrana populației. (Ilaritate.)

Putem spune că de acest lucru nu se mai îndoiește nimeni. Aceasta este o dovadă a bunătății d-voastră de inimă, pe care o manifestați altfel decât eu, bunătatea mea, prin glumă, prin aceia că totuși grăsimea nu se mai găsește. Iar, în materie de supărare, unii se supără, alții nu se supără. Celor cari se supără, li trece, dar cei cari nu se supără fac mai bine decât cei cari se supără pentru că acelor cari se supără are să li treacă. (Ilaritate.)

Și după aceasta revin la constatarea mea, care este perfect adevărată: că este o exploatare nepermisă în această țară, că se adună din toate colțurile orizontului păsările de pradă, oamenii cari ni ieau hrana din gură. Și, dacă d-voastră voiți să dați funcționarului ce i se cuvine, adecă să-i dați hrana de care are nevoie, iar nu hârtii, care nu au vechea lor valoare și care, prin astfel de creștere de salariu, își pierd și valoarea pe care o mai au, aici stă toată problema. D-voastră însă aveți politica d-voastră și constatați că nu e nimic de făcut, ca unii cari am făcut o lungă practică și am trecut prin două guverne, — eu unul n'am guvernat țara, dar zic: două guverne ca să nu se supere nimeni (Ilaritate.) Eu am cunoscut aceste două guverne, dar am văzut că nu s'a schimbat metoda așa de mult, de la un guvern la altul. Speculatorii s'au acomodat; țara nu s'a acomodat cu dânsii, dar ei s'au acomodat perfect cu țara. Și ei cunosc cele mai ascunse raporturi sufletești ale noastre.

Ce poate un ministru filantrop, cu funcționari cari nu reușesc să împiedece primăriile, pe care însuși d. ministru de Comerț le declară rele, și care întrebunțează atâția agenți cari nu atârnă de dânsul, fiindcă numai

d. Vintilă Brătianu ar fi, — nu voiu întrebuița termenul: călare peste douăzeci de Ministerii, dar slăpân pe douăzeci de Ministerii, pe care d-voastră, d-le ministru de Comerț, sânteți în parte pe unul singur, așa încât nu aveți calitatea de a garanta lucrurile pe care le voiți. Dar nu, nici filantropia d-voastră de acolo, nici aprobarea mea de aici nu schimbă Țara Românească. Pentru aceasta ar trebui un alt regim. Acest regim ar cere alte condițiuni de legalitate și o altă atmosferă morală și prin urmare alt curaj ieșind din acestea. (Aplause.)

Iar, dacă voiți, cu toate acestea, să acordați numai sporurile însemnate aici, aceste sporuri, prefăcute în obiecte de aprovizionare, însemnează ce? 50 lei însemnează zece pâni, și câte kilograme de grăsime însemnează cei 600 sau 850 lei pe cari-i dați acelora din categoria I-a cu trei copii mai mult? Socoteala aceasta o poate face foarte răpede orice gospodar.

800 lei de acum, cu prețul de azi al grăsimii, fac...

O voce: Zece kilograme.

D. N. Iorga: Am și eu gospodărie și știu ce însemnează cheltuielile acestea: ele nu se împlinesc cu ce puneți d-voastră aici. Pentru aceasta d-voastră ar fi trebuit să aveți și un alt curaj: nu numai curajul de a înfrâna specula aceasta mare, — și, natural, nu-l au toți, acest curaj, — dar și un altul: acela de a căuta la speculator banul ieșit din specula lui.

Odinioară, în evul mediu, față de speculatori se întrebuița sistemul acesta: se lăsa ca buretele să se umfle și după aceia îl strângeau; strângeau buretele și ieșia tot ce se grămădise.

Strângeți buretele, ca să iasă câștigul ilicit prin toți porii! Și, atunci când veți avea curajul să loviți în averea produsă în speculă, veți ajuta și pe victimele speculei, pe care nu ați putut-o lovi.

Lucrul acesta îl așteptăm de atâta vreme, dar d-voastră vă învărtiți cu foarte multă eleganță în jurul legilor d-lui Titulescu. Așteptați să faceți selecțiune cu dănsesele, dar nu putem să nu constatăm timpul care s'a pierdut între legi pe care nu mă gândesc a le apăra în totalitatea lor și părțile pe care acum voiți a le aplica,

până la momentul când, la capătul nesigurantei, veți ajunge și d-voastră la un sistem financiar. Prin urmare, și neînfrânarea speculei și nehotărîre în ce privește sistemul care în legea Titulescu tindea a lovi unde trebuie, pe acei cari constituie fondul disponibil pentru nevoile acestei clase muncitoare a țării.

Acestea sînt constatări care se impun, — și mai am una cu care isprăvesc, d-le ministru. Cea mai bună măsură, dacă ți-o impune cineva din afară, dacă nu iese din concepția d-tale, n'are valoare: îi lipsește meritul inițiativei. Lipsește meritul acelor cari n'au știut să ia inițiativa.

Dar mai este ceva: când nu-ți dai samă de o situație intolerabilă și aștepti ca oamenii să se adune, să proclame grevă, să pună un ultim termen, și, înaintea acestui ultim termen, înspăimîntat, să oferi ceea ce oferi acum, nu numai că, în calitate de guvern, nu ai un merit pe care puteai să-l ai, dacă doar cu câteva luni înainte făceai acest puțin lucru, dar faci, — în momentele acestea atît de grele, pentru că în orice Stat există o crisă a ideii de Stat față de valorile care se ridică în mijlocul societății anarhizate de războiu —, ca acest prestigiu al Statului să fie compromis, atunci când vin unele concesiile aparente. Cererile ți se înfățișează cu îndrăzneală —, și cu dreptate, în cazul acesta, — pentru că de la o categorie de oameni, cari, cum zic, n'au ajuns încă la capătul dreptăților lor, vei putea avea altă somație, și vei fi silit să le supui la această somație.

Și, pe lângă somația acelor oameni cari au cel mai elementar și sfînt drept, ca funcționarii, vei avea și alte somații, din partea altor categorii de cetățeni, și se va veni tot cu măsuri de acestea, care parcă ar rezolva o chestiune, dar care nu fac altceva decît să o acopere, să o ascundă. (Aplause din partea minorității. Întreruperi.) Funcționarii, d-le ministru de Finanțe și d-voastră ceilalți, cari stați pe banca ministerială, v'au cerut două lucruri: întăiu v'au cerut statutul lor și v'au cerut o îmbunătățire a situației lor, pe care nu o faceți decît în aparență.

Aceasta nu este o recunoaștere de drept, ci un act

de caritate, care poate, la început, să satisfacă pe cei cări-și dau mai puțin samă de motivele greutăților lor, dar, peste câtăva vreme, vor ajunge și ei să-și dea samă cât de puțin rjelele lor au fost lecuite, de acei cari au venit, nu cu o lege pentru îmbunătățirea situației, ci cu măsuri care nu cuprind în ele mijloacele de a rezolva chestiunea funcționarilor.

Așa încât, dacă, în loc să începeți prin aceasta, pentru a încunjura situația, punând în program, pentru cine știe când, — și nimeni nu știe acel „cine știe când“, care cuprinde toate marile reforme ale tuturor partidelor din momentul de față —, Statutul și, pentru a îndulci acest lucru, să acordați sporul acesta fără nicio valoare reală, dacă în chip serios ați fi luat și cercelat acest Statut însuși, care, în cea mai mare parte, cuprinde revendicații drepte și propuneri cuminți, evident că ne-am fi găsit pe altă cale, care ar fi calea cea dreaptă pentru a rezolva chestia funcționarilor.

Iată ce faceți d-voastră față de funcționarii cari își vor împărți timpul, între d-voastră și între alții, cari vor putea să li deie ceia ce este necesar ca să trăiască:

Veți avea funcționari cari nu vor putea iubi Statul, care nu li asigură o existență omenească și demnitatea cu care sânt datori și față de ei înșii și față de cei cari se îndreaptă către dânșii.

Și veți contribui numai să adăugați la trista confuzie în care se zbate o societate bună, liniștită și cumințe, căreia nu-i lipsește, pentru a fi fericită, decât oameni de Stat cari să înceapă de la concepții pentru a ajunge la cele mai mici dintre măsuri, ca să rămână veșnic într'insele. (Aplause pe băncile opoziției.)

INTRIGI REVISIONISTE MAGHIARE

(26 OCTOMBRE 1922.)

D. N. Iorga: O simplă întrebare: cuvântul îl are astăzi d. ministru de Externe ca să-mi răspundă.

D. Orleanu, președinte: A venit rândul interpelării d-voastră la ordinea zilei.

D. N. Iorga: Eu am pus o întrebare; tot ceia ce aveam de spus a fost în formularea de ieri. Un deputat din Camera maghiară a declarat că este gata să iea Ardealul, luptând cu toate forțele cerești și subterane. Declarația aceasta este și insolentă și ridicolă, și vreau să știu dacă ministrul de Externe crede că i se cuvine d-lui Szilágyi alt răspuns decât acela că acțiunea sa este pe atât de ridicolă, pe cât de insolentă, și să afirme, cu autoritatea locului în care se găsește, că noi unde sântem, sântem pe dreptul nostru (aplause) și sântem în stare să rămânem în ciuda orișicui. (Aplause.)

În ceia ce privește greșelile de politică internă care s'ar putea face aici la noi de unele partide, eu sânt convins că s'ar aduce o căință adâncă acelor care le-au săvârșit, în momentul când li s'ar impune, de un instinct mai puternic decât orice interes de partid, să stea alături de întreaga nație românească, ca să apere, chiar în contra propriilor lor cuvinte, un drept care este al nostru al tuturor. (Aplause prelungite.)

CXXXIV.

DESPRE SITUAȚIA LUI PETRU MIHALY

(14 DECEMBRE 1922.)

D. N. Iorga: Să-mi dați voie să vă rog să binevoiți a verifica exactitatea actelor pe care mă simt dator să le aduc înaintea d-voastre.

Acum câteva zile, a fost în discuția Camerei un discurs din Camera maghiară al d-lui Petru Mihaly. În momentul acela, eu nu aveam în mână o traducere pe care s'o pot înfățișa Camerei, și unul din deputații cari au vorbit pentru validarea acestei alegeri nu avea, din partea lui, cunoștința limbii maghiare ca să ni dea traducerea textului maghiar, pe care-l prezinta d. Mihaly.

Într'o foaie ardeleană se înfățișează acest discurs, pe care să-mi îngăduiți, pentru că sânt aici, să vi-l înfățișez. Iată ce spune: „regret foarte mult că s'a găsit un singur Român în Maramurăș, pe care pentru purtarea lui necugetată a trebuit să-l internăm“.

È vorba de un învățător român, internat pentru trădare față de Statul maghiar. „Ce crezi, d-le învățător, că cu sentimentele d-tale daco-valahe, vei mântui pe Românii maramurășeni? De această rușină ar fi trebuit să cruți pe Românii acestui comitat și pe mine însumi...“

Și d. Mihaly n'a intervenit în favorul „Valahilor“ internați.

A doua oară, la 17 Octombrie 1918, ziarul ardelean pune în gura d-lui Petru Mihaly următoarele cuvinte: „în numele poporului român pe care îl represint aici, protestez contra declarațiunilor d-lui Vaida. D. Vaida și partidul național nu represintă poporul românesc. Ei n'au

dreptul să vorbească în numele acestui popor. Noi, adevărații reprezentanți ai poporului românesc, cari de o mie de ani trăim în cea mai bună frăție cu poporul maghiar, declarăm că și pe viitor vrem să trăim cu Maghiarii în iubita noastră patrie maghiară“.

Al treilea, la 28 Octombrie. Acesta ar avea următorul cuprins: „Cred în acest neam maghiar al meu. Cred că el va fi mai puternic decât oricând și nici porțile Iadului nu-l pot nimici“.

Și azi acest Mihaly Peter este validat în Camera liberată.

Acum vă rog să luați informațiuni pentru a vedea dacă aceste texte sânt autentice, pentru ca să se deslușească: între mine, care afirmam un lucru, și între aceia, cari îl contestau, cine a fost înșelat.

D. *Leonte Moldovanu*: Să cerem „Monitorul Oficial“ al Ungurilor.

O voce: Din „Lumina“ d-lui Sterc nu se cetește ceva ?

D. *N. Iorga*: Accia las'-o Joi: așteaptă !

CXXXV.

AGITAȚIILE STUDENȚEȘTI
DECLARAȚIE

(14 DECEMBRE 1922.)

Domnule Președinte,

Senatul Universitar din București a hotărît închiderea cursurilor.

Oricine poartă grija liniștii și bunului nume al țării, cu atât mai mult un profesor cu simț al răspunderii sale va aproba această măsură menită să împiedece scene regretabile.

Luând informații asupra stării de spirit a studenților, am găsit din fericire la majoritatea lor firescul simț de reprobare a violențelor și de dorință ca lecțiile întrerupte să continue.

Mi s'a promis că mâne va interveni în acest sens o declarație, pe care voiu putea-o aduce aici.

Tot odată mi s'a arătat îngrijorarea legitimă că, din cauza sărăciei multor elemente de la sate și din orașe. Nația care a întemeiat Statul, l-a mărit, îl domină prin număr și are dreptul să-i dea caracterul cultural, ar putea să cadă în chiar acest domeniu al culturii pe planul al doilea față de concetățenii de alte nuanțe etnice, dispunând de mai multe mijloace de a se cultiva.

Așa fiind, întreb pe d. ministru al Instrucțiunii dacă nu socoate că pentru o dreaptă distribuție a binefacerilor culturii și a pregătirii carierelor se impune refacerea totală a organizației căminurilor și cantinelor, numindu-se imediat o comisiune care să dea soluții grabnice.

Mi-aș crede de datorie să colaborez și eu la această operă. (Aplause.)

CXXXVI.

LA DISCUȚIA ADRESEI

(16 DECEMBRE 1922).

D. N. Iorga: D-lor deputați, membrii acestei Camere, împărțiți în mai multe partide politice au o mulțime de calități; dar au un defect: că nu se cred unii pe alții. Dați-mi voie să cred ceea ce s'a spus până acum de la această tribună.

Să explic de ce.

Cred pe d. Horia Furtună, care a vorbit în numele intelectualilor din partidul liberal, în numele intelectualilor tineri, căci intelectualii bătrâni s'au cam rărit, îl cred atunci când susține că în administrația partidului liberal nu se petrec lucrurile pe care, în întregimea lor, d. Horia Furtună în numele tinerilor intelectuali din partidul liberal nu le-ar aproba.

Tot așa îl cred pe d. Horia Furtună când de la aceeași tribună a afirmat că nu s'ar înțelege întru toate cu cel mai activ, cu cel mai influent,— evident după președintele Consiliului —, dintre membrii Cabinetului, cu d. ministru de Finanțe, în ce privește mijloacele de a drege situația, rămasă nenorocită, a țării cu propriile noastre mijloace. Îl cred și nu insist mai mult, fiindcă, de și am avut și eu toată viața o credință naționalistă, care n'a fost de formă și de frase, o credință în vitalitatea neamului meu, a poporului din care fac parte, îmi dau samă de un lucru: că a trecut vremea când fiecare popor putea trăi fără legături cu alte popoare. Sântem prinși, cu voie sau fără voie, în marea mișcare, în care, cu cât vom căuta să ne asigurăm un mai bun loc, cu

atât și noțiunea pe care o avem despre rolul propriei noastre vitalități va fi mai clară.

Tot așa nu așa sta împotriva părerilor d-lui Iamandi, care reprezintă valorosul club liberal din Iași al d-lui Mârzescu, când d-sa afirmă ca nu-i este rău supt raportul unei înaintări pe care nu o poate oferi așa de răpede o grupare mai mică și de un viitor mai îndepărtat, și cred că supt acest raport îi este mai bine d-lui Iamandi în partidul liberal, și cred chiar că e mai bine să păstreze ceva amintiri culturale în legătură cu mine și să facă o carieră aiurea, decât să caute o nouă concepție culturală în partidul liberal și să găsească mijlocul unei răpezi parveniri în săracul nostru partid.

Tot așa dați-mi voie să cred pe d. Irimescu-Cândești, când a explicat politica din Dâmbovița. Eu cred că explicațiile d-sale privitoare la politica din Dâmbovița, date supt forma unui răspuns la întrebările unui valoros preopinent (ilaritate), cred că aceste explicații se pot aplica și altor județe, care sânt exact în aceiași situație: între tiranie și între demagogie, demagogia având tot dreptul să strige împotriva tiraniei, tirania având și ea dreptul să mustre demagogia pentru fapte pe care le face une ori cu cea mai lăudabilă între inconștiențe. (Ilaritate.)

Mai departe, să-mi dați voie iarăși să cred că deosebirea între părerea mai veche a d-lui Tătărescu despre nevoia de a se reface toată viața politică a țării, pe care a exprimat-o într'o carte pe care am avut plăcerea să o laud, pentru că într'adevăr merită să fie lăudată, despre toate relele unui regim care există și acum, cu toată pătrunderea unor linceri în organizația criticală de d. Tătărescu, — și în neajunsurile acestea cred și eu, — că deosebirea între părerea exprimată în această carte, vrednică de toată lauda, și între politica pe care împrejurarile vieții o impun chiar unui lănar cu cele mai vădite intenții de a îndrepta țara prin talentul și energia sa, că această deosebire, zic, este inevitabilă, fatală, pe care nu o poate îndrepta d-lui și pe care, evident, nu o pot îndrepta nici eu. Cartea rămâne, activitatea d-sale de asemenea; istoricii viitorului vor avea grijă să pună de acord părerile exprimate într'o tineretă promițătoare cu activi-

latea pe care o vrâstă mai înaintată în cunoașterea realităților a impus-o d-lui Tătărăscu.

Am auzit și pe represintanții a două din provinciile românești. Despre cea de-a treia va vorbi d. Alexandru Lapedatu.

Eu cu d. Lapedatu mă întâlnesc în toate domeniile, și d'inainte pot să declar că, orice opinii ar avea d. Lapedatu în ceia ce privește rolul pe care îl joacă în partidul liberal acolo, în Ardeal, opiniile acelea, — în ce-l privește pe dumnealui —, le împărtășesc. Iar, în ce privește opiniile exprimate cu privire la Bucovina și la Basarabia de cei doi oratori cari s'au strecurat în numele lor: d. Iorgu Toma și d. P. Halipa, dați-mi voie să spun că o parte din lucrurile spuse de dumnealor le iau asupra mea, asupra conștiinții mele.

E adevărat, cum spune d. Iorgu Toma, că refacerea națională a Bucovinei a pornit de la o mișcare culturală. E foarte adevărat că, apoi, consolidarea stăpânirii românești în Bucovina nu se poate face în momentul de față, pentru că nu e nimic cultural în perindarea oportunistă, prin toate alcătuirile ministeriale, a oamenilor cari odată au represintat un ideal, iar în momentul de față represintă numai o dibace potrivire cu schimbările pe care le suferă viața politică.

Și, iarăși, când d. Iorgu Toma a vorbit despre o gospodărie a Bucovinei, care nu se poate înjgheba, când a vorbit despre ruinele care nu se pot reface, eu aprob cu atât mai mult această parte din discursul d-lui Iorgu Toma, cu cât de mai multe ori am văzut Bucovina în această stare, și cu cât, călătorind în alte țări, am văzut regiuni devastate mai fundamental decât regiunile de la noi, aduse însă, prin sforțările comune ale unor popoare harnice, într'o stare cu care nu poate sta alături aceia a câmpiilor de luptă de pe pământul nostru din Bucovina, de atâtea ori străbătute de deosebite armate,

În ce privește părerile pe care le-a exprimat d. Halipa despre Basarabia, nu cred că administrația pe care o avem în Basarabia este model. Dați-mi voie însă să repet aici ceia ce am spus acum câțeva vreme, unui American —, mă vizitează și pe mine Americanii, pentru că

eu nu mă pot duce la dâșii. (Mare ilaritate, aplause.)

*O voce*¹: De ce nu vă duceți în America ?

D. N. Iorga: Aș avea intenția să mă duc, dar nu mă ajută mijloacele. (Mare ilaritate.)

Observați, onorată Cameră, un om de cultură, un fost rector de Universitate, un fost președinte de Senat și director de revistă, care crede că aruncă o injurie unui coleg al său, pentru că acesta se duce să îndeplinească la Sorbona funcțiunea de profesor agregat la care-l chiamă acea Universitate. (Aplause îndelung prelungite; strigări repetate de bravo.)

D. P. Bujor: (Între rupe.)

D. N. Iorga: D-le președinte, vă rog să-i permiteți d-lui Bujor să vorbească oricât de mult, pentru că nimeni nu dorește mai viu decât mine să se vadă ce zace supt pretențiunile d-lui Bujor.

D-lor, d. dr. Lupu a fost chemat de o Universitate din America, care i-a cerut d-sale, d-lui Lupu, să-și spuie părerile cu privire la situația de la noi, și d-sa a spus ceia ce am cetit și eu într'o foaie, „America“, la care colaborez: anume că țaranii, atunci când vor mai fi alegeri, să vie să ni spargă capul, iar, în ceia ce privește pe primul-ministru, dacă nu-și va retrage anumite acușaii aduse d-lui dr. Lupu, și pe care nu le ieau asupra-mi, atunci d. Lupu va sili pe d. prim-ministru al țării să-și facă testamentul! Aceasta am cetit-o și eu în acea foaie „America“, pe care, dacă doriți, pot să v'o aduc și mânc.

Dar să fiți siguri, d-lor, că eu nu am să mă duc la Paris să țin conferințe, în care aș spune că am intenția să sparg capetele oamenilor, nici să ameninț pe cineva că o să-l silesc să-și facă testamentul, dacă nu are opinii bune despre mine și despre faptele mele. (Aplause, strigăte de bravo.)

D-lor, eu eram deprins într'o Cameră veche, în care inteligența se găsia pe fiecare bancă, eram deprins să se facă glume și să li se răspundă cu aceleași calități, într'un fel care singur poate permite bunele raporturi, cum existau în Camera de atunci. (Aplause.)

¹ D. P. Bujor.

D. P. *Bujor*: (Înterupe.)

D. N. *Iorga*: D-lor, cea mai mare însușire a unui om inteligent este să înțeleagă o glumă și să fie în stare să răspundă cu una tot așa de bună! (Aplause.)

D. P. *Bujor*: (Înterupe. Întreruperi pe băncile țărăniște.)

D. N. *Iorga*: Ei bine, d-le Bujor, d-ta ai dreptate; eu am să mă duc în America să calomniez Statul român, iar d. Lupu se va duce la Sorbona să țină conferințe! (Zgomot, întreruperi pe băncile țărăniște, applause.)

D. C. *Spineanu*: (Înteruperi.)

D. N. *Iorga*: D-le Spineanu, d-voastră faceți confușiune între d-rul care m'a precedat, și care avea ceva pentru d-voastră, și eu, care nu am nimic pentru d-voastră! (Aplause, zgomot, întreruperi pe băncile țărăniște.)

D. C. *Irimescu-Cândești*: D-le Iorga, nu e demn de răspunsul d-voastră!

D. N. *Iorga*: Revin la Americani.

D. C. *Spineanu*: D-le Irimescu, d-ta ai fost naționalist odată!

D. C. *Irimescu-Cândești*: D. Iorga este aici: să spună d-sa dacă am fost eu vre-odată partisanul politic al d-sale. Am fost însă totdeauna admiratorul d-sale ca om de știință.

D. N. *Iorga*: Am regretat toată viața că nu mi-ați fost partisan! (Ilaritate.)

Revin acum la American. Americanul meu, cel care a venit la mine, mi-a vorbit de împrejurările din Basarabia. Este adevărat că el nu fusese acolo, dar i s'a arătat cum stau lucrurile cu privire la administrația românească în această frumoasă provincie, ai cărei locuitori, Români și ne-Români de sânge, se bucură de cea mai călduroasă iubire din partea tuturor.

După ce și-a arătat părerile sale, anume că s'ar cuveni ca în Basarabia să fie o administrație mai bună decât aceia care este acuma, eu i-am pus o întrebare, pe care v'o comunic și d-voastră.

I-am spus: „d-le, dacă Americanii din America-de-Sud, cari au dese schimbări de regim, și schimbările acestea de regim se fac cu forme revoluționare, ceia ce este un

lucru rău, căci revoluția este un lux și trebuie să fii idiot ca să faci revoluție, când nu ai nevoie de dânsa... (Aplause.)

D-lor, este vorba de o conversație cu un American și vă rog să nu o întrerupeți. (Ilaritate.)

Dacă acești Americani din America-de-Sud, cari fac o mulțime de greșeli, ar veni la d-voastră, la Americanii din America-de-Nord, și v'ar ruga să luați în stăpânire teritoriile acelea vaste, bogate, în care sânt republicile care nu se înțeleg nici între ele și nici deosebitele partide în fiecare dintre ele, d-voastre, primind, să zicem: din interes de filantropie, această conducere a Americii-de-Sud, ați putea să trimeteți, cu clasa aceia conducătoare, așa de numeroasă, așa de mult deprinsă cu afacerile publice, ați putea să trimeteți numărul de oameni distinși necesari pentru a administra aceste teritorii? " A spus: „nu". Apoi, dacă d-voastre, în fasa dezvoltării, a culturii d-voastre politice, nu sânteti în stare ca de-odată, când vă somează cineva, să trimeteți un aparat complet pentru un teritoriu care e aproape atât de mare cât al țării d-voastre, cum ni prelindeți nouă, o țară care abia am scăpat din cea mai grea sarcină pe care a putut-o îndeplini o țară: de a sta de strajă în fața unei civilizații pe care trebuie să o apere, fără s'o poată îndeplini complet, cum ni cereți nouă să găsim de-odată toate elementele trebuitoare pentru a conduce în așa fel, încât să ne satisfacă întâiu pe noi, — că noi sântem mai sensibili decât d-voastre, — și, pe urmă, dacă voți, și pe d-voastre, administrația acestei provincii basarabene? "

Americanul, un om de bun simț, — de aceia recomand oricui să meargă cât mai des în America, fiindcă acolo este un loc potrivit pentru a potoli anumite nerăbdări și anumite porniri, fără care se poate trăi și lucra, și cu atât mai bine pentru acel om și pentru țara în care se găsește acel om, — Americanul s'a declarat foarte satisfăcut de explicația mea. Nici nu i-am spus că este administrație bună în Basarabia, dar nici n'am recunoscut că putem deocamdată să dăm o administrație model.

Dar la un lucru nu m'am înțeles cu d-l Halipa. Noi ne cunoaștem bine; am făcut campanie electorală în-

preună, am vorbit înaintea acelor admirabili alegători basarabeni, pe cari noi nu i-am înșelat și nimeni nu am fi în stare să-i înșelăm și să li smulgem alte voluri decât acelea ieșite din conștiința lor: cine a făcut aceasta, cu atât mai rău!

Să-mi dea voie însă d. Halipa să-i spun ceva. Avem dreptul să ni spunem și ceia ce este mai rău, o cred, dar nu în așa fel, încât lumea întreagă să știe, nu exagerațiile lucrurilor care s'au întâmplat, dar chiar acele lucruri pe care noi, numai când ne vom convinge că nimeni nu le poate îndrepta în țară, să le strigăm lumii întregi. Dar, câtă vreme le putem îndrepta, să nu le strigăm. (Aplause.)

Fiindcă am acasă o bibliotecă întreagă rusească împotriva stăpânirii noastre în Basarabia — am broșuri pe care nu le are d. Halipa, pe care le-am găsit la Paris pe cheiuri: să zicem, în urma unui asalt voinic al meu împotriva țării românești, și, după ce am atacat țara mea, m'am dus pe cheiuri să mă răcoresc și am găsit broșuri pe care nu le cunoașteți d-voastre, în englezește, în franțuzește. Și în ele este, ciudat, tot răul pe care-l spunem noi la mânie, controlat sau necontrolat.

Dar care este casa de om în care să se strige toate lucrurile pe fereastră? (Aplause prelungite.) Așa încât până acum eu am crezut o sumedenie de lucruri, fără rezervă. Eu cred ceia ce a spus d. dr. Jianu, — trebuie să dorm o noapte și, mâne, dacă ar fi ședință, să-mi exprim părerea —, iar despre întreruperile cu care a fost întâmpinat d. dr. Jianu, îmi trebuie cel puțin o săplă-mână să mă desmelicesc, și pe urmă voiu exprima valoarea parlamentară a oamenilor cari l-au întrerupt, de și d-sa spunea, mi se pare, că poate să fie întrerupt.

După părerea la care m'am simțit îndatorat față de discursurile rostite de la această tribună, trebuie să mai adaog un lucru: mulțămirea pe care o simt eu, care am apucat sfârșitul unei generații ce părăsise frasa și venia la o realitate umilă, când văd revenind frasa în toată maiestatea ei, și în discursurile represintanților majorității, și în discursul cui a vorbit în numele minorității. Ca orice om incapabil de frasă, am o mare admirație pen-

tru dânsa, așa încât, la un moment dat, aveam o adevărată părere de rău că nu mai răsună frasa acelor mari oratori din vremea antică. Ea a revenit, și é datoria mea să salut pe luptătorii cari s'au perindat după tradițiile ei cele mai bune acolo, la tribună.

Vin la d. raportor. Pe d. raportor îl cunosc din cărțile pe care le-a prezentat la Academia Română, — vorbesc fără ironie —, și în care a tratat cu multă competență anumite probleme relative la viața muncitorească în societățile moderne. D. raportor, cu multă abnegație, și-a luat rolul sincer de simplu ecou. Un tânăr care consimte să fie numai un simplu ecou al Mesagiului — pe care Suveranul pune numai iscălitura sa, dar în inițiativa căruia Suveranul nu are niciun rol —, un tânăr care părăsește orice drept ar avea de a adăugi reflecțiile sale și nu face altceva decât să parafraseze Mesagiul, e fără îndoială unul înaintea modestiei căruia simt de datoria mea de a mă inclina.

Dar, în același timp, în răspunsul la Mesagiu trebuie să se exprime ceva și din curentele care sânt în Cameră, pentru că nu poate să fie o Cameră așa de supusă, încât să nu aibă absolut nicio altă opinie de cât opinia ce o are banca ministerială, atunci când prezintă spre iscălire Mesagiul. Căci acesta este rostul discuției: de o parte sânt părerile guvernului, pe care dacă nu le acceptă Suveranul, guvernul este silit să demisioneze; pe de altă parte, sânt curentele din Cameră. Și, dacă este o vreme care trebuie să aibă multe curente, de sigur că este vremea de acum. Din ciocnirea curentelor din majoritate iese firește răspunsul la Mesagiu. Într'o Cameră pe care am presidal-o, și care a avut așa de scurtă durată, de vreme ce era amenințată, după cum știți cu toții, buna ordine în această țară, în această Cameră a fost oarecare dificultate să se facă răspunsul la Mesagiu.

Făcuse cineva o încercare: am intervenit apoi eu, și s'au cerut schimbări în numele partidului național din Ardeal; a fost astfel o întreagă discuție cu privire la Adresă. Este cineva dintre d-voastre, d. Biberea, care știe de aceste discuții. Și de acolo a ieșit o Adresă care cu-

prinde o mulțime din acele indicații care pot să facă pe Suveran a-și da samă de curente din Cameră.

În această Cameră nu este așa. Să-mi dați deci mie voie să represint eu unul din curente care se găsesc în această Adunare.

Întăiu este vorba de încoronarea de la Alba-Iulia. Voiu spune aici ceia ce am spus oriunde: că prin încoronarea de la Alba-Iulia s'a făcut omagiu, nu numai lui Mihai Viteazul, care a stat câtăva vreme acolo, nu așa de mult cum se crede, nu trecutului românesc al Albei-Iulii, care mai nu există, ci, când la Alba-Iulia s'a făcut încoronarea Regelui, aceasta s'a făcut ca un omagiu adus Ardealului, ca o închinare a tuturor față de trecutul de rezistență al acelor frați pe cari în sfârșit i-am putut cuprinde în brațele noastre. Un partid nu putea să lipsească. Numai partidul presidat de d. Mihalache putea să lipsească, partid care, fără niciun fel de ironie, caută să dea Regelui însuși o altă situație într'o nouă Constituție. Regele este pentru ei un simbol. Ce să te duci d-ta la un simbol, la încoronarea unui Rege care își pune pe cap un simbol, coroana? Acestea sânt forme din trecut, pe care le păstrezi doar ca să ai un element de unitate. Înțeleg deci foarte bine de ce partidul presidat de d. Mihalache nu a venit la Alba-Iulia. Nu este unul care se dă în vânt pentru armată, pentru toate jertfele care s'au făcut, pentru tot acest ceremonial al trecutului romantic. Este un partid practic, care frământa instinctul național al masselor și mai pune într'însul, ca să crească mai răpede, dacă este nevoie, și puțin internaționalism. (Aplause prelungite.)

D. V. *Madgearu*: D-le profesor, vă rog...

D. N. *Iorga*: Lasă-mă să-mi isprăvesc frasa, creștine. și mă vei întrerupe pe urmă. (Ilaritate.) Va să zică, amestecă și puține elemente de internaționalism, precum o dovedesc înseși prefețele, repețite, ale programului prealabil și ale programului definitiv ale acestui partid. Dar, în numele naționalismului, d. Virgil Madgearu, pe care îl cunosc din vremea când colaboram la „Neamul Românesc“, — era un copilaș atâtica, iar eu om în toată firea —, dumnealui se ridică să-mi explice...

D. *Virgil Madgearu*: Nu să vă explic, ci să vă rog

să precisați în ce constă internaționalismul partidului țărănesc, pentru că nu pot să vă fac d-voastră desonoarea că acele extrase chibzuit puse față în față într'un ziar ca „Universul“ să vă fi convins pe d-voastră că există vre-o contingență între doctrina partidului țărănesc și doctrina comunistă.

D. N. Iorga: Va să zică aici sânt trei întrebări; și vedeți eu fac pe *distinguo*, — pe latinește bine conjugat... (Înteruperi.) Va să zică d-voastră aveți voie să declinați rău, de ce nu-mi dați voie mie să conjug bine? (Ilaritate!) Prin urmare, încă odată, aici avem a face cu trei lucruri: „Universul“, gazetă care calomniază partidul țărănesc...

D. V. Madgearu: Din interes politic.

D. N. Iorga: Din interes politic. Ei bine, voi comunică, fiind și eu colaborator la „Universul“, voi comunică această plângere directorului ziarului, ca să vă lămurească.

D. V. Madgearu: Nu este o plângere, este o constatare.

D. N. Iorga: Această constatare, prin urmare, pentru ca altă dată să fie mai drept față de d-voastră. Cred că v'am înțeles foarte bine.

Al doilea, un mic amănunt. Un moment, vă spun drept, au trecut fiori prin mine, căci mi-am zis: dar dacă nu voi putea răspunde, ce mă fac? (Ilaritate.)

Dar, al treilea, te întrebi d-ta de ce vorbesc de internaționalism față de partidul țărănesc? Un partid care primește ca autor al constituției sale pe omul care a servit împotriva armatei românești pe ocupații germani. acest partid nu înțelege măcar ce înseamnă naționalismul. (Aplause prelungite și îndelung repetate.)

D. V. Madgearu: D-le profesor, constat întâiu că ați adus un argument pe care l-ați părăsit, ați adus ca argument faptul că în expunerile noastre de motive privitoare la programul nostru ar fi o notă internațională. Prin răspunsul d-voastră l-ați părăsit, și sânteți satisfăcuți.

D. N. Iorga: Nu l-am părăsit de loc, dar am adaus peste el ceva.

D. V. Madgearu: În ce privește adausul d-voastră,

indiferent de opinia pe care d-voastră puteți s'o aveți asupra activității d-lui Stere în timpul războiului nostru, aceasta nu poate să vă îndreptățească pe d-voastră ca, prin faptul că d. Stere este autorul proiectului nostru de constituție, să spuneți că partidul țărănesc este un partid internațional. Ce ați spune d-voastră, d-le profesor, dacă eu, din faptul isolat ca d-voastră, de când ne regăsim din nou în această Cameră, în loc să vă tintiți atacurile acolo (arătând către banca ministerială), le îndreptați continuu contra noastră, ce ați zice dacă din acest fapt aș deduce că există un acord între partidul naționalist-democrat și între guvern? (Aplause pe băncile țărăniste, protestări din partea majorității.)

D. N. Iorga: D-lor, sânt foarte interesante chestiunile care se ridică în felul acesta. Eu vroiam să fiu cu mult mai scurt și să ating numai unele probleme, dar fiecare este liber, când i se face o operație, să apuce de mânerul cuțitului și să-l înfunde. Nu este vinovat chirurgul. D-voastră spuneți că poate cineva să primească pentru a redacta Biblia pe un necredincios. Aceasta ar însemna că Mitropolitul Primat să primească, pentru a redacta rugăciunile sale, pe cineva care să nu aparțină niciunei religii și care să-și fi răs de Dumnezeu în stradă! (Aplause prelungite din partea majorității.) Iar, în ceia ce privește pactul cu partidul liberal, eu am un pact, tăcut, cu toți oamenii cuminți, ori din partidul liberal, ori de aiurea, că mai înainte de orice trebuie să treacă iubirea față de această nație și grija de ordinea care trebuie să domnească în această țară. (Aplause prelungite, strigăte de bravo. Majoritatea se ridică în picioare, aplaudând.)

Câți cozonaci am mâncat eu de pe urma acestei politici, să dea Dumnezeu să te saluri cu atâția în toată viața! (Ilaritate, applause.)

D. P. Bujor: (Înterupe și nu se aude.)

D. I. I. C. Brătianu, președintele Consiliului: Îmi pare rău că nu ați auzit nici astăzi lecția pe care v'a dat-o în ultima fasă. (Aplause prelungite din partea majorității.)

D. N. Iorga: D-lor, revin la ceia ce voiam să spun. A fost o întrerupere: am explicat; care am câștigat și care

am păgubil de pe urma ei, o să judece alții decât membrii acestei Camere.

D-le Madgearu, ne cunoaștem și o să ne cunoaștem mai bine: să știi dumneata că nu cel d'întăiu succes hotărăște într'o luptă politică. Într'un popor care se trezește la democrație, cine folosește de nebunia d'întăiu nu este acela care va folosi de cuminenția de pe urmă. (Aplause.)

Dar iată ce voiam să spun. Voiam să spun că, dacă era un partid care trebuia să fie acolo, acela era Partidul Național din Ardeal. Aceasta trebuia s'o facă Partidul Național din Ardeal, în loc să umble după asociați, pe cari, fiindcă i-a plăcut, i-a găsit, și-i are.

Dar întrebarea poate să fie numai dacă Partidul Național din Ardeal îi are el pe asociații săi, sau, — și aceasta se va hotărî în viitor —, dacă asociații, ieri fără popularitate, nu pot să-l aibă în scurtă vreme în buzunar, într'unul din acele buzunare cunoscute ale politicianilor români de aici, pe acest Partid Național din Ardeal, care crede că într'o lovărășie hotărăște acela care poartă numele de șef, sau acela care flutură programul d-lui Nițescu de la Brașov. Hotărășc însă aceia cari au mai multă îndemânare, și, în materie de îndemânare, o au mai multă acei puțini cari s'au aliat cu cei mulți, decât acei mulți cari nu au îndemânare. Aceasta nu înseamnă inteligență; poate să însemne și inteligență, dar eu prefer să-i zic: îndemânare.

Dar ceia ce vreau să zic e că, dacă era un partid care trebuia să fie acolo, la Alba-Iulia, era Partidul Național din Ardeal, care atunci era orfan și își căuta părinții pe toate drumurile. La mine nu, dar în alte părți: de la d. Marghiloman până la dumnealor (arată către țărâniști) și-a căutat părinții și, în sfârșit, a crezut că-i recunoaște în figura d-lui Mihail Cantacuzino, unul din șelii democrației române, și a asociațiilor săi. (Aplause, ilaritate.)

D. I. *Pardos*: Dar sânt oameni foarte de treabă.

D. N. *Iorga*: D. Pardos dă Partidului național din Ardeal certificat că sânt oameni de treabă. Iată încă o ocașie de a lămuri lucrul. D. Pardos, deputat de Pra-

hova, m'a întrerupt și ieri, crezând că-mi aruncă o injurie în obraz.

D. *Pardos*: Nu!

D. *N. Iorga*: Nu. Atunci: să-mi facă un compliment (ilaritate), vorbind de legăturile mele cu partidul takist, și pe urmă, — obicei napoleonian — acest tânăr și-a încrucișat brațele pe piept și și-a arătat cele două rânduri de dinți, care formează valoarea sa esențială în această Cameră.

D. *I. Pardos*: D-le profesor, nu vă dau niciun răspuns la această insultă, pe care o răsping.

D. *N. Iorga*: Va să zică, a spune unui om că are dinți frumoși, singurul lucru pe care-l găsesc la d. *Pardos*, este o insultă?

D. *P. Bujor*: (Întrerupe și nu se aude.)

D. *N. Iorga*: D-le președinte, am plăcerea să vă rog să chemați la ordine pe d. deputat Bujor, fiindcă a spus că mă pune la reson și că nu sânt cuviincios. La acest lucru, în afară de Parlament, am mijlocul de a-i răspunde; în Parlament, însă, n'am decât autoritatea d-voastră; chemați-l la ordine. (Aplause prelungite din partea majorității, zgomot.)

D. *M. G. Orleanu*, președinte: D-le Bujor, ați spus cuvintele care vi se impută? (Zgomot.)

D. *P. Bujor*: D. *Iorga* și-a luat rolul de a ridiculisa pe toată lumea, și, dacă d-sa o continuă pe tema aceasta, atunci voi continua să-l întrerup mereu. (Mare zgomot, întreruperi.)

Să înceteze cu această atitudine față de noi și atunci eu voi căuta să retractez cuvântul! (Mare zgomot.)

D. *M. G. Orleanu*, președinte: Vă rog să retractați cuvântul! (Mare zgomot.)

Voci: La ordine!

D. *N. Iorga*: Nu, nu, d-le președinte, pe cuvântul meu de cinste, d. Bujor, fostul rector al Universității, mi-a adresat cuvintele pe care i le atribuiu. (Mare zgomot.)

Voci: La ordine!

D. *M. G. Orleanu*, președinte: Vă chem la ordine cu încrierea în procesul-verbal. (Mare zgomot.)

Voci: La ordine!

D. V. Madgearu: D-le președinte, vă rog, în numele minorității, ca în tot timpul să rugați pe d-nii deputați din majoritate să se poarte cuviincios și să nu mai fim ridiculizați și batjocuriți în felul acesta. (Mare zgomot.)

D. M. G. Orleanu, președinte: D-le Bujor, nu există Cameră în care să se asvârle cuvinte insultătoare ca acelea pe care le-ați azvârlit d-voastră. (Mare zgomot. *D. Iunian* vociferează.) D-le Iunian, vă rog să stați jos, că vă chem la ordine. (Mare zgomot.)

D. N. Bălănescu: D-le președinte, noi voim să ascultăm pe d. Iorga.

D. N. Iorga: D-lor, am înțeles din zgomotul care s'a făcut acolo, de opoziția care m'a oprit de a continua, acest lucru: că glumele mele nu-i plac și că nu mi se permite să fac o glumă pe socoteala cui a strigat câteva minute ieri la mine.

D-sa are voie să strige, că este mai tânăr, iar eu să răspund unuia mai tânăr, n'am voie! (Ilaritate.) Eu renunț la orice glumă în ceia ce vă privește pe d-voastră, dar să nu vă supărați când voi spune serios lucruri pe care le voi putea dovedi.

Al doilea, ce o să-i fac eu aceluia dintre d-voastră care va mai glumi cu mine? (Râsete.) Ce să-i fac? Îl supun judecății d-lui președinte și opiniei publice, și-l trec pe tablele istoriei! (Ilaritate.)

Prin urmare, revin (întreruperi.) (Către d. Iunian.) Dacă aș fi numai eu cu d-la, multe lucruri am înțelege, dar mai sânt și alte inteligențe, și aceasta nu este o glumă.

D. P. Bujor: D-la nu poți să spui o vorbă fără răutate. (Zgomot, întreruperi.)

D. N. Iorga: D-le președinte, știi d-la de ce nu pot eu spune nicio glumă fără răutate? Fiindcă nu am învățat bunătatea creștină de la colegul meu, d. Bujor! (Aplause prelungite, ilaritate.)

D. P. Bujor: Eu sânt așa de bun, că m'am făcut naiv fără să știu că naivitatea este o calitate a unui om. Și un om bun poate să fie sau creștin sau necreștin, poate să fie un om bun chiar un Chines, Indian și alții.

Cine nu e creștin acela nu e om bun ? (Înteruperi, zgomot.)

D. N. Iorga: Aceasta să zicem că n'a fost nimic, și continuăm. (Mare ilaritate, aplause.)

D. P. Bujor: Iar răutate !

D. N. Iorga: Partidul Național din Ardeal cred că nu putea lipsi de la încoronare, și iată de ce. Întăiu fiindcă încoronarea are acolo în Ardeal un rost pe care noi, oricât ne-am trudi, nu-l înțelegem deplin. Slăpânirea noastră românească n'a fost contestată acolo în Ardeal supt forma națională, ci a fost contestată, — văd aici pe represintantul Maghiarilor loajali, — am fost atacați din mai multe părți pentru motivul că este un Rege încoronat, care nu mai domnește, și este un Rege care domnește și n'a fost încoronat.

Și, atunci, încoronarea Regelui României acolo, pe pământul Ardealului, era o absolută necesitate, și anume pentru că această părere nu era răspândită numai între cei cari nu sânt Români de sânge, dar și între Români de sânge: anumiți agitatori răspândiseră ideia că Regele, până când nu se va încorona pe teritoriul ardelean, nu este Rege deplin.

Sânt lucruri pe care noi nu le putem înțelege în totalitatea lor decât după explicații, dar care, acolo, sânt în conștiința oricărui locuitor original din Ardeal. Coroana Sf. Ștefan este atât de veche și așa de sacră în închipuirea fiecăruia, încât ni se vorbea în rândul întâiu de coroana Sf. Ștefan. Și cine zicea: coroana Sf. Ștefan, zicea o mulțime de lucruri materiale, dar înțelegea și unele lucruri mistice. Acum, că noi n'am putut cumpăra coroana Sf. Ștefan, pe care regentul Hortly nu ni-ar fi ținut-o la dispoziție — dacă i se raportează gluma pe care am făcut-o, îl rog să nu se supere pentru aceasta și să nu ia nicio măsură contra mea —, dacă această coroană nu-i este dată, avem totuși o coroană care, dacă nu însemnează un lucru mistic, însemnează sângele nostru vărsat pentru drepturile noastre și pentru libertatea creștinilor din Orient, coroana aceia de fier pe care cu fier am căpătat-o, fier am pus într'însa

și cu fier ascuțit o vom apăra împotriva oricui. (Aplause prelungite.)

Când vine cel mai devotat națiunii sale dintre regi, acela pe care l-am văzut cu lacrimi calde pe obraz pentru suferințele noastre în vremea când la București erau oameni cari jucau roluri în politică și cari rânjiau de câte ori lacrimi răsăriau în ochii noștri în pribegie, când Regina care a uitat de sângele său pentru a-și aduce aminte de dânsul numai dacă era o mângâiere de dat, un bolnav sau un rănit de îngrijit, dacă era o vedenie de trecut înaintea ochilor cari trebuiau să se închidă, când aceste suflete aveau să primească din partea unui popor întreg cea mai înaltă mulțămintă pentru ceia ce au făcut în folosul acestui popor cu lacrimi din ochi și sânge din inimă, putea oare cineva care consideră politica drept altceva decât un joc de abstracții și un vălmășag de interese, putea el să lipsească de la o zi neuitată, cu gândul la care sute de ani au adormit, cum spune poetul, înaintașii noștri? (Aplause prelungite și îndelung repetate.)

Dar se va zice că n'au fost înștiințați. Ei bine, i-am înștiințat —, și li-am spus ceia ce și astăzi li-aș spune, dacă i-aș vedea aici în Cameră, și, cu dumnealor, de și acum în mare deosebire de păreri, în ce privește drumurile ce le urmăm, ne putem înțelege în atâtea privinți, Li-aș spune un lucru: Nu era vorba de partidul de la Guvern. Până când ne vom înțelege cu toții, — și aceasta nu se va putea întâmpla niciodată, — până când deci ne vom înțelege cu toții, trebuie să presideze cineva o astfel de ceremonie. Și ceia ce am spus în gazeta mea o spun și aici. Niciodată nu voiu avea prilejul să colaborez în aceiași alcătuire politică cu actualul președinte al Consiliului, nici n'am intenția de a-i întinde mâna pentru altceva decât pentru întâmplătoare întâlniri care trec dincolo de marginile intereselor de partid.'

Este un lucru pe care l-am hotărît de atâtea vreme și pe care l-am ținut cu atâtea punctualitate, încât nu mi se poate arunca bănuiala de a pregăti acum cine știe ce combinații. Nu sânt din accia cari aruncă toate injuriile unui guvern, pentru ca, în urmă, a doua zi să mă

înțeleg cu el. Și aceasta nu este o glumă, este un adevăr. Nu pot să fiu bănuț pentru intenții de colaborare. Dar, dacă nu colaborez cu un șef de guvern ca să în-lătăresc țara, nu voi colaborez cu alți șefi de partide sau cu partide, care, cu oricâți șefi ar avea în aparență, în realitate nu au niciunul, pentru a slăbi solidaritatea acestei țări. (Aplause prelungite.)

Dar d. I. Brătianu a ieșit din obiceiul partidului său. Partidul liberal-național făcea o dibace politică de oportunism în politica externă a țării. Așa au fost împrejurările de pe vremea lui Dimitrie Sturdza. Se făcuse tradiția de a merge cu Puterile Centrale, fără multă dragoste pentru dânsule și gata de a le părăsi când ar veni alt moment, chiar dacă ne-am găsi într'o împrejurare delicată, pregătindu-se pentru unii și mergând cu ceilalți. Dar tocmai faptul acesta că după mult zăbucium el s'a hotărât să risce pe sama partidului și a persoanei sale, să risce totul pentru a lua acea hotărâre care ar apăsa greu și pe umerii omului celui mai dârț în decisiunile sale, aceasta îi dădea dreptul să aibă un loc de onoare la încoronarea de la Alba-Iulia. (Aplause prelungite și îndelung repetate.)

O spun aceasta eu, adversar politic, și o spun aceasta, fiindcă sânt adversar politic. Căci, dacă nu aș fi, nu aș spune-o.

Este rolul unui adversar politic ca, față de un Român, și el având aceeași conștiință și aceeași inimă, să fie mărturisitor de adevăr, pentru ca, în schimb, să primească din partea celui alt, atunci când este vorba de participarea la opera națională, recunoașterea deplină. (Aplause prelungite.) Și eu o fac.

Dar, mă rog, în afară de meritele Regelui și de meritele Reginei, în afară de vrednicia unui popor întreg care se încununa, în afară de amintirile acelea, așa de puternice încât pare că se deschidea pământul ca să iasă din adâncul lui toți acei cari se înșirau supt drapelele sfâșiate ce treceau înaintea Suveranului, era munca Partidului Național ardelean, era sânguința lui, a acestui Partid Național din Ardeal. O spun încă odată: Partidul Național din Ardeal a ținut trează conștiința națională de

acolo, luptând în Parlament și în închisori. — și poate și dincolo de închisori ar fi mers ca să apere aceste drepturi —, și fără acest partid în care se întrupaseră suflurile Românilor de dincolo, noi nu am fi avut Ardealul.

Dar, dacă îți dai samă de partea pe care a avut-o acolo, să nu te orbească supărarea de azi, pentru ca să te gândești, apoi, la bătrâneță: „ce păcat că nu am fost și eu în ziua aceea ca să pot spune de dânsa“, și durerea să-ți rămână în inimă fără ca și în conștiință să găsești o scusă că prin această lipsă ai fi comis o deserțiune față de tine însuși.

În Adresă este un alt pasagiu, față de care e bine să ne oprim puțin: acela care privește legăturile externe ale României.

Aici se spune că noi avem dorința unor legături „de prietenie sinceră“ cu toate popoarele. Îmi veți da voie, d-le raportor, să vă spun că noi nu avem a face cu popoarele: noi avem a face cu Statele, și „prietenia“ este o chestiune de sentiment.

Eu nu mă simt în stare să am o atitudine prietenească față de oamenii cari au ocupat doi ani și jumătate pământul României și cari nu ni-au cruțat nicio umilire și nicio prigonire. (Aplause.)

Noi avem legături de prietenie cu prietenii noștri, Dorința de pace toată lumea o poate aștepta de la noi: noi nu am sărit în capul nimeni, ci am sărit pentru dreptul nostru, dar ce a îndurat generația noastră nu o va uita niciodată. Nu o va uita, și nu o va ierta. Dar, în noua colaborație pacifică a lumii noi, vom avea față de oricine atitudinea pe care ni-o va impune iubirea sa de pace, colaborația sa activă la opera de pace.

În privința aceasta nu poate să existe niciun fel de îndoială.

Aș mai obiecta un lucru în afară de dorința de a face o deosebire netedă. Aci nu se vorbește de Aliați, de popoarele nobile, de marile popoare lângă care am stat noi și ne-am luptat pe viață și pe moarte pentru triumful dreptății. Și, cât vom trăi noi, nu se poate să facem aluziunile cele mai depărtate la războiul pe care l-am

purtat biruind, fără să se stabilească o distincțiune între acei cu cari am luptat și între acei contra cărora am luptat. (Aplause.)

Să mă ierte d. raportor al Mesagiului, care altă dată va fi poate mai bine inspirat și deosebiriile acestea se vor face neted. În timpul din urmă, fiind vorba de grija firească pentru armată, — îndată mă voiu ocupa de această parte —, cineva mi-a atribuit intenția de a merge la ministrul de Războiu și de a spune să facă el ce-o face ca să încheie o înțelegere cu guvernul sovietic, fiindcă țara noastră nu s'ar pulca apăra.

Eu am credința, — firește ca oricine —, că armata noastră va fi totdeauna gata să apere împotriva oricui, — și nu cu scăderile de ieri, teribilele scăderi de ieri, cu efectele lor fatale, ci de a apăra fără aceste scăderi pământul României întregite.

Dar eu cred că națiunea aceasta a noastră are într'însa virtuți de spontaneitate așa de extraordinare, încât, dacă un Guvern inconștient ar lăsa să slăbească puterile noastre militare, ceia ce am fost în stare să facem în Moldova am fi și acum în stare a face.

Nu există pe lume popor care să ne poată stăpâni, în gradul la care s'a ridicat conștiința de noi înșine. (Aplause.)

Când fiecare din noi se va stinge, numai atunci va fi primejdie.

Eu să mă duc la ministrul de Războiu și să spun că mi-e frică de o armată mercenară, de armata Sovietelor, compusă din Chinesi, desertori austrieci, din oameni al căror curaj vine din porția mai mare de hrană pe care o dă o țară flămândă, sau din leafa mai mare în ruble depreciate care li se aruncă? Să-mi fie mie frică de dânșii pentru țara mea? Ferească Dumnezeu!

Dar cred și eu că, față de Guvernul Sovietic, care are dreptul să-și stăpânească țara, — fiecare popor are concepțiunile sale politice și primește guvernării corespunzătoare acestor concepțiuni politice, — față de Guvernul Sovietic, pe care nici noi nu l-am instalat acolo, precum nici n'avem gândul la noi acasă să facem un guvern care să corespundă aceleia, trebuie o politică, dar una singură.

Și eu nu mă tem nici de propaganda sovietică. Am văzut propaganda pe care o făceau soldații ruși când erau acasă la noi, în fasa bolșevică, și am văzut și imensul hohot de râs cu care s'au întâmpinat aceste înteliri. (Aplause.)

Niciodată în clasa noastră conducătoare nu se va găsi cineva care să consimtă a traduce în românește o Constituție al cărui prim articol începe cam așa, — termenii sânt aceștia —, Constituția sovietică se găsește la sfârșitul cărții lipărite de d. Gusti, în traducere autentică —: Este „o republică pentru muncitori, pentru soldați și pentru țărani“.

Și, într'un alt articol al Constituției (XIII,65), se arată că sânt trei categorii de oameni cari n'au dreptul să voteze: nebunii, hoții și burghesii. (Iaritate.) Cui m'aș teme de propaganda unor oameni cari au în Constituția lor astfel de aberațiuni? Prin urmare de temut nu mă tem, dar, pentru demnitatea Statului român și față de Guvernul Sovietic nu trebuie să avem o atitudine care să se schimbe, ci o singură atitudine, bine definită, neprovocantă, în serviciul nimănui, absolut pacifică, dar care să nu varieze după împrejurări.

Niciun guvern să nu arăte pumnul dincolo de Nistru, unde sânt lucruri care nu ne privesc decât supt raportul umanității, și niciun guvern să nu trimeată bezele în această direcție, fiindcă în materie de bezele avem o altă direcție în care putem să le trimetem. (Iaritate.)

Trec la partea privitoare la armată.

D-ilor deputați, nu toți dintre noi, — pentru că aceasta este o Adunare care reprezintă și provinciile alipite, — au văzut anumite acte ale dramei naționale.

D Buzdugan, de pildă, Basarabeanul pe care îl ieau așa în sfârceul biciului; une ori, anumiți colegi din majoritate, și fac rău, pentru că nu-și dau samă de valoarea lui ca om de cultură și de frumoasa transformare, în sens românesc, săvârșită într'însul, crescut în alte idei și care acum este legat cu toate fibrele ființei sale de această Românie, din care face parte și Basarabia lui —, a văzut și dumnealui condițiile cu totul particulare

în care au pornit armatele noastre ca să se așeze și în Basarabia și ca să desrobească și Ardealul. Umblau zile întregi ca să găsești puști care funcționau ori nu funcționau —, după desarmarea de către Germani —, și bucăți de uniformă dispartate, din care izbutiam să facem o haină convenabilă pentru cele câteva mii de oameni pe cari i-am trimes, luncând cu picioarele desculțe însângerate, pe ghiață, ca să aducă solia libertății în Ardeal. Cine a văzut o armată biruitoare, de atâtea ori cât a biruit armata lui Napoleon, nu o poate iubi așa de mult cum iubim noi armata pe care am văzut-o ca o colecție de mucenici, de glorioase fantome în care se strângea ideea libertății întregului neam românesc. (Aplause prelungite.)

E foarte trist, d-lor, că un general care a avut o mare parte în conducerea armatei noastre, — și nimeni nu s'a gândit pentru motive politice să-i detragă din meritele militare, merite pentru care l-am salutat și l-am lăudat, cu orice prilej, fiecare din noi, — că acest general, prea ocupat cu alcătuirea unui partid și menținerea celei mai rele guvernări pe care a avut-o această țară, — și evident că aceasta a fost, după umila mea opinie, guvernul averescan —, generalul Averescu, n'aș zice pentru dorințe de popularitate, dar nici nu-mi pot explica motivul, a lăsat ca această armată să facă întâiul pas înapoi cu trimeterea la cămin, împreună cu îmbrăcăminte.

Cu aceasta s'a făcut cel d'întăiu pas îndărăt pentru armata care a ajutat pe frații basarabeni să se libereze, care a ridicat steagul românesc în Cernăuți și care a făcut ca Ardealul să devină pământ românesc.

Ei bine, după ceia ce s'a petrecut în timpul guvernării Averescu, e foarte greu ca această armată să fie adusă din nou la ceia ce fusese. Însă este așa de mult o datorie absolută, ca, sacrificând ultimul ban, — și în această privință calculele d-lui ministru de Finanțe, foarte precise totdeauna, trebuie să cedeze înaintea unei realități așa de stringente —, s'o refacem, încât mărturisesc că, dacă aș avea răspunderea guvernului și mi-ar fi dat să aleg între două lucruri: să am armată, cu care să

apăr teritoriul românesc, și să dau faliment, sau să nu dau faliment, dar să n'am armată, aș da faliment, dar aș păstra armata. (Aplause prelungite.)

D. *Ion I. C. Brătianu*, președintele Consiliului: Dați-mi voie, d-le Iorga, sântem în situațiune să păstrăm și armata și să nu dăm faliment.

D. *N. Iorga*: Este cel mai bun lucru care se poate. Dar trebuie să adaug, d-le prim-ministru, că răspunsul acesta n'ați fi putut să-l dați zece zile mai înainte.

D. *Ion I. C. Brătianu*, președintele Consiliului: Îl puteam da acum șase luni.

D. *N. Iorga*: Este o ilusie.

D. *Ion I. C. Brătianu*, președintele Consiliului: Nu.

D. *N. Iorga*: Aceasta însemnează că sânteti în partidul d-voastră cum este un rege într'o monarhie constituțională: dominați, dar nu governați. (Iaritate.)

Prin urmare, încă odată: orice, numai noi să avem mijlocul de a ne apăra. Și cum? Nu cu arme despărechiate, — nu zic că aceasta este acum, dar să ferească Dumnezeu să fie! —, nu cu arme fără cartușe, — nu zic că este acum, dar ferească Dumnezeu să fie vre-odată!, — nu cu ofițeri rău plătiți, cari se plâng pe toate căile că n'au cu ce-și hrăni familiile. Mai bine tăiați roșturile inspectorilor cu cari orice partid, și nu numai al d-voastră, răsplătește meritele electorale. Tăiați superfluul care țipă în cluburi, scoateți-i afară pe ferești din club, și dați ceia ce trebuie ofițerului român, pentru ca alături de caracterul militar să aibă și demnitatea lui de om în societatea în mijlocul căruia trăiește. (Aplause prelungite.)

Mai e un lucru: binevoiti să creșteți la țară, împotriva unei anumite propagande, sentimentul militar al țaranului, care acesta va fi și la primejdiile viitoare, de care, iarăși, să ne ferească Dumnezeu, dar nu ne temem de dânsule, garanție pentru păstrarea și dezvoltarea Statului nostru. (Aplause.)

Ajung acum la un alt punct din Mesagiu. Un punct cu bucluc mare; D-voastră vă simțiți datori să dați României o Constituție.

În această privință pot să fiu foarte scurt, pentru că

părerea pe care o exprim acum, am mai exprimat-o și altă dată.

Țara Românească nu moare, dar, de suferit greu, suferă. Eu am găsit oameni cari se plâneau că li lipsește lemne, oameni cari se plâneau că li lipsește pâinea, oameni cari se plâneau că le lipsește cultura, oameni cari se plâneau împotriva desordinii administrative. În sfârșit oameni de toate categoriile, cari se plâneau că li lipsește ceva.

Dar până acum nu am găsit, — și nici nu am celit, — că vre-un singur Român s'ar fi plâns că trăiește în Constituția cea veche, — care nu s'a aplicat —, în așteptarea celei noi, care nu are să se aplice. (Iaritate.)

De sigur pentru un guvern care nu are altă ocupație este foarte frumos să se ocupe de darea unei Constituții.

Vedeți, în această privință cei de la 1866 și-au dat samă mai bine de situație, și au înțeles că, atunci când nu poți face unui popor o haină pe măsură, te duci și cumperi cea d'întăiu haină pe care o găsești la croitor. S'au dus și au cumpărat o haină de la un croitor belgian.

Dar astăzi se pare că avem pretenții mai mari cu mijloace tot așa de mici: să dăm o Constituție pentru România Mare. Aceasta, d-lor, presupune o mulțime de lucruri pe care noi nu le avem. (Înteruperi.)

Nu vă supărați, nu sânteți d-voastre mai zgomotoși decât dumnealor din opoziție. Eu cred că în această privință d-lor desfid orice concurență.

Eu zic că d-voastră nu sânteți în măsură să faceți Constituția. De ce ?

D-lor, Constituția aceasta se află pretutindeni: și în această privință să nu se supere prietenii noștri poloni, căci, cu toată silința pe care mi-am dat-o, în Constituția polonă n'am găsit nimic nou, precum nici în Constituția ceho-slovacă, care astăzi e presidată de un filosof; nici într'însa nu sânt concepțiuni originale.

Dacă însă, d-lor, este vorba să facem o Constituție bună, trebuie mai întâiu să cunoaștem profund obiceiurile juridice ale poporului nostru. Veți crede că d. Disescu o să vă dea asigurări în această privință ?

Fericit d. Disescu că vă va asigura pe d-voastră, dar mai fericiți d-voastră că-l credeți! (Ilaritate.) Dar pe lângă aceasta să nu uităm un lucru, d-lor: că poporul acesta își are datinile lui, care, până când nu vor fi încorporate în Constituție, ea va fi pe din afară, după cum a fost pe din afară și Constituția cea veche.

D-lor, noi avem obiceiuri de drept care sânt legate de întreaga noastră dezvoltare istorică, și avem și obiceiurile națiunilor care trăiesc împreună cu noi în cuprinsul acestei țări.

D. *Sandor Iosef*: Bravo!

D. *N. Iorga*: Și se cere ca, și în adâncul sufletului lor, naționalitățile să aibă putința să jure pe Constituție, iar nu numai să-și îndeplinească o datorie de formă. Dar pentru aceasta e nevoie de ceva mai mult decât numai de discuția în comisia constituțională, care se urmează cu o sânguință vrednică de laudă în fiecare dimineață.

Merg acum în alt domeniu și repet ceia ce am spus cu prilejul răspunsului la Mesagiul din sesiunea trecută: Aveți d-voastre calitatea de a vota o Constituție? Eu pentru d-voastre pun întrebarea numai de formă, căci părerea d-voastre unanimă este că aveți această calitate.

Voci: Sigur.

D. *N. Iorga*: Nu m'am îndoit un singur moment de credința d-voastre, și credința d-voastre vă va mântui. (Ilaritate.)

Dar eu nu mă mântui cu credința d-voastre! Știu că pe lângă aceasta mai e o teorie, pe care nu o ignorez deci, de și nu o pot admite, dar mai știu un lucru: că se cer anumite condițiuni și indicarea unor anumite articole care ar trebui să fie schimbate de o Constituantă.

D. *Micescu* avea altă părere, dar azi relațiunile d-voastre cu d. *Micescu* nu sânt de așa natură ca să vă sprijiniți pe argumentele sale. (Ilaritate.)

Va să zică se cer anumite forme, precum și indicarea anumitelor articole de discutat într'o Adunare aleasă a nume ca să voteze puncte de Constituție.

Dar se zice, d-lor, că de la 1911 încoace un vag mandat de Constituantă plutește asupra capetelor tuturor senatorilor și deputaților cari se succedă. Să creadă un meta-

fisician aceasta! Eu nu sânt metafisician, nu umblu în regiunile acelea; prin urmare nu pot crede lucruri care se găsesc dincolo de toate formele și dincolo de toate tradițiile. Dar să admitem că d-voastră ați făcut această greșeală de formă din motive de necesitate națională, fiindcă ați crezut că poate Constituția este un lucru așa de extraordinar de important, și ați fi putut să o votați cu oarecare aprobare a țării. Pentru aceasta ar fi trebuit însă ca, lăsându-ne la o parte pe noi din Vechiul Regat, cari sântem obișnuiți să fim maltratați de toate guvernele pe rând, — dacă o fi vre-odată la putere al meu, nu voi maltrata pe nimeni, nici chiar pe dumnealor țărăniștii; acum; dacă o să fiu maltratată când vor fi dumnealor la guvern, aceasta ar fi un lucru teribil, dar nu-mi închipuiu, după prevederile mele, că se va întâmpla, așa că voi dormi liniștit în noaptea aceea ca și în celelalte nopți (ilaritate) —, dar măcar provinciile unite cu Vechiul Regat să fi fost reprezentate în chipul cel mai larg și generos. Și aceasta era cu puțință.

Nu mă întind mai mult, dar știe toată lumea că în partidul liberal au existat în Ianuar trecut două curente: unul care cerea să meargă alături nu numai cu ceia ce reprezintă d. Nistor în Bucovina și mai ales cu ceia ce crede că reprezintă d. Inculeț în Basarabia, dar cu ceia ce, mai mult din greșeala d-voastre din majoritate și mai puțin din propriul merit al dumnealor, reprezintă Partidul Național din Ardeal.

Să-mi explic parentesa.

Partidul Național din Ardeal crede că ar fi foarte puternic pe acolo, chiar dacă n'ați fi făcut d-voastre anumite greșeli. Eu am altă credință. Orice *da* al Partidului Național din Ardeal cuprinde pe jumătate un *nu* pentru felul d-voastre de a trata lumea și de a administra. Și puteți să aveți o reprezentare adevărată a Ardealului.

E vorba de câteva mandate, — și, pentru numele lui Dumnezeu!, le-ați refuzat. Ați vrut să le refuzați, ați întrebuințat acest pretext pentru a-i refuza pe ei. Un grup de Ardeleni v'a băgat în minte această idee că

tot Ardealul o să meargă cu d-voastre. Și nu a fost așa, și vă zbateți de atunci neconținut în Ardeal și, fără de niciun folos pentru d-voastre, ați băgat în bucluc și pe bietul Partid Național.

L-ați luat mai întâiu la cercetare de ce este regionalist ?

Ați făcut un fel de gogorită din acest regionalism. Oamenii cari sânt în mare parte naivi nu puteau dormi noaptea. Se treziau soțiile cu soții lor zbuciumați de vedenii îngrozitoare, și-i întrebau ce este. Și răspundea nenorocitul: Sânt regionalist ! N'are nicio dreptate soțul; putea să se odihnească lângă soție, sau lângă cine s'a găsit (Ilaritate) ! Nu este vorba de loc de o pertractare politică, ci numai de hasarduri în viața particulară a oamenilor, și din Partidul Național.

Ei bine, aveau dreptul să spună că regionalismul nu este un păcat, căci noi trebuie să avem și o formă particulară de viață românească, pe câtă vreme există o formă particulară de viață provincială, pe care niciun decret-lege nu a putut-o înlătura. S'au speriat nenorociții, și au crezut adevărat că înainte de toate trebuie să se spele de regionalism. Și umblau ca ucigașii regelui Duncan din „Macbeth“, spunând că au o pată regionalistă pe mână și trebuie să și-o spele, până li-a ieșit înainte marele partid democrat de aici, cu lighianul și ibricul pentru a li spăla rostul împreună cu regionalismul. (Ilaritate.) Căci era un singur rost pe care-l puteau avea, și acel rost era un rost regionalist.

I-ați omorât; i-ați silit la o sinucidere fără cea mai mică generositate, după ce i-ați refuzat la o colaborare folositoare și pentru dânsii, și pentru d-voastră și pentru țară.

Mă întreb ce poate să însemneze d. Maniu așezat după luminile clubului Vanicu din Calea Victoriei, în vecinătate imediată cu Majestatea Sa, dar fără nicio cameră de comunicare subterană până la poarta pe care o cunoașteți destul de bine d-voastre. (Ilaritate.)

Da, ați împiedecat oameni cari la Cluj erau ceva și pentru ei și pentru noi și i-ați făcut să vină la Bucu-

rești pentru ca să nu fie nimic, nici pentru ei nici pentru noi. Iată efectele alegerilor pe care le-ai făcut.

D. V. Madgearu: Aceasta ati dorit.

D. N. Iorga: Vezi că eu am pentru toată lumea; de ce te grăbești ?

D-Ior, nu voiu căuta să lungesc această discuție vorbind într'un domeniu în care —, să nu se supere d. Madgearu, dacă eu cunosc lucrurile mai puțin ca d. Madgearu și nu se poate omagiu mai sincer decât cel pe care i-l aduc —, d. Madgearu presintă mai puține garanții în ceea ce privește experiența decât d. Vintilă Brătianu. Nici eu nu cred că politica de contingentare, de permisuri (zimbete), nu cred că această politică salvează România și că anumite taxe pe grâu îndeamnă pe oameni să lucreze mai mult decât acum. Pentru a drege finanțele, banii se pot lua de aiurea decât de la acei cari muncesc mai greu și mai cu folos în această țară. Vedeți că tot știu puțină economie politică, căci, vorbind, eu am tras cu ochiul la d. Madgearu (Ilaritate). Tot așa nu cred că teoria termometrului, care aparține d-lui Vintilă Brătianu, este o teorie sănătoasă în domeniul economiei politice.

Dumnealui zice așa: „ieau de gât leul și-l silesc să crească, îl lungesc de gât neconținut, chiar cu riscul de a face din el un animal desagreabil. (Ilaritate.) Și, când voiu reuși să lungesc leul, atunci în acel moment am și îmbunătățit situația țării.

I-am spus dăunăzi, și dați-mi voie să repet public comparația: un medic se duce la un bolnav și-i pune termometrul, vede că termometrul se ridică la patruzeci de grade și medicul se supără nu pe boală, ci pe termometru. Așa este și cu leul față de scăderea economiei naționale, cum este și cu medicul care dă vina asupra termometrului care arată patruzeci de grade și lasă pe bolnav să sufere mai departe.

Cred că în alte mijloace decât acestea trebuie să se găsească asanarea. Și termin partea de critică pentru a pune concluziile, căci nu vreau să abuzez, chiar dacă aș ști de zece ori mai mult decât d. Madgearu. (Ilaritate.)

D. V. *Madgearu*: Vă promit că nu o să vorbesc niciun minut când veți fi președintele Camerei.

D. N. *Iorga*: Până în ziua când se va întâmpla aceasta, aveți o datorie de recunoștință față de mine. Când eram președinte, a cerut cuvântul d. Madgearu, care avea obiceiul, moștenit de la d. Cuza, de a vorbi trei zile. Și l-am întrebat: D-le Madgearu, trei zile vorbiți? Mi s'a părut că a zis: trei zile. Și atunci i-am dat cuvântul cu aceste vorbe: „aveți cuvântul, d-le Madgearu, însă vă rog să începeți cu ziua a doua“ (Iaritate).

D. V. *Madgearu*: Iată o mică răutate.

D. N. *Iorga*: Dar d-ta vei avea ocazia a mai vorbi, fiind generos și bogat. Adresa spune la sfârșit că ați isprăvit cu chestia rurală. Credeți că ați isprăvit-o cu ajutorul d-lui general Averescu, pe baza telegramei de la Gurbănești. Eu cred că această chestiune rurală va fi isprăvită când vom vedea sămănături pe tot pământul românesc, dar nu atâta vreme cât județe întregi sânt pârloagă.

Cred că o fi și o greșală a țăranului nedepins a lucra pe sama lui, dar este și o greșală a cui îi schimbă neconținut stăpânirea de pe un loc pe altul. Țăranul român nu este un Țigan, să-l muți cu șatra de pe un loc pe altul; aceia ce i-ai dat, să-i dai cu chibzuială și cu toate garanțiile necesare. Și, al doilea, să-l organizezi în așa fel să nu rămâie și fără credit și fără sămânță. Căci, dacă ai scos pe marele proprietar, să pui în loc o altă realitate tot așa de binefăcătoare, într'o privință, cum a fost marea proprietate capabilă de efort.

Dar veți zice: de unde vin neajunsurile pe care le-am constatat? Aceste neajunsuri le-am constatat nu numai față de d-voastre, liberalii No. 1, fiindcă acum sântei numai liberali No. 1, — mai sânt liberali No. 2, cari sânt averescanii, și chiar dumnealor, adversarii d-voastre, țărâniștii, pleacă dintr'o concepție abstractă și mecanică venind de-a dreptul de la liberalismul cel d'întăiu. Toți dați constituții, legi, forme, reforme.

Dar mai trebuie și altceva: trebuie ca societatea însăși, în realitățile ei concrete, în formele ei organice, cu forțele ei morale, să intervie.

Pe dânsa trebuie să o cunoașteți, lucru fără de care puteți să tot umblați la formele constituționale și administrative, și va fi zădarnic.

Dacă în vechea Românie, în mica Românie veche, ne ajungea jucăria aceasta cu minutarul pe care-l porți cu degetul la un ceșornic stricat, toată opera pe care o faceți d-voastre astăzi, pe care au făcut-o și adversarii ieri și pe care țărăniștii sânt în stare să o facă mâne, adăugând fiecare critica: „dar de ce ai umblat d-ta cu minutarul așa și nu altfel?“, e zădarnică. De oare ce nu cu minutarul trebuie să umbli, ci trebuie să cauți la resorturile cele adânci, și resorturile acestea adânci nu se vor mișca decât printr'o nouă viață morală.

Și, atunci, să-mi dați voie să spun că, în viața noastră politică, nu mai sânt mai multe partide politice, ci sânt numai două sisteme. Și, oricât de bogați ați fi toți, ori de câte partide ar fi represintat sistemul mecanic, geometric, aritmetic, neînsuflețit, formal, e tot aceia, și chiar dacă, pe de altă parte, sistemul organic al forțelor morale ar fi represintat de cel mai sărac dintre partide, de cel cu mai puțini aderenți din epoca aceasta, când ajung două vorbe aruncate sufletului, aprins de dorința dreptății, al țaranului nostru, pentru ca el să meargă ca la războiu, pentru ca, oricât de sărac și de rău întâmpinat în unele părți ale corpului electoral, ar fi partidul care represintă necesitățile acestea organice ale noii ordine morale, viitorul este cu acesta, și nu cu celelalte.

Și viitorul acesta nu va fi, când îi va veni rândul, al unui singur partid: viitorul acesta va putea să fie al întregii națiuni.

Când, în mijlocul oamenilor cari cred cum cred eu, ar fi însărcinat cineva, — nu este o petiție făcută nimă-nui —, ar fi însărcinat cineva, — zic, — să caute pulsul adevărat al acestei țări, să întrebe țara aceasta, cu simț de legalitate și de respect față de dreptatea omului și de sufletul lui, nu masele electorale, împiedecând cumpărările de voturi, ceia ce nu o face numai un partid, ci mai multe, împiedecând și agitațiile acelea criminale, care fac pe om să voteze în folosul celui ce se înfățișează înaintea lui cu cine știe ce iluzii periculoase, pe care

le face să treacă înaintea ochilor lui, când un astfel de om, cu conștiința necesităților morale și forțelor organice ale acestei nații, ar fi însărcinat să cerceteze adevărata dorință a țării, el fără îndoială că nu ar avea pretenția egoistă de a ținea pentru dânsul prin orice mijloace, care s'ar opune însăși rațiunii de chemare la guvern, o putere pe care ar fi dator să o împărtășească și cu toate elementele în adevăr cerute și ieșite din voința liberă a poporului românesc.

Dar voința aceasta ar însemna suprimarea tirar de sus și zdrobirea demagogiei de jos. (Aplause prelungite.)

STAREA DE LUCRURI LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI
MEMORIUL LUI C. STERE LA BERLIN

(21 DECEMBRE 1922.)

Onorată Cameră,

Cred că e bine să revenim la întâmplări, părăsite de multă vreme, care au, față de alte elemente de activitate parlamentară, un dublu avantaj. Întăiu, în interpelări nu se aruncă vorba fără dovezi: dovezile întovărășesc totdeauna acușația, și, în al doilea rând, ceia ce se aduce înainte de către interpelatori, cere un răspuns imediat, tot așa de sprijinit pe dovezi, din partea ministrului, și aceasta angajează pe ministru să ia măsuri pentru îndreptarea situației în vederea căreia s'a făcut interpelarea. Așa încât, din această cauză, cred că interpelările, multă vreme neglijate, trebuie să revie la ordinea zilei, și anumite chestiuni, în loc să fie rezolvate pe calea atacurilor iresponsabile, printr'o anumită presă, chestiunile acestea să fie aduse în Cameră, pentru ca ele, cu întregul sentiment de răspundere, să fie presintate, cercetate în cele din urmă amănunte ale lor și aduse pe acea cale, către banca ministerială, prin care se poate obține o soluție a întrebării ce s'a pus înaintea Camerei.

Onorată Cameră, rog să fiu crezut că, aducând tristele împrejurări de la Universitatea din Iași, toate tristele împrejurări de la Universitatea din Iași, și numai acelea din Iași, o fac fără nicio pasiune personală, fără niciun interes de partid, și, la sfârșitul interpelării mele, se va vedea cât de mult e necesar ca, în aceste înalte așezăminte de cultură, să nu fie niciodată nici pasiune personală, nici

interesul de partid, care, acelea, au adus Universitatea din Iași în situația în care se găsește.

Ceia ce m'a îndemnat să ocup un ceas din programul de lucrări al acestei Adunări e numai sentimentul de adâncă și sinceră iubire pe care l-am avut față de această Universitate. Și eu am fost student al Universității din Iași, pe o vreme, când, pot să spun, fără să jignesc Universitatea sau măcar pe profesorii mai bătrâni din Universitatea unde funcționează acum, Universitatea din Iași represinta, față de Universitatea din București, o iubire desinteresată pentru știință și o consacrare a profesorilor exclusiv la scopurile de învățatură și de educație, când Universitatea aceasta represinta o bună înțelegere între toți membrii corpului învățător și o disciplină științifică admirabilă a studenților de acolo. Și, de aceia, rare ori am avut o mai mare mulțămire decât de a mă putea întoarce, după mulți ani de zile, la aceiași Universitate, pentru a ținea o bucată de vreme, ca o mare datorie filială, locul fostului meu profesor Alexandru Xenopol, împiedecat, pe vremea aceia, de boală de a face cursurile și pe care am căutat să-l suplinesc, din această liască datorie, cu o nesfârșită iubire față de lineretul al cărui rând venia pe băncile Universității unde am stat odinioară și eu ca să mă adăp la izvorul de știință, care pe atunci nu era otrăvit nici de patimă, nici de interes. Așa încât, numai din dorința de a vedea ca în învățământul nostru superior —, care-și are o mare misiune, căci acolo o să se pregătească, în mare parte, viitorul acestei țări, mai mult chiar decât în desbaterile noastre —, din această iubire, din această grijă, din năzuința sinceră de a vedea Universitatea din Iași revenind la glorioasele ei tradiții, așa încât să poată sta în aceiași dispoziție de spirit, strict națională și absolut culturală, alături de Universitățile care nu fac nicio concesie nici supt raportul național, nici supt raportul cultural, din această cauză ieau cuvântul azi pentru a lămurii lucrurile, atât de încurcate, de la acea Universitate, pe care nu niște sărutături în ultimul moment, — și așa zice în *extremis* —, nu niște sărutături în *extremis*, între decanul și rectorul cari au purtat războiul atâta vreme,

o poate aduce la liniște. Căci războiul acesta a trezit atâtea lucruri, încât nu demonstrațiile acestea de prietenie, îmbrățișările acestea în fața comisunii de anchetă, și nu naivul, -- îndrăznesc să întrebunțez cuvântul, fără a voi să jignesc pe nimeni --, naivul proces-verbal al comisiei de arbitri, în care se ia notă că d. rector declară că nu a avut intenția de a jigni pe decanul Facultății de drept, iar decanul Facultății de drept își dă samă, după un an de zile, că d. rector nu a avut niciun fel de intenție de a-l jigni și, prin urmare, nimic nu-i împiedecă de a cădea unul în brațele celuilalt, va să zică nu declarațiile acestea și hotărîrea comisunii de anchetă, că nu mai este nimic de făcut după aceste declarații sentimentale, pot să redea Universității din Iași liniștea și munca frățească de care ea are nevoie.

După această introducere, să-mi dați voie să întru în însuși miezul interpelării mele, și anume pentru a face, în același timp, o cercetare a conflictului între rector și decanul Facultății de drept, apoi să examinez, nu așa zice: o neînțelegere, ci o nepotrivire între hotărîrea unui număr de profesori ai Universității din Iași, cari cer revenirea la catedră a unor profesori suspendați pentru motiv de jignire adusă intereselor Statului român și demnității noastre naționale, între dânsii și d. ministru, care până în momentul de față nu a luat o hotărîre, și așa mai adăuga pe lângă acestea că mai este un al treilea punct pe care trebuie să-l ating în această interpelare: acela privitor la starea de completă anarhie morală în care se găsește Universitatea din Iași, ai cării membri sânt une ori capabili de a-și arunca cele mai desonorante acușării în tonul cel mai trivial, cum veți vedea d-voastre însuși. Și nu am să tratez aceste trei puncte deosebit, ci am să le tratez în mod cronologic, căci mi se pare că avem a face cu o boală la Universitatea din Iași, boală care se manifestă când într'un domeniu, când în alt domeniu, și este interesant să nu se studieze fiecare manifestație a corpului bolnav, ci boala în originea și înaintarea ei, examinând pe rând manifestările pe care le-a produs.

După ce vom asista la aceste manifestări bolnave, voi căuta deci să vedem care este motivul, și-l vom vedea

împreună, — căci cred că d. ministru împărtășește cu mine aceleași preocupări, și ca profesor de Universitate și ca om politic, și dorește să ajungem la același rezultat pe care-l doresc eu. Rămâne să vedem pe urmă, împreună, ce trebuie făcut pentru a împiedeca răul în adâncime, în loc de a lua măsuri de suprafață, care în această chestiune nu pot să potolească mare lucru, pentru că doar conflictul pe care sărutarea de sfârșit pare a-l împiedeca astăzi va apărea mâine cu altă ocazie în alte împrejurări, și este bine ca o a doua interpelare asupra acestor lucruri triste să nu mai aibă motiv să fie înfățișată înaintea Adunării.

D-lor deputați, în luna Ianuarie 1919, când abia ne întorsesem dintr'o glorioasă pribegie, ai cării participanți au dreptul să fie mândri de suferința lor, — cine s'a împărtășit de cel mai strălucit act de eroism nu are dreptul să fie așa de mândru cum am fost oamenii cari am suferit pentru națiunea noastră, — când ne-am întors și am văzut lumina înaintea ochilor în orașul acesta, stăpânit doi ani de cea mai strivitoare și cea mai umilitoare dintre ocupațiile străine, servită de oameni fără conștiință, când am fost în măsură să cercetăm și să pedepsim, în momentul acesta nu punea să fie nimic mai natural decât hotărîrea ce s'a luat, în ziua de 29 Ianuar 1919 și s'a publicat peste câteva zile, la 2 Februar, de a se face cercetări în ce privește greșeala față de țară și națiune pe care au săvârșit-o, nu cine știe ce bieți oameni, fără însemnătate, fără răspundere, fără cultură, fără inteligență, ci oameni cari, având inteligență, având cultură, având situație, având răspundere, s'au făcut vinovați de cel mai miserabil exemplu, față de accia cari, neavând asemenea calități, ar fi fost foarte aplecați să urmeze tristul lor exemplu. Și atunci s'a hotărît să se facă o cercetare la Universități.

Rog pe d. ministru să mă urmărească, fiindcă multe acte au fost făcute de d-sa, cu sentimente foarte bune, dar cu rezultate care nu atârnav numai de dumnealui, și este bine să examinăm procesul împreună.

Va să zică a apărut în „Monitorul Oficial“ decretul-lege prin care se hotără că înseși Facultățile să fie întrebate

în ceia ce privește membrii acestor Facultăți cari ar fi uitat de sine în momentele acelea, când cea d'întăiu datorie a oricărui Român era să fie lângă steagul național, ori încotro s'ar fi îndreptat acel steag național. (Aplause.)

Întrebarea s'a făcut și la București și la Iași. La Iași întrebarea s'a făcut cu privire la doi domni profesori de acolo, cari nu sânt numiți în adresa Ministeriului, dar opiniunea publică îi numia de mult: unul dintre dânșii este d. profesor C. Stere și celalt este d. profesor Virgil Arion.

Voci: Și d. Bărbulescu!

D. N. Iorga: D. profesor Bărbulescu a fost scos din decanal, fără să piardă puțința de a ocupa mai departe catedra sa. În sfârșit ce-a făcut d. Bărbulescu, decanul Facultății de Litere, în calitatea lui de senator și ce face astăzi ca moralisator al tineretului, veți avea puțința să aflați din acea publicație științifică a lui, care vă permite să vă dați sama până la ce grad poate să se coboare un profesor, când el însuși nu are mijlocul de a se conduce, când opinia publică nu-l pedepsește și când însăși autoritatea superioară în învățământ, pe care n'o sprijină în de ajuns opinia publică, are oarecare sfială de a lua măsurile indicate. Căci, d-lor, lucrul a ajuns așa, că nici în cazul d-lui profesor Bărbulescu nu poate să mai meargă tot astfel.

Lăsând la o parte cazul d-lui Bărbulescu, revin la întrebările ce s'au făcut Universităților. Am zis că s'a făcut întrebarea cu privire la acești doi profesori; și iată ce cerea d. ministru. O arăt înainte de a arăta ce răspunde Facultatea de Drept.

Domnul ministru cerea să se ia în privința lor măsura suspendării până la judecarea acestor profesori de către comisiunea de judecată a corpului didactic.

Pedeapsa suspendării trebuia, în legătură cu autonomia universitară, să o ceară Facultatea respectivă. Iar organul de Stat își rezervă să cheme înaintea instanței competente, în cazul acesta înaintea Curții Marțiale, pe profesorii vinovați de a nu fi fost credincioși patriei și națiunii lor. Și Iașului i se cerea ca măsura să fie luată de urgență.

Facultatea de Drept raportează la 7 Mart, — vedeți nu așa de grabnic, — în următorul cuprins: că „s'a adunat la 6 Mart Consiliul Facultății și a hotărît suspendarea profesorului C. Stere, „pentru a preîntâmpina tulburările la care s'ar da loc când d-sa ar veni să facă curs“.

Voci: Foarte bine!

D. N. Iorga: O să vedeți că nu este foarte bine... Căci este vorba numai de tulburări pe care le-ar putea provoca aparițiunea pe catedră a unui profesor asupra căruia apăseau acușatiuni afară de care eu nu cunosc mai grave.

Facultatea, dacă ar fi căutat să dea expresiune unui sentiment, de care nu pot spune că nu se găsește în sufletul tuturor membrilor săi, trebuia să nu considere cazul în ceia ce privește numai teama de tulburări, căci acestea pot să se presinte fără ca un profesor să fie vinovat. Iată, în 1906, când s'au desfășurat anumite manifestații înaintea Teatrului Național din București, unde era vorba să se represinte o piesă de bulevard într'o limbă care nu este limba românească, a trebuit ca eu să-mi întrerup cursul, de și nu eram vinovat, căci apăram dreptul limbii românești, dar pentru că-mi dădeam și eu socoteală că prezența mea pe catedră ar fi putut provoca oarecare tulburări.

Deci a spune că, fiind pe catedră, cineva poate să tulbure ordinea Universității, aceasta nu însemnează că se desaproabă persoana în jurul căreia se pot face asemenea manifestații.

Eu cred, d-le ministru, că ați făcut o greșeală de metodă întrebând Universitatea din Iași în acel chip vag, fără să-i spuneți mai limpede de ce este vorba și fără să puneți acțiunea Universității în legătură cu o altă acțiune, care începuse, și nu știu pentru ce motiv s'a oprit, înaintea Curții Marțiale, care a văzut trecând înaintea sa pe fostul director al Poștelor, Verzea, care ispășește poate prea mult o greșeală ce nu e de aceeași natură cu acușatiunile ce se ridică împotriva acestor doi profesori universitari. (Aprobări.)

Omul e la ocnă pentru că a neglijat până la capăt îndeplinirea atribuțiilor sale de director al Poștii. El

nu era învățător al tinerimii și nu era în funcțiune de ideal românesc, pe care să fie dator să-l apere cu oricâtă suferință. (Aplause.)

Eu cred că era mai bine dacă d. ministru stabilia o legătură între o acțiune și alta, dacă ar fi înfățișat Universității, care Universitate, ocupată cu cine știe ce rosturi științifice pe vremea războiului, nu băga de samă unele lucruri petrecute în cuprinsul ei chiar, sau cu oameni cari îi aparțineau ei, dacă atunci ar fi stabilit punctele de care e vorba.

Eu cred că și d. ministru al Instrucțiunii Publice ar fi putut să înfățișeze încă de atunci un act care circula de foarte multă vreme, pe care eu îl am din cel mai bun izvor, pe care îl are și d. ministru al Afacerilor Străine, și dau asigurarea că ministrul Afacerilor Străine îl are din același izvor din care îl am și eu, iar nu posesiunea copiei memoriului de către mine e în legătură cu Ministerul Afacerilor Străine. Prin urmare, d. ministru al Instrucțiunii putea să înfățișeze Universității asemenea lucruri în sarcina unuia dintre cei doi profesori a căror suspendare a fost pronunțată.

Dați-mi voie ca înaintea Camerei întregi să celesc, azi, această piesă, care umblă de prea multă vreme ca să nu fie înfățișată nu numai înaintea reprezentațiunii naționale, ci înaintea întregii opinii publice.

Mă iertați dacă pentru întâia oară în viața mea parlamentară sânt silit să cetesc o piesă de o mai mare întindere, însă importanța discuțiunii este de așa grad, încât mi s'ar ținea în nume de rău dacă eu aș alege numai ceva din actul care trebuie să se cunoască în întregimea lui de toată lumea, și care se chiamă: „Memoriul Stere la Berlin și Viena“.

Actul este în traducere din limba germană, dar am și originalul aici.

D. C. Stere: Actul este scris de mine și semnat de mine ?

D. N. Iorga: N'am fost ministru de Externe al Statului german ca să fi primit în timpul ocupațiunii direct corespondența d-voastră; sânt un umil profesor din București, d-le deputat, — căc' cu deputatul de Soroca pot să stau

de vorbă, dar cu profesorul Stere de la Universitatea din Iași, cu directorul „Luminii“, să mă ferească Dumnezeu să stau de vorbă! (Aplause prelungite, strigăte repetate de bravo, întreruperi pe băncile țărăniștilor.)

D-le deputat, am verificat punct cu punct acest memoriu cu articolele iscălite „Constantin Stere“ din ziarul „Lumina“, și nu e în acest memoriu un singur cuvânt esențial care să lipsească de aici, care să nu-și aștepte răspunsul în articolele iscălite C. Stere în „Lumina“, articole prin care se cerea decăderea dinastiei. Am citit lucrurile acestea, și deputatul de Soroca era de față; în Camera d-lui Marghiloman.

Voci: Averescu.

D. N. Iorga: Pardon, Averescu; am confundat. (Ilaritate.) Era firesc să se confunde două nume care într'un moment au stat aproape, și prin urmare numele Marghiloman putea să-mi vie în gură când era vorba de anumite atitudini pe vremea ocupației germane. (Aplause prelungite.)

Am adus înainte articolele iscălite „C. Stere“, prin care se cerea în „Lumina“, nici mai mult, nici mai puțin, decât înlăturarea Regelui, care a fost acoperit în „Lumina“ cu cele mai murdare insulte: El și Regina...

Voci: Rușine! Rușine!

...și convocarea unei Adunări Naționale, care Adunare Națională să aducă pe tronul României pe Carol de Habsburg...

Voci: Rușine! Rușine!

...Omul de la Madera, acela pe care l-au exportat marinarii englesi la Galați, acela trebuia să fie regele României în locul lui Ferdinand I-ii.

Voci: Rușine! Rușine!

D. N. Iorga: D-lor să-mi dați voie...

D. Dr. Lupu: D-le, Măria Sa Regele l-a decorat și a primit o defilare alături de el. De ce te faci mai catolic decât Papa? (Aplause din partea membrilor partidului țărănesc.)

D. N. Iorga: D. dr. Lupu mă întrerupe și îmi cere un răspuns...

D. Dr. Lupu: Îți cer atâta: dacă Regele, care l-a

decorat cu Ordinul Carol I-ii și a primit o defilare alături de el, nu știa acest lucru. Aceasta să-mi răspunzi.

D. N. Iorga: Încă odată trec asupra atitudinii pe care trebuie să o aibă fiecare, cu temperamentul lui, așa cum s'a priceput a se purta în toate cele cinci continente. (Ilaritate, aplause.)

D. Dr. N. Lupu: Eu nu sânt licheaua nimănui. (Zgomot, întreruperi, vociferări din partea membrilor partidului țărănesc.)

Voci: Ești prințul dolarului.

D. N. Iorga: Va să zică mi se cere un răspuns de d. deputat Lupu...

D. Dr. Lupu: Un răspuns precis: dacă Regele, atunci când l-a decorat și a primit o defilare alături de el, nu știa acest lucru? (Aplause pe băncile partidului țărănesc, zgomot, întreruperi, protestări.)

D. N. Iorga: D-lor deputați, vociferările nu m'au speriat niciodată. Țipă oricare pe sama lui și a reputației lui, dar toate cuvintele de insultă se întorc împotriva insultătorului. (Aplause prelungite.)

D. Dr. N. Lupu: (Întrerupe, zgomot, întreruperi.)

D. N. Iorga: Iată nivelul la care partidul care vrea să reformeze Țara Românească aduce Parlamentul acestei țări. (Zgomot, întreruperi.)

D-lor, încep citirea memoriului în chestiune:

Berlin, 6 April 1917.

„Memoriu asupra chestiei românești“

Autôr: profesorul Stere, București.

„I. Puterile Centrale și România.

Din punctul de vedere istoric, Statul român este o creațiune a Europei de Vest, servind ca stăvilă împotriva Rusiei.

„Prin urmare este creațiunea Europei de Vest. O națiune care să fi creat acest Stat, care să fi luptat, care să se fi jertfit pentru dânsul, nu există. Noi sântem considerați mecanic, în legătură cu interesele ce le pot avea Puterile de Vest; odată într'un fel, odată într'alt fel.

„În căsul când Anglia și Franța ar ceda Constanti-

nopolul și Strâmtoarele aliatului lor de astăzi și nu ar mai avea niciun interes la menținerea României, Puterile Centrale ar trebui să aibă cu atât mai mare teamă, cu cât stăvilăru între Slavii de Nord și frații lor din Balcani ar putea fi rupt. Distrugerea României sau intrarea ei în sfera de influență a Rusiei ar desăvârși definitiv încercuirea Puterilor Centrale, ar deschide Rusiei poarta Statelor slave și s'ar asigura, mai înainte sau mai târziu, domnia asupra Strâmtoarelor.

„În cazul acela, n'ar mai fi nevoie de o declarație de războiu, ca o coaliție anglo-ruso-francesă să-și impună voința Germaniei: aceasta s'ar putea face mai ușor prin măsuri vamale, cum se procedează acum prin blocadă: Austro-Ungaria ar fi subminată în mod sistematic de panslavism; asemenea uneltiri ce ar porni de la o Rusie liberală, poate democratică sau republicană, ar putea fi foarte periculoasă. În modul acesta ar fi peste putință ca Germanii să-și poată îndeplini misiunea în Orient“.

Exact cuvintele acestea: „Misiunea în Orient“ a Germaniei formează leit-motivul tuturor articolelor din „Lumina“, pe care le-am citit de la această tribună pe vremea când se discuta alegerea de la Soroca. „Prin aceasta s'ar putea periclita pozițiunea Germaniei ca Putere mondială“ —, vezi de aia ne arde nouă, să nu se pericliteze situația Germaniei.

„Pentru un om de Stat german sau austro-ungar, aceasta ar fi punctul de vedere cel mai just pentru judecarea chestiunii românești“.

În al doilea rând: „Causele interne ale defecțiunii românești“.

Vedeți, războiul nostru era pentru acest om o „defecțiune“. Era apărarea celor mai scumpe drepturi ale noastre și „defecțiune“ era acest războiu, care era singurul mijloc prin care puteam să ajungem la îndeplinirea țării unite. (Aplause prelungile.)

„Gravele acușățiuni ce se aduc României sânt îndreptățite: ea nu și-a îndeplinit obligațiunile ca aliat, pe care le-a călcat prin alipirea ei la dușmani.“

Este așa de bine informat autorul Memoriului, încât zice că vinovații sânt „defecționiștii“ României, căci prea

i-au maltratat pe ceilalți și i-au silit să nu-și aducă aminte de celelalte datorii ale lor!

„Glasurile cu greutate din România au arătat de mult, dar în zădar pericolele și au indicat și măsurile necesare pentru înlăturarea lor. Punctul acesta se atinge numai în treacăt. Judecata omului de Stat nu trebuie să cedeze unor momente sentimentale“.

Dar, d-lor, toată viața lumii, în toate domeniile ei, se sprijină pe motive sentimentale, căci, oricât mi s'ar fi spus să râd de mama mea și pe tatăl meu să-l pălmuesc. eu aceasta nu o pot face, căci motivele sentimentale biruie pe toate celelalte. (Aplause prelungite.)

„Și să se țină samă mai mult de cauzele interne ale evenimentelor și să le dea pe față pe acestea. Defecțiunea României devine mai explicabilă când luăm în considerație situația internațională a țării și starea ei internă.

„După ultimul războiu ruso-turc, România ar trebui să fie un regat independent.“

Va să zică habar n'aveam noi că Independența țării este un factor care n'a existat până nu a intervenit războiul și omul luminat care a dat explicațiunea necesară. (Aplause.)

„Fiind un Stat mic și tânăr, România nu avea puterea și mijloacele necesare ca să obțină prin eforturile sale independența adevărată. Defavorabilă era poziția ei la Marea Neagră, pe care colosul moscovit a voit de veacuri întregi s'o transforme în o Mare rusească, defavorabilă poziția ei pe drumul armatelor Rusiei spre Balcani și spre Strâmtori. Situația României era cu atât mai grea, cu cât Peninsula Balcanică nu a obținut o organizație politică definitivă și continuă să fie un teren al intrigilor și tulburărilor. România datorește înființarea și existența rivalității vecinilor puternici.“

Vai de noi dacă România ar fi datorită numai rivalităților vecinilor existența și dezvoltarea ei!

Prin urmare, de la început a fost nevoită să se ali-pească de sfera de influență a unuia din aceștia, fie de Rusia sau de Puterile Centrale.

„S'a găsit o așa-zisă soluție în alianța secretă cu Puterile Centrale. Totuși secretul tratatului s'a păstrat cu

afăta severitate, încât cei mai mulți miniștri nici nu au cunoscu! în mod exact dispozițiunile lui.

„Aceasta dovedește anomalia situației internaționale a României; aceasta a dat ocazie la uneltiri secrete.

„Pentru aceasta e bine să presintăm faptele caracteristice ca fiind indicii distinctive.

„După starea ei socială, România trebuie considerată ca țara micilor agricultori. 82% din populația ei sânt țărani; aceștia însă, din punct de vedere economic, nu sânt liberi. Un milion de țărani posedă numai trei milioane de hectare și pe lângă aceasta cultivă pământul cât se poate de extensiv. Țăranii sânt cu desăvârșire excluși din viața politică.

„Iar, pe de altă parte, o mic de mari proprietari posedă mai mult decât jumătate din tot pământul cultivabil: aceștia formează o oligarhie egoistă, de o valoare inferioară, care trece fără scrupule peste legi. Proprietatea mijlocie aproape că nici nu există. Evreii, cari în unele părți ale țării formează un procent mare al populației urbane, sânt lipsiți de drepturi politice. În aceste condițiuni, lupta politică este privilegiul exclusiv al acestei oligarhii, din care cauză a luat forme cu totul nesănătoase; partidele politice erau propriu-zis niște asociații pentru exploatarea puterii de guvernământ în scopuri particulare. Această stare de lucruri a dus de altfel la fenomenul lamentabil din ultimii ani, în care partidele au căutat prin toate mijloacele să tragă foloase din criza mondială.“

Eu nu fac niciunui partid de la noi injuria să spun că, în momentul când se pregătia intrarea noastră în acțiune, el s'ar fi gândit numai la mijloacele de a trage foloase de partid din criza mondială.

Trebuie să fie cineva nu numai nedrept față de adversarii săi, dar trebuie să nu aibă nici cea mai mică încredere în cel mai slab simț de moralitate al societății în mijlocul căreia trăiește pentru a aduce înaintea străinătății astfel de acușățiuni întregii clase dominante a poporului românesc. (Aplause.)

„Din nenorocire, violarea unui tratat este totdeauna mai bine prețuită de cei interesați decât respectarea lui.“

D. Dr. Lupu: Epoca cea mai grozavă de corupțiune

a fost la 1914, 1916, când d. Constantinescu a dat permisii. (Înteruperi, zgomot mare.)

D. N. Iorga: Ajungem la partea cea mai importantă din memoriu, punctul III: „Deslegarea problemei românești“.

„În urma constatării cauzelor interne ale defecțiunii României, se pot trage următoarele concluziuni pentru viitor: România trebuie să se alipească de Puterile Centrale, de data aceasta nu prin legătură fragilă a unei alianțe, vremelnice, ci pe baza solidă a unei noi Constituții. Iată de ce este nevoie de Constituția cea nouă, ca să se alipească în chip definitiv de Centrali. (Înteruperi din băncile opoziției.)

Eu tot voiu ceti până la sfârșit. Poate să urle oricine, eu datoria mi-o fac.

„Condițiunile și felul acestei legături constituționale vor fi stabilite cu Germania și Austro-Ungaria. Dificultățile executării sânt inevitabile.“

Erau inevitabile, căci nu lăsa conștiința acestui popor, mai inevitabilă decât orice alt inevitabil.

„Din cauza aceasta și în vederea situației actuale, vom preciza mai detaliat forma acestei alianțe de puteri (și importanța ei nu trebuie să fie prețuită în mod exagerat.) Fie că România va intra cu ambele Împărății într'o combinație economică și politică după felul „Europei Centrale“ (Mittel-Europa).

D. V. Madgearu: Aceasta este și părerea d-lui Garoflid, care a fost, un an și jumătate, consilier al M. S. Regelui.

D. N. Iorga: D-le Madgearu, nu vă puteți închipui câtă bucurie am când văd că de pe băncile acelea mi se adresează o întrebare la care pot să răspund. Unui om care mă face „dobitoc“ ce pot să-i răspund decât că este un om foarte de treabă și de cea mai bună educație politică. Cum d-ta ești un om civilizat, care știi cum se vorbește chiar cuiva căruia nu-i datorești nimic, cu atât mai mult unuia căruia îi datorezi.

D. Madgearu: (Înterupe.)

D-ta nu-mi datorezi nimica: sânt alții cari-mi datorează ce și eu știu că în anumite straturi morale se plă-

tește recunoștința cu injurii. Și, cu cât recunoștința este mai grea, cu atât injuriile sânt mai ignobile. (Aplause.)

D. V. *Madgearu*: Vă rog, d-le Iorga, să răspundeți la întrebare.

D. N. *Iorga*: La aceasta vreau să răspund, dar, dacă ai prieteni de aceștia, cine este vinovat ?

D-lor, să răspund d-lui Madgearu. D-le, dacă d. Garoflid ar fi fost profesor de Universitate și dacă d. Garoflid, fiind profesor de Universitate, ar fi scos la București o gazetă prin care să îndemne pe soldați la deserțiune, aș fi cerut ca d. Garoflid să fie pus alături de toți aceia cari au invitat la desertare pe soldații români.

Mai departe, d-lor, fiindcă frasa are două părți...

D. V. *Madgearu*: Rămâne să dovedești că d. Stere a invitat pe soldații români la desertare.

D. N. *Iorga*: Voiu aduce când doriți cartea în care s'au tipărit articolele din „Lumina“ și care s'a vândut în 1918 la toate librăriile din București, carte pe care o am în bibliotecă și vă poate satisface.

Dar, d-lor, s'a tăiat o frasă în două. Nu e numai atâta. O ieau de la început, și acum pun și partea a doua. Știți, distanțarea aceasta la mijloc face să-i crească gustul. Zice:

„Fie că România va intra cu ambele Împărății într'o combinație economică și politică după felul Europei Centrale (Mittel-Europa), fie că, împreună cu una din aceste Mari Puteri, va forma o unilate, alegând pe unul din cei doi Împărați ca rege al României.“

Voci (din majoritate): Rușine !

„Oricare din aceste soluțiuni ar fi pentru România, cât și pentru Puterile Centrale mult mai preferabilă decât desmembrarea și împărțirea țării. Prin aceasta s'ar abandona la discreția panrusismului. Având în vedere situația geografică, uniunea cu Austria s'ar putea efectua ușor.“

D. *Petru Sfeclă*: Cine spune aceasta ?

D. N. *Iorga*: Cine ? Și „Lumina“. D-la erai în Basarabia, și nu cetiai gazeta. Îți dau cuvântarea mea d'intăiu, în care vei găsi din „Lumina“ același lucru. Cu o deosebire. Aici nu se mai alegea între Wilhelm și Karl pentru

România; omul se hotărîse, zicea: Decît Wilhelm, mai bine Karl. Eu cred că, în materie de trădare, se poate mai bine sau mai rău: evident că era trădare mai grosolană dacă ar fi fost vorba de Wilhelm, care a început războiul, dar, dacă era vorba de Karl, era destul de rău și cu Karl. Dar tot cu Wilhelm ar fi fost mai rău pentru noi, dacă el ar fi înlocuit pe Ferdinand de pe tronul României. Evident.

„Aceasta ar putea simplifica și soluționarea chestiunii polone și s'ar desarma pentru vecie iredenta în Ungaria.“

Vezi Doamne, viitorul nostru atârna de la „soluționarea chestiunii polone și s'ar desarma pentru vecie iredenta din Ungaria“. Vedeți ce rezultat extraordinar: un lucru de nimic, dispariția Statului român ca organism independent național, pentru ca toate lucrurile să ajungă la acest rezultat!

„Pentru realizarea propunerii este nevoie a nu se aștepta încheierea păcii generale.“

Evident, dacă se aștepta încheierea păcii generale, se vedea ceia ce s'a văzut.

„Îndată după liberarea Moldovei de ocupație rusească, se poate numi imediat un guvern provisoriu și să se proclame detronarea actualei dinastii.“

Dar veți zice, unde mai e aceasta? (Întreruperi.) Aceasta mai este, — uitați-vă la mine, nu la d-sa, — în discuția cu privire la validarea alesului de la Soroca. Am cetit în Cameră, din „Lumina“, articolele iscălite în care se propuneau exact aceleași lucruri, și se mai întrebă unde este iscălitura? Ori o fi iscălitura aici, ori o fi iscălitura supt articolul celălalt, care propune exact același lucru, nu e nicio deosebire, absolut niciuna. (Aplause.)

„După aceasta s'ar supune în mod tradițional unui plebiscit alegerea unei noi dinastii.“

Fiindcă poate nu s'a auzit bine, — am auzit strigăte nearticulate de protestare —, cetesc încă odată propozițiunea aceasta:

„Atunci s'ar supune, în mod tradițional, unui plebiscit alegerea unei noi dinastii.“

Dacă va cuteza cineva să spună că nu e în „Lumina“ ceea ce spun eu, vă aduc colecțiunea „Luminii“, și va trebui în adevăr o lipsă de rușine extraordinară ca să nu se ascundă acela care a iscălit articolele, pe care încă nu le-am cetit de la tribuna acestei Camere, dar sânt oricând gata să le cetesc. (Aplause.)

„Națiunea întreagă ar primi cu entusiasm această nouă ordine. Printr'o reformă agrară s'ar putea câștiga și țărani.“

Cu aceasta, „s'ar putea câștiga țărani“...

Va să zică reforma agrară este ca să câștige pe țărani împotriva propriei lor patrii. De aceea propui reforma agrară, nu pentru binele pe care l-ar face țăranului, dar pentru binele pe care l-ar face viitorului șef străin al României descoronate de regalitatea ei națională. (Aplause.)

„Iar mare parte a populației din orașe prin emanciparea evreilor.“

Emanciparea Evreilor era în legătură, prin urmare, în această concepție, nu cu dreptul lor de oameni cari au luptat și ei în războiul pentru desrobire, de a nu se găsi în situație inferioară față cu acci cari din celelalte provincii s'au adus la noi, ci cu faptul că astfel s'ar servi chestiunea înlocuirii dinastiei naționale cu o dinastie străină.

Pe urmă, „intelectualii, prin faptul unirii tuturor Românilor supt o singură dinastie“.

Aceasta ar fi un fel de ispită: să zicem că în sfârșit sântem cu toții împreună, dar, în loc să fim cu toții împreună în Statul liber românesc, sântem cu toții împreună supt aceeași sclăvie. (Aplause.)

Iată aceasta e concepția.

„Dacă ar intra și Basarabia, ar fi și mai bine.“

Prin urmare, singura scusă posibilă: o iubire nemărginită pentru Basarabia, o atât de puternică pasiune, încât să nu se mai vadă nimic alta decât numai desrobirea Basarabiei, și aceasta se spulberă la sfârșit; printr'o frasă incidentală care o lasă, la urma urmelor, la agreementul acelora către cari se adresează Memoriul. Numai acolo se strecoară Basarabia.

„Dacă ar intra și Basarabia ar fi și mai bine.“ Dar

ar fi destul de bine dacă s'ar face și fără să între Basarabia în Statul de sclăvie supt dinastia străină, în temnița aceasta care ar închide pe toți Români.

„Numai oligarhia amintită mai sus ar fi nemulțămilită !“

Sânt însă anumite sisteme, care s'au întrebuițat în Rusia, prin care s'ar isprăvi foarte răpede cu această miserabilă oligarhie.

Și, atunci, ar trăi țara foarte bine: cu țărani cari au pământ, cu Evrei cari au drepturi ca să aprobe, cu intelectuali pe cari i-ai înșelat cu Unirea tuturor Românilor într'un singur Stat.

Și la urmă, — cu aceasta memoriul se încheie —:

„IV. Pericolul desmembrării României.

„Unirea României cu Puterile Centrale presintă toate avantajile unei soluțiuni definitive și mulțămitoare a problemei; în schimb desmembrarea României este un pericol și lasă deschisă chestiunea. Cedarea Dobrogii la Bulgari nu poate fi recomandată ca fiind în interesul Puterilor Centrale“, — singurul de care trebuie să se ocupe cineva — „Cadrilaterul, pe care-l posedă din 1913, aparține după sfânta dreptate Bulgariei. O graniță comună între Bulgaria și Rusia i-ar da acesteia posibilitatea de a intra ușor în Balcani, iar gurile Dunării central-europene ar intra pe mâinile Slavilor.

„Mai departe, trebuie să ținem samă că, în urma revoluției rusești, chiar dacă aceasta ar duce la o constituție liberală, poate să pornească o mișcare în întreaga lume slavă.

„Ar fi oare necesar ca mișcarea aceasta să fie mărită printr'o iredentă românească, desmembrând România și distrugând un zid despărțitor ce este folositor ?

„V. Incheiere.

„Măsurile necesare pentru soluționarea definitivă a problemei românești se resumă în următoarele propuneri:

„a) Liberarea Moldovei de Ruși; dacă este posibil, ocuparea Basarabiei;

„b) Unirea României cu Puterile Centrale pe basă constituțională. Forma Constituției să fie stabilită de Germania și Austro-Ungaria.

„c) Reforme interne pentru asanarea vieții politice din România“.

Am încheiat cu aceasta, Nu am încheiat cu interpe-larea: am încheiat cu citirea Memoriului.

D-lor, d. ministru al Instrucțiunii Publice, întrebând Universitatea din Iași, a comis poate greșeala de a lăsa ca Universitatea însăși să caute probele pe care eu nu zic că nu vreți să le găsiți, dar le găsiți ceva mai greu decât cum le putea găsi Statul Român, în momentul când chema pe toți vinovații înaintea Curții marțiale. Și atunci e mai natural ca Facultatea de Drept din Iași să considere chestiunea numai din punctul de vedere al liniștii în Universitate.

După acest criteriu, după acest singur criteriu, ea a cerut să se suspende cursurile d-lui profesor Stere. Nu am găsit în dosar ceva privitor la d. profesor Virgil Arion, dar țin să spun de laici ce cred despre cazul d-lui Arion.

D-sa a fost și președintele Ligii Culturale.

Dar, în momentul neutralității, a avut o atitudine de părtenerie a Centralilor, în loc de a sprijini curentul de opinie publică ducând către Aliați, din care era să iasă unitatea României. Când s'a început războiul, d. Virgil Arion poate să fi făcut unele călătorii care i se atribuie, dar a avut discreția de a se mărgeni la un rol administrativ în singurul domeniu cultural. A fost la Ministeriul de Instrucție Publică, după informațiile pe care le-am luat acolo, și la Ministeriul de Instrucție Publică i s'a întâmplat une ori de a apăra cu oarecare energie drepturile culturii românești. În resumat, întâiu o atitudine de neutralitate, pentru care nimeni nu-l poate trage la răspundere, căci atunci avea fiecare voia să judece într'un chip sau altul, păreri personale. E adevărat că după aceea a îndeplinit o funcție administrativă, ceea ce în Apus se pedepsește foarte greu: toți cei cari în Belgia au îndeplinit funcțiuni de Stat supl ocupația germană au trecut înaintea Curților marțiale. Acesta este adevă-

rul. Și, în Franța, și azi, când se descoperă cineva care a servit armata de ocupație, funcționează tribunalele marțiale și, în ultima mea călătorie la Paris, am auzit că s'au executat chiar sentințe capitale împotriva acelora cari au pactat cu inamicul.

Nu am văzut niciun singur articol... (Întreruperi de pe băncile partidului țărănesc). Buzdugane! Buzdugane! Buzdugane! Nu am să discut cu d-ta și filosofie. (Mare ilaritate.) Înțeleg cu unii amici ai d-tale să discut zoologie. fiindcă o aduc în discuție, dar cu d-ta filosofie?! (Mare ilaritate.)

D. Virgil Arion nu a iscălit, după știința mea, niciun singur articol în care să insulte războiul nostru național, în care să atace persoana Regelui, în care să declare că acțiunea noastră militară este un act de defectiune.

Omul trăiește în cele mai grele împrejurări care se pot închipui: un profesor de mare talent ca vorbă, un om de cunoștințe foarte largi. Împotriva lui nu se pot aduce aceleași acușțiuni care se aduc împotriva colegului său de la Universitatea din Iași. Am ținut să fac deci această declarație, căci, precum am spus la început, nu am în sufletul meu nicio ură împotriva oamenilor, dar am împotriva păcatelor, care nu se pot ierta. (Protestări pe băncile partidului țărănesc.) Strâng în mine toată ura care zace împotriva trădătorilor, în inimile acelora care nu pot vorbi. (Aplause, întreruperi, zgomot.)

Vin la procesul însuși care stă deschis înaintea d-voastră, și pe care trebuie să-l urmărim cu toții. D-le ministru, după ce vi s'a răspuns de la Iași că, pentru a nu fi tulburări, e bine să se suspende cursurile d-lui profesor Stere, d-voastră ați hotărît să se suspende până la judecată. Aici să-mi dați voie să spun că d-voastră ați făcut o greșală, poate venită din sentimente colegiale, din dorința de a permite ca o anumită atmosferă pasională să se risipească și judecata profesorilor să se facă în împrejurări mai liniștite, așa ca nimeni să nu poată zice că au fost condamnați supt o anume apăsare a opiniei publice.

D-voastră trebuia însă să faceți judecata încă din 1919 împotriva profesorilor cari au servit pe inamic. D-voa-

stră ați zăbovit; ați făcut foarte rău. Aceasta i-a încurajat, și a ajuns că astăzi, în Camera română, nu este permis să ridici această chestiune fără să fii acoperit de cele mai josnice insulte. (Aplause.)

D-lor, ce se întâmplă? Peste doi ani de zile, în Iulie 1921, rectorul Universității din Iași arată că, la 28 Iunie, — ascultați, căci aceasta este a doua fasă a chestiunii —, după cererea Cercului studenților basarabeni, „Senatul a hotărât a vă ruga să binevoiți a dispune soluționarea chestiunilor d-lor Stere și Arion, ambii profesori la această Universitate“, de oare ce suspendarea este „dăunătoare învățământului“.

Au trecut doi ani, și filantropia și-a produs rezultatele: studenții basarabeni, dorind să asculte pe profesor numai pentru că este Basarabean, indiferent de atitudinea sa în războiul național, au cerut Universității „să dispună soluționarea acestor chestiuni“. Nu mai este vorba de altceva nimic, ci este vorba de „soluționarea“ unor „chestiuni“ vagi ale celor doi profesori numai fiindcă faptul de a nu se ținea curs e „dăunător învățământului“.

Nimic nu poate fi mai „dăunător învățământului“ decât ca pe catedră să se găsească un profesor nedemn. Când nu se găsește nimeni pe catedră este mai puțin „dăunător învățământului“ decât dacă ar fi un profesor care reprezintă desertarea la inamic și întetirea altora la desertare. (Aplause îndelung prelungite.)

Și iată cum au rugat studenții basarabeni: Ei „roagă a se interveni pe lângă Guvern a se considera nule invinuirile aduse la adresa d-lui profesor Stere și a-l reintegra în postul său, pentru a da curs progresului culturii și a satisface necesitatea intelectuală ce se simte între studenți“.

Prin urmare studenții basarabeni nu și-au arătat numai dorința de a-și asculta profesorul basarabean, dar cer să se declare „nule“ toate actele de dare în judecată.

Ministrul, evident, față de astfel de cereri, trebuia să răspundă ceia ce a răspuns, dar, în același timp, adaug, să grăbească și judecata procesului. Ministrul a întrebat de ce se separă două cazuri deosebite: acela al d-lui Virgil

Arion și acela al d-lui Stere, și, pe urmă, cu multă dreptate, spune: „este inadmisibil să se încerce rechemarea la catedre pe cale de agitațiune studențească“.

De sigur că da. Cu astfel de atitudini s'a ajuns și se ajunge acum de cutare profesor trebuie să umble din casă în casă spre a-și ținea cursul, pentru că studenții vreau în momentul de față, unii dintre dâșii, să dea o nouă Constituție țării românești. Au început, la Iași, prin a cere să se anuleze un proces de înaltă trădare și se isprăvește prin dorința de a se edicta măsuri constituționale. Or fi acestea în căderea acestei Adunări sau nu, dar de sigur nu sânt în căderea tineretului: cu toată dragostea pe care i-o purtăm nu-i putem recunoaște această calitate.

Vedeți cum se slăbește autoritatea. La început trebuie împiedecal, căci pe urmă degenerează. (Aplause prelungite.)

D-lor, în această atmosferă, — aici cred că voi putea vorbi mai liniștit, fiindcă, înainte de a trece la actul al treilea al chestiunii Stere, trebuie să vorbesc de altceva, — se produce tristul conflict care există între rectorul Bratu și decanul Facultății de Drept din Iași, profesorul Cuza. Se produce fiindcă acolo la Iași se crease până la sfârșitul anului 1921 o atmosferă pe care nu o pot s'o calific altfel decât ca o atmosferă foarte curioasă, care permite, n'aș zice: orice, dar permite foarte multe atitudini, și împotriva rostului Universității, de o parte, și împotriva interesului învățământului, de altă parte.

D-lor, se alege ca rector la Universitatea din Iași d. Bratu, în locul d-lui profesor Leon. D. Bratu, în momentul când ajunge rector al Universității din Iași, își îndreaptă privirile asupra Facultății de Drept de acolo. D. Bratu a constatat acolo anumite lucruri pe care trebuie să le constatăm și nu putem să le lăudăm. Anume, că la Iași există o Facultate de Drept care dă diplome de licență, dă diplome de doctorat, dar aproape nu există. Studenții sânt, — și o foarte curioasă potrivire este aceasta: cu cât sânt mai puțini profesori, — ascultă d-le Buzdugan; este și casul d-tale, și vezi că o să te apăr și pe d-ta —, cu cât profesorii sânt mai puțini, cu atât vin mai mulți

studenții. Foarte ciudat! Profesorii titulari sânt în număr de șase. Cu șase profesori se dau toate examenele, se acordă diplome de licență, și doctoratul funcționează în condițiuni, n'ăș zice: din cele mai satisfăcătoare, dar din cele mai expeditiv. Este o Facultate foarte sprintenă: nu se încurcă în multe forme, ci ajunge imediat la rezultat.

D. Ștefan C. Ioan: Sânt studenți cari n'au făcut Liceul.

D. N. Iorga: D. Ștefan ni spune că sânt studenți cari n'au făcut măcar Liceul, dar, d-le ministru, știți unde se ajunge cu acest sistem? Vor fi și profesori cari să nu fi făcut Liceul, și cu toate acestea vor fi suplinitori la Facultatea de Drept din Iași. (Ilaritate.)

Iată, d-lor, cari sânt profesorii de acolo, și iată și sarcina acestor profesori: d. profesor Cuza este profesor definitiv la catedra de economie politică, anul al III-lea licență și profesor suplinitor la catedrele de istoria doctrinelor economice, anul I-iu doctorat juridic și economic și drept administrativ, legislație agrară și industrială, anul al II-lea doctorat economic.

D. I. Coroi e profesor definitiv de drept roman, anul al I-iu licență și profesor suplinitor de drept roman, anul al II-lea licență, iar d. Gh. A. Cuza suplinește catedra de drept roman aprofundat, anul I-iu de doctorat, juridic și economic.

D. Dimitrie Alexandresco, profesor definitiv de drept civil, anul al III-lea licență și suplinitor de drept internațional public anul al III-lea licență.

D. Matei Cantacuzino, profesor de drept civil, anul al I-iu licență, suplinitor de drept civil aprofundat, anul al II-lea de doctorat.

Celesc cu foarte mult respect toate aceste atribuții juridice ale profesorilor, căci știu cât timp trebuie ca să se pregătească o singură catedră și să mai faci și puțină politică pe alături. Unii profesori din Iași nu numai că fac foarte multă politică pe lângă cele trei catedre ce le ocupă, dar mai au și timpul să facă gazetărie de natură cu totul specială.

Eu, când fac gazetărie, mă ocup supt raportul politic de persoana adversarilor miei, dar este un profesor de la Iași care se ocupă nu numai de persoana privată

a adversarilor săi politici, dar și de sotiile adversarilor săi politici. (Ilaritate.)

Voci: Cine ?

D. N. Iorga: Celeste gazelele din Iași.

Evident, ca să asculți la toate ușile și să întrebi persoanele care crezi că-ți pot da informații, de ce s'ar petrece în casa omului, pentru aceasta trebuie să cheltuiești un timp extraordinar, așa încât să nu mai rămână prea multă vreme pentru „aprofundarea“ materiilor de doctorat și așa mai departe.

Câte un om de știință se mulțamește numai cu două catedre. Este o caracteristică a omului de cultură să fie mulțămit cu mai puțin, cum iarăși este o caracteristică a omului cu mai puțină cultură să nu se mulțamească numai cu două catedre. (Ilaritate.)

D. Vespasian V. Pella, colegul nostru, profesor definitiv de drept și procedură penală, anul I-ii licență, și suplinitor de statistică și finanțe, anul I-ii, doctorat economic.

D. Tabacovici, profesor definitiv de drept civil, anul al II-lea licență și suplinitor de istoria dreptului roman, anul al III-lea licență.

Și cine îmi comunică aceste știri adaugă la sfârșitul listei „etc. etc.“ (Ilaritate.)

Dați-mi voie, nu se mai încapă niciun singur „etc.“, după defilarea acestor atribuțiuni ale acestor șase profesori de Drept ai Universității din Iași.

Dar nu e numai atât. Într'un moment se constată că diplomele se eliberează cu oarecare ușurință. Acesta este un lucru foarte rău, dar și aici decanul Facultății de Drept din Iași are dreptate. În loc de cercetarea arhivelor Facultății de Drept, care să se facă, — dacă rectorul a auzit ceva în această privință —, să se facă în cuprinsul Facultății de Drept și prin organele Facultății de Drept, și, dacă este de adus un motiv de incriminare, motivul acesta să fie adus în fața Senatului universitar, iar acest Senat să aibă comunicație, — astfel cum prevede și legea —, cu ministrul pentru ca toți, lucrând împreună, să poată pune lucrurile în bună rânduială, rectorul cel nou, într'o călduroasă dorință de a drege Facultatea de Drept,

care, după cum am arătat, făcea tot ce se spune că face, plus echivalările de diplome și acordările de certificate în chip cam ușuratec, rectorul, zic, în loc de ce trebuie, se apucă și, găsind o anchetă judiciară începută, prelinde să mai vie peste această anchetă judiciară și una administrativă !

Dar, încă odată, dacă în cuprinsul Universității d-tale ai observat că s'a întâmplat așa ceva, d-ta, ca rector, ai datoria mai întâiu să inviți Senatul Universitar să cerceteze cele întâmplate. Aceasta trebuia s'o faci în interesul Universității și pentru prestigiul ei, căci sânt lucruri care cred că s'ar fi putut împăca fără ca pentru aceasta predecesorul d-tale să se fi adresat justiției, iar d-ta, rectorul cel nou, după ce vezi că procurorul a intrat în Universitate să cerceteze, în loc să ceri parchetului să lase sarcina aceasta a cercetării autorităților universitare, din potrivă zici că foarte bine face parchetul, și mai ceri să vină, pe lângă această anchetă, și o anchetă administrativă.

Se poate, domnilor, întâmpla să fie cineva decanul unei Facultăți în care profesorii să primească multe însărcinări, pe care nu le îndeplinesc totdeauna, și se poate întâmpla ca un fost secretar să fi avut față de hârtiile care i se presintau o purtare necorectă. Dar aceasta nu înseamnă, că numai decât d-ta ești responsabil de ceea ce au făcut ceilalți. Sânt sigur că mulți dintre noi au avut funcțiuni administrative, dar nimeni nu poate pretinde ca fiecare din noi să luăm răspunderea a tot ceea ce au făcut subalternii noștri.

Eu cred că la Iași era de ajuns ca rectorul să atragă atențiunea decanului asupra celor ce se petreceau acolo, să facă apoi cercetări împreună și să ceară parchetului ca ancheta începută de către autoritățile judiciare să fie lăsată pe sama Universității, iar nu trebuia rectorul să ceară pe lângă ancheta începută și o alta administrativă, și să mai dea și zvon la gazete !

Se trezește decanul de acolo, într'o bună zi, cu o comisiune din care făcea parte cel mai tânăr dintre colegii de la Facultatea de Drept.

Vedeți, eu nu sânt prieten cu decanul Facultății de

Drept din Iași, dar, chiar de aș fi prieten. aceasta nu m'ar fi influențat întru nimic ca să aduc și să pun chestiunea aici. Dar, tocmai pentru că nu sânt prieten cu decanul Facultății de Drept din Iași, mă simt dator să spun că nu el este acela care nu a avut dreptate și nu a ținut samă de normele Facultății și nu a respectat tradițiile Universității. Fără îndoială cel vinovat aici este rectorul, căruia nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să cheme pe cel d'întăiu sergent ca să vie să iea pe decan de guler și să-l ducă la cea mai apropiată comisie. De sigur ar fi făcut aceasta pentru armonia și ridicarea prestigiului Universității! Dar o astfel de procedare este un lucru neadmisibil.

În dosar găsește un raport al d-lor Dragomirescu și rector Bratu, în care este vorba de anchetarea falsurilor și de o cercetare paralelă cu cercetarea întreprinsă de parchet. Astfel, d. rector admite ancheta parchetului și pe lângă aceasta voia să se facă și o cercetare paralelă.

Dar, domnilor, era vorba să se aducă pentru această cercetare și un prim-președinte al Curții de Apel. Omul însă, cuminte, declară că, de oare ce legea de organizare judecătorească nu-i permite, el nu poate lua parte la această anchetă, admisă de Ministeriul de Justiție după cererea rectorului Universității. (Înteruperi.) În acest timp nu era ministru d. Angelescu, ci d. Negulescu.

Decanul, firește, se opune la o nouă anchetă. Trebuie să mărturisesc că și eu aș fi făcut tot așa, căci nu admit ca, în astfel de împrejurări, să vină cineva din afară să facă o cercetare. Într'un asemenea cas eu i-aș fi arătat ușa, și e foarte natural.

S'a crezut apoi că se împacă toată chestiunea primind și pe decan în comisiunea de anchetă, menținându-se deci comisiunea. Decanul, care se plângea că i s'a luat dreptul, se va declara gata totuși a lua parte la anchetă. Dar tot el va cere convocarea Senatului.

Cerând convocarea Senatului, el n'a făcut decât ce era indicat în rosturile universitare. Acestea s'au petrecut de pe la sfârșitul lui Decembre 1921. În Ianuar 1922 se comunică tot de rectorat, confidențial, decanului și ministrului situația afacerii. Se începe astfel acea nes-

fârșită · serie de rapoarte ale rectorului Bratu, fiecare nefăcând altceva decât să repete raportul anterior, cereri telegrafice de anchetă, hotăriri, reveniri și imposibilitatea absolută pentru această Facultate de a funcționa.

Căci, evident, atunci când, pe de o parte, arhiva este oprită de justiție, când decanul nu recunoaște autoritatea rectorului, care a trimis Justiția și comisiunea de anchetă administrativă la decan, se poate zice că nu mai există nicio ordine la acea Universitate.

Ministrul se schimbă, și, în locul d-lui Negulescu, vine d. Mironescu. Noul ministru face foarte bine luând partea decanului și cerând rectorului să găsească mijlocul de a se înțelege cu decanul. În Februar 1922, însă ce face rectorul ? În loc să aibă a face cu Facultatea și cu Senatul, — cu Senatul, dacă nu se poate înțelege cu Facultatea —, se adresează la Consiliul universitar, la Consiliul cel mare.

A se adresa la Marele Colegiu este un act absolut neobișnuit. Și d. ministru și eu sântem profesori vechi, cu toate acestea nu s'a întâmplat vre-odată să fie chemat Marele Colegiu al Universității din București pentru a lua vre-o hotărîre în conflictele dintre profesori.

D. rector, care este un profesor de la Litere, ceia ce nu-i interzice să cunoască dreptul, — are voie să-l cunoască și este dator să se pătrundă de anumite principii de drept —, d. rector argumentează așa: Senatul este ales de Facultăți, dar eu sânt ales de Marele Colegiu; eu pot deci în fiecare moment să fac apel la Marele Colegiu care m'a ales. Să-mi dați voie, aceasta nu se poate în niciun chip.

A ales o Facultate membri în Senat, cei aleși vorbesc, și nu Facultatea. A ales Marele Colegiu un rector, rectorul există, și nu Marele Colegiu. Marele Colegiu, chemat, aprobă însă pe rector și, aprobând pe rector, trimite decanului de la Facultatea de Drept o nouă comisiune de cercetare. În această nouă comisiune de cercetare se întâlnește rectorul, profesorul Dragomirescu, cel mai nou al Facultății Juridice, și profesorul Pascu.

Ca să știe cineva cine este profesorul Pascu, unul din profesorii cei noi ai Universității din Iași, — numit

pe baza aceluî nenorocit articol pe care trebuie să-l suprimăm, care înlătură concursul, ceia ce se prelează la toate intrigile și satisface toate milogelile, ajungându-se ca, în loc ca, pe baza art. 81, să recomanzi extraordinar pe un profesor extraordinar, să recomanzi pe un profesor foarte ordinar, în felul cel mai ordinar, dar în alt sens, — îngăduiți-mi o lămurire și o lecție.

D. Pascu, ajuns profesor la Universitatea din Iași, este același care e asociat azi cu d. Bărbulescu, decanul înlăturat de actualul ministru pentru discursul ignobil pe care l-a ținut în Senat supt guvernul Marghiloman, în care insulta pe Suveran fiindcă a făcut războiul național. Cu același decan care se primbla triumfător, odată, pe străzile Iașului, de câte ori ni se întâmpla o nenorocire în războiu, era cineva sigur că vede un grup de profesori între cari decanul Facultății de Litere, care defila ostentativ, sfidând și arătându-și bucuria pe care o simțea pentru bucuria inamicului.

Acest profesor Pascu colaborează la revista științifică a d-lui Bărbulescu „Arhiva“, în care unul din colegii săi de la București, un om foarte onorabil, director al Institutului Social, care aduce cele mai mari servicii, nu numai științii, dar și politicii, pentru că ni permite să tratăm anumite probleme de politică în mod științific, este calificat cum o să vedeți:

„Prințul Dimitrie Carol Franz von Gusti, doctor în filosofie de la Universitatea din Leipzig. Student în Drept la Universitatea din Berlin..., conferențiar și membru de onoare al Societății de slugi „Moldova“ din Iași, președintele asociației cantacuziniste(?) din Iași, în timp de războiu, membru intervenționist în biroul sedentar al cenzurii din Capitală.“ Și așa mai departe.

Aceasta apare într'o revistă de filologie și de istorie, și înlăuntru se întâlnesc curent lucruri de care vă spun drept că mi-e rușine să vă pun în cunoștință.

Decanul de la Drept se pomenește deci cu amenințarea că întră în Facultate cineva care e capabil să-și trateze colegii cu insulte de asemenea speță. Natural că el nu poate altceva decât să declare cu toată părerea de rău că nu poate primi pe anchelatorul care vine. Iar

profesorii de la Facultatea de Drept, cari sânt convocați la Senat, consideră atitudinea rectorului ca o insultă și declară, cu d. Cantaçuzino în frunte, că nu mai pot participa la lucrările Senatului.

Deocamdată isprava era foarte bună. Întrase în Facultatea de Drept parchetul, amenința să între o comisie administrativă de cercelare, arhivele erau sechestrate, studenții nu-și puteau căpăta diploma. Acum iată că profesorii de la Drept declară că nu mai ieau parte la ședințele Senatului. Senatul e amenințat să nu poată lucra cu numărul de membri absolut necesar pentru lucrările sale.

Se chiamă în sfârșit Consiliul Facultății de Drept, și Consiliul acesta aprobă atitudinea pe care a avut-o decanul. Adug că atitudinea d-voastră, d-le ministru, până în ultimul moment a fost o atitudine care merită aprobarea oricui dorește liniște și bună ordine în Universitate. D-voastră ați declarat Universității din Iași ceia ce urmează: „Senatul universitar, iar nu Marele Colegiu, este competent a se pronunța asupra chestiunilor care au provocat conflictul cu Facultatea de Drept“. Și ați invitat pe rector să cheme Senatul întreg și după aceea să între în legătură cu d-voastră.

Senatul e convocat la 27 Mart, și i se arată că rectorul e gata a pedepsi pe cei cari nu vin conform art. 91. Ce tristă situație e aceea a unui rector care amenință pe membrii Senatului cari nu vin, că o să-i pedepsească! Dar ce trist e să aduci pe o parte din membrii unei Facultăți, cu cari se solidarizează Facultatea întregă, în situația de a nu participa la aceste lucrări din cauza călcărilor de drept cari înjosesc prestigiul acelei Facultăți!

La 3 April, d. Cantaçuzino declară formal că nu vine, definitiv. Și iată cuvintele, foarte frumoase, ale acelu bătrân profesor, care e fără îndoială o glorie a învățământului nostru superior: „Am părul alb și nu pot permite nimănui să mă pălmuiască“.

Rectorul, tare pe situația pe care o câștigase în felul acesta, perseverează. Îndemnat să-și dea demisia, spune: Nu-mi dau demisia pentru că pe cei cari m'au ales îi pot strânge oricând, și ei pot să declare că mă vreau.

Întrebat cum poate administra când Senatul nu se poate aduna, el răspunde: Administrez fără Senat, și deci mai bine să se închidă și o Facultate decât rectorul să demisioneze serios, iar Universitatea să poată lucra mai departe. Pe de altă parte ministrul era pus în situația de a demite pe rector.

S'a mai întâmplat încă un cas când un rector a fost demis. Rectorul care a fost demis era unul dintre cei mai mari profesori ai Universității din București; el a fost victima unei intrigi. Intriga aceea politică a impus unui ministru al Instrucțiunii Publice demiterea rectorului, un lucru așa de condamnat în principiu, încât d-ta, d-le ministru, nici nu te-ai fi putut gândi acum să dai din nou învățământului spectacolul pe care, pentru pasiuni politice, l-a dat ministrul care acum nu mai este în viață, atunci când a făcut să plece rectorul Ioan Bogdan din fruntea Universității din București.

Ce se întâmplă ? Și acum mă întorc din nou la cazul celalt. Rectorul, odată ce se simte stăpân pe Colegiul universitar, începe a juca, — eu nu zic din intențiuni rele, numai, știți, sânt greșeli fecunde, și greșeala aceasta pe care a făcut-o d. Bratu era una din greșelile foarte bogate în urmări —, începe a juca și mai departe și în altă chestiune din acel instrument care era Marele Colegiu, și, astfel, la 5 Iulie 1922, fiind și mai departe d-sa rector și acel care răspundea de situațiunea din Universitate, s'a trimes Ministeriului, trezit, fără să iscălească d. Bratu, fiindcă văd iscălit un pro-rector, o adresă în care spune: „că nouă colegi“ au cerut convocarea Marei Colegiu și „pentru situațiunea unor profesori“. „Situațiunea unor profesori.“... Aceia cari erau chemați în felul acesta, natural că nu și-au putut da sama de ce este vorba, și din numărul total al profesorilor Universității au venit mai puțin de jumătate: au venit 25 din 59, — și după aceea s'au adaus încă trei, cari au iscălit hotărîrea. În adunarea aceasta din vara anului 1922, se votează o moțiune în acest cuprins, în alt domeniu decât domeniul conflictului, care se eternisa, al Facultății de Drept:

„Pentru că starea actuală de lucruri în ce privește pro-

fesorii suspendați să înceteze și să fie invitați a-și relua activitatea lor și, astfel, pe cât e cu putință, toate urmele desbinărilor pătinașe pe care războiul național le-a sădit în sufletele unor Români să dispară“, se cere suprimarea suspendării „și nelegală și nedreaptă“, și anume pentru că „acești colegi și-au manifestat sau și-ar manifesta hotărîrea de a relua în învățământul superior locul ce li aparține“, iar la profesorul Stere, de și „unele manifestări ale activității sale n'au putut să aibă aprobarea unora sau chiar a celor mai mulți dintre noi“, ele „au pornit dintr'o convingere puternică în sinceritatea ei“, așa că „se impune respectului tuturora“, și, în sfârșit, „greșeala acestuia, care e gata să ierte și să sufere pentru ceia ce crede a fi adevărul, este moralicește mai sus decât meritul acelora cari încearcă să se sustragă suferinții obștești supt scutul unei situațiuni oficiale“.

Se relevază și mai „mult încercata lui iubire de țară și neam“. O adevărată chemare din partea Universității! (Aplause din partea țărăniștilor.)

Ce ziceți d-voastră de condițiunile legale în care se face această intervențiune ?

Nouă profesori chiamă Colegiul universitar, care nu are să se amestece în toată această chestiune. Facultatea de Drept a admis suspendarea până la judecată. Chestiunea este foarte netedă: trebuie să se facă judecata. Ce poate să ceară un profesor acusat? Profesorul poate să ceară acest lucru. (Zgomot, întreruperi.) Supt orică acusațiune aș fi pus, eu n'aș fi putut să ies înaintea oamenilor o săptămână fără să cer judecata imediată. Aceasta este calea care trebuie urmată. (Aplause prelungite.)

Trec, d-lor, trei ani de zile. Niciunul din cei doi profesori nu cere să fie judecat...

Voci de pe băncile partidului țărănesc: Nu este adevărat! Nu este adevărat!

D. N. Iorga: Din anumite motive...

Voci de pe băncile partidului țărănesc: Nu e adevărat! Nu e adevărat!

D. N. Iorga: În dosar nu există nicio cerere, și întreb pe d. ministru: se găsește în dosar altfel de cerere?

D. *Dr. Angelescu*, ministrul Instrucțiunii Publice: Nu este niciuna; voi arăta imediat.

D. *Dr. Lupu*: D-le ministru, d-ta erai deputat în Parlament, când de la tribuna Parlamentului d. Stere a cerut judecarea. Poți să negi? Și era domnul ăsta (arătând spre d. Ionga), dar lui nu-i cer să spună. Îți cer d-tale! (Zgomol, întreruperi.)

D. *N. Iorga*: D-lor deputați, nu trebuie să confundați două lucruri: cererea unui om politic de la tribuna Parlamentului de a fi judecat la Curtea Marțială și cererea unui profesor de a cere să fie judecat de Consiliul profesoral. (Aplause.)

Voci de pe băncile partidului țărănesc: Ei! Ei!

D. *N. Iorga*: Dar, dacă este aceasta dorința pe care o aud acuma, mă raliez cu toată căldura la dânsa. D-le ministru și d-voastră, represintanți ai Guvernului, faceți să înceteze odată acest scandal. O cere? Să nu poată zăbovi; faceți-o. (Aplause prelungite pe băncile majorității.)

Faceți-o, și o întreagă opinie publică va fi lângă d-voastră pentru a cere sancțiuni. (Aplause prelungite pe băncile majorității.)

Dar, d-lor, precum nu era admisibilă calea d'întăiu, de a se aduce cererea studenților, din orice provincie românească, pentru ca ei să ceară închiderea unei acțiuni judecătorești, — neadmisibil! —, tot așa nu este admisibilă cererea aceasta a doua, făcută de nouă „colegi“, cari nu spun pentru ce se adună Marele Colegiu, de și trebuiau să spună pentru ce convoacă Marele Colegiu. Sânt oameni cari vin când li spui pentru ce sânt chemați și nu vin când nu li spui pentru ce sânt chemați. Nu este admisibil apoi să presinți o dorință a Marelui Colegiu, care lovește într'o hotărîre a Facultății, singura în drept a lua o hotărîre. Și tot așa nu este admisibil să o presinți ca hotărîrea majorității Universității, când se face socoteala că de fapt sânt mai mulți acei cari n'au iscălit decât acei cari au iscălit-o.

Îndată după această cerere, trei profesori, d-nii Șumuleanu, Popovici și Tafrali, fac rezervele lor. Sânt argumente de sentiment național și de dreptate, nu numai convingătoare, dar adânc mișcătoare. În această inter-

venție, d. Popovici spune, de exemplu, ceia ce urmează: „Mă aflu pe frontul de la Cosmești, și înainte de armistițiu, când Germanii ne bombardau continuu cu baloturi de „Lumina“, ziar editat de d. Stere“.

Și, în același timp, vorbește de participarea directorului ziarului „Lumina“ în comitetul băncii de emisiune germane.

În August, d. ministru răspunde, pe dreptate, că el nu poate să ia act de o astfel de cerere. El se găsește într'o situație legală, din care nu-l poate scoate o hotărîre care ea însăși nu are nimic legal. Însă, de și odată hotărîse că profesorul Stere „va rămînea suspendat de la catedra d-sale pînă cînd Comisiunea de judecată se va pronunța asupra invinuirilor ce i se aduc“, d-sa nu grăbește ca această comisie de judecată să se adune și să se isprăvească odată cu această chestiune, ci numește, nu o comisie de arbitri, firește, — comisia aceasta va funcționa în cealaltă chestiune —, ci o persoană care să facă o cercelare. E d. Pangrati.

D. Pangrati primește delegația în Decembre și răspunde într'un chip care cred că nu va satisface pe nimeni dintre d-voastră ca participanți ai unei adunări politice, cum nu ne satisface pe noi, ca profesori. Spune că, de oare ce e vorba de un proces la Curtea Marțială, el nu se poate interesa de laturea cealaltă, școlară, și că, de oare ce cei doi profesori nu au luat parte trei ani de zile la lucrările Universității, ei pot fi considerați ca demisionați. Evident că profesorii pot să răspundă: Dar nu am luat parte fiindcă ne-ați suspendat. Prin urmare, ceia ce spune d. Pangrati în această chestiune, are tot atîta valoare cît ceia ce va spune comisia de anchetă pe care ați numit-o tot acum în urmă, în chestiunea conflictului dintre rectorul Universității și decanul Facultății de Drept, comisiune în care cutare sau cutare primește să ia parte, dar cel care numise arbitrul îi reia delegația, apoi i-o dă înapoi, — un adevărat haos, de pe urma căruia Comisia de anchetă a terminat cu hotărîrea filantropică pe care v'am anunțat-o.

D. P. Bujor: Așa este: d. ministru nu a procedat în mod energic; d-voastră aveți interesul ca să tărăgăniți

chestia pentru a crea și a menține o atmosferă de neliniște și de tulburări în Universitate. (Întreruperi, zgomot.) D. Cuza nu se ocupă de altceva decât să tulbure Universitatea. (Zgomot.) Noi sântem până acum săturați de acțiunea unor profesori și în special a d-lui Cuza, care în toate părțile nu face decât să se ocupe cu fleacurile acestea. (Întreruperi, zgomot.)

În asemenea condițiuni noi nu mai putem lucra în Universitate, și, dacă continuăm pe tema aceasta, vom închide Universitatea, ni vom da demisia în bloc; nu mai poate continua starea aceasta de lucruri. (Zgomot, întreruperi.)

D. N. Iorga: D-lor, fiindcă d. Bujor a isprăvit cu declarația că d-sa închide Facultatea sau Universitatea întreagă, dacă se întâmplă mai departe desordine, să vă arăt, după ce am spus că d. Pangrati refuză să facă o cercetare cu privire la cazul d-lui Stere, iar al d-lui Arion rămâne cu totul nehotărît, în cazul celalt, al conflictului dintre d. rector Bratu și d. Cuza, ce se hotărăște. Întăiu, Comisiunea aceasta de arbitri se adună acum câteva zile, la 13 Decembre, și arată că d. rector Bratu încă din primele săptămâni ale diferendului, care dăinuiește azi de un an de zile, a făcut declarații, dintre care ultima e că n'a vrut să jignească pe nimeni.

Rectorul s'a zbatut un an de zile; i s'a spus, în fiecare moment, că oamenii se cred jigniți; el nu și-a dat sama de lucrul acesta, dar, după un an de zile, se face lumină înaintea lui, și zice: A, d-voastră vă credeți jigniți, iată vă fac declarația formală că nici prin cap nu mi-a trecut mie să vă jignesc. A văzut că nu vin la Senat, i-a văzut că se plâng la Ministeriu, a văzut că nu se dau diplome, dar nu știa de ce, și înaintea Comisiunii de-odată a înțeles că oamenii se cred jigniți, și atunci a zis: Vai de mine, nu mi-a trecut prin cap că sânteți jigniți! Dar cum rămâne cu conflictul dintre Colegiul cel Mare și Senat, cum rămâne cu desaprobarea unora de ceilalți, cu răul exemplu care s'a dat, firește, Facultății și Universității întregi, cu compromiterea învățământului superior, prin această lungă și, spun cuvântul: inconștientă ceartă de un an de zile?

Dar vine acum d. Cuza, o persoană cu sentimente așa de pacifiste, încât ar mai lipsi să fie și d-sa în Camera aceasta ca să avem iadul gol (ilaritate): va să zică, vine acest om de cele mai bune sentimente colegiale, care în adevăr ar fi bun de un lucru: să căptușească anumite persoane de aici din Cămeră, pe care eu, vă mărturisesc, nu sânt în stare să le căptușesc, nedispunând de logica specială și de vocabulariul care se potrivește cu această logică.

Și d-sa, decanul, exprimă către colegul meu, d. profesor Coroi, care, mai prudent, a luat notă scrisă despre aceasta, iscălită înaintea marilor, exprimă părerea că, dacă se constată oficial, — adecă ministrul să fie acolo, să facă însuși constatarea —, că nu a existat intenția de a jigni, nici de a ofensa Facultatea, cu toate că s'au schimbat vorbele cele mai grele, de care sânt pline aceste dosare, d-sa nu ar mai avea niciun motiv să se abțină de la lucrările actualului Senat universitar. Despre aceasta d. profesor Pangrati ia notă, și chestia se încheie.

D-le ministru, nu știu dacă d-voastră vă mulțamiți cu refuzul d-lui Pangrati de a face cercetări unde nu mai e nevoie să fie făcute, în cazul Stere, când lucrul este de cea mai mare limpeziciune și nu e altceva de făcut decât să se trimeată cei doi profesori acușați de a fi trecut la inamic și de a fi încercat să seducă armata românească, luptătorii noștri, înaintea instanțelor față de care sânt răspunzători. (Aplause.)

Iar, în celălalt caz, e evident un lucru: că declarația d-lui Cuza, care poate să fie scrisă de nu știu câte ori și pecelluită cu ceară de toate colorile și înaintea unor mariori aduși anume pentru aceasta de la Liga Națiunilor, că această declarație nu îndatorește pe acest distins profesor al Universității din Iași să nu reînceapă chestiunea mâne, cu d. Bratu sau cu altceva, precum d. Bratu, de și declară că a iertat pe d. Cuza, că e gata să se sărute cu d-sa, înaintea tuturor studenților Universității din Iași, d. Bratu, care crede că are dreptate, e gata mâne, de și a demisionat, să se adreseze la Marele Colegiu, fiindcă d-sa depindea numai de Marele Colegiu, care l-a

ales, și să-l întrebe pe Marele Colegiu dacă nu are simpatie personală pentru d-sa.

Aceasta însă nu mai poate merge.

D-le ministru, noi ne plângem de un lucru: că studenții, poate pentru un motiv, — nu aș zice de generositate, dar pentru un motiv de sentiment național, care cred că este rău plasat în domeniul în care este plasat în momentul de față, ne pun în trista situație de a nu putea ținea cursurile la Universitate și de a părăsi temporar o misiune care pentru fiecare din noi e mai importantă ca oricare altă misiune importantă, la care ne-ar întrebuința țara. Noi ținem de rău pe acești tineri că nu consimt să țină samă puținel de nevoile vremurilor și de principiile superioare de drept, care nu îngăduie să se opună mersului normal al umanității din care fac parte.

Evident că avem dreptul să facem morală cu folos studenților noștri, dar trebuie ca profesorii acestor studenți să nu dea niciun motiv de a fi criticați. (Aplause.)

Voiți d-voastră să moralizați Universitățile, să impuneți studenților principiile de ordine? Faceți ca aceste principii de ordine să fie respectate întâiu de profesori, și nu vă temeți de a da niciuna din sancțiunile care se impun. Nu voiți ca mâne, la un viitor războiu de care să ne ferească Dumnezeu, să aveți studenți cari să spună unii: mie îmi place să merg cu steagul țării, alții: convingerile mele personale, — ca în „Crimă și Pedepsă“ de Dostoievski —, îmi impun să merg în tabăra dușmană, iar d-voastră să dați în judecată pe aceștia și să-i puneți la zid, pentru aceasta nu trebuie să îngăduiți ca vorbă să fie de a reveni la catedră profesorii cari au fost profesorii deserțiunii. (Aplause.)

Nu voiți d-voastră ca studenții, mâne, să vă vie cu o Constituție gata și să vă spuie: „ori votați Constituția noastră, cu studenți intangibili și cu alte pretențiuni, ori năvălim în Cameră“, căci să nu credeți că aceasta este fascism (fascismul italian e ceva mult mai îndepărtat, cu scopuri mult mai înalte și cu rezultate mult mai binefăcătoare pentru țara lor, indiferent de metodele care au fost întrebuințate), nu voiți ca studenții să vină cu re-

vendicări pe zidurile Bucureștilor, în fața noastră, cari nu am fi știut să conducem țara, învățați pe profesori să-și fie rostul acolo unde sânt, iar nu să cullive anarhia.

Și, pentru a merge la rădăcina acestor lucruri urite, d-le ministru, — aș zice chiar, d-le coleg, gândindu-mă la faptul că pe noi ceia ce ne unește este grija de învățământul superior, în care de atâția ani, înălbiți și îmbătrâniți acuma, am muncit cu dragă inimă —, scăpați, d-le ministru, împotriva chiar a partidului d-voastră, scăpați învățământul superior de ceia ce l-a corupt! Căci ceia ce a corupt învățământul superior și ceia ce l-a adus la zdruncinări ca acestea, la tot felul de porniri rele: Colegiul împotriva Facultății, Facultatea împotriva Senatului, rectorul împotriva decanului, studenții basarabeni împotriva hotărîrii ministrului și așa mai departe, e amestecul politicei de partid în Universitate. Aceasta este adevărata cauză.

Eu am apucat o Universitate la Iași în care noi ne apropiam de profesori fără să știm ce politică făceau ei fără să știm partidul căruia aparțineau profesorii noștri. Un moment nu a stat în gândul vre-unuia din noi să întrebăm pe un Xenopol, pe un Rășcanu, să întrebăm pe aceia cari au crescut linereța noastră, ce partid e acela pe care îl servesc ei, și cu atât mai puțin să știm care e partidul care i-a adus, cu art. 81, la catedrele lor. Dar, de când sânt profesor, eu văd neconținut Universitățile stăpânite de acest spirit de politică de partid.

Înlăiu au apărut reviste literare, unde, lucru foarte curios, găsiți laudați numai scriitori cari erau în curentul pe care îl represintau conducătorii revistei. În jurul revistei s'au făcut apoi cercuri literare, și în jurul cercurilor literare s'au făcut grupările politice, așa că la Universitatea din Iași nu putea intra nimeni fără să facă act de vasalitate față de cutare sau cutare organizație politică.

Iată, chiar în timpul din urmă am văzut lucruri de acelea care trebuie să fi avut un adânc răsunset în sufletul studenților. Am văzut pe cutare profesor suplinitor care mi-a ieșit înainte, făcându-mi asigurări de devoțiune po-

litică, pe care, nu numai că nu i le ceream, dar nu-mi erau agreabile, și, peste câtăva vreme, călare pe art. 81, intrând ca profesor ordinar în Facultate, dar nu fără ca, împreună cu acest cal al lui, care este art. 81, să fi trecut pe la ieslele Partidului Liberal.

Am văzut pe un altul. Îmi amintesc că supt Guvernul Marghiloman, care exercita o cenzură foarte strictă, eu trebuia să merg cu ziarul meu „Neamul Românesc“, singura foaie care mai apărea la Iași pentru războiul național la cenzură. Ajunsesem la urmă de nu mai știam în ce formă să mai scriu ca să pot trece articolul. Nu era voie să scrii ceva despre Germani. Ultima formă în care am strecurat un articol relativ la dânsii, a fost o formă apologetică. Auzisem că în Australia se înmulțiseră iepurii de câmp, încât stricau semănăturile, și atunci s’au făcut gratii de sârmă; iepurii însă se răpeziau peste gratiile de sârmă și mâncau varza. Însă la urmă au ajuns oamenii să facă gratiile așa de înalte, încât iepurii nu mai puteau sări să mănânce varza. Era vorba de Germani, cari nu mai puteau să treacă peste atâtea sârme ghimpate, și au rămas într’însele. Atunci profesorul Andrei, acum la Universitatea din Iași, care era censor, mi-a spus: „Dumneata nu vei tipări astfel de articole; pe aceasta îl las, dar să nu crezi că sânt așa de prost, că nu am înțeles ce vrei să spui!“. În necazul meu i-am spus: „Te bucuri acum, dar o să vie o vreme când d-ta o să plângi și o să ne bucurăm noi“.

Momentul a venit: de fapt nu plâng eu, dar se bucură și el, și aceasta nu este potrivit. Înțeleg să ne bucurăm pe rând, dar să nu se bucure și aceia cari au pățimit de regimul cenzurii germane și aceia cari impuneau această cenzură.

D. V. *Diamandi*: D. profesor Andrei a fost ofițer, a luptat pe front și a fost rănit, și, dacă a îndeplinit această funcțiune, aceasta a fost ca o impunere, fără nicio legătură cu Guvernul Marghiloman.

D. N. *Iorga*: Aceasta îmi amintește că a fost odată o femeie ale cărei purtări nu mulțâmiau morala publică și a fost atacată. A venit atunci un apărător al femeii

și a zis: „adevărat, a făcut toate aceste și putea face și mai mult, dar a fugit dintre zidurile unei mănăstiri unde a trăit în post și privațiuni“. Atât mai rău: dacă a fost la mănăstire trebuia să stea acolo; dar ca un ofițer rănit să facă el censură în favoarea dușmanului în contra căruia a luptat, aceasta nu se poate. (Aplause.)

D. Andrei este profesor de filosofia veche, însă nu știe latinește și grecește. Definițiunea Românului va ajunge să fie aceasta: „Românul este un om născut poet, care nu știe latinește nici grecește, de și citează și din latinește și poate va cita cândva și grecește“. Dar cel puțin Românii cari fac aceste citațiuni, nu sânt profesori de o materie la care se cere cunoștința limbilor antice; însă art. 81, înscrierea în club, acestea sânt mijloacele prin care un lănar poate să primească o catedră universitară.

Și impunerile politice sânt așa de strașnice, încât să vă dau un cas, — nu vă spun de la ce Universitate. Cineva se presintă în fața Senatului universitar cu recomandajie pe baza art. 81. Senatul găsește că nu este cazul să-l recomande. Toți au fost în contra recomandării, și au trecut numai câteva săptămâni, candidatul, — d. Banu råde, știe despre ce este vorba —, candidatul s'a presintat din nou, și, de data aceasta, nu a fost unul care să fie contra lui.

Câteva săptămâni înainte nu era unul pentru, iar acum n'a fost niciunul contra lui.

Iată ce ajunge autonomia universitară, frământată cu politicianism. Și să se știe un lucru: dacă se introduce undeva ura de partid, ura aceasta se va manifesta și dincolo de marginile acestui partid. Această ură, căpătată din practica unei vieți politice nenorocite, va continua și mai departe.

Și vom avea la Universități acest lucru teribil: că, în vremea când tineretul singur ni poate servi spre a ieși din starea de imoralitate de după războiu, vom avea un tineret crescut în această școală care va pregăti năruirea acestei țări în anarhia pe care o recomandă inconștiența vieții noastre politice. (Aplause prelungite.)

În replică:

D. N. Iorga:

Onorată Cameră,

Declar că sânt satisfăcut numai în parte de felul cum a înfățișat d-sa (dr. Angelescu) chestiunea.

Judecata care a fost între rector și decan, cât și dezvoltarea casului Stere și, pe lângă această cauzele particulare ale profesorilor Pascu și Bărbulescu, au fost expuse absolut cum așa văd și eu lucrurile. De sigur că, față de oamenii cari calcă dreptul lor, ministrul, atâta vreme cât ministrul a fost colegul nostru Angelescu, a procedat drept: pe terenul strict al legii, fără să poată convinge însă pe fiecare că și ei trebuie să se strămute de pe terenul pasiunii și al interesului de persoană sau de grup, pe acel teren al legii pe care e sigur fiecare. Cu toate acestea, e ceva care nu mă mulțamește în răspunsul d-lui ministru. Eu cred că nu ne vom despărți fără să ne înțelegem și asupra acestui punct.

E foarte bine că d. Pascu, fost bibliotecar, e supus unei cercetări, o cercetare în ce privește felul său cu totul particular de a face polemică. E inadmisibil ca un profesor să maltrateze, în felul cum maltratează d-sa, atât Universitatea din București, în tovărășia d-lui Bărbulescu, plus aproape toți colegii din Iași, cărora li convine tonul acesta de lupanar, care nu poate să fie îngăduit: ca în reviste cu pretenție științifică și în articole iscălite de profesori să se dea cel mai rău exemplu tineretului, căci trebuie să se simtă de toți o opinie publică studentească în, și afară de Universitate, fără toleranța față de profesori cari nu știu ce e decența situațiunii lor.

În cazul d-lui Stere, am ascultat și oarecare explicații date acolo. În cazul acesta, înainte de a răspunde d-lui ministru, trebuie să spun că memoriul pe care l-am cetit îl am de la cineva care cunoaște o mulțime de lucruri în legătură cu aceasta; îl am din mâna omului care a cunoscut pas cu pas propaganda germană în România. Numele lui nu-l pot spune până ce nu-mi va da însuși autorisația de a spune acest nume. Nu i-am cerut eu memoriul; e un om care, osândind pe cei cari au

servit pe străini contra țării sale, mi-a încredințat acest memoriu, care a fost scris pentru Germania în românește. Înțeleg declarația că d. Stere nu l-a scris și nu l-a iscălit însuși. Știu cine l-a prefăcut în nemțește, cunosce persoana și după traducere, căci evident nu s'a trimes memoriul în românește la Berlin: traducerea s'a făcut de o autoritate românească, căreia i-am cerut să o facă pentru autenticitate și garanție. Prin urmare nu poate exista îndoială că memoriul vine de la cineva, și acum sânt convins că are în mână sa o întregă arhivă a celor ce au lucrat împotriva războiului României. Pe de altă parte am spus că tot cuprinsul lui se găsește în „Lumina“ și nu numai în „Lumina“, dar în broșura cu coperti galbene, din care am făcut citații în Parlamentul averescan, cetind pagini întregi înaintea persoanei vizate, care nu mi-a dat nicio desmințire, căci ar fi fost desmințite, în fiecare moment, pe paginile din carte. S'a crezut, la un moment, că biruie cealaltă cauză, și cel ce a adunat articolele în carte, părea că zice: iată cine a avut dreptate și iată cine s'a înșelat.

Acum, când d-voastră spuneți că ați înfățișat cazul Facultății de Drept fără ca d-voastră să fi avut puncte de acuzație, date precise și sigure, dați-mi voie să vă spun că le aveți și, fără a le putea dovedi, nu puteați arunca umbră asupra atitudinii unui om, chiar când această atitudine era de notorietate publică. D-voastră ați afirmat, d-lor, la început, și, dacă ați afirmat trebuie să aveți, în același timp dovezi. La adresa către Facultatea de Drept din Iași trebuia să aveți dovezi și să le puneți în sprijinul ei, fiindcă altfel...

D. *Dr. Angelescu*, ministrul Instrucțiunii: N'am cerut în special pentru d. Stere, ci m'am adresat Universității și am cerut să convoace fiecare Facultate, și ele să desemneze pe cei vizați.

D. *N. Iorga*: Dar pentru toți trebuia să aduceți oarecare probe, și, când vi s'ar răspunde cum vi s'a răspuns, că se hotărăște suspendarea numai să nu fie scandal, d-voastră trebuia să spuneți Facultăților: „Eu nu am înțeles așa; aici nu e vorba de evitarea unui scandal, ci de o întregă vinovăție națională și morală“. D-voastră

dacă ați ales pe acești doi, trebuia să spuneți ce ce i-ați ales pe acești doi.

D. *Dr. Angelescu*, ministrul Instrucțiunii: Nu sânt numai aceștia, sânt mai mulți.

D. *N. Iorga*: Atunci trebuia să spuneți de ce.

D. *Dr. Angelescu*, ministrul Instrucțiunii: Mai sânt și alți profesori.

D. *N. Iorga*: Ați ales pe cei doi, și trebuia să spuneți de ce ați ales pe cei doi.

Dar, mă rog, se cuprinde sau ba vina care se atribuie d-lui Stere în amnistie? D-voastră credeți că da; sânt mulți deputați cari cred că nu. Dar pe noi nu ne preocupă că a fost vinovat din alte puncte de vedere, pe noi ne preocupă că a fost vinovat din punct de vedere al învățământului; ne preocupă situația în învățământ a directorului „Luminii”, gazetă care a fost împrăștiată în tranșee.

Dacă nu ar fi iscălit un singur articol, prin faptul că a scos această gazetă, și-a luat o răspundere, și aceasta îl face incapabil de a ocupa un loc în învățământ. (Aplause.) Dar aceasta nu o hotărăsc eu, și nu o hotărâți d-voastră; legalmente o poate hotărî comisiunea de judecată.

V-ați adresat greșit colegului nostru, d. Pangrati.

D. Pangrati, prin temperamentul său, ca și prin situația sa de membru marcant al unui partid politic, nu era potrivit pentru aceasta. Putea să se găsească în învățământ cineva care nu era amestecat în viața politică sau, dacă nu, îl găsiți în afară de rândurile partidelor politice. Și nu se poate zăbovi câtuși de puțin această cercetare și procesul care trebuie să isprăvească această chestiune, fie că s'ar constata că este o opinie publică în această țară, care condamnă, fie că s'ar dovedi că nu sântem capabili de această condamnare, și această opinie publică trebuie să fie prefăcută, pentru ca asemenea păcate să nu poată fi iertate.

În ceia ce privește cazul d-lui Bratu, este adevărat că d. Bratu și-a dat demisia. Este adevărat că Senatul universitar funcționează. Aceste sânt lucruri care sânt de natură să ne satisfacă, dar sânt și lucruri care sânt

de natură să nu ne satisfacă. D-voastră spuneți că la Facultatea de Drept din Iași se fac verificări neconținute. Se poate păstra o Facultate a cărei administrație cere să i se verifice neconținut actele? Trebuie să avem curaj. Și, dacă d-voastră, ca profesor, sânteți condus de un sentiment de colegialitate, toată Camera vă dă autoritatea necesară pentru a face ca Facultatea de Drept să între în ordine împotriva oricui. Eu dacă aș fi în locul d-voastre, nu aș lăsa să funcționeze o Facultate în care există numai șase profesori, și aș interzice acestei Facultăți dreptul de a da diplome de doctor, căci ce valoare poate să aibă doctoratul dat de șase profesori cari nu sânt în stare, din lipsa numărului cerut, cu autoritatea lor să dea măcar o diplomă de licență?

O voce: Eu protestez..

D. N. Iorga: Este datorია d-voastră să protestați ca profesor.

D-le ministru, rectorul și-a dat demisia; trebuie să se facă numai decât alegerea noului rector.

D. Dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii: Se va face.

D. N. Iorga: Vă rog pe d-voastră, ca pe unul care faceți parte dintr'un partid și aveți legături și dragoste pentrutru dânsul, dar rog și pe ceilalți, să se facă odată minunea aceasta: să nu se mai presinte candidaturi de partid la rectorat, și să se aleagă un profesor numai pentru valoarea și autoritatea sa morală și științifică. Și, în ce privește Facultatea de Drept, care trebuie refăcută, d-voastră ați pus la concurs catedre, dar sânt aproape de mine persoane care spun că se ieau anumite măsuri ca să nu se poată ținea concursul niciodată. Nu din partea d-voastre, dar din partea celor cari nu voiesc să se țină concursul. Dacă este vorba să anunțați concurs, iar alții să facă așa ca acest concurs să nu se poată ținea, trebuie să găsiți mijlocul de a pedepsi pe acești alții, cari înțeleg să țină vacante în felul acesta catedrele.

Am avut un cas la Facultatea de Litere din București: un profesor pe care l-am votat spre a fi numit definitiv. Îde și era prea tânăr și nu avea lucrări excepționale pe baza art. 81.

De ce? Omul aștepta de doi ani de zile. Membrii co-

misiunii, dintre cari unii îl batjocoriseră pe toate căile, refusau să se adune. Am fost siliți să aplicăm art. 81, căci pe calea cealaltă nu ajungeam niciodată la o recomandare de profesor. Iată, eu sânt un vechiu autonomist, însă înainte de autonomia Universității este prestigiul învățământului. Și trebuie să o simtă toată lumea, de la orice Universitate, că este o opinie publică și o autoritate care este în stare să plece toate cerbiciile și ordinea să fie restabilită în învățământul superior. (Aplause.)

CXXXVIII.

DESPRE SITUAȚIA PARTIDULUI NAȚIONAL DIN ARDEAL

(27 DECEMBRE 1922.)

D. N. Iorga: Am onoare să întreb pe d. ministru al Cultelor dacă e admisibil ca la biserica arhiepiscopală catolică din București, în prezența M. S. Regelui, să se fi făcut predica de Crăciun în limba germană.

Dacă d. ministru cunoaște cazul și are un răspuns de dat, îl ascult bucuros.

D. C. Banu, ministrul Cultelor și Instrucțiunii: Nu cunosc cazul.

D. N. Iorga: Îmi închipuiu: când Regele e de față, predica nu se poate ținea, în oricăre biserică, decât numai în limba țării. (Aplause prelungite.)

O altă cerere vă e adresată d-voastră, d-le președinte:

De oare ce interesul luptei noastre cere ca aleșii noștri și cei în colaborație cu noi să fie aici pentru a-și arăta înaintea țării părerile cu privire la actele Guvernului și proiectele de legi ce se presintă, rog pe d. președinte să întrebe pe d. Grigore N. Filipescu dacă înțelege a păstra mandatul ce i s'a încredințat de alegători și pe care l-a primit prin actul meu amical.

În același timp, pentru că nu odată aceleași acte de guvern și aceleași proiecte de legi cer ca Partidul Național din Ardeal, fusionat astăzi cu partidul democrat din România veche, să-și fixeze punctul de vedere în cuprinsul acestei Adunări și în fața Ministeriului legal constituit al Majestății Sale și toluși deputații acestui partid nu ieau parte, de luni de zile, la ședințe, lăsând altor

partide de opoziție o muncă și o răspundere pe care trebuie, după toată dreptatea, să o împărțim cu loții, cer d-lui președinte aplicarea prescripțiilor regulamentului pentru ca opoziția să fie întregă în singurul loc unde își poate face datoria fără a tulbura ordinea publică.

Ca unii cari discutăm, fără a vota, din cauza condițiilor în care s'a ales Parlamentul, avem căderea de a pune chestiunea, fără ca aceasta să însemne cătuși de puțin o aprobare a politicii generale pe care am condamnat-o în principiile și metodele ei, fără a crede însă că partidele, pe rând, pot promite anularea operei realizată de adversari fără participarea lor, pe care o datoresc țării.

Adaug că, dacă, în cas de anulare a mandatelor, s'ar consulta din nou colegiile electorale din Ardeal, ele ar avea prilejul să arăte dacă aprobă totala schimbare de basă, prin fuzionarea realizată, cu un partid de tendințe conservatoare, a unor aleși cari ceruseră voturile în numele democrației intransigente și a idealismului renovator. (Aplause prelungite.)

Am o explicație de adăugat. Trebuie să atrag atenția d-lui președinte, asupra casului, care se presintă chiar astăzi și pe care îl pun în legătură cu cazul de acum câteva zile.

Partidul Național din Ardeal a presintat obiecțiuni împotriva alegerii d-lui Petru Mihaly. În momentul când a presintat rezervele acestea, nu a presintat și actele, și a venit cazul d-lui Petru Mihaly înaintea Parlamentului. Natural că, fiind unul dintre conducătorii opoziției, m'am simțit îndatorat să atac alegerea d-lui Mihaly. Ni s'a cetit de la tribună ceea ce s'a crezut de cuviință. De oare ce însă Partidul Național din Ardeal nu era aici să aducă acte, eu n'am putut să le am decât peste câteva zile. Dacă Partidul Național ar fi fost de față, nu s'ar fi ajuns la confirmarea unui mandat pe care îl cred dăunător prestigiului acestei Adunări.

Mai departe, Partidul Național din Ardeal se plânge, și eu cred: cu dreptate, de felul cum s'au făcut ultimele două alegeri din Ardeal, însă Partidul Național nu este

CXXXIX.

(29 DECEMBRE 1922.)

Onorată Cameră,

Nu pot să nu-mi arăt părerea de rău că după cuvântarea de ieri, foarte întinsă și arătând o cunoștință deplină a chestiunii, a d-lui Madgearu, după observațiile făcute, cu atâta matematică, cu logică une ori, pe alături, de unul din represintanții partidului liberal, precum și după observațiile pline de bun simț ale oratorului care m'a precedat, nu se aude aici, în Cameră, și glasul unui partid care fără îndoială trebuia să vorbească, sau că, nefiind aici în Cameră, acest partid n'a găsit mijlocul de a vorbi pe o cale care stă deschisă și celor cari nu stau pe aceste bănci, și anume calea discuției publice, prin care orice partid este dator să vorbească.

Căci, dacă din anumite motive el nu este în Parlament, e dator să discute în întruniri publice sau în foi autorizate și să exprime păreri cu privire la proiectele de legi ce se aduc de guvern.

Îmi pare rău că n'am auzit o părere, care ar fi fost extrem de interesantă, mai cu samă că s'au dat și soluțiuni în această chestie. Cu atât mai mult, cu cât partidul d-lui general Averescu, care s'a adunat în Sibiiu, cu o participare foarte numeroasă, a votat un program din cele mai complete, cuprinzând soluționarea diferitelor chestiuni de la ordinea zilnică. Ar fi fost foarte interesant să auzim ce crede partidul d-lui Averescu despre legea d-lui Titulescu, cu atât mai mult, cu cât, atunci când erau împreună la guvern, d. Averescu și d. Argetoianu numai fățiș n'au combătut proiectul de lege înfățișat de colegul lor.

Când astfel de lucruri se întâmplă la guvern și nu se pot lămuri la guvern, căci, dintr'un sentiment de solidaritate ministerială, un ministru nu poate combate fățiș pe un altul, cel puțin atunci, dar o împrejurare favorabilă face ca d. Titulescu să fie ministru la Londra și totuși poate fi socotit ca fiind în opoziție, și proiectul său este înlăturat, dar vine un guvern care aduce din nou acest proiect, atunci îmi pare rău că nu poate să știe cineva, decât din zvon public sau din lectura coloanelor *Indrep-tării*, care este părerea d-lui general Averescu, care este părerea d-lui Argetoianu.

Tot așa, era aici cândva d. Maniu, care a vorbit de la această tribună, când s'a prezentat proiectul d-lui Titulescu. Și mi se pare că nu a vorbit exact în același sens în care au vorbit ceilalți membri ai coalitiei din care face parte. Am recitat discursul d-sale: el este plin de un excelent spirit juridic, de un foarte calm spirit juridic, și este regretabil că nu vedem proiectul actual analizat de ascutimea spiritului juridic al d-lui Maniu și ni lipsesc și părerile autorizate ale financiarilor partidului național din Ardeal.

Voci: Aurel Vlad.

D. N. Iorga: Aveți voie să vă alegeți pe cine voiți dintre membrii unui partid foarte numeros și cu păreri foarte variate. Și aș dori să dea de aici, nu numai prin ziare, să dea de aici părerile sale Partidul Național din Ardeal. Și nu numai cu privire la cotele — acestea erau improvizate și une ori foarte dureroase —, dar și asupra concepției generale de la care a plecat proiectul d-lui Titulescu, combătut odinioară de prieteni, asupra acestui proiect de lege, care se întoarce cu iscălitura d-lui Vintilă Brătianu, de și cu anumite modificări, și care poate fi combătut cu mult mai ușor, fiindcă, de data aceasta, e vorba de un adversar hotărât.

Deci, îmi pare rău că, la capăt, când va vorbi ministrul care prezintă acest proiect de lege, el nu va putea să aibă o orientare asupra părerilor tuturor cu privire la opera sa.

Dacă aceasta s'ar fi întâmplat, ar fi fost bine și din alt punct de vedere. Căci, atunci când a venit d. Titu-

lescu cu proiectul său, Partidul Liberal era foarte slab prezentat ca număr, dar, de altfel, foarte valoros. Și Partidul Liberal s'a servit de o simplă declarație scrisă. În cazuri de acestea cerințele parlamentare sânt foarte puțin satisfăcute, fiindcă declarațiile acestea sânt așa de scurte, încât nu-i vreme să întrerupi iar, de multe ori, adversarul iese la capătul unei întreruperi.

Ce voiți să răspundă cineva unei declarații scurte, în care se vorbea despre principii de morală financiară? Căci ceia ce s'a cețit din partea Partidului Liberal era de o morală financiară așa de perfectă, încât nu-i rămânea cuiva decât să se ducă acasă, să deschidă pe Plutarh, la Viețile oamenilor celebri din antichitate, și să ia pe acela a cărui activitate s'a apropiat mai mult de finanțe, ca să admire sentimentul de la care a pornit declarația și perfecta eleganță a formei elenice în care era redactată acea declarație.

Știți ce s'a întâmplat după acea declarație? A început o campanie și, după campanie, dar nu din cauza campaniei, a venit ascensiunea la putere a Partidului Liberal.

Partidul Liberal, venit la putere, a găsit o lege votată. Nu a aplicat-o sau a aplicat numai o parte dintr'însa. Și el vine acum cu o lege, nu așa întru totul la fel cu cealaltă lege, dar cu o lege de aceeași concepție, cu ceva concesii deci făcute opiniei publice, pe de o parte, iar, pe de altă parte, partizanilor, cum face cineva imparțial. (Ilaritate.)

Adecă, pe de o parte, ții cont de opinia publică, iar, pe de altă parte, de clasa pe care o reprezinți, care nu trebuie să se supere, și ai tot interesul ca ea să fie menajată, căci altfel pleci de la guvern. Aceasta este o politică de financiar înțelept.

D. *Vintilă I. Brătianu*, ministru de Finanțe: Aci ești foarte imparțial.

D. *N. Iorga*: Dar vedeți ce se poate întâmpla. Eu nu am niciun fel de garanție că va veni sau nu va veni la guvern d. General Averescu, — și, om la vrâsta d-sale, e bine să fie ținut cu iluzii care-i mângâie viața. (Ilaritate.) Tot așa nu am nicio garanție că d. Maniu aduce

la guvern pe d. M. Cantacuzino, sau că d. Cantacuzino, mai expert, va aduce la guvern pe d. Maniu, dar vreau să știu, pentru contribuabilii pe cari îi represint și cari m'au ales în patru județe, — represint numai un județ, dar am fost votat în patru județe, — ce vrea pentru momentul când va veni la guvern. Eu nu cred că vine, dar sânt alții cari cred, și, dacă n'ar crede cei cari sânt interesați, cine voiți să creadă, căci numai cu credința mea lucrul iese foarte slab.

În ce vă privește, numai faptul că nu ați luat un angajament formal și declarațiile n'au fost precise a făcut să se aștepte nașterea proiectului miraculos, și trebuie să ai o memorie prea scurtă ca să nu recunoști că acest copil frumos, după recomandăția pe care o faceți astăzi, voiți să-l facă să dispară, ca urit, acum câteva luni de zile.

Mă mulțănesc cu exprimarea acestei păreri de rău, închid parentesa privitoare la partidele care nu sânt represintate în Parlament, nu vorbesc în afară de Parlament și nu ieau angajamente precise, fie și în afară de Parlament, și vin la o constatare, aceia a deosebirii dintre atmosfera care încunjura proiectul d-lui Titulescu și atmosfera care încunjoară pentru moment proiectul d-voastră.

În cazul d-lui Titulescu iată cum se presintă lucrurile.

Într'un Ministeriu vădit antipatic, și aceasta datorită în mare parte incapacității și, în partea care mai rămăsese, brutalității, răsare o personalitate, un om tânăr, un om foarte cult, având, fără îndoială, însușiri deosebite. Nu știu dacă diplomația d-lui Titulescu este mai bună decât finanțele sale, dar evident că și în finanțele sale are distincțiune și noulate, și cred că în diplomația pe care o face la Londra sânt aceleași calități. Noi aveam însă nevoie să opunem unor anumite apucături de pe banca ministerială ceia ce represinta relativ-tânărul ministru de Finanțe.

Trebuie să mărturisesc că d-sa avea pentru noi un element de concepție și un element de metodă care-l apropiau de opoziție. Îl apropiau de opoziție, fiindcă d. Titulescu fusese în partidul d-lui Take Ionescu, se desfă-

cuse de partidul d-lui Take Ionescu, și consimțise să figureze și mai departe pe banca ministerială numai pentru a reforma finanțele noastre. Și avea momente când, pe lângă elocvența d-sale, dădea lovituri cu pumnul în această bancă rezistentă, pentru a făgădui urmărirea persoanelor capabile de malversație pe timpul guvernării d-lui Averescu, și Dumnezeu știe cât de multe erau! Din aceste motive, ministrul de Finanțe de atunci ne ispilia. Întrebunțez ieremenii: „ne ispilia“, fiindcă se potrivește cu persoana d-sale, ca și cu noul sistem al d-sale. Și, atunci, opoziția s'a împărțit în două. Natural, opoziția nemărturisită, care era opoziția de pe băncile majorității, îi era cea mai rea. Și știu din legăturile mele personale cu d. Titulescu cât de mare era temerea sa că, aprobat poate de opoziție, va fi trântit de majoritatea care se găsea lângă banca ministerială.

Și, evident, în împrejurările acestea, noi, din minoritate, am aprobat înlocuirea vechilor impozite anacronice, confuze, incapabile, având într'însele un amestec, nu din vechiul drept românesc, — care în materie financiară era foarte bun: țaranul îl înțelegea și se ajungea la un fel de impozite proporționale și aproape progresive —, ci un amestec de 'practice fanariote, de împrumuturi făcute de la Francesi în epoca renașterii noastre și de impozite de necesitate, adăugite de la Unirea Principatelor încoace.

Acestea erau trei elemente deosebite, care se găseau alături și cari nu se puteau amesteca în chip armonios. Și atunci am zis să începem cu sistemul, să introducem odată unificarea, să ne împăcăm odată cu claritatea, să avem curajul reformelor adânci.

Unii au mers până la capăt cu aprobarea proiectului d-lui Titulescu, alții au făcut rezerve fiindcă s'au schimbat unele cote: ministrul pretindea că nu, deputații, între cari am fost și eu, pretindeau că da.

Dar o parte a opoziției a votat contra, din motivul sau supt pretextul schimbării de cote, însă până atunci opoziția a mers lângă dorința ministrului de Finanțe de a da țării în sfârșit un sistem de finanțe unitar, un sistem modern.

Astăzi situația este cu totul alta. Ministrul de Finanțe n'are decât o foarte slabă opunere, cum zice dumnealui: de resentimente personale, în câte unul din prietenii d-sale; n'are însă în ce privește opoziția, și aceasta este însemnat, n'are nicio aprobare pentru proiectul d-sale.

Evident, faptul că aceiași opoziție care primia o anumită concepție atunci, nu o mai primește acum, se poate îndreptăți și printr'o variare în cote și printr'o suspiciune în ce privește intențiile și modul realizării.

Dar se poate îndreptăți și prin altceva: printr'o stare a opiniei publice care ȳa a fost chemată să judece sistemul financiar în care-i vor fi cuprinse interesele, și se poate îndreptăți prin însăși experiența făcută cu sistemul d-lui Titulescu, care sistem, încă odată, și acum e momentul să o afirm din nou, în ce privește ideile generale, punctele de vedere din care se privește societatea noastră și faptul cum se înțelege ca organism economic societatea noastră, este exact tot așa cum a fost proiectul d-lui Titulescu. Cine a discutat cotele se poate lupta une ori cu succes cu d. ministru de Finanțe; cine nu discută cotele în amănunte nu poate face altceva decât să constate absoluta unitate de concepție între legea pe care ministrul liberal n'a aplicat-o și între aceiași lege, care, cu unele modificări în cele două direcții arătate, revine înaintea noastră.

Vin la critica însăși a legii.

D-le ministru de Finanțe și d-lor deputați, sistemul care vine astăzi înaintea noastră este un sistem foarte complicat. Ni-a trebuit un an de zile ca să-l înțelegem, unii cred chiar că l-au înțeles perfect.

Felicitățile nu numai ale mele, dar chiar ale majorității contribuabililor celor cari se pot orienta în toate articolele proiectului Titulescu, revisuit de d-voastră, d-le ministru! Bunăvoința din partea noastră n'a lipsit. Dar, dacă nu s'a ajuns la un rezultat satisfăcător, aceasta s'o fi datorând, nu osteneților, foarte statornice, pe care le-ați cheltuit pentru alcătuirea proiectului, ci însuși sistemului pe care voți să-l introduceți.

De unde vine acest sistem ?

Sistemul acesta, — ori de i-ar zice cineva: cedule, și cuvântul de *cedulă* este un termen străin și nu pot să-mi închipui că la noi, contribuabilul român va putea să se orienteze în cedulele A, B, etc.; pentru el fațada e înspăimântătoare —, ori, de i-ar zice: impozite elementare, și elementele acestea te trimet la școala primară, la elementele de fizică, iar la acestea adăugați un „impozit personal“, care Dumnezeu știe dacă e mai inteligibil supt numele de „global“ sau mai îndreptățit supt definiția de „personal“, — sistemul acesta vine dintr'o societate care, în materie de complicații matematice, a ajuns la culmea la care poate ajunge o societate modernă.

El vine de la un popor care are o tragere de inimă deosebită pentru lucrurile abstracte și complicate, vine de la societatea franceză în care fiecare are obiceiul să-și țină socoteala foarte exact; așa încât, pe când contribuabilul nostru trebuie introdus în elementele înseși ale aritmeticii fiscale, Francesul n'are decât să caute în saltarul pe care îl cunoaște bine pentru ca să înfățișeze, cu sau fără bună credință, situația gospodăriei sale. Și, pe când la noi trebuie ca pe nenorocitul perceptor de pe vremuri, care încasa de la cine credea sau de la cine avea interes să încaseze, și de la cine n'avea, cu tot felul de samsarlăcuri orientale sau cu brulalități asiaticе, pe acest perceptor să-l prefăceți într'un agent fiscal perfect, ca să semene cu agentul fiscal din Franța.

Acesta vine după un șir întreg de agenți fiscali crescuți în aritmetică și capabili să verifice în fiecare moment ceia ce contribuabilul, cu bună credință sau fără, înfățișează din saltarul său. Dar mai este ceva. Mergând în Franța însăși, și o știu prin faptul că am fost de mai multe ori acolo, în calitatea mea de director al Școlii Românești din Franța, director gratuit, plătit numai de două ori pe an cu 7.000 de franci francesi pentru drum și pentru a sta o lună de zile acolo și a călători une ori în interiorul Franței —, am ținut să răspund în felul acesta la o întrerupere care a găsit loc în anumite coloane de ziare (aplause) —, va să zică mergând în Franța cu suma de 14.000 de franci francesi, ca să fac lecțiuni și la Paris și la Lyon, apoi și la Praga, unde am fost chemat chiar

astăzi, locuind deci multe luni de zile în Franța, am putut afla ce crede lumea despre sistemul acesta de o extremă abstracție și complicație.

D-le ministru, ați fost și d-voastră la Paris, dar ați stat mai puțină vreme, pentru că ați avut de făcut un împrumut, și apoi familia d-voastră nu citește gazete, — o spune cu orice ocazie. (Ilaritate.) Numai două feluri de oameni politici n'au citit gazetele la noi: răposatul Petru Carp și fratele d-voastră. Și cred că în familia d-voastră se găsește destule elemente comune ca să faceți și d-voastră același lucru, d-le ministru de Finanțe (Ilaritate.) Dar eu citeșc gazetele, și nu numai că le citesc, dar le și fac, și, când scriu un articol, îl iscălesc, pentru că îmi ieau toată răspunderea pentru dânsul.

Va să zică d-voastră ați fost puțin zile la Paris, și ați fost atunci foarte ocupat. O să mergeți a doua oară acum: o să aveți de fixat despăgubirile României; o să fiți iarăși foarte ocupat și n'o să citiți gazetele. D-le ministru, este un strigăt general în toată Franța împotriva sistemului pe care ni-l prezentați și nouă. Tipă oamenii, și zic: Decât să facem din toți stăpânitorii de averi din Franța niște minciunoși și niște înșelători față de fisc, — căci vor spune mai puțin decât au sau nu vor fi în stare să spună exact ce au, și nu va fi mijlocul de a-i convinge, — mai bine, zic ei, să ne întoarcem la vechile noastre zecimi, cu care contribuabilul era deprins din patriotism; când nu ajungea impozitul, mai scoteau din buzunare și mai puneau o zecime. Și adăogă: Mai bine să plătim mai mult, dar să înțelegem ce plătim decât să plătim mai puțin și să nu înțelegem.

Acesta este un viciu latin, d-le ministru de Finanțe. Românul e foarte bucuros să dea, dar având credința că a înțeles și el puțin pentru ce dă.

De altfel sistemul care ni se propune astăzi nici nu este sistemul frances tradițional. Este sistemul d-lui Joseph Caillaux, al d-lui Caillaux care a făcut politica externă ce se cunoaște și care l-a dus la temniță și la exil. El a apărut într'un moment în societatea francesă, — cum știu aceia cari au făcut studii în Franța în momentul când Caillaux se ridica pentru a cădea așa de răpede, —

a apărut ca un reformator genial. Din capul d-lui Caillaux trebuiau să ieasă lucruri nemai pomenite niciodată. Deci între blufurile d-lui Caillaux a fost și acest imposit progresiv pe venit în condițiunile speciale în care s'a presintat. Abstract, fără elementele de variație pe care le înfățișează societatea în materialitatea ei și fără elementele de moralitate pe care aceiași societate le înfățișează.

Și aceasta îmi ușurează trecerea la cealaltă parte a cuvântării mele, în care am de analizat rând pe rând, nu cotele d-voastră, ci altceva: în rândul înlăiu acele categorii cărora au să li se aplice cotele d-voastre.

Dacă aș discuta, în Franța, o lege care lînde să schimbe legea Caillaux sau, în Italia, o lege care ar adăugi sau ar distrage ceva din legea d-lui Medo, sau în orice altă țară unde sistemul frances a fost adoptat, nu aș vorbi așa. Și nu aș vorbi așa, pentru că acestea sînt societăți de multă vreme formate, unde știi cu cine ai a face, căci acolo nu ai a face cu o clasă care abia acum se formează și cu o unitate națională care abia acum se desemnează la niște provincii care înainte nu sămănau între dânsese. Dacă este vorba de astfel de societăți care trăiesc pe teritorii politice d'inainte formate și avînd clasele fixate d'inainte, atunci poți să aplici aceste impozite.

Cu totul altfel, d-le ministru de Finanțe, se presintă situația la noi.

D-voastră puneți un imposit pe pămînt, și în această privință a fost o discuție între d. Madgearu, care nu vă lăsa pe d-voastră, și d-voastră, care nu lăsați pe d. Madgearu; a mai venit și un matematic, și atunci de sigur că nu s'au mai putut descurca lucrurile.

A fost o discuție și pentru cele trei litere de alfabet din proiect privitoare la impositul pe pămînt. S'a discutat ce plătește via, ce plătește pămîntul celalt, de arătură, ce plătește rentabilitatea, ce plătește câștigul realizat.

Eu, în mintea mea, am renunțat să vă pot pune de acord pe d-voastre; oricât m'am silit, n'am putut să vă pun de acord.

Vă mai spun că impunerile s'ar putea aplica dacă noi nu ne-am găsi a doua zi după o expropriere neterminată

încă, după o expropriere al cărui preț e în mare parte neplătit, după o expropriere care a lăsat o categorie de proprietari cari nu au cum lucra, fiindcă ar fi trebuit să-și schimbe sistemul de agricultură, ei cari au fost agricultori mari și cărora li se impune prin expropriere sau să vândă pământul sau să facă agricultură intensă, cu mașini, cu îngrășăminte, etc., și omul nu este dispus să facă toate acestea, fiindcă ar trebui să aibă el și alte cunoștințe și altă iubire de pământ și de oameni, ca să să hotărască a îndeplini toate aceste condițiuni.

Pe de altă parte, avem o clasă țărănească compusă din țărani cari nu au nici vite, — căci în Moldova lucrau cu vitele proprietarilor —, nici instrumente de muncă, — căci în Moldova li da proprietarul; cari nu au nici credit, fiindcă nu aveau nevoie de credit, de oare ce înainte era un sistem capitalist concentrat în mâna proprietarului: în mâna lui era tot creditul țăranului; nu sânt adunați nici în obști, căci pe acestea le lichidați; nu au nici tovărășii de vânzare, căci pe țăran îl înșeală fiecare ca să-și vândă produsele pe un preț de nimic, atunci când vine cu mult înainte ca recolta să poată fi ridicată și îl face s'o vândă cu prețul slab, cu prețul pe care-l vrea cumpărătorul.

Pe lângă aceasta, de multe ori acești țărani nu au nici măcar un sistem agricol în mintea lor, după care să poată face cultivarea pământului.

În cutare județ s'a spus de către unii țărani că ei au nevoie numai de porumb, iar grâul să-l pună boierii. Acum d-voastră, prin acest proiect de lege, veniți și puneți imposibile fără să faceți vre-o deosebire că în fața d-voastră stă un proprietar expropriat, care nu mai are cum lucra; că în fața d-voastră stă un țăran fără vite, fără mașini și fără capital, fără credit și fără organizație. Tocmai în momentul când se formează organizarea materiei imposibile, d-voastre veniți, nu cu mijloace care să grăbească formarea acestei organizații, ci cu sarcini fiscale, indiferent de situația omului pe care îl îngreuiază cu impunerile lor. Și aceste impuneri vor avea ca rezultat că vor împiedeca tocmai formarea acestei organizații a masei imposibile.

Eu înțeleg ca d-voastră să veniți cu astfel de legi în alte timpuri, dar să nu veniți cu dânsese când noua gospodărie a Țării Românești abia acum iese ființă. D-voastre nu știți ce impuneți și pe cine impuneți.

Măsurarea pământului fără îndoială că o puteți face ușor, după cum tot așa de ușor puteți face chibzuiala unor cifre. Dar esențialul pentru noi nu este să avem un țaran care să nu se poată ridica și pe acesta să veniți să-l impuneți cu imposibile numai pentru ca să faceți a se ridica budgetul Statului.

În această privință eu cred că, și dacă am rămânea în nehotărîrea de astăzi a stării financiare, tot ar fi mai bine așa și să așteptăm până când o să avem o clasă țărănească perfect organizată. (Aplause.)

D-voastră puneți apoi imposibile pe industrii, oricare ar fi situația lor.

Vă rog ca în această privință să vă gândiți că sînt multe feluri de industrii.

Astfel noi avem o industrie în Bucovina, Ardeal, Banat, industrie veche, industrie bine întemeiată, pe care o împiedecă puțințel noile împrejurări, dar care poate dintr'o zi în alta să-și iese avântul.

Pe de altă parte, aveți aici, în Vechiul Regat, începuturi foarte modeste de industrie. Dumnezeu știe câtă îndrăzneală trebuie azi, cu valuta schimbătoare cu muncitori nemulțămîți, cu lîrgul care nu are niciun fel de stabilitate, ca să înceapă cineva o industrie. (Aplause.)

D-voastre ziceți: O bucată de vreme sculim industria. Dar: credeți d-voastre că orice industrie cere tot atîta timp pentru a se alcătui cum trebuie?

Înainte, în împrejurări normale, când capitalul era la îndemână, când meșterii îi puteai aduce de oriunde, căci toate garanțiile erau deschise, când între capitaliști și între muncitori erau condițiuni care nu mai există acum și nu vor exista multă vreme, atunci industria se putea crea și întemeia și, dacă voiți, întrebuința pentru scopuri fiscale, oricât de puțin cruțătoare față de rezultatele și de nevoile ei. Dar azi nu mai e așa, D-voastre luați din câștigul unui industriaș o parte. Nu zic: mare ori mică, ci zic: o parte mare și, după toate explicațiile pe care

le-am auzit și pe care le-am cetit și eu în foi, este evident că o parte mare se ia industriașului.

Dar vă gândiți d-voastră ce înseamnă partea care se ia industriașului în materie de cote, și, aici, dacă e mare sau mică, e teren de discuție, dar în ceia ce vreau eu să spun acum nu se mai înfățișează teren de discuție. Omul are nevoie ca din chiar câștigul său anual să înzdrăvenească industria pe care a întemeiat-o. (Aplause.) Eu înțeleg, când cineva are prisos de sânge, să i-l ici chiar în interesul sănătății lui, dar nu, atunci când e vorba de acel câștig anual, să se prefacă în sânge viu, care hrănește această industrie începătoare de la noi, fiindcă nu putem rămânea în Vechiul Regat cu o industrie barbară, alături de industria dezvoltată din celelalte provincii (Aplause). Și acum nu mai avem porțile deschise pentru produsele industriei străine.

Odinioară, îți trebuiau căi ferate, cu Brutinel, fără Brutinel, și le aduceai de unde voiai: din Canada, din Germania, de unde poftiai. Acum, nu mai poți proceda așa, fiindcă faci târgul pe o valută și te trezești cu altă valută, și azi ești în situația că sânt alte condiții când ai comandat și altele când plătești.

Astăzi marfa comandată de Statul român sau de industriașul român nu vine, fiindcă nu ai mijloace de plată. Așa că vom fi avisați la industria noastră. Aceasta trebuie să ni dea căi ferate, fără care nu putem avea o viață economică normală în timp de pace și nici nu putem purta războiul cu căile ferate de acum. Și, atunci când industria se luptă de moarte ca să-și câștige un loc la soare, nu faceți niciun fel de distincțiune; și, aici, este un amestec de capital și de muncă, și, după combinațiuni abstracte, o impuneți la o cotă ca să vă dea cât poftiți, chiar dacă ar fi ca după aceia să-și întindă labele și să moară. Eu cred că mult mai bine era să țineți samă de aceste condiții reale în care începe industria de aici decât, lucrând în abstract, să o slăbiți și, în unele ramuri, s'o omoriți chiar.

Un alt domeniu e domeniul comerțului. D-le ministru de Finanțe, țara noastră e plină de comercianți, pe cari anul 1914, înainte de războiul general, nu i-a

cunoscut. Noi avem, pe lângă deosebiri de provincii, avem, aici în țară, comercianți vechi, cari de multe ori poartă sarcinile lor nu numai într'o generație, dar în mai multe generații.

Mai ales în Muntenia sânt Case de comerț solide, pe care tatăl le-a transmis fiilor. Și, pe de altă parte, este un comerț aventurier, profund neonest, exercitat de oameni cari scapă de toate sarcinile fiscale și de toate pedepsele cuvenite fraudei pe care o exercită. D-voastră nu faceți nicio deosebire între unii și alții, nu țineți samă nici de vechime, nici de natura capitalului, nici de condiția în care s'a dezvoltat comerțul: unul vă este tocmai ca și celălalt. Și, atunci, veți ajunge la acest rezultat: comerciantul neonest va găsi mijlocul să plătească și impozitele cele mari, căci el fraudează continuu, pe când comerciantul onest va plăti aceste impozite, dar va muri după ce le va plăti. Și, în sfârșit, mai există nenorocita categorie a clasei care exercită profesiile libere și, alături de dânsii, e clasa funcționarilor.

Funcționarii și profesiile libere se înfățișează ca un material fiscal deosebit. Ei bine, d-le ministru de Finanțe, am făcut și eu socoteli pe venitul pe care Dumnezeu știe cum îl putem aduna dintr'o leafă cu care murim de foame, de și trebuie să umblăm cuviincios: magistrații în fața celor cari se judecă, profesorii în fața elevilor, și să strângem, din dreapta și din stânga, din cărți, din articole.

Pe de altă parte, d-voastră ați făgăduit să ridicați situația materială a funcționarilor, și este o datorie aceasta și pentru profesiile libere, care din ce în ce cad supt nivelul material al muncitorilor manuali, cari aceștia pot face grevă și impune orice salariu, pe când ceilalți nu pot.

Și, pe de altă parte, ne luați și ne băgați și la impozitele elementare, și, dacă trecem de o anumită colă, dacă trecem de cola supt care e imposibil de a ținea o familie burgheză, după cum a arătat și un orator din partidul d-voastră, ne mai impuneți și la impozitul global.

Avem și noi dreptul să cerem, cum au toate categoriile

celelalte în numele cărora am vorbit până acum, să cerem să nu ne priviți ca o unitate fiscală abstractă.

Binevoii a distinge și recunoaște omul care se găsește într'o situație materială sau alta și de o calitate morală sau alta.

Cu aceasta, am isprăvit și partea aceea care privește legătura dintre cota de impozit și categoriile imposibile.

Adevărurile ce am exprimat sânt așa de simple, încât mi-am impus forma de absolută simplitate prin care ele se înfățișează de la sine.

Nu voi fi crezut: evident că d-voastră aveți alt proiect la îndemână.

Acesta e proiectul d-voastră, și veți spune ceia ce a spus d. Titulescu: „umblați cu luare aminte, că-mi stricați economia proiectului”.

Economia proiectului d-sale nu s'a stricat, căci s'a dovedit inaplicabil. Așa încât noi nu ne atingem de acesta: îl aveți pe acesta, îl votează majoritatea, dar ne vom întâlni după o bucată de vreme și vom vedea cine are dreptate, d-voastră, cu teoria d-voastră perfect cristalizată, de care nu trebuie să se atingă nimeni, sau o lume întreagă. Căci, de data aceasta, nu sânt numai câteva ziare, ci întreaga presă și toate organele de manifestare a vicții economice care vă zic că sântei pe un drum greșit.

D-voastră voiți să faceți ușor și simplu o lucrare care nu se face decât greu și complicat. Cine va face lucrarea aceasta va avea meritul de a ridica odată cu finanțele Statului și organismul economic al Țării Românești.

Pe lângă aceasta, veniți, din motive democratice, cu impozitul acela pe care d-voastră îl numiți „personal”, iar Francesii îl numesc global, ceia ce înseamnă o vagă figură geometrică rotundă înaintea noastră, și prin impozitul acesta global voiți să faceți un fel de restabilire de proporții în ceia ce privește nedreptățile pe care le creiază în mersul ei orb societatea. Spuneți să plătească oamenii impozitul elementar, dar, pentru că totuși sânt oameni bogați și oameni săraci și săracul nu trebuie să se simtă prea sărac față de bogatul prea bogat și față de îmbogățitul de războiu, mai trebuie un impozit de egalizare. Dar atunci de ce nu aplicați impozitul pe îmbogățirii de răz-

boiu, care, de sigur, nu ar raporta prea mult în momentul de față, după ce fiecare și-a potrivit lucrul cum este mai bine ?

S'au tras clopotele ca să audă toată lumea că venim cu un impozit pe îmbogățirii de războiu și cine ar fi idiotul care să nu-și fi asigurat capitalul împotriva unui asemenea impozit ?

S'a anunțat cu atâta zgomot, și proverbul românesc spune că: „mâța cu clopoței șoareci nu prinde“.

D. V. *Brătianu*: Statul i-a scutit prin renta pe care a emis-o.

D. N. *Iorga*: Dacă aș fi făcut-o eu, ați fi avut dreptul să mi-o spuneți, dar eu critic, nu un partid, ci un întreg sistem fiscal, care dibuiește, și în proiectul d-voastră critica merge recomandată, dar nu plătesc eu portul, care e destul de scump, la acei cari au luat această măsură. Impozitul de războiu, dar, nu-l puneți.

Mai aveți două mijloace, pe care nu le aplicați: de a face să se revină la o anumită justiție socială, de care sufletul simplu al poporului simte nevoie.

Poporul este foarte drept: nu se supără pe nimeni care și-a muncit averea, sau care a cheltuit-o în mod cuviincios, ba îl admiră chiar.

La orice popor, și la al nostru mai ales, care e plin de omenie, acesta este adevărul: n'a fost urît vre-odată omul fiindcă este bogat, dar a fost urît omul când și-a câștigat bogăția într'un anumit fel și a cheltuit-o iarăși într'un anumit fel. Aceasta este o sfidare, o insultă adusă nenorocirii acestei țări. Și ar fi două mijloace să-l prindeți. Mă rog, omul, câștigul lui ilicit și, în alte cazuri, licit nu-l ține ascuns, îl scoate în vileag. Și, în vremurile noastre de aventuri, îl scoate neapărat. Trebuie să aibă cineva inima prea tare ca, atunci când poate câștiga milionul printr'o învârteală, să nu fie împins a ieși din ascunzătoarea lui ca să speculeze ceia ce a câștigat. Câștigul unui om care n'a câștigat de ieri, câștigul aceluia încă poate să nu iasă, dar acela care a câștigat ieri, după proverbul: „Cine a mâncat o să mai mănânce“, cine are apetit acela mănâncă și va mai mânca de acum înainte, acela iese, cum iese o anumită fiară de pradă în bătaia puștii vânătorului, — care vânător trebuie să fie fiscal.

D-voastră aveți impozitul pe cifra de afaceri, — 1% —; acum vă arătați că sânteți dispuși a renunța la această dare, înlocuind-o prin altceva, tinzând ca la sistemul general de impozite să găsiți un surogat, care să evite acest titlu, această încurcătură a impozitului de 1%. Dar, vedeți, e o deosebire între afaceri și afaceri. Noi avem acum, fără îndoială, 20% afaceri oneste și 80% speculațiuni de o scandaloasă neonestitate, făcute de niște oameni cari nici nu sânt măcar negustori, cari aruncă ponosul asupra negustorilor. (Aprobări.) Cum s'a petrecut cu oamenii cari s'au dus acum în Anglia și au provocat din partea Englesilor declarații pe care le-am cetit cu toții în ziare, zilele trecute: să nu mai facă nimeni afaceri în România; sau sânt culare negustori, cari fac afaceri în Franța și cari nu plătesc de la cele d'întăiu legături pe care le-au avut. Un librar mi-a scos o listă de oameni cari n'au plătit de la 1916, de și tot la ei se trimete, rămânând să se plângă apoi din zi în zi mai mult. Oare pot rămânea netulburați oamenii aceștia, cari nu sânt supuși la faliment ca negustorii, cari se furișează de impozite cât pot și-i ajută capul, care creiază astfel o plutocrație ce se va transforma mâne într'o clasă dominantă? Poate copiii lor, — creșcuți mai bine —, căci ei au ambiția de a crește copiii mai bine —, acești copii, în situația lor de mâne, vor fi mai buni decât părinții lor. Aceștia însă au rănras adesea de o bestialitate fără margini, și totuși ei vor domina mâne viața democratică a țării, impunând voința lor în toate alegerile. Am văzut lucrul acesta, l-am văzut și-l vom mai vedea, că, în loc ca vechile bănci politice să dea capitalul necesar alegerilor, se vor uni ei în tot felul de trusturi, de „maffii“, și-și vor furnisa din bielsug pretulindeni mijloacele, favorisând elementele neonestе din toate partidele, pentru ca să iea în stăpânire viața politică a țării. Și atunci oamenii aceștia trebuie opriți.

Este altceva când vinde cineva, când este silit să vândă, când vinde potrivit cu dreptatea lui și fără să supere pe nimeni. Dar, când nu face altceva de dimineața și până seara decât cumpără și vinde pe spinarea altuia, atunci el nu folosește nimănui în societate, ci numai lui. Și, când

aceștia represintă mai mult de jumătate din cei cari fac afaceri astăzi, oare prin alt sistem al cifrei de afaceri nu s'ar putea face două lucruri? Întăiu, să li se smulgă banii și, al doilea, să se distrugă speța însăși a acestor oameni cari compromit și distrug țara. (Aplause.)

Și, în al doilea rând, sistemul nostru de imposit mi se pare că este un sistem de ocrotire a moștenitorilor de orice fel.

Eu înțeleg, — și nu prea înțeleg, dar până la oarecare punct tot aș înțelege —, înțeleg că tatăl să dea mijloace de traiu fetei și băiatului; mai puțin băiatului, fiindcă e bine ca fiecare să înceapă viața ca om sărac, avisat numai la mijloacele lui de luptă. Aceasta este democrație adevărată. Poți să-mi dai prin Constituție oricare drept, dar, când îmi răsare înainte cine știe ce brânzoiu, purtând în spinare atâtea și atâtea mijloace pe care eu nu le am, acela mă va birui. Prin urmare înțeleg până la un oarecare punct moștenirea de la tată la fiu, aș înțelege moștenirea de la frate la frate, de la unchiu la nepot, dar chiar dăunăzi s'a întâmplat un cas cu o avere de nu știu câte milioane, căzută în stăpânirea cuiva care nici nu știa că există ruda de la care, după verificarea făcută, i-au venit acele milioane, și el a plătit un imposit de moștenire ridicul în proporție și a rămas în stăpânirea unei sute de milioane pe care nu le muncise, și care-i veniau de la un om necunoscut, pe care nu l-a ajutat și nu l-a îngrijit niciodată.

Iată, pe de o parte, a strânge bine pe toți exploratorii, pe toți traficanții și, pe de altă parte, a pune un imposit pe moșteniri, care, respectând familia, să nu îngăduie ceva ce este dincolo de familie. În transmisiunea de bunuri ați putea face mai bun decât ceia ce se face cu impositul global. Impositul global, cum a spus-o un orator al d-voastră, cu multă dreptate, e apoi prea dur jos și prea slab sus. Apoi, dacă mă impui pe mine, om relativ sărac, căci noi trebuie să calculăm cu a zecea, cu a două-zecea și une ori poate cu a treizecca parte ca să avem din ce era înainte de războiu, dacă mă impui pe mine și pentru ce? pentru leafa mea, pentru o casă pe care nu o închiriez și prin urmare de la care nu am câștig de

loc, care nu-mi dă venit căci locuiesc în ea, și
și impositul global, eu atunci am dreptul
d-ta să plătească întâiu pe acei cari au
oricare nevoi omenești normale, și aș
(Aplause.)

În sfârșit, vine partea din ur
prinsă în proiect, dar care este
d-lui ministru de Finanțe. Dacă
plăcere —, un mare rol în
căci a dat capitalului rom
semna foarte mult în țar
sigur, un merit al d-sr
concepție de a lăsa
financiar și econo
unde nu are ce
va înlătura de
în organism
în anumi
interese

V

cin

c

in.

nicio.

Poșta și

toată lume.

și va veni v.

este mai bine s

să răspundă acela.

În alte țări aceste

foarte bine. La noi, Sta.

de rosturi. Și, dacă Statu.

peste partidele politice, Statu.

îspravă din orice partid, ar fi L

Dar nu, — și aceasta este în legătura

subsolului“. Atâta timp cât Statul

politice, care, slăpâne pe putere, ocro

persecută pe adversari, îi putem spune s.

mentul când va fi imparțial și când mijloa

loc, care nu-mi dă venit căci locuiesc în ea, dacă îmi pui și impozitul global, eu atunci am dreptul să spun: pune d-ta să plătească întâiu pe acei cari au venituri peste oricare nevoi omenești normale, și apoi vină la mine! (Aplause.)

În sfârșit, vine partea din urmă, care nu este cuprinsă în proiect, dar care este în planul financiar al d-lui ministru de Finanțe. Dacă are, — și o recunosc cu plăcere —, un mare rol în viața economică a noastră, căci a dat capitalului românesc grupat pulința de a însemna foarte mult în țara lui însăși, — aceasta este, de sigur, un merit al d-sale (aplause) —, are și greșeala de concepție de a lăsa ca o influență plecată dintr'un organ financiar și economic să se întindă și în alt domeniu, unde nu are ce căuta. Și va veni o vreme când un guvern va înlătura de la viața politică pe toți acei cari au interes în organismele economice și financiare și cari pot face, în anumite momente, să intervină în viața publică aceste interese pe care le reprezintă.

Va să zică, meritul acesta există, dar să nu exagereze cineva puțința de a amesteca Statul în rosturile acestea, care trebuie să fie rezervate numai societății.

Avem Căi Ferate foarte prost conduse. S'a făcut înaintea mea socoteala că, dacă se scoate amortimentul, niciodată Căile Ferate n'au produs venit. Dar Statul are Poșta și Telegraful, în condițiuni pe care le poate aprecia toată lumea: ajunge scrisoarea mai răpede ca telegrama, și va veni vremea că, dacă vrei să vorbești la telefon, este mai bine să trimeți o scrisoare recomandată decât să răspundă acela pe care l-ai chemat la telefon.

În alte țări aceste servicii nu sânt ale Statului, și merg foarte bine. La noi, Statul s'a amestecat într'o mulțime de rosturi. Și, dacă Statul ar fi Statul imparțial, adecă peste partidele politice, Statul care ar alege pe omul de ispravă din orice partid, ar fi bine și ar ajunge la ceva. Dar nu, — și aceasta este în legătură și cu „naționalizarea subsolului“. Atâta timp cât Statul reprezintă partidele politice, care, stăpâne pe putere, ocrotesc pe ai lor și persecută pe adversari, îi putem spune să aștepte momentul când va fi imparțial și când mijloacele îi vor

aceștia represintă mai mult de jumătate din cei cari fac afaceri astăzi, oare prin alt sistem al cifrei de afaceri nu s'ar putea face două lucruri? Întăiu, să li se smulgă banii și, al doilea, să se distrugă speța însăși a acestor oameni cari compromit și distrug țara. (Aplause.)

Și, în al doilea rând, sistemul nostru de impozite mi se pare că este un sistem de ocrotire a moștenitorilor de orice fel.

Eu înțeleg, — și nu prea înțeleg, dar până la oarecare punct tot așa înțelege —, înțeleg că tatăl să dea mijloace de traiu fetei și băiatului; mai puțin băiatului, fiindcă e bine ca fiecare să înceapă viața ca om sărac, avisat numai la mijloacele lui de luptă. Aceasta este democrație adevărată. Poți să-mi dai prin Constituție oricare drept, dar, când îmi răsare înainte cine știe ce brânzoiu, purtând în spinare atâtea și atâtea mijloace pe care eu nu le am, acela mă va birui. Prin urmare înțeleg până la un oarecare punct moștenirea de la tată la fiu, așa înțelege moștenirea de la frate la frate, de la unchiu la nepot, dar chiar dăunăzi s'a întâmplat un cas cu o avere de nu știu câte milioane, căzută în stăpânirea cuiva care nici nu știa că există ruda de la care, după verificarea făcută, i-au venit acele milioane, și el a plătit un impozit de moștenire ridicul în proporție și a rămas în stăpânirea unei sute de milioane pe care nu le muncise, și care-i veniau de la un om necunoscut, pe care nu l-a ajutat și nu l-a îngrijit niciodată.

Iată, pe de o parte, a strânge bine pe toți exploratorii, pe toți traficanții și, pe de altă parte, a pune un impozit pe moșteniri, care, respectând familia, să nu îngăduie ceva ce este dincolo de familie. În transmisiunea de bunuri ați putea face mai bun decât ceia ce se face cu impozitul global. Impozitul global, cum a spus-o un orator al d-voastră, cu multă dreptate, e apoi prea dur jos și prea slab sus. Apoi, dacă mă impui pe mine, om relativ sărac, căci noi trebuie să calculăm cu a zecea, cu a douăzecea și une ori poate cu a treizecca parte ca să avem din ce era înainte de războiu, dacă mă impui pe mine și pentru ce? pentru leafa mea, pentru o casă pe care nu o închiriez și prin urmare de la care nu am câștig de

sta la îndemână ca să le întrebuințeze fără deosebire de partid. Dar până atunci să facem un lucru: să înviem această societate românească supt raportul economic.

Ori facem din acești oameni, cari trăiesc în condițiuni de sclăvie economică, cu inițiativa distrusă de decenii și de secole, ori facem din ei o societate modernă, în care fiecare om să caute în munca și concepția sa mijlocul de a stăpâni în societate, — lucru eminentemente patriotic —, și pe o realitate vie puteți pune orice sistem de impozit, ori apăsați această societate neajutată, prin orice fel de impozite voiți, dar la capăt va fi o vistierie goală și o lume secătuită. (Aplause.)

Pentru imunitatea parlamentară	159
La Ministeriul naționalităților	167
Despre subsecretariatul la Interne	171
Despre lipsa din Cameră a lui Ioan I. C. Brătianu	175
Despre refacerea discursurilor parlamentare	183
Pentru Polonia	185
Pentru validarea lui I. Gh. Duca	187
Validarea lui C. Stere	188
La regulamentul	217
Contra glumelor prezidențiale	218
Participarea opoziției	226
Atitudinea Sașilor	227
Miniștrii de provincii	228
În chestia agrară	230
Tot în chestia agrară	260
La discuția legii financiare	270
La legea contribuțiilor directe	272
La impozitul pe capital	274
În chestia cointeresărilor la Usine	281
La alegerile noului regim liberal	288
Cu privire la imunitatea Parlamentară	296
La Unirea Constituțională a Basarabiei	297
Despre comorile istorice românești în Rusia	299
La schimbarea regimului fiscal	301
La adresă	311
La legea chiriilor	350
Pentru un omagiu generalului Berthelot	352
La legea salariaților	354
Intrigi Revisioniste maghiare	366
Despre situația lui Petru Mihaly	367
Agitațiile studențești : declarație	369
La discuția adresei	370
Starea de lucruri la Universitatea din Iași	400
Despre situația Partidului Național din Ardeal	443

C U P R I N S U L

VOL. II

	<u>Pagina</u>
Declarația rostită la alegerea ca Președinte al Camerei Constituante .	3
În chestiune personală	7
La Regulament	8
La proclamarea de Doctor de onoare a Universității din Strasbourg .	9
Închiderea discuției la Mesaj	10
La alegerea lui Paul Deschanel ca președinte al Republicii franceze .	13
Pentru Vasile Goldiș	15
La moartea lui A. D. Xenopol	17
Interpretarea Regulamentului Camerei	18
Unirea Basarabiei	24
Cuvântare cu ocaziunea validării unor deputați	27
Contestarea alegerii deputatului C. Bucșan	29
Alegerea din Suceava	43
Pentru Ștefan Cicio Pop	44
Armata în alegeri	46
În chestiunea politice externe a României	48
Discuția generală asupra raportului pentru schimbarea regulamentului Camerei	60
Cu privire la acușatii contra unui ministru	68
În chestie de Regulament	69
La discuția Mesagiului	73
Pe urma unor declarații neingăduite	115
Asupra condițiilor unei votări	118
La greva Poștelor	120
Asupra Statutului Casei Regale	123
Cu privire la o societate filantropică	125
Despre aleătuirea regulamentului	128
Cu privire la deputații arestați	130
Burghesie și socialism	132
Suspendarea de ședință în Parlamentul Blocului	134
După atentatul de la Senat	137
Pentru arestarea unui deputat	155
În aceiași chestiune	158

Așezământul tipografic
„Datina Românească”
Vălenii-de-Munte
(Prahova)

40/11

